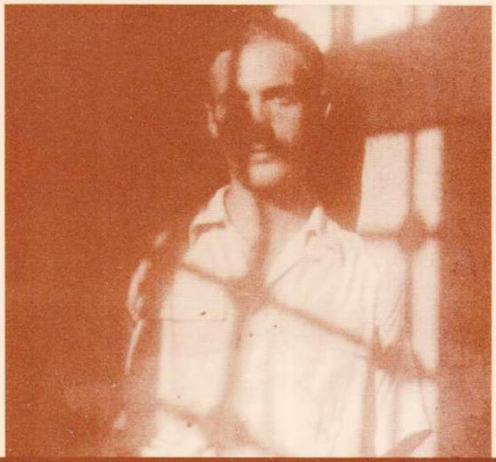
TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Davalar, Savunmalar

CEZAEVİ ANILARI

Nihat Sargın

Anı

DAVALAR-SAVUNMALAR
CEZAEVİ ANILARI

Nihat Sargın

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

1. Basım Şubat 2005

1947, İYTGD'li gençler bir kır gezisinde; soldan sağa Nihat Sargın, Turan Güveli, Turgut Pura, Müeyyet Boratav, Can Boratav, Faika Sanul (Artan), Yıldız Baştımar (Sargın).

İçindekiler

Önsöz	**13 -14**
İlk Sorgu	**15 - 51**
Yol Boyu Düşünceler - Dernek çalışmaları	15-33
7950 ilkbaharı	15 - 17
Dernek, başları ağrıtmaya devam ediyor	17 - 18
Derneğimizin öncesi	18-19
"Tan" baskını	19-21
Derneğimizin kuruluşu ve sonrası	21-23
Truman doktrini ve CHP'nin yeni rotası	23 - 24
Sirer'den derneğimize yardım !	24- 27
Ankara saldırısı	27 - 29
Sel felâketine uğrayanlara yardım	*29* - 30
"Harçları haraç sayıp kaldırma" kampanyası	30-31
Sorgu nedeni -Dünya Demokrat Gençlik Federasyonu'na yazı mı?	31-33
Günün şian: Nâzım Hikmet'i kurtarınız	34-51
Demek, demokrat, ilerici tek yasal örgüt	36 - 38
Nâzım için kampanya	38-41
Nâzım için özel sayı ve Çiçek Palas toplantısı	41-47
Nâzım'ın derneğimize hediyesi	48 - 49
Çiçek Palas'ın hesabı	49 - 50
Dernek davasının akıbeti...	50-51
İlk tutuklanma	**53 -128**
Barış savaşımı	53 - 60
«Türk Barışseverler Cemiyeti» kuruluyor	53 - 54
Yalova toplantısı - Hükümet Kore'ye asker gönderiyor	54 - 55

Barışseverler tutuklanıyor 55 - 56
Gençliği barış mücadelesine çağırıyoruz 56 - 58
Barışçı gençlik protesto ediyor 59 - 60

[uhakeme safahatı 61 - 128
Gözaltına alınıyorum 61
Savcılık ifadesi 61 -63
Tutuklanıyorum 63 -64
Ankara Askerî Cezaevine nakil 64 -66
Askerî Savcılıkta ek sorgu 66 -68
Matbaacılar da sorumlu mudur 68 -69
161'inci madde - Bakan'dan izin 69 -73
İlk soruşturmanın açılması - Adlî Amir 74 -75
Avukatım Oktay Rıfat 75 -78
İlk soruşturma ifadesi 78 -80
Görevsizlik talebim 80 -83
istanbul Emniyet Müdürlüğü'nün hakkımdaki raporu 84 -86
İddianame ve son soruşturmanın açılması kararı 87
Duruşmada ilk gün — arka arkaya taleplerim 88 -92
Duruşma belirsiz bir tarihe erteleniyor 92 -93
Diğer yazılar da millî mukavemeti kırıyor veya komünizm propagandası yapıyormuş 93 -94
Barışseverlerin davası 94 -96
MİT'in hakkımdaki raporu 96 -98
İkinci iddianame ve son soruşturmanın açılması kararı 98 -99
Duruşma günleri 99- 102
Bilirkişi raporu 103- 105
Esas hakkındaki mütalâa 105- 108
Savunmam 108- 118
Millî mukavemetten söz açılınca 118 - 119
Gerekçeli karar — 3 yıl 9 ay 119 - 121
Temyiz başvurusu 121 - 123
Konu kapanmadı 124- 125

Basın yasası değişiyor 125- 126
Konu gene kapanmadı 127- 128
Konuya son nokta - Fıkra yürürlükten kalkıyor 128

Dört yılın cezaevi anıları **129- 220**
Genç giriş - orta yaşta çıkış 129- 130

Askerî Cezaevinde 131 - 139
Matbaacımız 131 - 132
Ailesinin Cemgil'i ziyareti 132- 133
Orhan ağabey 133 - 134
Mehmet asteğmen 134- 138
İstanbul'a nakil 138 - 139

Sultanahmet Cezaevinde 139- 186
Cezaevi denince 139 - 143
Medet'in hikâyesi 143- 147
Bulgaristan'lı Osman aga 147- 148
Sen bunu hak etmişsin 148- 150
Bando öğrencileri 150- 153
Sigaradan propagandaya 153- 155
Siyasiler koğuşunda komünizm propagandası 156- 158
Apartmanı değiştiren «muslukçu» 159- 161
Korcan ve şürekâsı 161 - 163
Boza gecesi ve âdem babalar üstüne 163- 164
Sübyanın apandisiti patlamış 165- 166
Okyanusa geri dönen deniz yıldızı 166- 168
Yaşasın Molotov 168- 170
Ülkücü savcı 170- 172
Esat Adil ve «kazan» üstüne 172- 175
Asım'ın keteleri 175- 178
Cezaevinde isyan 178- 179
Kaptan ve «motor hakkı» 179- 186

İstanbul'dan Nevşehir'e 186 - 194
Yolculuğa hazırlık 186-188
Ce-bileni-gaf 188-189
Eskişehir'de uçan kuş 189 - 190
Kaman'Ulan koman 190-191
Ümraniye'li hemşehrim 191-192
Nevşehir kaç kilometre 193 - 194

Nevşehir Cezaevinde 194-220
Kiliseden camiye, camiden cezaevine 194 - 195
Gölgesinden korkan müdür 195-198
Cezaevi yaşamı 198 - 202
Vehbi hoca 202 - 203
K. Buluş kahvesi 203 - 205
Üçkâğıtçı 205 - 206
Evimis evinise yakındır 206 - 213
Muhtarımız, «1946 demokratı» 213 - 216
Ağa oğlu 216-217
Yüzü kesik Kâmil 217 - 220
istanbul'a dönüş 220

İkinci tutuklanışım (6-7 Eylül 1955) **221-241**
6 - 7 Eylül olayları 221 - 225
6/7 Eylül gecesi 221 - 223
O gece olup bitenler 223 - 225
Gecenin resmî envanteri *225*

Toplanıyoruz 225 - 229
Türklüğümden utanıyorum 225 - 227
Gözaltı ...ve tutuklama *221 - 229*
Sıkıyönetim Komutanı Aknoz Paşa *229*

Harbiye Cezaevinde dört ay 230 - 240

Zimmetteki tayınlar 230
Aziz'in azizlikleri 230-232
"Oflu Hasan"ın enişteşi 232 - 233
"D" cetveli 234 - 235
Amaç'ın çılgınca direnişi 235 - 237
Başvurumuz 237 - 239
Nihayet ifadeler ve tahliyeler 239 - 240

Sonuç 240 - 241
Değişen durum 240 - 241
Dört ayın bilançosu 241

İlçe Kongresinde Komünizm Propagandası Davası **242 - 265**
Şişli ilçe kongresi 242 - 243
Yazmakta tereddüt ediyordum 242
Kongrenin özellikleri 242 - 243

Davanın konusu 244 - 257
Benim konuşmam 244 - 255
Bilirkişi raporu 255 - 257

İlk tahkikat 257 - 259
Esas hakkındaki iddianame 257 - 258
Sorgu Hakimliğinin Kararı 258 - 259

Duruşmalar 259 - 264
İlk duruşma 259 - 260
İkinci duruşma - müdafilerin bilirkişi raporuna itirazı 260 - 263
Üçüncü ve son duruşma - Savcının esas hakkındaki mütalâası 263 - 264
Ve karar 264

Son söz 264 - 266

Aydınlar Davası 267 -348

Benim hikâyem 267 -269
N.Erim: Türkiye bu lüksü kaldıramaz 267 -268
GYK bildirisi 268 -269

Gözaltı ve tutuklanma 269 -290
Birinci Şube'de gözaltı günleri 269 -272
Yan yana getirilmeler ve çıkardığım sonuç 272 -274
ifadeye kısmen yansıyan ön sorgu 274 -279
S. Ashworth ile yazışmam 280 -281
Sayın "Albay" Eyüp Esirkuş? 281 -282
Sorgu tutanağı 282 -290

Hakkımdaki iddialar 290 -299
Hakkımdaki suçlamanın tek kanıtı — Selma Ashworth'a gönderdiğim mektup 290 -293
Mektup fotokopileri MİT in eline nasıl geçmiş 293 -295
MİT raporu 295 -299

İddianame 299 -315
Sanıkların listesi 299 -300
İddianamenin genel iddiaları 300 -302
Doğrudan benimle ilgili iddialar 302 -310
Diğer suçlananlar 310 -314
İddiaların kanıtsızlığını savcı da kabul zorunda kalmış 314 -315

Duruşmalar 315 -326
Duruşma sırası 315
Duruşma safahatı 315 -317
Sorgum 317 -322
Esas hakkındaki mütalâa 322
Savunma 322 -326

Karar 326 - 330
Karar 327- 328
Askerî Savcının hakkımdaki temyiz talebi 329
Askerî Temyiz Mahkemesi'nin kesin kararı 329 - 330

Maltepe Askerî Cezaevinde altı ay 330 - 346
Genel izlenimler 330 - 332
İlk sarsıntı 332 - 334
Termometre 334 - 335
Sadi baba 335 - 337
Denizci gençler 337 - 340
Ordu fotoğrafçıları 340 - 341
Nesin'in kısa ziyareti 341 - 342
Eyüboğlu'nun oyuncakları 342 - 345
Gece yarısı kavgası mı ? 345 - 346

Son söz 346 - 348

Ekler:
Metinde yararlanılan başlıca kitap, dergi ve belgeler 349
Metinde adı geçen kişi adları 350 - 358

1951, Demekliler Sultanahmet Cezaevi avlusunda, soldan sağa ayakta: Nihat Sargın, İlhan Berktay, -araya karışmış bir tutuklu-, Vahdettin Barut, önde Aslan Kaynardağ, Zekai Özgenç, Nevzat Özmeriç.

Önsöz

Ülkemizde sol hareket, birtakım solumsu görüntüler dışında, hiçbir zaman gerçekten iktidar olmadı. Bu nedenle, en genel anlamıyla söz konusu olsa dahi, sol hareket içinde yer alanların yaşamlarının şu veya bu döneminde, gelmiş geçmiş iktidarlardan o dönemde işbaşında hangisi olursa olsun, onunla hiç takışmamış, çatışmamış olması olanaksızdı. Bu takışma ve çatışmaların işinden edilmeyle başlayıp sorgulamalarla, işkencenin de eksik olmadığı gözaltılar ve nihayet tutuklamalar ve davalarla, uzun hapislerle bitmemiş olması da neredeyse olanaksız.

Eğer sol hareket içinde yer almış olup da yukarıda saymaya çalıştığım bu uygulama ve benzerlerinden hiçbirinin nesnesi olmadan yaşamı boyunca teğet geçebilmiş kimileri varsa -ki sanmıyorum-, onlar akıl almaz talihlerine mi şükretsinler, yoksa bizzat kendilerinden mi şüphelensinler, bilemem.

Diyeceğim, bu harekette yer alanlar için böyle olgular eski deyimle ahval-i âdîyeden sayılmalıdır, sayılır da. Bunun doğal bir sonucu olarak da bu uygulamaların en ağırına, hem de defalarca uğranılmış olsa bile, gerekli gereksiz bunlardan söz açmak, hele kendisi için bir övünç payı çıkarmak, bir zaaf, zayıflık görüntüsü sayılır, hoş görülmez. Benden önceki kuşakların bu konuda ne kadar duyarlı olduklarının yakından tanığıyım. Ben de bugüne kadar o duyarlılığın dışına taşmamaya çalıştım, taşmadım.

Oysa şimdi bu kitapta bütünüyle bunu yapacağım, geçirdiğim sorgulamaları, gözaltıları, davaları ve mapusluk günlerimi anlatacağım.

Buna evet diyebilmem, kabullenebilmem kolay olmadı, hiç kolay olmadı.

Biliyordum, yazıp söyleyeceklerimin, doğal olarak benim politik yaşamımın önemli bir bölümünü oluşturması değil, asıl önemli olan, onunla birlikte, ülkemizin sol hareket tarihinin, hayır yalnızca sol hareket tarihi de değil, ülkemizin sosyal tarihinin kimi alanlarını aydınlatmakta yardımcı olabilecek, gerçek ipuçları verebilecek olmasıydı. Biliyordum, konuya ilgi duyacak yeni kuşaklaraydı sözüm, biliyordum. Bu da bir görevdi, hem de bir bakıma zorunlu ve o ölçüde ağır bir görev; çünkü başkalarına devredilmemesi gereken, onları yaşamamış olanlara göre, öncelikle bizzat yaşamış olanın göreviydi bu; biliyordum. Gene de sorular, sorular...

Olguya ayrı açılardan bakmaktan doğan ve birbirine karşıt görünen bu iki görüşü, birini diğerine tercih etmeksizin aynı mesafede karşılayarak birbiriyle telif etmek, uzlaştırabilmek elbette kolay olmadı. Tam olarak çözebilmiş de sayılmam hani. Aklımın köşesinde bir düğüm durmakta.

Ama, bir çıkış yolu olarak, olayları tam olduğu gibi, bulunduğum tarafı bir kenara koyup iddia ve savunma açısından fark gözetmeksizin, kimi ayrıntıları önemsemeden veya abartmadan aktarabilirsem, yani ahval-i âdîyenin sınırlan içinde kalırsam eğer, her iki görüşü uzlaştırmak olanaklıdır diye düşündüm ve ileriki sayfalarda onu yapmaya çalıştım.

Ancak böyle çalışmanın yazı ve okuma rahatlığına getirdiği büyük bir darbe olacaktı. Nedeni de kendiminkilere ek olarak ister istemez almak zorunda olduğum karşıt tarafın belgeleri, özellikle 50'li yıllannkiler. Bırakın karşı tarafta oluşunu, onu özellikle istemekteydim, ama hemen tamamen iddia ve karar mercilerinin imzalarını taşıyan bu belgeler, kimisi yazıyı süsleyeceğim diye ayrıca dolambaçlı yollara saptırılmış, o gün kullanılanın da gerisinde tumturaklı bir hukuk diliyle yazılmışlardı, ne dediğinin anlaşılması için belki de üstünden birkaç kez geçmeyi gerektirecekti; böylece yazının akışı ikide birde altüst olacaktı.

Bunu hiç değilse kısmen önlemek düşüncesiyle, daha önce yaptığım gibi, artık kullanılmayan sözcüklerin ilk karşımıza gelişinde parantez içinde ve daha küçük punto veya değişik tip yazıyla bugünkü dilde karşılıklarını gösterdim. Bununla da kalmayarak onları, o günlerin belgelerini -ayrım gözetmeden benimkileri de dahil ederek- daha küçük bir punto ve ayrı tiple ve diğer yazıdan daha dar satırlar halinde olabildiğince ana yazının dışında tutmaya çalıştım.

Yarım yüzyıl öncesinin bu ağdalı, tumturaklı, tozlu raf kokulu belgelerini okusak ne olur, okumasak ne olur denebilir. Doğrudur, o dönem iktidarının ceza hukukuna yansıyan görüşüne özel bir merak duyulmuyorsa eğer, fazla bir kayıptan söz edilemez.

Yukarıda, onları olabildiğince aynen almaktaki nedenlerimi açıklıkla belirttim. Bana kalırsa fazladan biraz daha gayrete gerek gösterse ve yazının akışını altüst etse de bir bütün olarak okumak gene aynı nedenlerle daha yararlı olabilir.

Sonrası okurun kendisine kalmaktadır.

Ocak 2005, İstanbul

ilk Sorgu

Yol Boyu Düşünceler - Dernek çalışmaları

1950 ilkbaharı

Güneşli, ılık bir ilkbahar günü. Tam tarihini hatırlamıyorum, ama o gün, bütün ayrıntılarıyla belleğimde. Herhalde Mart sonu veya Nisan başlan olmalı. Olayları oluş sırasına göre dizmeye çalıştığım zaman sonuç böyle çıkıyor.

Yarım yüzyıl öncesinden, 1950 yılı ilkbaharından söz açmaktayım. Hareketli, çalkantılı günler. Bir yandan Nâzım'ın Bursa hapishanesinde başladığı açlık grevi, diğer yardan iktidardaki CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ile muhalefetteki DP (Demokrat Parti)nin, birinin iktidarı yitirme korkusunun, diğerinin ise yitenin yerine geçme arzusunun alevlendirdiği seçim telâşlan.

30 Martta açlık grevine başlayan Nâzım Hikmet "hayatî tehlike" gerekçesiyle 8 Nisanda gizlice İstanbul'a nakledilmişti. 14 Mayısta da genel seçimler yapılacak, DP iktidar olacaktır.

İşte öyle bir günde, büyük olasılıkla 8 Nisanın öncesinde, öğleden sonra saat 03.00'de Emniyet Birinci Şubede (şimdiki adıyla Terörle Mücadele Şubesinde) bulunmak üzere Dernek lokalinden çıktım.

1946'nın 2 Temmuz'unda kurulan Derneğimizin, tam adıyla İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin merkezi, Süleymaniye caminin arka tarafında Mimar Sinan'ın türbesinin yanı başındaydı. Oradan Uzun Çarşı, Mercan Yokuşu üzerinden Sirkeci'ye inmek, Beyazıt'a dönüp tramvaya binmekten çok daha kestirme sayılırdı. Üstelik tramvay yerine tabanvay olunca bilet parası da cebinizde kalırdı. Ezbere bildiğim yolu neredeyse gözü kapalı arşınlarken son bir kez daha yeniden düşünüyordum.

Acaba niye çağnlmıştım, ne sorulacaktı bana, hangi konuda sorguya çekilecektim? Dernek yönetimiyle ilgili olabilirdi, her ne kadar artık

yönetimde değilsem de ilk dönem kurucu yönetim kurulu üyeliği, daha soma da iki yıl arka arkaya kurul üyeliğinin üstüne genel sekreter olarak da görev üstlenmiştim. 49 Ekiminden bu yana ise, Derneğin organı "Hür Gençlik" dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü ve... ve her sayının imzalı imzasız birçok yazısının yazarıydım.

Ayrıca 48 Şubatından beri partiliydim de. 1945'de başlayan ve kimi mahkûmiyetlerle sonuçlanan (İGB) İleri Gençler Birliği davasında teğet geçmiş veya beraat etmiş kimi üye ve sempatizanların Derneğin kuruluş aşamasında önemli katkıları olmakla birlikte, 48 Şubatında TKP'ye üye olduğum sırada, beni Parti'ye tanıtmada aracı rolünü üstlenmiş Cezmi (Cezmi Ulucan) da dahil, Dernekte faal durumda kimse olduğunu pek sanmıyorum. Üyeliğimden bir süre soma, vaktiyle Demeğe kaydettiğim Vecdi'yi (Vecdi Özgüner) bu kez de partili yapmıştım. Daha sonraları Ankara'dan -herhalde takviye olarak- gelen Şevki (Şevki Akşit) ile birlikte ve onun sekreterliğinde üçümüz bir hücre oluşturmuştuk.

Şevki'yi, bizimkinden dört ay sonra 1946 Kasımında Ankara'da kurulup 48 başlarında kimi yöneticilerinin, haklarında 141 'den dava açılması ve tutuklanmalarıyla, neticede beraat etmelerine karşın, fiilen kapanmış olan Türkiye Gençler Derneği (TGD)nin Genel Sekreteri olarak 47'den beri şahsen de tanıyordum. Millî Eğitim Bakanlığı'nın çağrılısı olarak Derneğimiz adma bir heyet halinde iki üç günlüğüne Ankara'ya gitmiştik. Orada bizi ağırlayan TGDTiler, aralarında görev bölüşümü yaparken, Şevki Akşit ısrarla, sekreterin misafirliği sekreterin evinde olmalıdır, diyerek beni kendi evinde konuk etmişti. Şimdilerde Dernekte Vecdi'ye ve bana bağlı birer hücre de bulunuyordu, yani Şevki'yi saymasam dahi en azından 6 partili. Kısacası Parti de en önemli sorgu konusu olarak duruyordu karşımda.

Sondan başlayayım: Parti'yle ilgili hiçbir şey olamazdı, olsa da yalnızca benimle olamazdı. Hadi binde bir olasılıkla sadece ben varım diyelim, öyle elini kolunu sallayarak Birinci Şubeye sorguya gidiş ne zaman görülmüştü ki. Gece yansı baskınıyla yatağından kaldırıp kelepçeleyerek derdest ederlerdi adamı. Bütün bunlara karşın enderi nadirattan olarak Parti konusu çıkarsa karşıma, o zaman hiç konuşmayacaktım, ne yaparlarsa yapsınlar. Kararım buydu, onun için de şöyle veya böyle mi, diye hesaplayacağım bir şey yoktu.

Diğerlerini düşününce, aklıma ilk gelen, dergi ve yazılarla ilgili bir soruşturma olabileceği idi. Derneğimizin organı aylık Hür Gençlik dergisi, ilk olarak 46'nın Ekim ve Kasımında iki sayı çıkmıştı, altı ay sonra da iki yeni sayı daha... o kadar. Ancak aradan iki küsur yıl geçtikten sonra, 49 Ekiminde yeni bir şevk ve heyecanla ve benim sorumluluğumda, yeni seri No. 1 olarak yeniden yayın yaşamına başlamış bulunuyordu. Artık her ayın birinci günü, gönüllü arkadaşların eliyle Üniversite kapısında ve İstanbul'un dergi de satan belli başlı gazete ve sigara satıcılarında mutlaka boy göstermekteydi. Ve bu yüzden de kendilerine «milliyetçi» diyen sağcı, faşist öğrencilerin ve arkasındakilerin birincil hedefleri arasındaydı.

Herhalde en büyük olasılık, dergideki bir yazı veya doğrudan dergiyle ilgili olarak sorguya çekileceğim idi. Sorgu deyince de düşündüğümüz, hesapladığımız, çıkan yazıların öyle yorumlanmaması için özel çaba gösterdiğimiz sorun, elbette 142, yani komünizm propagandası idi; belki, belki de "Hükümetin manevî şahsiyetine hakaret". Böyle bir durumla karşılaştığımda, ben nasıl olsa sorumlu olacağıma göre, benim veya başkasının, hangi yazı olursa olsun, eğer imzalı değil veya imza gerçek değilse, benim yazdığımı söyleyecek ve dilimin döndüğünce suç oluşturmadığını anlatmaya çalışacaktım.

Dernek, başları ağrıtmaya devam ediyor

Sorgunun yönetimle ilgili olabileceğine gelince, benim genel sekreterlik ve yönetim kurul üyeliğim artık gerilerde kalmış olmalıydı. Ama yine de belli olmazdı. Bir süre önce Dernekte arama yapılmış ve bütün resmî evraka ve defterlere Emniyet tarafından el konulmuştu. Yönetimdeki arkadaşların ısrarlı başvurulan sonuç vermemiş, hangi nedenle bu el koymaya gerek duyduklanm belirtmedikleri gibi alınanların iadesine de yanaşmıyorlardı.

Derneğin başlarını ağnttığı açıktı, ağrıtmaya da devam ediyorduk.

Hayır, yanlış anlaşılmasın. Dernek olarak yasadışı hiçbir etkinlikte bulunmamıştık, bulunmuyorduk. Kendi aramızda yönetim eliyle önceden tertiplenmiş konuşma, tartışma, müzik vb. çalışmaları ve gecekondudan Darülacezeye, müzeden bentlere, şimdiki deyimiyle "köşe bucak İstanbul" gezileriyle hem arkadaşlık ilişkilerini sağlamlaştırıyor,

hem de kendimizi geliştiriyorduk. Ama asıl, gerçek bir öğrenci derneği olarak öğrencilerin haklarını savunuyorduk, görüşlerimizi üniversite yönetimine ve kamuoyuna yansıtmaya çalışıyorduk. Eh, böyle olunca da ortalık arada sırada karışıyordu tabiî.

Örneklerini düşündüğümde aklıma ilk gelen ÜTB (Üniversite Talebe Birliği) ile ilgimiz olmadığı veya kalmadığı halde hâlâ üyesiymişiz gibi Üniversite yönetiminin isteği ve dayatmasıyla bu derneğe, dolaylı da olsa, aidat ödemek zorunda kalmamız ve buna karşı çıkışımızdı.

Derneğimizden öncesi

Efendim; gençlik, özellikle yüksek öğrenim gençliği ile tek parti iktidarının -çok partili dönemde de pek farklı olmadı ya- arası zikzaklı bir görünüm çizmiştir. Kendi haline bırakmak önemli tehlikeler içerebilir, ne olur ne olmaz. Onun için kontrol altında bir örgüte bağlanmaları iyidir. Ayrıca iktidarın elinin altındaki bir gençlik kitlesi, gereğinde değerlendirebileceği önemli bir yedek güçtür. İç ve dış politik nedenlerle ihtiyaç duyulduğunda, "gençliğin galeyanı", "milliyetçi gençliğin şaha kalkmış heyecanı" vb. tumturaklı ifadelerle meydanlara salıverilir, 4 Aralık 1945 *Tan* baskını gibi.

Bütün bunlar iyidir de, önemli bir koşula bağlı olarak. Gençlik her an kontrol altında olmalı, büyüklerinin sözünden çıkmamalıdır. Eğer bir süre soma gücünün farkına varıp kendi başına bağımsız davranmaya kalkışır, hesapların bozulmasına yol açabilecek gibi görünürse, büyüklerimiz derhal harekete geçerek yapılacak tek şeyi yapar, örgütlerini kapatır, seslerini keserler.

20Terden 40Tara hep böyle oldu. Onun için zikzaktan bahsettim. Artık söz dinlememeye başlayan ve kontrolü gittikçe güçleşen MTTB (Millî Türk Talebe Birliği)nin 1936'da kapatılmasından 4 yıl sonra yeniden bir örgütlenmeye gidildi. İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. Gençlik ise, en çok el altında ve kontrol içinde bulunması gerektiği sırada başıboştu. Gerçi Halkevleri vardı ve Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü de kurulmuştu, ama bunlar gerekeni, istenen düzeyde sağlayabilecek durumda değildi. Üstelik şimdi üniversite ve yüksek okullarla birlikte on bine yaklaşan bir kitleydi yüksek öğrenim gençliği.

1940'da İstanbul'da Üniversite Talebe Birliği kuruldu.

Kuruldu, kurulmasına, ama nasıl bir kuruluştu bu? Hükümetçe hazırlanan tüzüğe göre, Birliğin Tabiî Reis'i (o zamanlar başkan yerine reis deniyordu, reisicumhur gibi) Üniversitenin rektörüydü. Rektör Birliğin genel başkanını tayin ediyordu. Zaten rektörü de Hükümet tayin ettiğinden neticede Birliğin genel başkanı, tayin edilenin tayin ettiği bir öğrenci olmaktaydı. Fakülte derneklerinde de durum aynıydı. O derneklerin reisleri de dekanlardı. Ayrıca yönetim kurulunu oluşturacak üye öğrencilerin de tüzüğe göre, birçok sınırlamayla birlikte, özellikle «Türk» olmaları gerekiyordu. Yürürlükteki 24 Anayasası TC uyruğundaki herkesi Türk saymakla birlikte o günden bu yana köprülerin altından çok sular akmıştı. Gün Hitler'in, Führer'liginden adapte Şeflik günüydü. Cumhurbaşkanı înönü «Millî Şef »ti, ölümünden sonra Atatürk de «Ebedî Şef» ilân edilmişti. Bu yüzden TC vatandaşı olmak Türk olmaya yetmiyor, azınlıklardan olunmaması gerekiyordu.

Üniversitenin herhangi bir fakültesine yazılmış olan öğrenci, zorunlu olarak o fakülte derneğinin ve dolayısıyla da Üniversite Talebe Birliği'nin üyesi olmaktaydı. Üyelik aidatı ise, sınavlarda gösterilmesi zorunlu olan üyelik kimlik kartı üzerinden ve fakülte yönetim kurullarının verdiği pasolar yoluyla fiilen alınıp derneklere devrediliyordu.

Peki, ne yapıyordu bu dernekler ve birliği? 1944 yazında, 17 yaşında çiçeği burnunda bir üniversite öğrencisi olarak FKB'ye (Fizik-Kimya-Biyoloji, diğer birçok fen bölümüyle birlikte Tıp Fakültesi'nin de birinci sınıfı) kaydolduğumda gördüğüm şu olmuştu: Bu derneklerin birincil etkinlikleri -ikinciller hemen hemen yoktu ya- "çaylar ve münazaralardan ibaretti, danslı çay toplantıları ve "tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan" cinsinden karşılıklı anlamsız tartışmalar.

«TAN» baskını

1946'da durum zorunlu olarak değişecekti. Savaş sonrası, Müttefikler'ce oluşturulması plânlanan Birleşmiş Milletler örgütüne girebilmek için İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde ve sadece ismen Müttefikler safında faşistlere karşı savaşa girmiştik. Ama bu yetmemişti. Demokrasinin olmazsa olmazı olarak en azından birden fazla partiye ve yalnızca bu nedenle dahi birçok yasada değişikliğe gerek vardı. İçerde de halk kitleleri bastırıyordu.

Ancak biraz önce gençlik için sözünü ettiğim nokta, elbet burada da ve öncelikle hesaplanmaktaydı. Kendini göstermeye başlayan muhalefetin uysal, söz dinleyen, hiç değilse bilinen, tanınan, gerektiğinde kendine güvenilebilecek bir yapıda oluşması için elden gelen yapıldı. 45'de Mareşal'in (Genelkurmay Başkanlığı'ndan emekli edilmesi dolayısıyla İnönü'ye küskün olan Mareşal Fevzi Çakmak) başkanlığında ve memleketin tanınmış liberal ve sol eğilimli aydınlanyla kurulmaya çalışılan İnsan Hakları Cemiyeti ve savaş sırasında faşistleri savunan büyük çoğunluğa karşı Sovyetler Birliği ve Batılı müttefiklerin taraflısı *Tan* ve *Vatan* gazeteleri hakkında yakıştırılmış *Tan-Vatan* cephesi, sol dergiler ve Sertel'lerin (Sabiha ve Zekeriya Sertel) yeni çıkardıkları *Görüşler* dergisine, 4'lü takrir (önerge) ile CHP'den ayrılan Bayar (Celâl Bayar) ve Menderes'in (Adnan Menderes) "yazı vaadinde bulunmaları" ve benzeri örneklerle ortaya çıktığı üzere, muhalefette sola doğru kayma olabilecekti. Bu endişe, iktidarı harekete geçirmiş, daha önce adı geçen Tan baskını bunun için yapılmıştı. Güya Görüşler'in adındaki "G " harfi orak-çekiç'i andırıyor iddiasıyla başlatılan ve İkinci Meşrutiyet'in ilerici, keskin kalemi Hüseyin Cahit'in (Hüseyin Cahit Yalçın), halkı solculara karşı gazaya çağıran "Kalkın Ey Ehli Vatan" adlı yazısını fakültelerde okutup gençliği harekete katılmaya çağıran saldırının bilançosu, bütün makineleri ve top top kâğıtlarıyla Tan matbaasının, Tünel'de *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerinin, sırf adı tehlikeli çağrışımlara yol açıyor diye, Beyazıt'ta büyük masrafla yeni açılmış ve yanılmıyorsam ortak sahipleri Lemi ve Nail'in kısaltılmışı olarak *Lena* adı verilmiş bulunan büyük kitabevinin, Babıâli yokuşunda genç şair ve yazarların kitaplarını yayınlayan *Yokuş* kitabevinin, İstiklâl caddesinde kitapla birlikte yazı ve baskı makineleri satıcısı bir Rusun işlettiği *Berrak* adlı mağazanın tahrip ve yağmasıdır. Öğleye doğru çıkan *Akşam* gazetesi de ilk baskısında "gençliğin asil heyecanını" desteklemekle birlikte arzu edilmeyen olaylara yol açıldığını ekledi diye baskına uğramıştı. Ve ne hikmet ki, İstanbul şehri, üstelik Sıkıyönetim idaresi altında iken bu saldırılar olabilmiş, hiçbir sorumlu da bulunup yakalanmamıştı.

Diyeceğim şu: Elden gelen yapılmış, Bayar grubu uyarıyı almıştı, yolunu bu uyarı ışığında belirleyecekti. 1946'nın ilk günlerinde siyasal yaşama gözlerini açan DP (Demokrat Parti), önceleri sola daha yakın

görünürken ve kimi destekçileri hâlâ Halk Partisinin solunda olduklarını belirtmekte ve kimi izleri de görülmekle birlikte, bugün herkesçe bilinen ve notu çoktan verilmiş olan DP'ye ve on yıl sonraki kaçınılmaz sonuna doğru yola koyulacaktı.

İçeride ve dışarıda istekler bitmiyordu. CHP iktidarı yılın ilk aylarında Meclis'ten demokrasi doğrultusunda arka arkaya önemli yasalar geçirdi. Eskiler "teşbihte (benzetmede) hata olmaz" derler; öyleyse bugünkülerin AB için yaptıkları gibi diyebiliriz.

Yasalar değiştirildi, üniversitelere özerklik sağlandı. Yasalar değiştirildi, dernek kurulması izne bağlı olmaktan çıktı, ayrıca "sınıf esasına dayalı cemiyetler" kurulmasına olanak tanındı, böylece sendikalar ve sosyalist partiler kuruldu.

Üniversite Talebe Birliği de yeni duruma uyum sağlamak zorunda kaldı. Bu arada bizim derneğimiz kuruldu, daha sonra da Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) adıyla, ama eskisiyle hiçbir ilgisi olmayan, sağcıların, faşistlerin ve kısmen dincilerin doğrudan çöreklendiği bir örgüt daha kuruldu.

Derneğimizin kuruluşu ve sonrası

Üniversite hocalarının, yeni duruma uyum sağlanmaya çalışılırken bu kez, artık iktidarın doğrudan etkisi dışında olmakla birlikte Üniversite yönetimiyle çok yakın ve sıkı ilişkileri sürdürebilecek bir öğrenci örgütünü yeğ tuttukları görülüyordu. Marmara sinemasının (daha sonra Beyaz Saray'ın) bulunduğu binanın arsası Üniversiteye ait olduğu için bu binanın alt katındaki salon ve kafeterya, daha önce de onlar tarafından kullanılırken bu kez doğrudan Üniversite Talebe Birliği'ne devredildi. Kimlik ve paso gelirleri de aynen ÜTB'ye aktarılmaya devam ediyordu.

İşte bizim itirazımız buydu, buradaydı. ÜTB zorunlu olarak üye olunacak bir örgüt olmaktan çıkmıştı. Biz artık onun üyesi değildik, üstelik başka bir öğrenci derneği kurmuştuk. Niye ÜTB'ye aidat ödemeye devam edelim ki.

Konuyu bildiriler yoluyla kamuoyuna aktardık. Üniversitelileri ÜTB yönetimi tarafından 1 'er liraya verilen kimlik kartlarını almamaya ve gene fakülte veznelerine 1 'er lira yatırılarak alınabilen pasolarını, birkaç kuruşluk gerçek masrafı dışında herhangi bir ödeme yapmadan

istemeye çağırdık. Gazeteciler Rektör Sıddık Sami Onar'ın peşine düştü. O ise, soruyu doğrudan yanıtlamaksızın eğip bükerek, herkes dernek kurmakta serbesttir filân derken, ÜTB 'yi de sonuna kadar destekleyeceğini yineliyordu. MTTB ise, şimdilik karışmamakla birlikte toplanan parada kendilerinin de hakları olduğunu ileri sürmekteydi.

Nihayet yönetim kurulumuzun kararıyla Rektör'le görüşmek istedik. Randevu aldık. Meğer o da istermiş, ama konuşmak, bir yol bulmak için değil, bizi haşlamak için. Ne derece sinirli olmalıydı ki, konuşurken ağzından köpükler saçıyordu. Nasıl olur da bir öğrenci, hocasına sormadan, hocasıyla konuşmadan gazetelere beyanat verirmiş vb. Sonuçta, durumun aynen devam edeceğini söyledi. Kimi profesörler, özellikle yabancılar -ki çoğunlukla Alman yahudisi ve antifaşist olarak Hitler iktidarından kaçmış ve üniversitede görev almış bilim adamlarıydı- özel konuşmalarda bize hak veriyor olsalar da herhalde Onar'a karşı gelemiyorlardı. Ancak daha sonra onun yerine geçen İktisat Profesörü yeni Rektörle, Ord. Prof. Ömer Celâl Sarç'tı sanırım, onunla konuştuğumuzda haklı olduğumuzu hemen kabul ederek sorunu temelinden çözdü. (Sıddık Sami hocanın, yıllar sonra 1960 Mayısında gene rektörken, öğrencileri kovalayarak Üniversite bahçesine girmek isteyen güvenlik güçlerine karşı kesinkes dikildiğini ve bahçeye sokmadığını da unutmuyorum. Hüseyin Cahit'in de 1954'de 80 yaşında bir piri fani olarak, Hükümetin manevî şahsiyetine hakarettendi galiba, toplam 29 ay olarak kesinleşen mahkûmiyetinden dolayı DP iktidarının, af talebinde bulunmasını, buna evet demediğinde çok ilerlemiş yaşının elde olmaksızın yüklediği hastalıkları dolayısıyla rapor almasını, böylece gereğinin yerine getirilerek hapse girmekten kurtulacağını neredeyse yalvar yakar belirtmesine karşın, onun, hepsini elinin tersiyle iterek hapse girişini de unutmuyorum.)

İlk örneğin hikâyesi uzun sürdü. İkinci bir örnek ise, aklıma geldikçe gülümsediğim bir olay, umarım o kadar uzamaz.

1946 seçiminde CHP yeniden iktidar oldu, fakat seçime hile karıştırıldığı iddialarıyla da adamakıllı bunalmıştı. Diğer illeri bilemem, ama İstanbul'da DP büyük oy farkıyla kazanmakla birlikte, özellikle azınlıkların bulunduğu Beyoğlu'nda, sandık komisyonları seçim akşamından sonra üç gün boyunca sandıklarıyla birlikte her nasılsa ortadan

kaybolmuştu. Kimi üniversitelilerin Babıâli'de Vilâyetin önünde toplanarak bağırıp çağırdığını anımsıyorum. Üç gün sonra azınlıkların çoğunlukta olduğu komisyon üyeleri ve sandıklar ortaya çıktığında, CHP listesinde yer alan kimi önde gelenlerinin, DP'nin çarşaf listesinde çizilen adların yerine onların adlarının yazılmasıyla seçimi kazandıklarını gördük. Güya seçmen karma liste yapmışmış.

Bu örneği ve benzerlerini ele alan gazeteler iktidar partisine durmadan verip veriştiriyordu. Bunalan CHP'nin yeni Başbakanı Recep Peker'in ilk işi "Meclisin meşruiyetine gölge düşürecek" olanları ağır ceza mahkûmiyetine uğratacak ve gazetelerini kapatacak yasayı Meclisten geçirmek oldu. Bu karışıklıkta DP'nin bağımsız Bursa adayı M.Ali Aybar'ın bir süredir yayınladığı haftalık *"Hür"* dergisinin de kapatıldığını anımsıyorum. Babıâli basını derhal kendini duruma uyarladı, ses seda kesildi.

Truman doktrini ve CHP'nin yeni rotası

Diğer yandan, özellikle Amerikan Başkanının değişmesinden, ilk ve herhalde son olarak 1932, 36, 40 ve 44 seçimlerini arka arkaya kazanıp 1932'den beri aralıksız Başkan olan F.D.Roosevelt'in 45 Nisanında ölmesi ve yerine Başkan Yardımcısı, partilerinin sağ kanadından Truman'ın geçmesinden sonra Sovyetlerle Batılı müttefikleri arasında, birlikte savaşmanın getirdiği zorunlu yakınlık pek çabuk sona ermiş, hattâ atom bombası henüz yalnızca Amerika'nın elindeyken "önleyici savaş" la SSCB'yi perişan etmek ve komünizmi yer yüzünden silmek gibi düşünceler her ülkede, bu arada Türkiye'de de geniş yankılar bulmaya başlamıştı. Faşizmin kesin yenilgisiyle sarsılan sağ yeniden toparlanmaktaydı. Faşist iktidarlara ve işgale karşı mukavemette başı çeken ve halkın gönlünü kazanan komünistlerin ağır bastığı Fransa ve İtalya'nın her ne pahasına olursa olsun kapitalist dünyanın bir parçası olarak korunması, Almanya'nın yeniden ve aynı yönde inşası ön plâna çıktı. Truman Doktrini ve arkasından Marshall Plânı bu nedenle ortaya konmuştu. Ülkemizde de durum farklı olmadı, bu yardımlardan bizimkiler de yararlandı.

Diyeceğim, CHP de rotasını ayarladı. Millî Eğitim Bakanlığına, CHP'nin en sağından Reşat Şemsettin Sirer getirildi. Eski Bakan H.Ali

Yücel, komünistlikle suçlandı. Açtığı davada Bakanlıktan ve partisinden en ufak bir yardım görmedi. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Boran, Boratav ve arkadaşları hakkında cadı kazanı kaynatıldı. MEB eliyle klâsiklerin tercüme edilip yayınlanması büyük ölçüde gevşetildi. Köy Enstitüleri de topun ağzındaydı.

Sirer'den derneğimize yardım (!)

Sirer, Bakanlığının bir faaliyeti olarak İstanbul'da yeni bir öğrenci yurdu yapılmasını öngörmüş, bunun için de muhtelif illerin CHP'li belediye başkanlarıyla yüksek tahsil derneklerini açık bir çağrıyla Ankara'da toplantıya çağırmış, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nü de İstanbul'daki ilgililerin bu çağrıya katılmalarını organize etmekle görevlendirmiş.

Hatırladığım kadanyla o sıralarda İstanbul'da Bakanlığa bağlı olarak erkekler için Kadırga, kız öğrenciler için de Cağaloğlu Talebe Yurdu bulunuyordu. Bunların dışında diğer Bakanlıkların burslu öğrencilerinin yurtları ile taşradaki değişik il ve ilçelerin belediyeleri ve önde gelenlerinin, yüksek öğrenim gören hemşehri çocuklarının İstanbul'da bir arada ve ucuza barınmalarının sağlanması için kurdukları yüksek tahsil dernekleriyle bu derneklerin çoğunlukla kirayla tutulmuş, kendi kentlerinin öğrencilerini barındıran ve ait olduğu il veya ilçe adıyla anılan yurtları vardı. Bu yurtların hemen tümünün yalnız erkek öğrenciler için olduğunu da ekleyeyim.

İşte Sayın Sirer bu derneklerin yöneticilerini toplantıya çağırıp aklı sıra onlara kesenin ağzını açtırarak böyle bölük pörçük, evden bozma yurtlar yerine Bakanlığına bağlı, böylece aynı zamanda daha kolay kontrol da edilebilecek, modern, büyük bir yurt kurulabilmesini öngörmüş olmalı.

Niyet her ne olursa olsun çağrı açıktı. Ben gazetede okur okumaz bir yüksek tahsil gençlik derneği olarak çağrıyı pekâlâ üstümüze alabileceğimizi düşündüm. Arkadaşlar da onayladılar. Çağrıda belirtildiği gibi istanbul Millî Eğitim Müdürlüğü'ne gittik. Müdürle görüştük. Adamcağız mal bulmuş mağribîye döndü. Yüksek öğrenim bizim çalışma alanımız dışında, ben de kimleri nereden bulabileceğim, diye düşünüp duruyordum. En azından sizinheyetinizi yazabilirim artık

Bakanlığa, dediği gibi ayrıca Müdürlüğüne bağlı olan yurtları da incelememiz ve Ankara'da lehlerine konuşmamız için bize teftiş yetkisi de verdi.

Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken basını bilgilendirmeyi de unutmuyorduk. Bakanın çağrısını kabul ettiğimizi ve üç kişilik bir heyetle Ankara'ya giderek toplantıya katılacağımızı da duyurduk. ÜTB ve MTTB fena halde bozulmuş, ortalığı karıştırmışlar. Biz varken niye onları, o solculan, üstelik yalnızca onları çağırıyorsunuz, diye. Gazeteciler bize davetname gelip gelmediğini sordu. Biz de açık çağrıyı gösterdik; şaşırdılar. ÜTB ve MTTB de, ancak son anda Bakanın özel çağrısı ve ricasıyla toplantıya katıldı.

Aklıma geldikçe gülümsememin esas nedeni bu, ancak bununla sınırlı değil.

Toplantı açılıp bir başkan seçildikten sonra Bakan kısa bir konuşmayla düşüncelerini açıkladı. Belediyeciler, işin ucunun paraya dayanacağını görünce, önceden söz almak istemediler. Hem önemli bir dayanakları da vardı. Burada konuyla birinci derecede ilgili öğrenciler bulunuyordu. Önce onlar dinlenmeliydi. Bu öneriyi, seçildiği ilin belediyesini temsil etmek üzere toplantıda bulunan CHP milletvekili ve millî şairimiz olarak medar-ı iftiharımız (övünç nedenimiz) Behçet Kemal Çağlar yapmıştı galiba.

Her neyse öneri oybirliğiyle kabul edildi.

Yanılmıyorsam ilk sözü başkanımız Nevzat K.Özmeriç aldı. Bunun önemli bir ihtiyaç olduğunu belirttikten sonra, Güzel Sanatlar Akademisi mimarî bölümünün ileri sınıflardaki bir öğrencisi olarak böyle bir yurdun İstanbul'un hangi semtinde yapılması gerektiğini ve nedenlerini aktardı. Ayrıca böyle bir yurdun nasıl olabileceği konusunda kafasındaki tasarımları anlattı ve çizdiği eskizleri gösterdi. Bakan heyecanlandı ve eskizleri alıp alamayacağını sordu. Özmeriç de sevinçle iletti. Arkasından diğer derneklerden bir iki kişi daha söz aldı. Belediyeciler öğle vaktinin gelip geçtiğini, üstelik yeni vâkıf oldukları (öğrendikleri) mevzu'un (konunun) üzerinde düşünmek için zamana ihtiyaç duyduklarını, ertesi gün toplanmak üzere toplantının birinci oturumuna son verilmesini istediler. Kabul da edildi. Bu arada ben söz istedim. Başkan verip vermemekte tereddüt etti. Kurul çoğunluğu, bırak konuşsun,

dinleyelim, diye benden yana tavır aldılar. Elbette solculuğumuzdan ve hakkımızdaki iddialardan bihaberdiler (habersizdiler).

Kalktım, biraz tutuk ve çekingen, toplantıdakilere mi, yoksa başkana mı hitap edeceğimi bilemeden konuştum. Ama konuştum. Sayın Bakanın yurdun paralı olacağını söylediğini, oysa çoğunluğun yurt parası ödeyemeyecek kadar fakir olduğunu belirttim; parasızlıktan Fatih medresesinde soğuktan donarak yatmaya ve okumaya çalışan dernek üyesi bir arkadaşımı örnek göstererek, buraya gelirken artık onun sıcak bir yatakta yatabileceğini düşünüp heyecanlandığımı, oysa durumun eskisinden farksız olacağını gördüğümü söyledim. Öncelikle düşünülmesi gerekenin ev tutamayacak, yurt parası ödeyemeyecek fakir öğrencilerin yararlanabilecekleri bir yer olduğunu bir daha hatırlatarak yerime oturdum.

Kalabalık karşısında ve önceden yazıp çizmeksizin yaptığım ilk konuşmaydı bu. Salonda soğuk bir rüzgâr esti, çıt çıkmıyordu.

Bir sessizlik döneminden sonra Bakan Sirer, genç arkadaşıma cevap vermek istiyorum, diyerek söz aldı. Sorunun bu boyutunu ortaya serdiğim için bana teşekkür ettikten sonra, sözünü ettiğim kişilerin de "imkânlar dahilinde" elbet düşünüleceğini söyledi.

Derken başkanımız fırladı. Toplantıyı nasıl yarına ertelersiniz? Biz borç harç güçlükle buraya geldik. Toplantı sürüyor diye yarın, öbür gün kalamayız burada. Onun için öğleden soma da toplanılsın, dedi. Hep birlikte hak verdiler ve başkanın başkanlığında bir komite seçip o komitenin öğleden sonra öğrencileri dinlemesini uygun gördüler.

Öğleden somaki küçük toplantı o günlerin deyimiyle bir münazara havası içinde, ama gerçek bir tartışmayla geçti. Bir yanda biz, oluşacak bu yurdun devlet tarafından yaptırılmasını ve işletilmesini öngörüyorduk, toplantıya katılan diğer öğrenciler ise, hangi örgütü temsil ediyor olursa olsun, bize karşı topluca, yapılacak yurdu, gene o günkü deyimle "müteşebbis'lerin yapıp işletmesini istiyorlardı.

Bakanın, toplantıya katılan bütün öğrencileri ertesi gün Üçnal lokantasına davet ettiği bildirildi. Ayrıca Özmeriç'in borç harç sözleri Bakanı düşündürmüş olmalı ki, adlarımız falan alındı. İstanbul'a döndüğümüz zaman il muhasebesinden bize bilmem kaçıncı derecede memur hesabıyla üç günlük yevmiye ve yol parası harcı çıkarıldığını öğrendik. Üçüncü sınıf tren ve bedava ikamet sonrasında bu para, bizim

sarf ettiğimizin üzerindeydi. Zaten onu da daha önce gözden çıkarmıştık, aldığımızı Derneğe bağışladık. Hiç akla gelmeyecek bir biçimde de olsa neticede Devlet derneğimize yardım elini uzatmış bulunuyordu.

Gülümsenmez mi?

Ankara saldırısı

Üçüncü bir örnek, daha önce söz konusu ettiğim cadı kazanıyla ve ona bağlı olarak 47'nin son ayının son günlerinde yapılan Ankara saldırısıyla ilgili olacak.

Pazar sabahı için Vecdi'yle anlaşmıştım. Erenköy Sanatoryumu'nda yatan bir arkadaşımızı ziyaret etmek üzere saat 10.00'da Köprü Kadıköy iskelesinde buluşacaktık. Onu beklerken gazete başlıklarına göz gezdiriyordum. Bir habere takıldım ve neticede belki daha fazla bilgi edinebilirim diye dört beş tanesini birden satın aldım.

Haber kısaca şuydu: Ankara Dil-Tarih'teki komünist hocalar ve öğrencilere karşı vatansever, milliyetçi gençlik harekete geçmiş. Fakültenin önünde toplanmışlar, nasıl olmuşsa güvenlik çemberini yarıp içeriye girmişler ve komünistlere yardım ettiğinden kuşkulandıkları Tarih Prof. Rektör Şevket Aziz Kansu'yu aramaya başlamışlar. Etrafında çit oluşturup sözlü ve yazılı istifasını almışlar. Bu yetmemiş, kahrolsun komünizm diye bağırtmışlar; bu da yetmemiş, sırtına çıkmış ve adamcağızı adamakıllı hırpalamışlar. Derken Vali gelmiş, önlerine geçmiş, Halkevine doğru yürümüşler. Nutuklar, sloganlar... Sonra da hiçbir şey olmamışçasına rahatlıkla ellerini kollarını sallaya sallaya Türkiye Gençler Derneği 'nin, İtfaiye Meydanı yakınındaki merkezine gelmişler. Zaten İdare, onlar gelmeden polis marifetiyle lokali boşaltmış bulunuyormuş. Bu kez de Dernek, resmî evrakları, defterleri, dosyaları beş yüzden fazla kitaptan oluşan kitaplığı, masaları, sandalyeleri, pencereleri, kapısı vb. yırtılıp koparılarak, kırılıp parçalanarak harabeye dönüştürülmüş. Ve sonra görevlerini tamamlamış olarak tek bir gözaltı olmadan dağılıp gitmişler.

Gazeteler bu saldırının hikâyesini -tabiî hiçbiri saldırı demiyor, tersine övüyordu- gençliğimizin asil heyecanının yeni bir örneği olarak aktarıyordu.

Daha önce İstanbul'da birçok dernek, bildirilerle havayı kızıştırmaya

çalışmış, neticede Marmara lokalinde bir toplantı tertiplenerek komünizm ve komünistler bir kez daha lanetlenmişti. Ancak bu yetmemişti anlaşılan. Çünkü cadı kazanı, mahkemeler, idarî işlemler para etmiyor, işlemler geri dönüyor, Üniversite Senatosu isteklere uymuyor, iddialar beraatle sonuçlanıyor, hocalar yerlerinde duruyordu.

TGD de büyük çoğunlukla bu hocaların öğrencilerinden oluşmaktaydı. Üstelik, bizim tüzüğümüzde *"her türlü gerici fikir ve hareketlere karşı savaşmak"* yazılı olduğu gibi Türkiye Gençler Derneği'nin tüzüğünde de *"demokrasi aleyhtarı, ırkçı olarak tanınanların derneğe giremeyeceği"* belirtilmekteydi. Demek öyle, o halde böyle.

Bu saldırı, öyle sessizce izlenip görmezden gelinebilecek bir olay değildi. Bir şeyler yapmak zorundaydık. Vecdi'yi beklerken ne yapabiliriz diye düşünüyordum. O gelince sanatoryum ziyaretinden vazgeçip Kadıköy'e, Başkanımız Nevzat'ın annesiyle birlikte oturduğu iki göz odalı evine yollandık. Nevzat'ın hiçbir şeyden haberi yoktu. Sınav öncesi son projesini bitirmeye çalışıyordu. Sanki, şimdi siz de nereden çıktınız, der gibiydi. Ama saldırıyı duyup okuyunca hemen sınav da, proje de bir yana itildi. Birlikte konuşup saldırıya uğrayan Rektöre ve Gençler Derneğine derneğimiz adına birer telgraf çekip saldırıyı nefretle kınadığımızı belirterek geçmiş olsun dileklerimizi iletmeye ve hem telgraf örneklerini, hem de hazırlayacağımız bir bildiriyi gazetelere dağıtarak kamuoyuna duyurmaya karar verdik. Telgrafları çektik, örneklerini ve bildirimizi gazetelere dağıttık.

Durmadan destek bildirileri geliyormuş. Bizimkine şaşılıyorlardı. *Son Posta* gazetesinde özellikle yukarı gönderdiler. Galiba bizzat Selim Ragıp Emeç'in yanına çıkmıştık. Bildirimizi okudu, bizlere baktı, gülümsedi, *"şimdi camlar da çok pahalı"* dedi. Ama "Memnun olmayan da var" başlığı altında aynen yayınladı. Yalnızca *Son Posta.*

Ha, bir de CHP'nin İstanbul'daki yarı resmî organı *Memleket* gazetesi, hem de birinci sayfadan yayınladı; ama derneğimizin adını kullanarak bunu yazanların kimliği belli değil, çünkü hiçbir Türk genci böyle bir şey yazamaz, eminiz adı geçen dernek derhal karşı çıkacaktır, kabilinden herzelerle (saçmalarla) dolu olarak.

Ortalık biraz durulduktan sonra üniversite senatoları, köşe yazarları ve derslerinde hocalar saldırıya adım adım karşı çıkmaya

ve kınamaya başladılar. Rektör Kansu gönderdiği telgrafla derneğimize teşekkür etti.

Şevki daha sonra anlatmıştı. Biz karar almıştık, derneğimizi ölesiye savunacaktık. Ama polis bırakmadı. Bizim lokalde toplandığımızı ve önlem almaya başladığımızı görünce "Emir aldık" diyerek bizi zorla dışarı çıkardılar. Ertesi gün lokale gittim, olup biteni gördüm; hele kitaplar, canım kitaplar, ne büyük çalışmayla, ne gayretle, ne özveriyle elde edilmiş, kimisi yazan tarafından Derneğe imzalı kitaplar. Kim bilir ne kadar sıkıntılıydım.

İşte tam o sırada postacı göründü. Sizin telgrafınızı getirmişti. Birden dünyalar benim oldu. Demek yalnız değiliz, direnebiliriz, dedim kendi kendime. Telgrafı tek tek arkadaşlara gösterdim; çok, ama çok makbule geçti, o günü unutamam, demişti.

Sel felâketine uğrayanlara yardım

Sel felâketzedelerine yardım için para toplamamız başka bir hikâye. Adana'da Seyhan nehri taşmış, o zaman baraj da yok, evler, tarlalar, ahırlar sular içinde. Arkadaşlarla ne yapabiliriz, diye konuşurken yardım konusu öne çıkmış, neticede Kızılay'a başvurup onun adına para toplamaya karar vermiştik. Kızılay Müdürlüğüyle konuşup bağış makbuzlarını aldıktan sonra bu konuda bize ayrılmış olan Mahmutpaşa - Sirkeci hattında ekipler halinde para toplamaya başlamıştı dernekliler. Genellikle bir kız ve bir erkek arkadaştan oluşan ekipler, esnafın alışık olmadığı ve gerçekten yerine ulaşacak diyebildiği ikna edici konuşmaları ve samimi tavırlanyla genel bir hoşnutluk yaratmış ve kısa sürede o günlere göre çok yüksek sayılabilecek bir bağış toplamına -galiba 600 liraydı- ulaşmıştık. Kızılaycılar gerçekten şaşırmışlardı. Üstelik bağış toplayıcının hakkı olan % 20'leri de Derneğin bağışı olarak aktardık. (600'ün % 20'si, 120 lira; 30'dan 4 aylık lokal kiramız) Eski bir asker olan Kızılay müdürü bizi pek sevdi ve özel teşekkür seremonileri filân düşündü. Sonra hakkımızdaki iddiaları öğrenmiş. Biraz şaşkın, o merasimlerden vazgeçti, yalnızca Derneğe bir teşekkür mektubuyla yetindi.

Ekip çalışmasına katılan arkadaşlar için tatlı anılar kaldı geriye, bir de Dernek hakkında 141'den dava açıldığında Sorgu Yargıcına ifade

veren bütün arkadaşlar Derneğin faaliyeti olarak öncelikle bu Kızılay hikâyesini anlatmakta kusur etmediler.

"Harçları haraç sayıp kaldırma" kampanyası

Son bir örnek ise, önceleri parasız olan üniversite öğreniminin, kayıtla başlayıp dersler ve sınavlarla devam eden harçlarla düpedüz paralı hale getirilmesine karşı başlattığımız, "harçları haraç sayıp kaldırma" kampanyamız olsun.

Kampanyayı, büyük zenginlerden oluşan bir azınlık dışında, bütün öğrencileri yakından ilgilendiren bu davayı birlikte yürütmek üzere, kimi arkadaşların tereddüt ve endişelerine karşı, başlangıçta diğer öğrenci derneklerine de başvurmuştuk. Tabiî ses çıkmadı. Ama Dernek, öğrencilere dağıtılan bildiriler, kendi dergimizde, yapılan çalışmaların doğrudan aktarılması ve konu hakkında çıkan özel yazılar, gazetelerde haberler vb. ile içinde bulunduğumuz ders yılının başından itibaren yeterince ağırlık koymuş bulunuyordu. O kadar ki, başvurumuza herhangi bir yanıt vermeyen öğrenci derneklerinden birinin kongresinde, üstelik sağcı olarak tanınan bir üye bu konuyu ele almış, hem onlara katılmadınız, hem de kendi başınıza hiçbir şey yapmadınız, diye yönetim kurulunu eleştirmişti.

Açıkça belirtmeseler de öğrencilerin, özellikle bu konuda, büyük desteği vardı arkamızda. Her ayın ilk günü çıkan ve her sayısında bu konuya önemli yer ayıran dergimiz *Hür Gençlik,* daha ilk günde Beyazıt'ta Üniversitenin giriş kapısında arkadaşlarımız eliyle 300 ilâ 500 satışa ulaşabiliyordu.

Neticede, 46'dan 50'ye yönetim ve dergi olarak oldukça kabarık bir geçmişe sahip bulunuyordum. Bunları düşünürken Sirkeci'ye gelmiştim. O zamanlar Sirkeci meydanının biraz ilerisindeki Bahçekapı tramvay durağımn yanında Sansaryan harımdaydı Emniyet Müdürlüğü, Birinci Şube de binanın en üst katında. Saat üçte o kapıda bulunacak ve Hamdi beyin beni beklediğini söyleyecektim. Hamdi bey dediğim de soyadını unuttuğum, zaten kimsenin kullanmadığı, öğrenim durumu daha üste çıkmasına elvermediğinden uzun zamandan beri Birinci Şubede Müdür Muavinliği yapan kişiydi, sollar arasında kaç kuşağın yakından tanıdığı meşhur Parmaksız Hamdi.

Benim çağrılmam da kendine özgü tuhaf bir çağrılmaydı. Herhangi bir yazı çizi değil, bizim "memur beyler" dediğimiz, bir yandan öğrenciler arasında mesleklerini icra ederken bir yandan da okuyan -meslekle daha ilerleyebilmek için üniversite diploması şarttı- hukuk öğrencisi sivil polislerden birinin, özel olarak ifademin alınması için Parmaksız'dan naklen söylediklerivdi. Daha sonra aynı çağrı, aralarından başka biri tarafından da doğrulanmıştı.

Memur beylerle ilişkilerimiz, her iki taraf da birbirini yakından tanıyor olarak ve bu bağlam içinde oldukça iyi sayılırdı. Hattâ daha sonraları, doğrudan Birinci Şube'nin taraf olmadığı bir iki olayda bir merhabamız olmasının asgarî yardımını da görmedim değil.

Ben de bir cinlik yaparak yanıma bir dergiyi almıştım. Dergi diyorum, çünkü muntazam aralıklarla dergimizin adresine gönderiliyordu, kuşe kâğıdına çok şık bir baskı ve o sıralarda hemen hiç görülmeyen biçimde plâstik poşete sanlı olarak. Dergi, ama adı yok, künyesi yok, yani sorumlu yazı işleri müdürü ve basıldığı yer belli değil. Herhalde Amerikan Haberler Servisi veya öyle bir yerden geliyordu ve yazılanmn tümü, sureti haktan görünmeye çalışmakla birlikte derinden derine Sovyetler Birliğini kötülemeye endekslenmişti.

Bize göre hava hoştu, istedikleri kadar gönderebilirlerdi. Ancak İstanbul'dan postalanmış, Türkçe bir yayının Basın yasasına göre mutlaka künyesi olması gerekliydi, süreli yayınsa görevli yazı işleri müdürü de aynca belirtilmeliydi. Bunda ise hiçbiri yoktu. Öyleyse yasa dışıydı, gereken işlem yapılmalıydı. Kısacası yeni deyimle suç duyurusunda bulunacaktım. Ne yapacaklannı, nasıl davranacaklarını merak ediyordum.

Sorgu nedeni Dünya Demokrat Gençlik Federasyonu'na yazı mı?

Tam saatinde Birinci Şubeye çıktım. Adımı verdim ve Hamdi beyin beni beklediğini söyledim. Birkaç dakika bir odada beklettikten sonra yanına aldılar. Konuşmaya başladık.

Neyi soruyordu dersiniz: 1947'de (DDGF) Dünya Demokrat Gençlik Federasyonu'ndan gelen, Birinci Dünya Gençlik Festivali'ne -galiba Prag'da yapılmıştı- davet mektubunu ne yaptığımı soruyordu. Resmî evraklarımız arasında mektup yoktu.

Resmî evrak deyince hatırladım. O sıralardaydı. Bir gün baskın verip karar defterinden giden-gelen dosyasına kadar bütün resmî evraklarımıza el koymuşlar, bir süre sonra iade etmişlerdi. Nâzım Hikmet kampanyası sırasında yeniden el koydular, bir daha da geri vermediler.

Ne diyordum. Birinci Şubede yapılan inceleme sırasında davet mektubunu bulamamışlar. Onu soruyordu. Davet mektubu yoktu, buna karşılık, davete teşekkür etmekle birlikte katılamayacağımızı belirten ve Gn. Başkan olarak Fransız Filolojisi öğrencisi İlhan Arda'nın, Gn. Sekreter olarak da benim imzaladığım Fransızca mektubun ve Türkçe'sinin suretleri giden evraklar arasında bulunmaktaydı.

Dayanamayarak güldüm. Konu daha önce memur beylerden biri tarafından, üzerinde durulmayan öylesine bir soru gibi sorulmuş, ben de rahatlıkla yanıtlamıştım. Yanıtımı Parmaksız da çoktan biliyor olmalıydı. Ama bir kez daha soruyor, üstelik o sıralarda çoktan başkanlıktan ayrılmış, daha sonra Dernek'ten ayrılmış, fakültesini bitirdiğinden İstanbul'dan da ayrılmış İlhan'ı suçlayıcı bir eda ile konuşuyordu; Fransızca metni o yazdığına göre, ben farkında olmaksızın da imzalamış olabilirim falan gibi. Çekinerek belki İlhan'ı suçlayıcı konuşurum, bu arada belki başka şeyler de söylerim diye bekliyordu sanırım.

Baştan başladım. Daha önce sözünü ettiğim Millî Eğitim Bakanı'nın açık çağrısı gibi ve onun yolunu da açan bir şeydi bu da. Bir kere derneğimize gelmiş bir çağrı mektubu filân yoktu. Ancak DDGF'nin kendi dergisinde yayınladığı açık çağnsındaki sayfa kompozisyonunda dünya ülkelerinin bayrakları tek tek yer almaktaydı. Bunlar arasında Türkiye'nin de bayrağı vardı. Bu, diğer ülkeler gibi bizim ülkemizin gençliğinin de davet edildiği anlamına geliyordu.

Bir kez buna evet dedikten sonra önce ben mektubu Türkçe olarak kaleme almıştım. Açık çağrıdan dolayı teşekkürlerimizi belirtiyor, ancak maddî sıkıntılarımızın şimdilik böyle toplantılara katılmaya elvermediğini söylüyor, başarı dileklerimizi sunuyordum. Metni İlhan'la birlikte yeniden elden geçirdik, kısalttık. Sonra o Fransızca'ya çevirdi. Ne Derneğin, ne benim, ne de İlhan'ın daktilosu vardı. Gerektiğinde resmî yazıları da el yazısıyla yazıyorduk, ama yabancı bir ülke için herhalde bunu yapamazdık. İlhan kolayını buldu. Dernek üyesi Yıldız

I

(Yıldız Baştımar) arkadaşımızın daktilo makinesi vardı. Onun evine gittik. Fransızca nüsha yazıldı. İmzaladık, gönderdik. (O günden bu yana bu mektubun akıbeti hakkında hiçbir bilgim olmadı. Federasyonun eline geçseydi herhalde bir yanıt alabilirdik diye düşünürüm; bir yerlerde kaybolmuş -veya kaybedilmiş- olmalıdır, belki de yanıtı kaybolmuştur veya kaybedilmiştir, kim bilir.)

Bütün bunları anlattım. Pekâlâ, dedi. Bir memurunu çağırarak dosyayı verdi. Bu konuda bir dosya açılmışmış. Dosyanın kapanması için benim yanıtımı yazılı olarak almasını, onunla birlikte geniş olarak geçmişimi de kaydetmesini istedi. Bu arada ben de elimdeki dergiyi uzattım. Safdil bir tavırla, gerçi okuyor, yararlanıyoruz, ama Basın Yasası'na aykırı olduğu açık; ya bizde bulunursa... filân diye de ekledim. O da, bir bakayım, diyerek aldı.

Ayrı bir odada resmî sorgu başladı. En başta da ailemle, yakınlarım, akrabalarım, yaşlan, meslekleri ve okuduğum okullar, beğendiğim hocalar vb. hakkında soru üstüne soru. Meğer genişlik bu anlama geliyormuş. Ben de üzerinde hiçbir şey düşünmeksizin, belki sorgunun bu kadar basit olmasının getirdiği rahatlıkla, bütün sorulan apaçık yanıtladım.

Sorgunun ortasında Hamdi bey içeri girdi. Verdiğim dergiyi elinde sallayarak ve kızgınlıkla gözlerini devirerek bana baktı. Bu, dedi, Ruslann oyunlarını açığa çıkanyor, onu mu istemiyorsun? Yanıtımı beklemeden dergiyi fırlattı, çıktı. Anladığım kadarıyla o güne kadar bu dergiden haberi olmamıştı. Benim safdilliğime de biraz inanmıştı belki. Şimdi bütün beklentilerinin fos çıkmasının kızgınlığı içindeydi.

Sonra, sorguyu aktardığım daha deneyimli arkadaşlar, Parmaksız Hamdi seni tanımak istemiş, hepsi bu, dediler. Tanımak istemişse, nasıl bir karara vardı, bilemem, ama herhalde solculuğum konusunda düşüncesi kesinleşmiş olmalıdır.

Bana gelince, Birinci Şubenin kapısına kadar gelip Dernek adına yapılacak işler için resmî başvuru yazılanınızı birkaç kez ilettiğimi hatırlıyorum, ama iç odalarına girişim, bu ilkti. Bu basit sorgu da ilk. Böyle başlamış olması da daha sonrakiler için herhalde iyi bir hazırlık oldu. Ancak ailem hakkında o kadar aynntılı bir ifade vermiş olmaktan dolayı sıkılmıştım, adamakıllı sıkılmıştım. Bir daha bunu yapmayacaktım.Yapmadım.

Günün Şiarı: Nâzım Hikmet'i Kurtarınız

Yukarıdaki başlığı *Hür Gençlik* dergisinin 13 Mayıs 1950'de, yeniden başladığı açlık grevinin 13'üncü gününde, Nâzım için yayınladığımız özel sayısından aldım. Şimdi anlatacaklarım, "Davalar ve Savunmalar" genel başlıklı konumuz ile doğrudan ilgili değil gibi görünebilir. Çünkü Dernekli arkadaşlar, gözaltına alınmam gibi, derginin çıkışını engelleyecek bir durum olmaması için, imza toplama, bildiri dağıtma... olaylarına benim doğrudan katılmama kesinlikle izin vermemişlerdi. Bu yüzden o olaylar dizisinde benimle ilgili ne bir sorgu, ne gözaltı vb. var. Ancak derneğimizin bu konudaki çalışmaları ve özellikle Çiçek Palas toplantısı, Derneğin 50'nci kuruluş yıldönümü dolayısıyla hazırlanan broşürde ayrıntılarıyla aktarılmış olmasına karşın, basında ikinci, üçüncü elden tanıklığa dayalı ve buna bağlı olarak kimi yanlışlarla çıkan yayınların hâlâ devam ettiğini görünce yarım yüzyıl önceki o olayların içinde doğrudan yer almış biri olarak, sırası da gelmişken, bir kez daha tanıklığımı konuşturmayı görev bildim.

Diğer yandan, bütünüyle konu dışına çıkmış da sayılmam. Daha yeni yayınlandığı sırada, aynı gün öğle üstü özel sayının toplatılması, benim de sorumlu müdür olarak ifade vermeye çağrılmam savcılıkça kararlaştırılmışken, ne olmuşsa olmuş, toplatma yarıda kesilmiş, ben ise ilk anda bulunamamış, sonra da aranmaktan vazgeçilmiştim.

Nâzım 'ın son ve en ağır mahkûmiyeti, önce Harbiyeliler, ardından da deniz gediklileri yoluyla askeri isyana teşvik iddiası ve sonuçta, verilen ayrı mahkûmiyetlerin cezalarının birleştirilmesiyle toplam olarak 28 yıl 4 ay olmuştu. 38'in başında tutuklanan şair, 1950'de 13 yıldır hapisteydi ve mahkûmiyet ilâmına göre daha 15 küsur yıl yatmak zorundaydı.

Baştan sona tümüyle politik olan bu davaların ve mahkûmiyetlerin, o sıralarda görev başında olan askerî yargıçların anılarının da gösterdiği üzere, o günlerin hukukuyla dahi uzaktan yakından ilgisi yoktu, açık bir yasa tanımazlık söz konusuydu. Bu nedenle, bir olanak bulunduğunda, konu gündeme getirilmeye çalışılsa da her seferinde aşılmaz bir duvarla karşılaşılıyordu; gene de, bütün baskılara karşın giderek kamuoyuna mal olmaktaydı.

Diğer yandan, ikinci Dünya Savaşı bitmiş; ülkemizde de birçokları

için ilham kaynağı olan faşizm ağır yenilgiye uğramıştı. Tek parti iktidarı sona ermekteydi. Her ne kadar sağ toparlanıyor olsa da bu toparlanma, böyle bile bile lâdes olan bu adlî hatayı sonsuza kadar sürdürebilecek güç ve ağırlıkta değildi. Hele, hele hatanın kurbanı, Türkiye'nin ve dünyanın en büyük şairlerinden biri ise.

Herkes, çıkacağı söylenen bir af yasası ile konunun çözümleneceği beklentisi içindeydi. Ama hayır; direnç hâlâ büyüktü. Af yasası hikâyesi seçim sonuna ertelendi. Bunun üzerine Nâzım Hikmet, kendi ifadesiyle *"en son dilekçesini canıyla pullayarak"* halkına yolladı, ikinci kez açlık grevine başladı.

Bu günlerde uluslararası aydın kamuoyunun da duruma müdahalesini görmekteyiz. Dünyanın belli başlı aydınlan, düşünürleri, sanatçıları ve örgütleri ile işçi ve gençlik örgütleri Nâzım'ın kurtuluşu için toplu çalışma başlatmakta, Paris'te büyük bir komite oluşturulmakta vb.

Ülkemizde de durum artık hemen önü kesilip önlenemeyecek bir gelişmeye erişmiş bulunmaktadır. 100'den fazla aydın ve sanatkârın imzaladığı başvuru metnini, dernekli arkadaşlanmın öğrenciler ve vatandaşlar arasında topladığı imzalan ve giderek artan destekleyici köşe yazılarını, daha sonra baştan aşağı Nâzım'm şiirleri ve hakkındaki son haberlerle doğrudan *"Nâzım Hikmet"* adıyla yayınlanan haftalık dergiyi anımsıyorum. Parti, içte ve dışta, değişik yol ve olanaklarla kampanyanın göbeğindeydi, etrafta da olabildiğince geniş aydın, sanatkâr halkası.

Bu halkada yer alan kimileri ile ilgili olarak ekleyeyim: Daha iki yıl önce, 1948'de partili arkadaşlarıyla birlikte SSCB ve Kominform'a karşı çıkarak partisini ve ülkesini Sosyalist Sistem'den ayıran Yugoslavya Komünist Partisi Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı J.B. Tito'nun örneği göz önünde tutularak Nâzım'ın da, o kişilerce, aslında böyle ince hesaplarla desteklenmiş olabileceği söz konusu edilmedi değil. Belki öyle hesapları yapmış olanlar da bulunabilirdi. Ama Nâzım, bizzat Nâzım, kendisini bu düşünceyle destekleyici olan varsa veya olacak olursa eğer, bunların ümit ve hesaplannı daha baştan söndürecek açıklama ve davranışlardan geri durmuyordu. O TKP'li idi, komünistti, komünist kalacaktı; çıkacaksa da komünist olarak çıkacaktı cezaevinden.

O davranışlarından birinin doğrudan tanığıyım: Bu türlü dedikodular onun kulağına kadar gelmiş olmalı ki, "çıkınca çiftliği ile uğraşacak, tavuk yetiştirecek" gibisinden bir yazıyı fırsat bilerek avukatı ve vasisi İrfan Emin Kösemihaloğlu'nu çağırıp görüşmüş, bu dedikoduların önlenmesini istemiş. Kösemihaloğlu, Cumhuriyet gazetesinde tertiplediği, belli başlı bütün gündelik basının temsilcilerini çağırmasına karşın, ancak sol eğilimli bir iki dergi yöneticisi ile *Hür Gençlik* olarak benim katıldığım basın toplantısında konuyu ve Nâzım'ın konu üzerindeki duyarlılığım, yukarıda belirttiğim biçimde olabildiğince açık bir dille anlatmıştı.

Dernek, demokrat-ilerici tek yasal örgüt

Konuyu aramızda enine boyuna görüşmüştük. Dernek olarak neler yapılabilirdi, imza toplamalar, bildiriler, diğer resmî kurumlara telgraflar ve nihayet toplantılar. Hepsini yapabilirdik. Ama böyle bir kampanyanın Derneğin sonu demek olabileceğini söylediğimi anımsıyorum. Hukukî değil, politik olarak değerlendirmeye çalışıyordum. Elbette hukuk açısından bütün bunlar yapılabilir ve savunulabilirdi, ama politik olarak dernek terazisi bu sıkleti çekemeyebilirdi. Bütün bunları karşı çıkmak değil, durumu bilerek davranmak için söylemiştim.

Gerçekten bizim dışımızda başka bir yol, yordam bulunabilseydi yeğ tutulurdu belki, ama koşullar bizi zorlamaktaydı. Derneğin 50'nci kuruluş yıldönümünde yayınlanan kitapçıkta durum şöyle özetlenmiş:

> *"Dernek, artık yalnızca demokrat, ilerici İstanbul yüksek öğrenim gençliğinin temsilcisi değil, bütün Türkiye'de ondan başka yasal bir örgüt kalmadığına göre, bir örgüt, bir tüzel kişilik olarak, bir bakıma ülkenin tüm demokrat, ilerici kesimini de temsil durumundaydı. Bu nesnel durumun bilincinde olarak bu kampanyada en ağır sorumlulukları üstlenmek onun görevi olmalıydı."*

Bilerek düşündük ve karar verdik. Dernek, bu ağırlığı taşıyamayacak olsa bile sorumluluğu üstlenmeliydik, üstlenecektik. Yönetimdeki arkadaşların hiçbir tereddütleri yoktu, önümüze koyduğumuz her şey ardı ardına gerçekleştirilecekti.

Bunları Nisan başında, Nâzım henüz ikinci kez greve başlamadan ve hattâ gizlice İstanbul'a nakledildiğini bilmeden düşünmüştük.

İlk olarak Dernek yönetimi Cumhurbaşkanına bir telgraf çekti. Telgrafta İnönü'ye şöyle sesleniliyordu:

> *"Büyük şair Nâzım Hikmet misli görülmemiş bir adlî hata yüzündene yıldan beri hapiste tutulmaktadır. Memleketimiz ve dünya halk oyunda (kamuoyunda -o sıralar halk oyu kamuoyu karşılığı olarak kullanılmaktaydı.) büyük bir teessür ve tepki yaratan bu hale son vermek üzere, geri kalan af kanununun çıkarılması için bir an evvel Büyük Millet Meclisi'ni toplamanızı, bu müddet zarfında da hayatî tehlikede olduğundan Nâzım Hikmet'in cezasının infazının durdurulmasına tavassutunuzu rica ederiz".*

Bu telgrafın benzerleri de Meclis Başkanı Şükrü Saraçoğlu ile Bursa Cumhuriyet Savcısına çekilmişti

Hür Gençlik'in önümüzdeki sayısına ilk kez Nâzım Hikmet'in bir şiirini, "Hapishane Mukayyidi"ni koyduk. Niçin bunu koydun, diye soracak olurlarsa *"Abdülhamit I atardı tıbbiye talebelerini Sarayburnu'ndan I Akıntı götürmüş çuvalları bulamadılar"* dizelerini hatırlatarak şiirin öğrencilere atıf yaptığını belirtirim, diyordum gülümseyerek.

Tam sırasıdır sanırım. Derneğimiz gibi, dergimiz de öğrencilerin hak ve çıkarlarını savunmayı esas almıştı. Başta ben, konulan çerçevenin dışına taşmamaya büyük özen gösteriyorduk. Bundan dolayı adamakıllı eleştirilere de uğramıştık. Kimi arkadaşlar, elde başka bir legal olanak kalmadığına göre Marksist metinleri bu dergide yayınlamak zorundayız, diyorlardı. Hattâ benim çekindiğimi sanıp yerime sorumlu müdürlüğü hemen kabul edeceğini söylüyordu Enver Aytekin arkadaşım. (Onun da TKP'li olduğunu maalesef ancak vefatından sonraki dost toplantısında yapılan konuşmalardan öğrenecektim). Bense kesinlikle o türlü yazılara karşı çıkarak, bir öğrenci dergisinde öğrenci konusu işlenir. İstiyorsanız, daha önce yayınladıklarımızı yeterli bulmuyorsanız, örneğin "Yüksek Tahsil Gençliğinin Boş Zaman Problemi" veya "Üniversitede Bilimsel Eğitim" gibi bir konuyu Marksist'çe işleyin, aynen koyayım, diyordum. Ama onların istedikleri bu değildi. İsteselerdi bile

becerebilmek öyle kolay değildi. Sonunda derginin ikinci sayfasının Marksist araştırmaların tanıtımına ayrılmasında sulh olmuştuk. «İlim Tesadüflerin Düşmanıdır» genel başlığı altında o türlü yazılar, daha doğrusu çeviriler yayınlamaya başladık. Tam olarak istedikleri elbet bu da değildi, ama razı oldular. İşte bu konudaki duyarlılığımı bildikleri için arkadaşlarımın, bu şiirin öğrencilerle ne ilgisi var, bunu nasıl açıklayacaksın bakalım, diye yan şaka sormaları bu yüzdendi.

Gerçekten *Hür Gençlik,* 46'daki ilk sayısından, 50'nin ortalarında çıkabildiği son sayısına kadar bu ilkeye bağlı kalmaya çalıştı. Daha önce nicelerini gördüğümüz, örneğin bir «sanat ve edebiyat mecmuası», hattâ *«Nuhun Gemisi»* gibi bir mizah dergisi olarak başladığı halde yeterince uygun yazı gelmemesi veya özellikle gereksinme duyulması gibi değişik nedenlerle, sonunda çıkış çerçevesinin tümüyle dışına taşan yayınlar gibi olmak istemedi ve olmadı. Sonraları, Ankara Askerî Cezaevinde birlikte kaldığımız sırada Cemgil (Adnan Cemgil), ki o zaman 40'lı yaşlardaydı ve bizlere göre çok daha deneyimliydi, ben, demişti, sol kanatta çıkış çerçevesine sadık kalan ancak iki dergi gördüm, biri 1946'daki *Sendika* dergisi, biri de sizinki.

Bunu duyunca çok, ama çok sevinmiştim.

Nâzım için kampanya

Anılar, anekdotlar birbirine eklenince konudan adamakıllı uzaklaştık. Önümüzdeki sayıya ilk kez Nâzım'ın şiirinin konacağını söylemiştim. Nâzım'ın kurtarılması konusunda özellikle 142'nin batağına düşmemek için şair, yazar kimliğini, Türk edebiyatına, Türkçe'ye, Türkçe'nin gelişmesine büyük katkısını ön plâna çıkarmaya gayret ediyorduk.

Elbette sadece şiirle yetinmedik. Derneğin çektiği telgrafları aktardık, ayrıca *"Nâzım Hikmet'in Kurtarılması için Dünya Halk Oyu Sesini Yükseltti"* başlığıyla bir yazı da yazdım. Ülkemizde ve değişik ülkelerde Nâzım'ın kurtarılmasına yönelik çalışmalardan Dernek veya Dergiye yansıyanları da arka arkaya sıraladığım yazı şöyleydi:

> *"Dünyanın en büyük halkçı şairlerinden biri olan ve yazdığı şiir, destan, piyes, deneme gibi her çeşitten eserlerinde Türk halkının sefalet ve ıstırabını dile getiren sayılı düşünür Nâzım*

Hikmet'in haksız ve kanunsuz mahkûmiyetinin bir an önce kaldırılması ve serbest bırakılması için dünyanın bütün demokrat aydınları seferber oldu. Fransa'da «Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi» kuruldu. Roma'da toplanan Sulh Taraftarları Kongresi Nâzım ı müdafaa etmenin barışı müdafaa demek olduğuna karar verdi. Adı geçen Komite'nin UNESCO'ya yaptığı müracaatı desteklemek üzere hazırlanan dilekçeye dünyadaki her renk ve milletten, her meslek ve sınıftan tanınmış sanat ve kültür adamları, yazarlar, siyasetçiler, aydınlar imza koydular. Bunların arasında halkımızın da yakından tanıdığı Aragon, Picasso, Joliot Curie ve P.Nenni gibi isimlerin yanında F.S.M. (Dünya Sendikalar Federasyonu) Sekreteri, Milletlerarası Gazeteciler Birliği Başkanı, Sulh Müdafileri Millî Konseyi, Yazar ve Gazeteciler Millî Komitesi, Sahne Sanatkârları Millî Federasyonu, Dramatik Tenkitçiler Derneği (Tiyatro Eleştirmenleri Derneği) *(Fransa), Hamburg dok işçileri (Batı Almanya), Gençlik Hareketi (Hollanda), Kadınlar Birliği (İtalya), Sulh Taraftarları Topluluğu (Belçika), Genel işçi Birliği (Tunus) gibi birçok millî ve milletlerarası teşekkülün başkan ve sekreterleri ve dünyanın her köşesinden tanınmış aydınlar bulunuyordu.*

Miting ve gösteriler yapıldı; yazılar yazıldı; şiirler okundu ve tanıtma toplantıları tertip edildi. Ayrıca Dünya Demokrat Gençlik Federasyonu, Milletlerarası Talebe Birliği, Kıbrıs Türk İşçi Sendikaları Birliği ve daha birçok millî ve milletlerarası teşekkül milyonlarca üyeleri adına Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve TBMM Başkanı'na müracaatlarda bulundu.

Dünya halk vicdanında derin yankılar uyandıran bu hareketler, memleketimizde de tesirini gösterdi. Nâzım ın etrafında hüküm süren terör barajı yıkıldı.

13 yıldan beri bir nebze olsun bahsedilmesi bile tabu olan bu açık kanunsuzluk olayı günün konusu oldu. Devamlı yayınlar yapıldı ve herkes, çıkacak olan «af kanunu» ile haksızlığın daha fazla devam etmeyeceğine inandı. Fakat af kanunu malûm akıbete uğradı. Nâzım, millete gönderdiği son istidasını (dilekçesini) *canıyla pullayarak, uzun zamandan beri geciktirdiği kararını tatbike, açlık grevine başladı.*

Artık susulamazdı. Yıkıcı terör havasının uyuşturduğu, ürküttüğü aydınlar bile Nâzım'ın göz göre göre ölüme terk edilmesine seyirci kalmaya, kendi ve gelecek nesillerini ebediyen lekeleyecek bu kara damgayı taşımaya razı olamadılar. Üniversitelerimizin tanınmış profesörleri, ressam, heykeltıraş, artist... gibi sanatçılar, yazar, doktor, avukat gibi her meslekten İstanbul, Ankara ve izmir aydınları birleşerek Cumhurbaşkanlığına müracaat ettiler. Talebe saflarında her demokrat ye ileri hareketin öncüsü olan istanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği de Cumhurbaşkanına, Başbakana ve Bursa Cumhuriyet Savcılığına telgraflar çekerek Meclis'in toplanmasını ve Nâzım'ın derhal serbest bırakılmasını talep etti. Talebeler kendi okullarında imza toplama yarışına çıktılar. Memleketimiz halk oyu da bütün baskıya rağmen aydın, genç ve talebe gibi temsilcilerinin ağzından sesini yükseltiyordu.

Terörcüler korktular, birleşik kuvveti yıkmaya, parçalamaya çalıştılar. Emirlerindeki kuklalara malûm teraneli beyannameler karalattırdılar, ustası oldukları türlü zorbalığı esirgememeleri için direktifler verdiler.

Fakat boşuna yoruluyorlardı. Birleşik cephe bir çığ gibi gelişti; her gün yeni yeni gruplar harekete katıldılar. Dergimize ve bütün basına müracaatlar, protestolar, mektuplar yağdı.

Artık hiçbir şahıs veya zümre, hiçbir meselede, iktidarı tamamen nefsinde topladığına ne kadar inanırsa inansın, elinin altında kanunî ve kanunsuz her türlü imkân ne kadar bulunursa bulunsun, zorba kuklaları hayasızlıklarını ne kadar artırırsa artırsın, halk oyu denen bu büyük kuvveti hesaba katmazlık edemez. Ağızlar kilitlense bile vicdanlar konuşacaktır.

Hareket durmadı, durmayacak. Ta ki, bu kara leke siline, toplumun bütünfertleri için bir tehdit teşkil eden bu haksızlık tamir edile"!

Bu sayı Mayısın ilk günü yayınlandı. Dernekli arkadaşlar ekipler halinde bildiri dağıtıp imza toplamaya ve neredeyse alışmış olarak, bir yandan da, faşistlerin engelleme girişimlerine karşı koymaya, onların olmadığı yerde, resmî makamlarca gözaltına alınıp bırakılmaya devam ediyorlardı.

Nâzım Hikmet'i kurtarma kampanyası bizim dışımızda, başka kollardan da sürdürülmekteydi. Haftalık *Nâzım Hikmet* dergisi o günlerde yayınlanmaya başlamıştı. Nâzım'ın annesi Celile hanımın Yenicami'nin Köprü'ye bakan basamaklarından birine oturmuş, ilerlemiş yaşına karşın bizzat imza toplamaya koyulmuş hali ise hâlâ gözlerimin önünde.

Sözü, Derneğin, olayları aktardığı ikinci bildirisinin o bölümüne bırakacağım:

> *"...İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği nin Nâzım Hikmet'i kurtarmak için her türlü demokratik hakların kullanılması icap ettiği yolunda yayınladığı beyannameyi dağıtan bütün Dernek üyeleri tevkif edildi* (gözaltına alınmışlardı). *Dernek merkezi polis tarafından kanunsuz ve nizamsız olarak basıldı. Resmî evrakları müsadere edildi. Halkımızdan imza toplayanlar, bu arada Dernek üyeleri nezaret altına alınarak toplanan imzalar imha edildi. Nâzım Hikmet'ten ve grevinden bahsetmekte ısrar eden, onun resmini basan bütün gazete ve mecmualar toplattırıldı. Fakat bütün bunlar hak ve hakikat yolunda mücadele edenleri yıldıramadı. . . . . "*

Nâzım için özel sayı ve Çiçek Palas toplantısı

Dernek yönetimi bir kapalı salon toplantısı için uygun bir yer aramaya koyuldu. Toplantı nedenini öğrenince, açık veya örtülü ardı ardına retlerden sonra, nihayet gene Üniversite'nin yakınında, Lâleli'de eski bir askerin müdürlüğündeki -emekli bir yarbaydı galiba- Çiçek Palas düğün salonu tutuldu. Salon ancak Pazartesi günü boştu. 15 Mayıs Pazartesi yani seçimlerin bir gün sonrası. Sözleşme imzalandı. Derneğin G.Sekreteri Vecdi Özgüner, Dernekler Yasası uyarınca yapılacak toplantıyı, nedenini, tarihini, adresini ve toplantı yönetimini belirleyen bildirim dilekçesini kayda aldırmak üzere Valiliğe gitti.

Kayda almamışlar, doğrudan Vali'nin karşısına çıkarmışlar. O sıralar İstanbul Valisi, «küçük vali» diye meşhur, eski hocamız Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'dı. Gökay, arkadaşımızı karşısına almış, önce hocalık tarafı ile tatlı sert konuşmuş, olmayınca düpedüz sert, Valiliğin sahip olduğu yetkileri sıralayarak dilekçeyi geri almasını istemiş. O da

olmayınca hukuk müşavirini getirtmiş, 141 'den başlayıp ceza yasasının birçok maddesini sıralamışlar ve toplantı yapıldığında hepsinin Derneğe karşı kullanılabileceğini ileri sürmüşler. Velhasıl çekinip dilekçeyi geri alması için tehdit üstüne tehdit, her yolu denemişler. Her defasında Vecdi'nin yanıtı tek olmuş: "Öyleyse dilekçeyi alın, kaydedin ve toplantıya izin verilmediğini resmen belirten bir yazı yazın". Ona da yanaşmamışlar. Kayıt numarası da vermemişler. Galiba ertesi gün bir kez daha gitmişti. Durum gene aynı. Bunun üzerine, isterlerse vermesinler, biz yasal görevimizi yerine getirdik, dendi ve toplantı hazırlığı başladı.

Cumartesi günü, seçimden bir gün önce dergimizin büyük boy iki sayfalık Nâzım Hikmet özel sayısını çıkardık. Kısa bir süre sonra vefat edecek olan ressam Faris Erkman'ın bu sayı için hazırladığı ve son eserleri olacak iki resmi ile süslü birinci sayfada Derneğin konu ile ilgili olarak yayınladığı, üyelerce elden dağıtılan bildirisi, yukarıda belirtilen çalışmaları aktaran haberler ve Nâzım'ın "Ellerinize ve Yalana Dair" şiiri yer alıyordu. Arka sayfaya ise, gene Nâzım'ın iki şiiri ile birlikte Boran'ın (Behice Boran) o günlerde üzerinde çalıştığı Nâzım Hikmet ile ilgili incelemesinden bir bölüm konmuştu. (Ne yazık ki, o incelemeden elde kalan, özel sayıda yayınlanan o bölümden ibarettir).

Derneğin bildirisi şöyleydi:

"Günün Şiarı: Nâzım Hikmeti Kurtarınız
Haksever halkımıza !
Bütün hayatında kendisi için bir şey istemeyen, yalnız halkının ıstırabını yaşayan, şiirlerinde, destanlarında onların mücadelelerini anlatan büyük şairimiz Nâzım Hikmet, 13 yıl önce hiçbir hukukî ve kanunî esasa dayanmaksızın haksız yere 28 yıl 4 aya mahkûm edildi. Bu haksızlığın kaldırılması için yaptığı devamlı müracaatlardan hiçbir netice alamadı. Sağlık durumu gittikçe kötüleşen Nâzım Hikmet hapishane köşelerinde kadere boyun eğip ağır ağır ölmektense, milletine yazdığı son istidaya «canını pul yerine koyarak» yeni bir mücadeleye atıldı. 2 Mayıs'tan itibaren açlık grevine başladı. Nâzım Hikmet'in kurtarılması için adaleti seven, bu açık haksızlığa tahammül edemeyen dünyanın ve memleketimizin bütün namuslu insanları birleşerek, yetkili makamlar nezdinde birçok teşebbüste bulundular. Bütün bunlara karşın resmî makamlar yalnızca sustu.

Yarın memleketimizin mukadderatını eline alacak olan ve bunun sorumluluğunu bütün varlığıyla duyan Türk Gençliği adına resmî makamlardan soruyoruz:

Dünyamızın, insan haklarının korunması için seferber olduğu demokrasi devrinde, İnsan Hakları Beyannamesi'ni imzalamış bir memlekette insanlığın gözbebeği Nâzım Hikmet'in yaşama hakkını gasp etme salâhiyetini size kim verdi ?

Halk oyu önünde bir kez daha açıklarız ki, onun ölümüne seyirci kalırsak bütün dünya ve gelecek nesiller bizi lanetle anacaktır. Bunu önlemeliyiz.

Haksızlığa karşı koyan, adaleti savunan genç ihtiyar, kadın erkek, bütün vatandaşlar!

Henüz vakit geçmeden her türlü demokratik hakkınızı kullanarak harekete geçiniz ve yapılacak her teşebbüsü destekleyiniz.

Biz bir gençlik teşekkülü olarak, Nâzım Hikmet'in cezasının infazı durduruluncaya kadar mücadele edeceğimizi ve bu yolda girişilen her türlü teşebbüse bütün mevcudiyetimizle katılacağımızı ilân ederiz.

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği"

Özel sayı da bildiri gibi birkaç büyük gazete satıcısı dışında elden dağıtılıp satıldı. *«Yazıyor, Nâzım Hikmet'i yazıyor, 13 yıldır hapiste ve 13 gündür aç olan büyük şairimizi yazıyor»* nidalarıyla Üniversite kapısında ve Beyazıt'tan Beyoğlu'na yollarda, kahvelerde satılan derginin birkaçı bayilerden toplandığı sırada, hemen hepsi elden satılmış bulunuyordu. Özel sayıda dergi olarak masrafımızın çok üstünde para toplamıştık ve niçin daha fazla bastırmadığımıza yanmıştık. Daha önce de belirttiğim gibi "Savcılık istiyor" diyerek Birinci Şube memurları Dernek lokalinde beni aramış, haber bırakmış, sonra da vazgeçildiğini duyurmuşlar. Seçimin bir gün öncesiydi. Kimin kazanacağı, eğer DP'liler kazanırsa ne yapacakları, nasıl davranacakları kesinkes belli değildi. Anlaşılan, toplatmaya karar veren ve beni isteyen savcı İstanbul'da veya Ankara'da daha üstten kimle konuşmuşsa eski kararından vazgeçmiş veya seçim sonuna, ortalığın durulmasına ertelemiş.

14 Mayısta seçimler yapıldı. Sandıklar açıldıktan bir süre sonra Demokrat Parti'nin büyük çoğunlukla iktidar olacağı ortaya çıktı. Ancak yeni Mecliste Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilip A. Menderes'in

Başkanlığında yeni hükümetin kurulması için en azından bir haftalık bir geçiş sürecine ihtiyaç vardı.

Seçimin ertesi günü, Pazartesi öğleden sonra Çiçek Palas toplantısı yapıldı. Toplantının yapılıp yapılamayacağı son ana kadar belirsiz kalmıştı. Her an salon müdürü sözleşmeden vazgeçildiğini bildirebilir veya bir apartmanın üst katındaki salonun kapılan bizden önce Emniyetçe tutulmuş olabilirdi.

Bunlar olmadı. Meğer iktidar -büyük olasılıkla Valilik- daha büyük bir oyuna hazırlanıyormuş. Salonun sokağına girdiğimiz sırada Emniyet'in daha sabahtan karşıdaki kapalı otoparkı geçici karakol haline getirip güvenlik güçlerini garaja ve sokağa yığdığını gördük. Dernekte doğrudan toplantıyla ilgili olarak ancak gündem, yapılacak konuşmalar ve görev alacaklar gibi asgarî saptamalann yapılabildiğini anımsıyorum. Bu arada ben de sunucu olarak görevlendirilmiştim; görevimin önemli uzantısı mikrofona sahip çıkmaktı. Kamuya açık olması plânlanan toplantının güvenliği ise kapıdaki birkaç arkadaşın omzuna yüklenmişti.

Tanıdık tanımadık birçok kimse geldi. İskemleler doldu. Herkesçe tanınan birkaç faşist öğrenci ile "memur beyler" de toplantıya katılanlar arasındaydı.

Henüz toplantı başlamamıştı, salon kapısında Attilâ'yı (Attilâ İlhan) gördüm. O sıralar hep yaptığı gibi koyu kırmızı, bir kuşak kadar upuzun atkısını boynuna dolayıp iki ucunu nerdeyse yere değecek biçimde sarkıtmış, kapının hemen önünde etrafına bakmıyordu. Nasıl olduğunu tam olarak anımsamıyorum ama birbirimizi tanıyorduk. Herhalde müşterek bir arkadaş grubunda tanışmış olmalıydık. Göz göze geldik. Sevindi. Yanıma geldi, isteğini anlattı. Konuşma yapacaklar arasında kendisine de yer verilmesini bekliyordu, bir şiir (veya şiirini?) okuyacaktı. Konuşacaklann Dernek yönetimince önceden saptandığını, son anda bir ekleme veya değişme yapılabileceğini sanmadığımı söyledim. Bununla birlikte kendisini G. Sekreter Vecdi'yle tanıştırdım ve isteğini ona iletmesini söyledim. O da benim dediğim gibi her şeyin önceden kararlaştınlmış olduğunu, bir değişiklik yapamayacaklannı belirtti.

Kendisine teşekkür ettik. Ama ikimizi de aynı biçimde şaşırtıp birbirimize baktıran, şiir okuması isteğinin ötesinde bunun belirtiliş biçi-

mi idi. Bana söylenen, diyordu, bir şiir okuyup toplantıdan ayrılmamdır. Adeta birinden veya bir yerlerden direktif almış gibiydi. O sıralarda, öncesinde ve sonrasında da o, Esat Adil (Esat Adil Müstecaplıoğlu) grubu içindeydi ve grup da o günlerde *Gerçek* gazetesini çıkarmaktaydı. Gerçekten bir direktif söz konusuysa o canipten gelmesi kuvvetle muhtemeldi. Fakat asıl şaşırtıcı olan, toplantıda kalmayıp şiiri okur okumaz ayrılacağını söylemesiydi. Okuyamayacağını anlayınca daha baştan, toplantı başlamadan çıkıp gitti.

Toplantı açıldı. Gelenlere teşekkür ederek ilk konuşmacı Dernek Başkanı İlhan'ı (İlhan Berktay) kürsüye çağırdım. Onun konuşması nispeten sessiz dinlendi. Konuşmanın bir yerinde "Bütün bunlar niçin?" diye soruyor, "Söylemeye lüzum yok dostlarım, siz hepsini biliyorsunuz" diye devam ediyordu. Niçin sorusunu sorduğunda faşist gruptan biri "Niçin" diye olanca gücüyle bağırdı. İlhan da, söylemeye lüzum yok, diye devam etti.

Daha sonra Genel Sekreter konuştu. Onun konuşmasında faşistlerin uğultusu arttı. Kendilerinin de mutlaka konuşmalarını istiyorlardı. Elbette müsaade edilmedi. Sandalyelerin üzerine çıkmaya ve eciş bücüş İstiklâl Marşı'nı okuyarak toplantıyı sabote etmeye kalktılar, bitiremeden bıraktılar. O marşın bizim marşımız olduğunu söyleyip gerçekten şevkle ve hep birlikte okuduk. Bunun üzerine "Komünistler Moskova'ya" diye bağırmaya başladılar. Sloganlarının karşılığı olarak da "Nâzım Hikmet çok yaşa" sloganıyla yanıt verildi.

Mikrofonu koruyordum; ancak hoparlörle mikrofon arasındaki teli kesmelerine engel olamadım, bu da salon üzerindeki ağırlığımızı bayağı zayıflattı. Toplantıyı şiirlerin okunması tamamlanmadan kısa kestik, bitirdik.

Asıl hengâme (şamata, gürültü) de o zaman koptu.

Herkes yavaş yavaş salonu terk etmeye hazırlanırken polislerin faşistlerle el ele kapıyı tuttuğunu gördük. Kendi adamlarının çıkışına göz yumuyor, bizleri ise, emir aldıklarını söyleyip kesinlikle bırakmıyorlardı. Dar kapıdan huruç hareketimiz neticesiz kaldı.

Somadan öğrendik, faşistler yurtlara koşmuşlar, kendi derneklerine haber salmışlar, neticede bağırıp çağıran, küfreden, sokağa bakan yan duvarları baştan başa pencere olan salonu taşlayan bir kalabalık oluşabilmiş.

Kapı dışında yeterli bir çoğunluğa sahip oluncaya kadar beklemişler, bizleri de içerde alıkoymuşlardı. Ancak mizansen yeterince hazırlandıktan sonradır ki, Emniyet Birinci Şube Müdür Muavini Parmaksız Hamdi yanında bir iki siville birlikte salona girdi. Amirlerini görünce, onun bütün kaş göz işaretlerine karşın içerdeki izleyiciler arasına karışmış sivil memurlar hep birden ayağa kalktılar. Böylece salonun neredeyse üçte birinin onlar tarafından işgal edilmiş olduğunu gördük. Onların da yardımıyla izleyiciler bir tarafa yığılarak tek tek kimlikleri saptandı, kaydedildi.

Arkasından Vali beyefendi teşrif ettiler ve kalabalığa karşı, dağılmalarını ihtar edecek yerde onları daha da kışkırtıcı hamasî bir nutuk çektiler. Bizi de güya, infial halindeki kalabalıktan kurtarmak üzere nakil vasıtaları ile salondan topluca tahliye edeceklerdi.

Tahliyeye gelen vasıtalardan ilki üstü açık bir kamyondu. Küfürler, tükürükler, taşlar arasında kamyon dolduruldu. Sonra kontrol edemeyip ölü ve yaralılara yol açabileceğini düşünmüş olacaklar ki, otobüsler geldi.

Celile Hanım ne emniyetçileri, ne arkadaşlarımızın ricalarını dinlemiş, evlâtlarım gitmeden ben gitmem, diye diretmişti. Son grubun son kişisi olarak benim kolumda otobüse bindi. Otobüsler değişik yerlere bırakmış içindekileri. Bizimki Bakırcılar çarşısının ilerisinde durdu, indik. Arkadaşlar Celile hanımı yalnız bırakmadılar, evine kadar refakat ettiler.

Ertesi günün gündelik gazetelerini, Derneğin olaydan sonra yayınladığı bildirinin tümceleriyle aktaralım:

> *"... faşizmin ve irticaın hizmetindeki basın, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin tertiplediği bu örnek toplantıyı kendi karanlık gayelerine uyar bir şekilde aksettirdi. Aynı gazetelerde halk ve demokrasi düşmanı olarak tanınmış birtakım teşekküllerin toplantıya iştirak edenlere hakkı hayat vermeyeceklerini ilân eden küstahlıklarını yayınladılar.*
> *Bütün bu olaylar, yani yapılan kanunsuzluklar ve tertipler, demokrasinin memleketimizdeki realitesini bir kere daha göstermiş bulunuyor".*

Gündelik basının olayı nasıl yansıtacağı aşağı yukarı belliydi.

Kimse şaşırmadı. Ama bu basınla hiçbir ilgisi olmaması gereken, hattâ asgarî ölçüde de olsa bizlere destek olabileceği düşünülen bir süreli yayın, yukarıda sözünü ettiğim Esat Adil'in *Gerçek* gazetesi de, birinci sayfanın bütün sütunlarını kaplayan büyük harflerle *"Bu bir provokasyondur"* demekteydi.

Başlığın altında resmen yazılan, bu toplantının Nâzım'ı kurtarma hareketini böleceği idi. Özel olarak bizim kulağımıza kadar gelense, eski tartışmaya atıfla, TKP'nin gerçekte Nâzım'ın kurtulmasını istemediğiydi, böyle provokasyonlarla çıkışını engellemeye çalışıyordu.

Kulağa fısıldananları, hattâ resmen yazılıp çizilenleri bir yana koysak bile, o başlık, başlı başına o başlık yeterdi hepimizin çileden çıkmasına. Ertesi sayıya "Mürteci Basının Yanında Cılız bir Ses: Gerçek Gazetesi" başlığıyla küçük bir yanıt koyduk.

Sonra, sonra ne oldu dersiniz? Aradan epey zaman geçmiş, Müstecaplıoğlu, 1946'da kapatılan partisini yeniden oluşturmuştu. 1952 yazında Parti içinde tartışma çıkmış, Genel Yönetim Kurulu üyelerinin çoğunluğu, Müstecaplı'nın genel başkanlığını askıya almış. Tam o sırada Parti hakkında yeniden soruşturma açılıyor ve tutuklanıyorlar.

O sırada Sultanahmet cezaevi siyasiler koğuşunda yatıyordum. O günkü gazetelerden onların da getirileceklerini öğrenmiş, koğuş sakinleri ile harekete geçerek ilk gecenin sarsıntısını hafifletecek biçimde, yatak vb. gereksinimlerini geçici de olsa halletmeye çalışmıştık.

Geldiler. Tam geçmiş olsun demeye hazırlanıyordum ki, Müstecaplı beni sordu, kendimi tanıttım. İlk sözü, gayet sert, siz derginizde bize, haksız tarizde bulunmuştunuz, demek oldu. Kıpkırmızı kesildiğimi anımsıyorum. Onu Başkanlıktan indirenler -aralarında Dernekten arkadaşım Asım (Asım Bezirci) de vardı- benim konuşmama fırsat vermeden *Gerçekteki* yazıyı hatırlattılar. İlerleyen günlerde Müstecaplı ile daha yakın konuşmalarımız oldu. Kendisi söylemedi ama, ilk günkü davranışından dolayı somadan üzüntü duyduğunu anlatmış arkadaşlara.

Her neyse, Attilâ'nınki ile birlikte bu hikâye de, eskilerin dedikleri gibi, cim karnında bir nokta sayılabilir. Anılar birbirini kovalarken aklımın ucuna, oradan da kalemin ucuna geliverdi. Ama şimdi anlatacaklarım öyle değil.

Nâzım'ın demeğimize hediyesi

Nâzım greve devam ediyordu. Hastaneye kaldırıldı. Ancak DP'lilerin, af yasasını çıkaracağız, ama bunun için belli bir zamana gerek var, diye el altından, onun da sözüne güvenebileceği birisi veya birileriyle dikkatini çekmeleri üzerine grevden vazgeçti. Hastanede, yakınları kendisini görebiliyordu. Haber iletmiş. Dernek ve dergiden arkadaşlarımızı görmek istemiş. Gençler, gençler dediğim benden birkaç yaş küçük olanlar, büyük heyecan içinde temsilci olarak gitmek istediler. Bir gün nasıl olsa karşılaşabiliriz, diye düşünerek onları gönderdim. Yalnızca, eğer uygun bir zemin bulursanız, derneklilerin kendisinden bir marş istediklerini söylersiniz, diye uzun zamandan beri enine boyuna düşünmekte olduğum hayalimi aktarmıştım.

Demokrat Parti 14 Mayısta iktidar oldu. Çok kısa sürede demokrasiyle, demokratlıkla ilgisinin sadece adıyla sınırlı kaldığını göstermekte gecikmedi. Ama ilk günlerde, neyin ne olduğu pek de bilinemeden iki yasa geçmiş bulunuyordu. Basın ve af yasaları Temmuz başında kabul edildi. Nâzım Hikmet cezaevinden çıktı. İsteğimizi unutmamış. Bizim için bestesiyle birlikte bir marş yazmıştı. Dernek son kongresinde onu Dernek marşı olarak resmen de onayladı. Bundan sonrası için Dernek kitapçığında şöyle deniyor:

Arka arkaya gelen "Dernek ve ev aramalarında aslı ve çoğaltılan örnekleri de yitti gitti. Ancak belleklerde kaldığı kadarıyla ve olası kimi eksik ve yanlışlarıyla işte bu marş:

Yenilmez bayrağıyız ilerinin,
Güzel yurdumuzda halktan yanayız.
Düşmanıyız karanlığın, gerinin,
Dünyada barıştan, haktan yanayız.
* * *
Halk için, gerçekten hürriyet için,
ileri, ferah bir memleket için
Çelik bir imanla yürüyelim biz,
Biz su katılmamış yurtseverleriz.
* * *

Halka açılmalı ardına kadar,
Bilimi hapseden altın kapılar.
Büyük Türk halkının hakkıdır bilgi,
İçtiği su, yediği ekmek gibi.

\# * *

Halk için, gerçekten hürriyet için,
İleri, ferah bir memleket için
Çelik bir imanla yürüyelim biz,
Biz su katılmamış yurtseverleriz."

Marşın bestesine gelince, üstelik notaya da alınmış olmadığı için onun yitirilmesi çok daha erken oldu sanırım. 1954'de yeni tahliye olduğum sıralarda marşı bestesiyle söylemeye gayret eden bir iki arkadaşa rastlamıştım. Soma onları da yitirdik.

Çiçek Palas'ın hesabı

Büyük şairimizin derneğimize hediyesinden soma anlatmak istediğim, bu kez yeni iktidarın toplantıyla ilgili olarak kimi demeklilere hediyesidir. Olayın üstünden 8 ay gibi oldukça uzun bir süre geçtikten soma toplantıdaki faşist grubun tanıklığı ile, Dernek yönetici ve üyesi yedi ve aynı çevreden bir yandaş olmak üzere sekiz arkadaşımız, Çiçek Palas toplantısında, onların "Kahrolsun komünizm" sloganına karşı güya "Yaşasın komünizm" diyerek komünizmi övdükleri iddiasıyla tutuklandılar.

Üçü kız, beşi erkek, toplam sekiz arkadaşımız, Nuran Bozer (Akşit), Gönül Başaranoğlu, Şehnaz Akıncı, Zekai Karakaş, Vecdi Özgüner, Cenap Karakaya, Enver Aytekin ve Veysel Akkaş tutuklu olarak Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edildiler.

Aralarından en az biri, Şehnaz Akıncı hakkındaki tanıklığın nedenini biliyorum, kendisinden dinlemiştim. Faşistlerin özellikle böyle zamanlarda, kavga dövüş öngördüklerinde piyasaya sürdükleri iri yapılı, güreşçi mi neymiş, biri vardı. O da toplantıyı sabote etmeye gelenler arasındaydı. Şehnaz'ın yanına oturmuş, sonra da sandalyesinde ayağa kalkıp bağırmaya, küfretmeye başlamış. Şehnaz da dayanamayıp her zaman yanında bulundurduğu toplu iğneyi -Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü mezunuydu- bu iri kıyım serserinin yanı başında yükselen

bacağına batınp canını yakmış, sandalyeden düşmesine neden olmuş. O da gösterilen fotoğraflar arasında Şehnaz'ı görünce tanıyarak hemen suçlamış.

Nakış öğretmeni Şehnaz'ın özel bir konumu vardı. O Bursa Hapishanesi Müdürü'nün kızıydı. Bu nedenle çocukluğundan beri Nâzım'ı tanıyordu, hem de çok yakından. Birçok şiirini de ezbere biliyordu.

Mahkeme Başkanı, Dernek üyesi de olmayan bu sanığın niçin o toplantıda bulunduğunu sorduğunda yukarıda aktardıklarımı anlatmış. Bunun üzerine yargıç ezberindeki şiirlerden birini söylemesini istemiş. O da gayet rahat ve gür bir sesle, destandandı sanırım, bir şiiri okumuş. Başta Başkan herkes şaşkın, bir an mahkeme salonunda sinek uçsa duyulacak bir sessizlik. Sonra... Sonra, aklımda yanlış kalmadıysa Başkanın teşekkürü.

Bunu da 1971'de Maltepe Askerî Cezaevinde birlikte yatarken İlhan'dan (İlhan Selçuk) dinlemiştim. O sırada avukatlık öncesi Mahkemede stajda imiş. Sade, rahat tavırlı, genç, güzel bir kızın, üstelik şiirin hakkını vererek gayet güzel okuyan bir kızın kendisiyle birlikte bütün salonu nasıl etkisi altına aldığını o günün heyecanıyla anlatmıştı.

Sonunda Yargıtay'ın ceza kararını bozmasıyla hepsi birden beraat etti, ama aylarca cezaevinde yattıktan sonra.

Enver anlatmıştı. Başlangıçta mahkûmiyet kararını veren Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı, aradan yıllar geçtikten sonra yolda karşılaştığı arkadaşımıza, o kararla ilgili olarak *«çok ağır baskılar altında kalmıştım, direnemedim»* diyerek özür dilemiş ve özrünün diğer arkadaşlara da iletilmesini istemiş.

Dernek davasının akıbeti

Derneğe gelince, 1951 Nisanında savcı nihayet kararını vermiş, 1971'de TİP davasında da yeni bir örneğini göreceğimiz üzere, derneğimizi daha kuruluşundan itibaren komünist bir örgüt saymış; gelmiş geçmiş ne kadar yönetici varsa tutuklu, onların dışında kalan üyelerin de tutuksuz olarak yargılanmaları istemiyle mahkemeye başvurmuş. Biri bir gün yöneticilik yapmış, ertesi gün ayrılmış, birçokları mezun olup ülkenin muhtelif yerlerine dağılmış yönetici veya üye herkes sanık. Bana da Ankara'da Askerî Cezaevinde iken yeni bir

tevkif müzekkeresi daha geldiğini söylediler. Dosyama eklenen bu müzekkere benim durumumda bir değişikliğe yol açmadı, hattâ bir bakıma yararlı bile oldu denebilir; Ankara'daki dava bitince Nevşehir cezaevi yerine İstanbul'a, Sultanahmet cezaevine gönderdiler.

Tabiî savcının bu gülünç iddiası, sorgu yargıcından geri döndü. Birkaç aylık tutukluluktan sonra sorgusu biten tahliye oldu. Son olarak geriye dört kişi, Aslan Kaynardağ, Solmaz Görkmen (Berktay), Yıldız Baştımar (Sargın) ve ben kaldık. Bir süre sonra Yargıç bizleri de nakdî kefaletle tahliye etti. Fakat komünistler serbest bırakılıyor, yaygaraları içinde yargıya ağır baskı ile savcının itirazı ve üst mahkeme olan Ağır Cezanın tahliye kararını bozmasıyla yeniden tutuklama kararı çıktı. Ankara'daki mahkûmiyetim dolayısıyla ben zaten içerdeydim, arkadaşlar üç hafta sonra yeniden cezaevine döndüler.

Bundan soma Sorgu Yargıçlığı, asgarî ceza miktarına erişeceğimiz bir yılın dolmasını bekledi. Dolar dolmaz da, yasa uyarınca doğrudan tahliye kararı verdi ve isteğe karşın bir süredir beklettiği dosyayı 1951 TKP davası ile birleştirmek üzere Askerî Mahkemeye gönderdi.

1954'de serbest kalarak Nevşehir cezaevinden İstanbul'a döndüğüm sıralardaydı. Bir gün Birinci Şube'ye çağrıldım. Benim hakkımda Dernek ve dolayısıyla dosyanın gönderildiği TKP davasından men'i muhakeme yani son tahkikatın açılmasına gerek olmadığı kararı tebliğ edildi. Diğer arkadaşlar için de durum farklı olmamıştı. Doğrudan TKP ile ilgili suçlamalar dışında Derneğin yöneticisi veya üyesi olarak kimse mahkûm edilemedi. Üçer dörder ay, üç arkadaş da birer yıl, hapishane deyimiyle "Kızılay menfaatine" yatmış oldular.

1951, Nihat Sargın Ankara Askerî Cezaevi bahçesinde barışseverlerle birlikte, soldan sağa Nihat Sargın, Nevzat Özmeriç, Osman Fuat Toprakoğlu, Reşat Sevinçsoy, Adnan Cemgil.

İlk Tutuklanma

Barış savaşımı

«Türk Barışseverler Cemiyeti» kuruluyor

1950'nin Temmuzu, "Türk Barışseverler Cemiyeti" adıyla Türkiye'nin ilk barış derneğinin kuruluşuna da tanık oldu. O sıralarda *Barış* adlı, Parti'nin kontrolünde olduğunu tahmin ettiğim bir dergi de çıkmaya başlamıştı. Dernek yönetim kurulu, kurucu üyelerden Benice Boran'ın Başkanlığı ve Adnan Cemgil'in Genel Sekreterliğinde, Muvakkar Güran (yazar-çevirmen Rasih Güran'ın eşi), Av. Osman Fuat Toprakoğlu, Av.Vahdettin Barut, Mimar Nevzat K. Özmeriç ve İç Mimar Reşat Sevinçsoy'dan oluşuyordu. Geçici merkezi Toprakoğlu'nun yazıhanesinde gözlerini açan Derneğin resmî kuruluşu Temmuzun ikinci yarısını bulmuştu sanırım.

Onlar kurulma hazırlıkları içindeyken Kore Savaşı patlak verdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Vietnam gibi Kore de ikiye bölünmüş, diğer adı geçenlerle aynı biçimde Kore'de de kuzeyde sosyalist sisteme bağlı, güneyde de Batılıların kontrolünde ayrı devletler kurulmuştu. Diğer yandan Sovyetler Birliği, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olarak durmadan diğerlerinin kararlarını veto etmekten usanmış, bir süredir toplantıları boykot etmekte, katılmamaktaydı. Bu arada Kuzey ve Güney Kore arasında savaş başladı. ABD, SSCB'nin yokluğundan yararlanarak çıkardığı kararla, Birleşmiş Milletler'in Güney Kore yanında saf tutmasını sağladı. Ancak karar, çıkmasına çıkmıştı ama, Batı yanlısı ülkeler, aralarından kimilerinin sembolik katılımlarının dışında ABD'yle birlikte savaşa katılmaya yanaşmıyorlardı. Karan çıkaran ve Birleşmiş Milletler'i ismen arkasına takmış olan Amerika, Güney Kore'nin yanında yalnız kalmıştı.

Temmuzun ikinci yansı içindeydik. Bir Amerikan senatörü çıkageldi, adı Caine'di galiba. Yeni iktidarın büyükleri ile, yanılmıyorsam

Bayar, Menderes ve Köprülü ile görüştü. Senatörün bizimkilerin kulaklarına fısıldadığı, eğer Türkiye Kore Savaşma Birleşmiş Milletler - yani Amerika- safında ciddî olarak katılırsa NATO'ya alınabileceğimiz idi. Bu arada, iktidarı devir alırken Bayar'ın İnönü'ye niçin NATO'ya girilmediğini sorduğu, İnönü'nün de *"İstediler de girmedik mil"* diye karşılık verdiğinin kulaktan kulağa yayılmış olduğunu da hatırlayalım.

Yalova toplantısı - Hükümet Kore'ye asker gönderiyor

DP'nin kurucuları ve yeni iktidarın büyükleri bu yeni olanağa dört elle sarılmış olmalılar ki, Senatör akşamleyin İstanbul'dan ayrılırken gazetecilere Kore Savaşına Türkiye'nin de katılacağı bilgisini vermekte bir sakınca görmedi. Oysa daha Meclis değil, Bakanlar Kurulu bile toplanmamıştı.

O gece Yalova'da, Bayar'ın başkanlığında Kabine toplantısı yapıldı. Hükümet karar verdi, daha doğrusu Parti büyüklerinin aldığı kararı onayladı. Türkiye, Birleşmiş Milletler adına Amerika'yla birlikte savaşmak üzere bir tugayı, yani dört bin beş yüz askeri Kore'ye gönderecekti.

Gazeteler Yalova toplantısı ile Senatörün açıklamasını birlikte vermişlerdi. Bu nedenle, aslında kararın Bakanlar Kurulu toplanmadan alınmış olduğu gözlerden kaçtı. Ama Kurulun bir iki liberal aydın üyesi durumun farkındaydı. Millî Eğitim Bakanı Avni Başman Ağustosun ilk günlerinde, ancak iki ay kaldığı Hükümet'ten istifa edecektir. Daha soma Sağlık Bakanı, hocamız Nihat Reşat Belger de onu izleyecektir.

Bakanlar Kurulu kararının açıklandığı sırada Barışseverler Derneği henüz kurulmuştu ve ilk etkinlik olarak kuruluş bildirisini yayınlamıştı. Yanılmıyorsam henüz kurucular ve hafta içinde katılan birkaç kişi dışında üyesi de yoktu. Ama kendisini birinci derecede ilgilendiren bu karar karşısında elbette sessiz kalmayacaktı. Hükümetin kararına, hem Anayasa uyarınca asker göndermeye ancak TBMM'nin karar verebileceğini hatırlatarak usûl açısından, hem de Türkiye'nin, atom bombası gibi kitle imha silâhlarının da kullanılabileceği bir savaşa girmesine kesinlikle karşı olduğunu belirterek esastan karşı çıkan bir bildiri hazırladı.

Türk Barışsever Cemiyeti Kurucu Yönetim Kurulu'nun iki üyesi, yüksek öğrenimlerini tamamladıkları için artık öğrenci olmadıklarından

tüzüğümüz uyarınca derneğimiz, İYTGD'nin üyeliğinden ayrılmış, fahrî üyelerimizdi. Biri, daha önce söz konusu ettiğim üzere Mimar Nevzat Özmeriç, diğeri de ilk kurucu başkanımız, şimdi avukat olmuş Vahdettin Barut, arkadaşların kısaltmasıyla Vahti. Yönetim Kurulu'nda bildiri karan alırken, bildirilerini bir yandan basına ve TRT'ye -o zamanlar adı Ankara Radyosuydu galiba- iletmeyi, bir yandan da bastınp dağıtmayı öngörmüşler.

Vahti, elindeki bildiri metninin, benim *Hür Gençlik'i* bastırdığım matbaada basılabilmesi için aracı olmamı istedi. Ertesi gün baskıdan çıkan yirmi beş bin bildiriyi bizzat dağıtmak üzere görev bölüşümü yapmışlar. Başkan Boran'a da Eminönü Köprübaşı'nm düştüğünü anımsıyorum.

O akşam hiç beklemediğim bir şey oldu. Devlet radyosu akşam haberlerinde bildiriyi, lehinde aleyhinde bir görüş belirtmeden okudu. Buna nasıl bir anlam vereceğimi bilemediğimi, kafamın epey karıştığını hatırlıyorum.

Barışseverler tutuklanıyor

Daha sonra banşseverler ve onlarla birlikte matbaa sahibi de gözaltına alınıp tutuklandılar. Bildirinin niçin ve nasıl olup da devlet radyosunda okunabildiğim soran gazetecilere Köprülü'nün yanıtını hâlâ unutmadım. Herhalde bir karambole gelip gözden kaçmış veya bir yanlış anlama olmuştu, bilemem. Ama Köprülü, bunu belirteceğine, soruyu kolay kolay kimsenin ne denilmek istendiğini anlayamayacağı, çok eskilerde kalmış bir Osmanlıca sözcükle yanıtlamayı yeğ tutmuştu. Aradan yarım yüzyıldan fazla geçmesine karşın hâlâ hatırlayabilmem de bu yüzden. Köprülü "Hadisenin redâetini göstermek için neşrettik" diyordu. (Sözlük, bu sözcüğün karşılığı olarak kötülük, fenalık, fesat kelimelerini kullanıyor).

Matbaa sahibinin de tutuklandığını belirtmiştim. Bu durum, hem matbaanın kapanmasına, hem de Babıâli'deki matbaacılar arasında yeni bir korku rüzgârının esmesine yol açtı. Yazıları tümüyle hazırlanmış, baskıya hazır durumdaki dergimiz için büyük zorlukla yeni bir matbaa bulabildik. Çemberlitaş'taki Osmanbey Matbaası basmayı kabul etti, tabiî çok daha büyük bir fiyat karşılığında. Üstelik ilk kez, ayın birinci

değil, ancak beşinci günü dergimizi çıkarabilmiştik. Olayın tek olumlu yanı, aynı matbaada dergisini bastırmakta olan Aziz Nesinle ilk kez şahsen de tanışmama yol açmış olmasıydı. Sonra dosyada gördüm. Dergimizi bastığı için bu matbaanın sahibi ve onunla birlikte çalışanlar da takibata uğramış.

Gençliği barış mücadelesine çağırıyoruz

Bu savaş karanna karşı elbet dergimiz de susacak değildi. Konuyla ilgili yeni iki yazı hazırladık ve derginin birinci sayfasına koyduk. Devam bölümlerini de son sayfaya koymuştuk. Böylece derginin ilk ve son sayfası bir afiş olarak da kullanılabilecekti. Nitekim arkadaşlar o sayfalan kentin kimi elektrik direklerine ve ağaçlanna yapıştırdılar. Polisler gelip kazıyıncaya kadar bir iki gün geçmiş olmalı.

Birinci yazı "Gençliği Banş Mücadelesine Çağırıyoruz" başlığını taşıyordu. Vecdi kaleme almıştı. Daha sonra birlikte gözden geçirmiş, yazının akıcılığını sağlamak üzere kimi eklemeler ve çıkarmalar yapmıştık. Yazıyı aşağıda aynen veriyorum:

> *"Çıkarları emekçi halkların sömürülmesinde ve sefaletinde olan emperyalistler, halk yığınlarının kurtuluş mücadelesini boğmak ve mevcudiyetlerini muhafaza edebilmek için yeni bir dünya harbi çıkartmaya uğraşıyorlar. Bunun için bütün memleketlerdeki ajanlarını seferber ettiler. Masum insanları kitle halinde yok edecek atom bombasıyla tehditler savuruyorlar. Sömürge ve yarı sömürgelerdeki kurtuluş hareketlerini kanla boğmaya çalışıyorlar. Çıkartmayı tasarladıkları ve çıkarttıkları harpler için tecavüz tehlikeleri ve tecavüzler uyduruyorlar.*
> *Fakat dünya halkları artık emperyalistlerin maksatlarını ve bütün hileleri anlamış bulunuyor. Bugün dünyanın bütün iyi niyetli insanları emekçi, köylü, sanatkâr, aydın, genç ve öğrenciler el ele vererek insanlığa karşı işlenmek istenen bu cinayete mani olmak için **BARIŞ CEPHESİ**'ni kurdular. Bu cephenin ön saflarında yer alan dünya gençliği «Atom silâhının yasak edilmesini, bunu ilk kullanacak hükümetin harp suçlusu sayılmasını» isteyen **Stockholm Çağrısı**'na imza toplama kampanyasına katıldı. Milyonlarca imza toplanıyor. Barış için toplantılar, mitingler tertip ediliyor. Ağustosta Prag'da yapılacak Milletlera-*

rası Öğrenciler Birliği nin (IUS) ikinci kongresi gençliğin barış yolundaki mücadelesinin yeni ve muazzam bir gösterisi olacak.

Genç Arkadaş !

Memleketimiz çıkacak bir harbin ileri karakoludur. Şimdiki harpler yalnız cephelerde yapılmıyor. Bizim neslimiz harp meydanlarında ölürken kardeşlerimiz, çocuklarımız, analarımız da atom bombası ve ağır bombardımanlar altında can vermek tehlikesi içindedir. Memleketimiz ikinci Dünya Savaşı'na girmedi. Buna rağmen hayat yüzde dört yüz pahalılaştı. Birkaç vurguncu ve karaborsacının milyonlar kazanmasına mukabil açlık, sefalet, hastalık dört bir yanımızı sardı. Neslimiz veremin ve sıtmanın pençesinde kıvranıyor.

Bizler korkak değiliz. Vatanımız ve üzerinde yaşamak için didinen fakir ve namuslu halkımız için icabında dövüşmeye, ölmeye hazırız. Millî Kurtuluş Savaşı'nda emperyalizme karşı, sömürülmekten kurtulmak ve hür yaşamak için kahramanca dövüşen halkımız, bizim babalarımız, bizim ağabeylerimiz ve bizim analarımızdı.

Fakat şimdi halkımız bir avuç bezirgan emperyalist uğruna harbe sokulmak isteniyor. O emperyalistler ki, çıkarları için nasıl Yunan ordularını üzerimize saldırtıp taş üstünde taş, omuz üstünde baş bir akmadılar sa bugün de halkımızı masum insanlara tecavüz ve menfaatleri uğruna öldürtmek istiyorlar. Demokrat ve halkçı geçinen çevreler bu vaziyet karşısında halkımızı aldatmakta ve bir harbe sokmak için çalışmakta birbirleriyle yarış ediyorlar.

Aynı zamanda maddî ve manevî destekleri ile kurdurdukları birtakım gençlik ve talebe teşekkülleriyle gençliğin adını istismar edip gayelerine alet ediyor ve düşüncelerini gençlik adına alkışlatıyorlar. Mürteci basın emperyalistlerin ve memleketimizdeki yardakçılarının sinsi maksatlarını ve cinayetlerini haklı göstermek için elinden geleni yapıyor. Her gün hile ve yalan dolu manşetlerle harpten ve harbin zaruri olduğundan dem vuruyorlar.

Bütün bunlara rağmen kara kuvvetler karşısında, kuvvetini halkımızdan alan barış cephemiz her gün biraz daha kuvvetleniyor, gelişiyor.

Genç arkadaş; memleketini ve halkını gerçekten seviyorsan, irtica ve faşizmin ajanı değilsen barış cephesine katılman gerek.

Bütün Türk gençliğini dünya barış mücadelesine katılmak üzere barış cephemizde birleşmeye çağırıyoruz."

Yazının imzası olarak da altına "HÜR GENÇLİK", yani derginin adını koymuştuk. Bir iki nokta ekleyeyim: 142'yi her zaman olduğu gibi göz önünde tutmaya çalışırken şimdi buna bir de "pasifizm", dolayısıyla "vatandaşı askerlikten soğutmak" eklenmiş bulunuyordu.

Yazının ilk şeklini daha önce okuyan Şevki "Fakir ve namuslu halkımız..."la başlayan cümleyi 142'ye sokabilirler, diyerek Vecdi'nin dikkatini çekmiş. Pasifizme de girebilirdi. Benim de, ikisini birden çözümlemek üzere, Vecdi'yle mutabakata vararak "Millî Kurtuluş Savaşında..." bölümünü yazıya monte ettiğimi anımsıyorum.

Eklemek istediğim diğer nokta o sıralardaki gelişmelerdir. CHP, başta İnönü, Kore'ye asker gönderme kararına şiddetle karşı çıktı. Ancak bu karşı çıkış, kararın kendisine değil, veriliş biçimine ilişkindi. Önce Meclis'e getirilip Meclis karan alınması gerektiğini vurgulamaktaydılar. DP saflarında ise İnönü'nün, özellikle kendisine danışılmadan böyle bir karar verilmiş olmasını bir türlü içine sindiremediği ima edilmekteydi.

Sadece biçimle ilgili de olsa CHP'nin yaylım ateşi karşısında, yeni iktidar partisi hem durumunu sağlamlaştırmak, hem de ona karşı dolaylı yanıt olmak üzere, daha önce CHP'nin kendilerine karşı kullandığı taktiğin bir benzerini kullanmaya koyuldu. Barıştan söz eden kim olursa olsun, yalnızca sollardan, sol aydınlardan söz açmıyorum, bir esnaf, zanaatkar vb.nin kahvedeki konuşması bile ağır suç sayıldı. Bununla, af yasasının yanlış anlaşılmasını da önlemiş olacaklardı. Barış konusu ile birlikte yeni bir antikomünizm dalgası ortalığı kapladı. Hapishanelerin af dolayısıyla bir iki ay önce boşalan siyasî koğuşlan, eski ve yeni müşterilerle tekrar dolmaya başladı. Daha önce, CHP döneminde de nicelerini gördüğümüz gibi "milliyetçi Türk gençliğinin asil heyecanı" elbette başı çekecek, diğerleri onu izleyecekti. Önce Üniversite Talebe Birliği, Marmara lokalinde "Komünizmi tel'in" (lanetleme) mitingi yaptı. Sonra arkası geldi.

Vecdi'nin yazısını, Kore kararı ile birlikte bu gelişmeler ışığında değerlendirmek gerek.

Barışçı gençlik protesto ediyor

Benim yazım bü başlığı taşıyordu ve esas olarak barışseverle lanmasını protesto etmek üzere kaleme alınmıştı. Aralarında daşımın da bulunduğu tutukluların Ankara'ya Askerî Mail sevk edileceklerini öğrenmiş, sevk saatinde çıkış kapısı önüne kelepçeli arabaya bindirilirken onları olabildiğince yakından tim. Ve bu, belki de ilk kez karşılaştığım için bana çok, ama çd(muştu. O acı ve hırsla yazdığımı hatırlıyorum. Şimdi o yazının ğini aşağıya alırken ben de bunca yıl sonra bir kez daha gözM miş olacağım. O acı ve hırsı yansıtabilmiş miyim acaba?

Başlıktan sonra yazıdan bir bölüm alınarak ikinci başlık yap yazı tümüyle son sayfaya bırakılmış. O sayfadan aynen alıyor*'

*"Geçen ayın on dördünde avukat, muharrir, doçent, mimar,"" sam, heykeltıraş gibi münevverlerin teşebbüsü ile «**Türk Bim severler Cemiyeti**» adlı gayri siyasî bir dernek kuruldu. Den"' ğin basma gönderdiği tebliğinde «Demokratik yolda gelişi»^ ve terakki yolunda ilerlemeye çalışan memleketimizin gelece bakımından şerefli bir barışın idamesinin (sürdürülmesinin) W' yatî bir zaruret» ve «sivil halka karşı kitle halinde imha silâ^ rının kullanılacağı bir harpte bütün milletler gibi Türk millet de bu silâhların kanun dışı edilmesini istemesinin en âcil bir $ va» olduğu belirtiliyor ve gayeleri şöyle ifade ediliyordu:*

Barışseverler Cemiyeti'nin gayesi, Türk halkının bu barış yacına tercüman olarak şerefli ve sağlam bir barışın kurulu^ için kanunlarımızın çerçevesi içinde gerekli faaliyet ve neşrty'' ta bulunmak ve bütün demokratik davalarda olduğu gibi, eti ^ yatî bir ehemmiyeti olan barış davasında da halkımızın irad^ ni belirtecek her türlü teşebbüslere girişmektir».

*Dernek derhal faaliyete geçerek bütün basma ve tanınmış r hıslara, kuruluşunu ve gayelerini belirten bir mektup yollan' barış mücadelesine katılmalarını istemiştir. DP **hükümete** Kore'ye asker yollama kararı üzerine Dernek, TBMM Başk^' gına bir telgraf çekmiş, bu kararın anayasamıza ve Birlen Milletler anayasasına aykırı olduğunu belirtmiş ve millî ttttv ^ atlere aykırı olan bu kararın bir an önce iptal edilmesi için B ^ kanlığın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni fevkalade toplan'^ davet etmesini ümit ve temenni etmiştir.*

Ayrıca 25 bin adet beyanname de basılarak kararın mahiyeti «Aziz Halkımıza» izah edilmiştir. Fakat beyannameyi dağıtan üyeler sorguya çekilerek ifadeleri alınmış ve beyannameler müsadere edilmiştir ('bildirilere el konmuştur). *Sonra tahkikat genişletilmiş ve dağıtanlar şimdilik serbest bırakıldığı halde kurucu yönetim kurulu tevkif edilmiş ve yargılanmak üzere Ankara Askerî Siyasî Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdir. Sanıklara cezaevinden otomobile bindirilirken kelepçe takılmış ve otomatik tüfekleri dolu bir müfreze jandarma etraflarını çevirmiştir.*

Biz, mesele mahkemeye intikal etmiş bulunduğu için onun üzerinde durmayacağız. Fakat hadiseden hemen sonra DP idarecilerinin ve basının kopardıkları yaygara ve kendileri gibi düşünmeyen herkesi tehdit ve kanunlarımız müsait değilse daha da şiddetli maddeler koyarak böyle hareketlen her ne şekilde olursa olsun önleyeceklerinden bahsetmeleri, Demokrat Parti'nin ne biçim bir demokrasi anlayışı olduğunu göstermesi bakımından çok manâlıdır.

Her vatandaş Başbakan gibi düşünmeye mecbur tutulamaz. Bu, doğrudan doğruya «Demokrat Parti» faşizminin, Anayasa'nın vatandaşlarımıza tanıdığı haklara bir tecavüzü ve barışçı halkımıza karşı giriştiği bir tedhiş (terör) hareketidir.

Dergimiz, inkılâpçı gençliğin bir organı olarak bu, faşist memleketlere has antidemokratik hareketi protesto eder. Şurası muhakkaktır ki, bütün dünya halkları gibi halkımız da barışçıdır, barışı savunmaktadır. Hiçbir zor, hiçbir baskı, hiçbir antidemokratik hareket, onun bu azim ve mücadelesini kıramaz, hareket durmayacak, bilakis gelişecektir.

YAŞASIN BARIŞÇI GENÇLİK!

YAŞASIN BÜTÜN DÜNYANIN BARIŞÇI HALKLARI!"

Doğal olarak bu yazının da imzası *Hür Gençlik'ü* ve ikinci başlıkta belirtilmişti. Yukarıda yazıyı yeniden okumadan önce sorduğum soruya yanıtım, hırs ve acıyı aktarmakla birlikte asıl Barışseverler Derneği'nin tanıtımını ön plâna almış olması. Ama bugün, tüzük ve bildirilerden yapılmış o alıntılan, aradan 50 küsur yıl geçtikten soma belki de Barışseverlerin o konuda kalabilmiş tek belgesi olabileceğini düşününce, o gün bilincine varmış olmamakla birlikte, çok daha önemli bir görevi yerine getirmiş olarak duyumsuyorum kendimi.

Muhakeme safahatı

Gözaltına alınıyorum

Derginin çıkışının ertesi günü akşamüstü eve döndüğümde, bir sivil polisin öğleden beri üst üste gelip beni sorduğunu, sonunda babamın kızıp oğlu geldiğinde mahalle karakolunda bekleyen polise mutlaka göndereceğini söylediğini öğrendim. Sözünü tuttum, karakola gittim. Polisle birlikte Birinci Şube'ye yollandık. Beni oradakilere teslim etti. Arkadan babamın gelişi, yeniden karakola dönüş ve geceyi karakolda geçiriş fasıllarından soma gene aynı siville bu kez doğru Adliye'ye giderek Emniyet'e yazı yazıp benim getirilmemi isteyen savcının karşısına çıktım. Genç bir insandı. Elinde derginin son sayısı, neredeyse kırmızıya boyanmış sayılacak biçimde satırların kırmızı kalemle altı çizilmiş, yukarıda aynen aldığım, iki yazı dolayısıyla hakkımdaki iddiadan söz açtı ve yazılan kimin yazdığını sordu. İkisinin de bana ait olduğunu söyledim. İddia ile ilgili bir şeyler de söyledi. 142 ile ilgili olmadığını kesinlikle anlamıştım, ama «millî menfaatlere aykırılık» ve 161 hakkında hukuksal diyeyim, bir fikrim olmadığı için "İsterseniz doğrudan siz yazdırabilirsiniz" dediğinde olsa olsa pasifizmdir diye düşündüm ve "millî menfaatlere aykırılık" her ne ise onu da reddetmek üzere sekretere aşağıdaki ifademi yazdırdım:

Savcılık ifadesi

"Dergim isminin altında yazıldığı gibi «Hür bir tahsil, Hakiki bir hürriyet, Devamlı bir sulh için» çıkmaktadır. Elimden geldiği kadar bu yolda çalışıyorum. Bahis mevzuu olan iki makale de bu esastan mülhem (esinlenmiş) *olup böylece hakkımda takibata mevzu teşkil eden suç nevinin tam aksine olarak memleketimin menfaatlerine bu yoldan hizmet etmeye çalışıyorum. Bir üniversite talebesi, bir aydın olarak milletimizin milyonlar sarfiyla bizi okuttuğu okullarımızda ve üniversitede öğrendiğimiz müspet bilgiyi bu yolla memleketimin menfaati için kullanmak benim için ancak bir vazifedir. Ve şereftir. Umumi olarak barışı sevmenin, barışı savunmanın millî menfaatlere aykırı değil, bilakis memleketimizin daha Osmanlılar zamanından beri ve kendi kendimin yaşadığı yakın tarihten beri memleketimin realitesinin bir icabı*

olduğunu görüyorum. Tabiî bu umumi barış anlayışı müspet ilme de uygun olup harplerin zaruri olduğunu, insan cemiyetlerinin ister istemez eninde sonunda harp halinde bulunmak durumuna düşeceklerini iddia eden birtakım sözde teorilerin ne kadar saçma olduğunu İkinci Dünya Harbi (bilhassa içinde yaşadığımız için bu misali veriyorum) bize açıkça gösterdi. Tabiî bu barış bir korkaklık, bir vazifeden kaçma ve bunun neticesi olarak memleket işlerinde sorumsuz kalmak isteyenlerin belki müdafaa edebilecekleri barış değildir. Meselâ bahis mevzuu makalelerimden birinde bunu şöyle ifade ettim: (Bizler korkak değiliz. Vatanımız ve üzerinde yaşamak için didinen fakir ve namuslu halkımız için icabında dövüşmeye, ölmeye hazırız. Millî Kurtuluş Savaşı'nda emperyalizme karşı, sömürülmekten kurtulmak ve hür yaşamak için kahramanca dövüşen halkımız, bizim babalarımız, bizim ağabeylerimiz ve bizim analarımızdı). Zaten bu maksatla değil midir ki, harp sonrasında bütün dünya milletleri el ele vererek Birleşmiş Milletleri kurdular ve meselâ onun bir kurulu olan UNESCO olsun, diğer müesseseleri (kuruluştan) *olsun, insan cemiyetlerinin bütün meselelerinin barış yoluyla halledilebileceği düşüncesinden ilham alıyorlar ve memleketimiz de bu anlaşmaya dahil olarak aynı yolda yürümek istediğimizi ifade etmiş oluyor. Atamızın «Yurtta sulh, cihanda sulh» vecizesi* (özdeyişi) *Yurt Bilgisi kitaplarında bize bir ders olarak da izah edilmişti. Binaenaleyh, barışı savunmanın millî menfaatlere aykırı değil, bilakis harbin zaruri olduğunu iddia, insanlar ve cemiyetler arasında kin ve nifak* (arayı açmak, anlaşmazlık) *tohumları ekmek ve yetiştirmek ve harp tahrikçiliği yapmak millî menfaatlere aykırıdır. Böylece gerçek bir vatansever olarak halkın yararına çalıştığımı göstermiş oluyorum. Müdafaam bundan ibarettir, dedi ve ifadesini imzaladı. 8/8/1950*

Ist.C.Savcısı	*Y. Kâtip*	*Sanık*
Nusret Hergüner		*Nihat Sargın*
(imza)	*(imza)*	*(imza)*

Hemen belirteyim: İfademin ilk tümcesinde sözü geçen "Hür bir tahsil, Hakiki bir hürriyet, Devamlı bir sulh için", bugünkü dille "Özgür bir öğrenim, Gerçek bir özgürlük, Devamlı bir barış için" sloganı

Uluslararası Öğrenci Birliği'nin sloganıydı, ondan alınmaydı ve dergimizin başlığı altında yer alıyordu.

İfadeyi yazdırdım. Savcının yüzüne baktım. Gülümseyerek "çok güzel bir barış savunması yaptınız" anlamında konuştu. Ben ayrılacağımı düşünürken getiren polise seslenip beni nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesi'ne götürmesini söyledi. Dosyaya eklediği yazıda, daha önce dergim hakkında zabıt ve müsadere kararı çıktığını belirttikten sonra «mevcutlu» olarak sevk ettiği "*...millî menfaatlere zarar vermekten ve Millî Mukavemeti kırmaktan sanık, mezkûr* (zikredilen, adı geçen) *derginin sahip ve mes'ulü, bahsi geçen makalelerin yazarı Nihat Sargın'ın sorgusu yapılarak tevkifine karar verilmesini"* talep ediyordu.

Mahkemenin içi de, dışı da adamakıllı kalabalıktı. Bizim sivil içeri girip bir şeyler söyledi. Biraz sonra içerdekiler çıktı, ben çağrıldım.Yargıç, saat daha henüz on civarında ve günün çalışmaları henüz başlamışken, herhalde karşısındaki kalabalık ve önüne yığılmış dosyalardan olmalı, şimdiden canından bezmiş tavırda orta yaşlı bir hanımdı. Derginin ilk sayfasına, altı çizili satırlara şöyle bir göz attı ve sordu. Hakkındaki iddia için ne diyorsun? Ben de daha önce savcılıkta ifade verdiğimi söyledim. Ona da bir an baktı ve kararını verdi. Tutuklanmıştım. Sonra dosyada okudum. Sorgu tutanağının karar bölümü şöyle:

> *"Suç mahiyetine ve evrak arasındaki Hür Gençlik gazetesinin W uncu sayısının yazıları mündericatına* (içindekilere) *göre usûlün 104'üncü maddesi mucibince tevkifine ve evrakın Savcılığa iadesine karar verildi."*
>
> *Alt satırda 8.8.1950 tarihi ve yargıcın imzası: "Muazzez Ercan 6690"*

ı atuklanıyorum

Sivil yanıma yaklaştı. Benim görevim bitti, seni şimdi aşağıya indirir, jandarmaya bırakabilirim, ama ne zamandır beraberiz, akşama kadar itin kopuğun arasında beklemene gönlüm elvermiyor, sana bir iyilik yapayım, cezaevine birlikte gidelim, dedi. Şimdi dört yıldızlı bir otel olan Sultanahmet cezaevi zaten yakın sayılırdı. Gittik. Beni cezaevi gardiyanlarına teslim etti. Ne demek istediğini önce pek anlamamıştım.

Ama sonradan cezaevinde geçirdiğim yıllarla birlikte beni Adliyedeki jandarmaya, jandarmanın tutuk odasına bırakmamakla yaptığını söylediği iyiliğin, gerçekten de bir iyilik olduğunu fark ettim.

161'inci madde gardiyanların da kafasını karıştırmıştı. Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi ve gazeteci olduğumu, gazetedeki yazımdan dolayı suçlandığımı öğrendikten sonra biri "Beyler Koğuşu"nu uygun görürken, biri de "Siyasiler Koğuşu" diye diretiyordu. Aralarında epey tartıştılar. Bir ara "savcıya soralım, en iyi o bilir" dediler. Sorup sormadıklarını bilmiyorum ama sonuçta Siyasiler'de karar kıldılar.

Koğuşta ancak 5-6 kişi vardı. Af yasasının hemen öncesinde komünist propagandasından içeri atılan ve böylece bir aydır cezaevinde bulunan bir üniversiteli dışında, diğerleri son hafta içinde tutuklanmışlardı. Af yasasının yanlış anlaşılmasını önlemek ve komünistleri serbest bırakmadıklarını göstermek, diğer yandan Kore'ye asker gönderme kararına karşı çıkanları korkutmak ve sindirmek üzere başlatılan, yalnızca adı konmamış "komünist avcılığı kampanyası"nın ilk örnekleri olarak yakalanmışlardı. Hemen hepsi de gazete ve dergi yazarı veya sorumlusu idi. Yaşamı sona ermiş olan *«Nâzım Hikmet»* dergisinin sahip ve yazı işleri müdürü Mustafa'yı (Mustafa Fahri Oktay), Aziz Nesin'in çıkardığı *«Yeni Başdan»* gazetesindeydi galiba, Marx'ın "KapitaF'inden birkaç sayfalık bir tercümesi yayınlanan Kerim Sadi'yi anımsıyorum. Bir iki kişiyi daha hatırlıyorum, ama onları ilk kez şimdi mi, yoksa daha sonra yeniden Sultanahmet'e gönderildiğim zaman mı gördüğümü çıkaramıyorum. Zaten bir hafta bile dolmadan beni Ankara'ya gönderdiler.

Ankara Askeri Cezaevine nakil

O gidişten tek aklımda kalan, Ankara Garı'nda yatak dengimi trenden indirip gar dışına çıkarmış olan hamalın, istediği fazladan parayı kelepçeli ellerimle cebimden zorlukla çıkarmaya çalışırken, hadi çabuk ol, bekletme, diye söylenmesi üzerine bir başka hamalın onu ayıplayan sözleridir. "Görmüyor musun garibi, utanmadan bilmem ne kadar para isteyeceğine bunu sevabına yapman gerekirdi, yazık, yazık".

O zamanlar kendi yatak ve yorganını kendin bulup buluşturmak zorundaydın. (Son girişimde ise epey ilerleme vardı, yalnızca yorgan

ve örtüler gerekmişti). Kaldığım süre boyunca İstanbul'da tıraş makinemi vermemişlerdi. Kısacası bir haftalık sakal, üstüne 24 saatten fazla süren, posta treninin üçüncü mevkisinde tahta üstündeki yolculuğun yorgunluğu... ne haldeydim bilmiyorum. Ama o hamal ellerimde kelepçe, yanımda da iki jandarmayı görünce, niçin tutuklu olduğumu, suçumun ne olduğunu bilmeden, bilmeye gerek duymadan fakirden, ezilmişten yana çıkan bir Anadolu çocuğu olarak arkadaşını ayıplamayı bilmişti.

Askerî Cezaevi Soğukkuyu'daydı o zamanlar, Ulus'tan biraz ötede, Ankara'nın Babıâli'si sayılan Rüzgârlı sokağa yakın, iki ayrı binaydı. Biri erler için, diğeri bahçeli, bahçesinde kameriye olan ve yönetiminin de bir bölümü işgal ettiği, esas olarak tutuklu subaylara ayrılmış bir binaydı. Giriş kapısında da bir tabelâ: Üst yazısı Ankara Askerî Cezaevi, altında ise "Subay, komünist, casus, er" sıralanmış. Biz, diğerleri olmadığımıza göre herhalde "komünist" genellemesi içinde yer almış olmalıyız. Ne olur, ne olmaz, erlerin aklını çelebilir, maazallah, kötü yollara düşürebiliriz, diye de, bizlere, casus zanlıları ile birlikte subayların binası münasip görülmüş.

Barışseverler, gazete haberlerinden tutuklandığımı, yanlarına geleceğimi öğrenmişlerdi, sevgiyle karşıladılar. Henüz tanışmadıklarında da tanıştım. O aralık cezaevinde galiba hiç subay yoktu, ama casusluktan sanık, henüz muhakemeleri tamamlanmadığı için affa karşın cezaevinde yatan iki üç kişi vardı. Böylece barışseverlerin erkek kanadı - hanımlar için askerî cezaevi bulunmadığından Boran ve Güran, Ulucanlar sivil cezaevinin kadınlar koğuşunda kalmaktaydı-, matbaacıları ve benimle birlikte toplam 10-12 kişi kadardık. Asker karavanasının dışında, yemekle ilgili olarak daha öncekiler kendi başlarının çaresine bakıyordu, barışseverler matbaacı ile birlikte bir arada yiyorlardı, ben de onlara katıldım.

Gelişimin ertesi gününde, Askerî Savcılıkta sorguya çağrıldım. Askerî protokole göre tutuklu subaylar, en az kendi rütbelerinde bir subayın komutasında götürülüyorlardı. Barışseverlerden Cemgil de İkinci Dünya Savaşı sırasında yedek subay olarak birkaç kez askere alındığından rütbesi yüzbaşıya erişmişti. Artık o nedenle mi, yoksa barışseverlerin öneminden dolayı mı bilmem, onlar da üst rütbeli bir subayın

komutasındaki birlik tarafından Mahkemeye götürülmekteydiler. Benim ise, lise 1 ve 2'nci sınıflarında, yıllık tatil başladığında o zamanlar zorunlu olan birer aylık askerî kampların dışında, henüz askerlikle bir ilişkim yoktu. Benim için cezaevi arabasına da gerek duyulmamıştı. Zaten mahkeme de yakındaydı ya. Gençlik Parkı'nın karşısında birbirine eş üç binadan biri Garnizon (veya Merkez) Komutanlığı idi. Mahkeme de oradaydı. Diğer iki binanın ise MİT (o zamanki adıyla Emniyet Başmüfettişliği veya daha öncesinin Millî Emniyet Hizmetleri'nin eski yazıyla baş harfleri MAH) ve Anadolu Ajansı'na ait olduğunu öğrenmiştim. Çok yalandan ilişkili üç kurumun yan yana yer alması olağan sayılmalı.

Ne diyordum; sorguya çağrıldım. Sorgu ifadem şöyle:

Askeri savcılıkta ek sorgu

"Soruldu: Çıkarmakta bulunduğum Hür Gençlik mecmuasının 5/81950 günlü ve 10 sayılı nüshasında intişar eden Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz ve Barışçı Gençlik Protesto Ediyor başlıklı yazılar dolayısıyla ist. C. Savcılığınca hakkımda takibata geçildi ve tevkif edildim.

Bu sırada ifadem de alındı. Oradaki ifadeye ekleyecek başkaca bir husus görmüyorum. Ve ist. C. Savcılığınca millî menfaatlere aykırı görülen yazıların da millî menfaatlere aykırı olduğu hususunu kabul etmiyorum.

Soruldu: Halen hakkımda verilmiş bulunan tutukluluk kararına karşı itirazda bulunuyorum. Karar son neşredilen 5.680 sayılı Basın Kanunu'nun 39'uncu maddesine aykırıdır. Bu bakımdan tutukluluk kararına itiraz ediyor ve kaldırılmasını istiyorum. Keza yine aynı kanunun 39'uncu maddesinin tatbiki ile hakkımdaki takibatın bir an önce intacını (neticelendirilmesini, sonuçlandırılmasını) *talep ediyorum, dedi. ifadesi müştereken imza altına alındı".*

Basın kanunundan söz açmışım. Anlaşılan, aralarına karıştığım birkaç saat içinde, benden önce tutuklanmış barışseverlerden, özellikle de avukat olanlardan gerekli bilgileri almışım. Kanunun o maddesini hatırlamıyorum. Elimin altındaki baskılarda ise madde değişikliğe

uğramış. Bu bakımdan, itirazıma destek yaptığım madde hakkında bir şey söyleyemeyeceğim. Ancak çok iyi öğrendiğim ve hâlâ unutamadığım bir madde var ki, buna göre askerî mahkemede yargılanmamamız gerekirdi. Onu, sırası gelince ayrıntılarıyla ortaya koyacağım.

Sultanahmet'e kapatıldığım gün hemen yazdığım tutuklanmama itiraz dilekçesi de arkamdan gelmiş, dosyaya konmuş. O arada Garnizon Komutanı Adlî Amir, tutukluğumun devamına karar vermiş. Karar bölümünde şöyle deniyor:

> *"...Sanığın işlediği iddia edilen suçun ağır hapsi müstelzim* (gerektirir), *Devlet ve Hükümetin emniyeti aleyhine işlenmiş olması ve suç mevzuu olan yazılar mündericatı nazara alınarak Ask. Yarg. Us. K.nun 105 ve 106.cı maddeleri gereğince sanık Nihat Sargın'ın tutukluluk halinin devamına karar verdim".*
> *(Sağ altta da "Adlî Amir I Ank. Gam. K. I Tümg. Selâhattin Selışık" adı ve imzası)*

Bu alıntıyı yazıya almamın iki nedeni var: İlki, suçun "Devlet ve Hükümet aleyhine işlenmiş olması" iddiasının açıklıkla belirtilmesi, oysa aşağıda görüleceği üzere, yasa yalnızca devletten söz açmaktadır, hükümetten değil. İkincisi "karar verdim" biçiminde kesin ifade ve nihayet Adlî Amir'in adı. Daha sonraları Selışık, yanılmıyorsam MİT Başkanlığına getirilmişti. Diğer yandan, bildiğim kadarıyla bu yazılar ilgili adlî subay tarafından yazılmakta ve imzaya gönderilmektedir. Ancak yazının biçimi herhalde imzalayanın takdirine bağlı olmalıdır.

Bu karar 14 Ağustosta verilmiş. Üç gün sonra da Millî Savunma Bakanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na aşağıdaki yazı gönderilmiş:

> *"...Nihat Sargın hakkında İst. C. Savcılığınca düzenlenen ve görevsizlik kararıyla Komutanlığımıza gönderilen hazırlık soruşturması evrakı ilişikte sunulmuştur.*
> *işlenen suç mahiyeti itibariyle Ask.C.K.nun 58'inci maddesi delaletiyle* (aracılığıyla) *As.C.K.nun 481B maddesi gereğince kovuşturma yapılması hakkında gereken iznin verilmesini;*
> *II. Her ne kadar İst. C. Savcılığı bu işten dolayı derginin*

basıldığı matbaa sahibi Osman Ilkbasan'ın da sanık sıfatıyla ifadesine müracaat etmişse de, 5.680 sayılı Basın K.nun 16' ncı maddesi gereğince Basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı ceza mesuliyeti mevkutelerde (süreli yayınlarda) *işlenen suçlarda, suçu vücuda getiren yazıyı yazan veya resmi yapan kimse ile beraber bu mevkutenin mesul müdürüne terettüp edeceği* (ait olacağı) *yazılı olduğuna göre matbaa sahibinin bu işten dolayı mesul olmaması icap etmekte olduğu sonucuna varıldığını,*

III. Sanık Nihat Sargın As. Cezaevine kapatıldığının ertesi günü alınan 14181950 tarihli ifadesinde, hakkındaki tevkif müzekkeresine itiraz ettiğinden, şayet takibat izni verilirse As.Y.Us.K.nun 10412.ci maddesi gereğince tetkik edilip gereken kararın verilmesi için dosyanın üst, adlî amir K.K.Komutanlığına havale buyurulmasını saygılarımla arz ederim.
IV. Gereği için M .S .Bakanlığı ile K.K.Komutanlığına ve bilgi için Genel Kurmay Başk.lığına arz edilmiştir."
Altında gene aynı imza: Tümgeneral Selâhattin Selışık

Matbaacılar da sorumlu mudur ?

Yukarıdaki başvurularda ilginç noktalar var. Birincisi, dergimizin son sayısını basan ve hastanede yatarken sanık olarak ifadesi alınan Osman İlkbasan hakkında "takibata gerek olmadığı" kararına varılması, ki yeni Basın Yasası uyarınca yüzde yüz doğrudur, ancak o sırada Barış Derneğinin bildirisini basan eski matbaacım tutuklu bulunuyordu. O ancak dört ay sonra tahliye olabilecekti. Diğer bir ilginç nokta, Savunma Bakanlığına yapılması gereken ve yapılan başvurudur.

Matbaacı hakkında kovuşturmaya gerek olmadığı yüzde yüz doğrudur, dedim. Gerçekten Basın Yasasının 16'ncı maddesine göre "Basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı ceza sorumluluğu" süreli yayınları konu alan 1 'inci fıkrasında yazının veya resmin sahibi ile mesul müdürü sorumlu kılarken barışseverlerin durumuyla ilgili 4'üncü ve son fıkrasında şöyle demektedir:

"Mevkute tarifine girmeyen basılmış eserlerle işlenen suçlarda ceza sorumluluğu suç teşkil eden eserin müellif, muharrir, mütercim veya tersim edenine (resmi yapanına), *bu belli olmadığı veya bu kimse aleyhine Türk mahkemelerinde dava açılamadığı*

veya kendisinin bilgi ve muvafakati (uygun görmesi) *dışında yayınlandığı hallerde naşire* (yayıncıya) *ve naşir de belli olmazsa, tabie* (basana), *bu da bilinmediği takdirde bilerek satana, dağıtana aittir".*

Bu fıkrayı aynen aldım. Görüldüğü gibi yasa bir sıralama yapıyor. Önce yazan veya çizen, belli değilse yayıncı, o da belli değilse matbaacı, matbaacı da belli değilse "bilerek satan veya dağıtan" suçlanabilir ancak.

Bu madde değişmedi. Değişmedi ama, daha ilk günlerinde matbaacının tutuklanmasıyla delindi. Hadi o sırada yeni yasa uygulama alanında tam olarak bilinemiyordu diyelim, bu yüzden iki savcı ayrı uygulama yapabildi. Ama bırakınız ilk günleri, yıllar ve yıllar sonra Parti bildirisini dağıtanın, afiş asanın, bildirinin, afişin içeriğiyle ilgili olarak gözaltına alınıp sorgulandığını, tutuklandığını, hattâ belli kişilerce hazırlanan ve resmî dairelere başvurusu yapılan bir mitingin davetiyesini dağıtan bir arkadaşımızın, mitingle ilgili herhangi bir takibat yapılmadığı halde dağıttığı davetiyeler yüzünden 142'den mahkûm olduğunu gördük.

Kısacası bu madde değişmedi; değişmediği, sorumluluk sıralamasını bu kadar açık ve net ortaya koyduğu halde, uygulama çok farklı olabildi. Olduruldu. İlgili herkese gözdağı vermek isteyen bir devlet terörü olarak karşımıza çıktı.

161'inci madde - Bakan'dan izin

Şimdi ikinci başvuruya geliyorum, Millî Savunma Bakanlığı'ndan izin istenmesine. Bakanlık diye yazılmasına bakmayın. İstenen izin doğrudan Bakanın kendisindendir. Yani tüm anlamıyla politik olan o kişi izin verirse takibat yapılacak, vermezse yapılamayacak. Yani suç bir politikacının iki dudağı arasında, isterse suç, istemezse suç değil. Böyle suç olur mu? İlk duyduğumda aklım almamıştı. Daha sonra gerçekten akıl almaz bu durumla ilgili olarak, kimi hukuk otoritelerinin nice kulplar taktığını okumadım değil. Örneğin suç olmasına suçmuşlar, ama devletin yüce menfaati açısından takip edilmemeleri belki de daha hayırlı olabileceği için bu konuda en yetkili kişinin izni alınmakta imiş, falan

filân. Ne derlerse desinler benim bakışım hiç değişmedi. Aklımın almadığı bir durumdur bu.

En son 1987'deki davada gene karşıma çıktı, tek farkla. "Takibi izne bağlı" denilen bu suçlarda izin hikâyesinin her halde çok büyük yansımaları olmuş olmalı ki, artık Bakan'ın kendisi değil, müsteşarı, onun yerine de müsteşar yardımcısı vb. bu izni verebilir duruma sokulmuştu. Son yıllarda bir değişiklik olduğunu da sanmıyorum. (Bu satırların yazıldığı sırada yeni TCK henüz çıkmamıştı.)

İzin verilirse suç ve ceza. İzin verilmezse suçsuzluk. Ne biçim bir suçtur bu? Ama var ve çalışıyor, ve hükmünü yürütmekte devam ediyor.

Hakkımda açılan davanın dayandığı madde ile ilgili bu ilk saptamadan soma sırası geldikçe yeni saptamalar da bunu izleyecektir.

TCK'nın (Türk Ceza Kanununun) 161'inci maddesini, hakkımda uygulanmak istenen maddeyi aynen aktarmayı yeğ tutardım, ama maalesef öyle bir olanağım yok. O günlerin Ceza Kanunu kitabını, cezaevinden tahliye edilirken kalanlara bırakmıştım, sanki bir daha hiç gerekmeyecekmiş gibi. Oysa sonraları gerçek bir başucu kitabı olacaktı benim için. Elimin altında daha sonraki baskılardan bir iki kitap var ama bunların en eskisi 1962 tarihli ve 161 'inci maddenin kimi fıkralarının değiştirilip düzeltilmiş şeklini gösteriyor. Bu nedenle, ilgili fıkraların ilk biçimleri konusunda belleğimi kullanacağım. Kelime kelime aynı olmayabilir ama anlattığı aynı olacaktır.

Önce maddenin yasadaki yeri: Bu madde TCK'nın "Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler" başlığı altında ikinci kitabının "Devlet Kuvvetleri Aleyhinde Cürümler" başlıklı ikinci faslında yer almaktadır. Maddenin bana uygulandığı zamanki ilk şekli şöyleydi:

> *"Harp esnasında ammenin* (kamunun) *telâş ve heyecanını mucip olacak biçimde asılsız, mübalâğalı* (abartılı) *veya maksadı mahsusa müstenit* (özel maksada dayalı) *havadis veya haberler yayan veya nakleden veya millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.*
>
> *Eğer fiil propaganda yoluyla işlenmişse bu ceza üç misli artırılır.*
>
> *Eğer fiil sulh zamanında işlenmişse ceza dörtte bire indirilir."*

Ekleyeyim; Askerî Ceza Kanunu da bu suçun karşılığı olarak "Millî Mukavemeti Kırmak" maddesini koymuş ve böylece 161. maddeyi Askerî Mahkemelerin görev alanına sokmuş bulunuyordu. Ayrıca TCK'nın 173'üncü maddesinin son fıkrasıyla, bu suçtan dolayı verilecek cezaya, mahkûmun, cezanın üçte biri süresince, mahkemece kararlaştırılacak belirli bir yerde polis gözetimi altında ikamete mecbur tutulması yani daha bilinen deyimle *"sürgün"* de eklenmekteydi.

Bu madde hangi yabancı yasanın benzeri maddesinden alınmıştır bilmiyorum. Ama olsa olsa gerçekten bir savaş sırasında cephe gerisinde, silâha ve şiddete varmayan beşinci kol hareketlerim önlemek için yazılmış olmalı. Telâş ve heyecana yol açacak asılsız, abartılı veya özel maksatlı haber ve havadisler belki o zaman bir anlam kazanabilir.

Maddenin ikinci bölümü olan "millî menfaatlere zarar verecek faaliyet" fıkrasına gelince bunun için söylenecek söz yoktur. "Millî menfaatlere zarar vermek" her durum ve koşulda kolayca iddia edilebileceğine göre bu fıkra, herhangi bir muhalefete karşı iktidarın elindeki açık çek durumundadır. Ve olayımızda örneğini gördüğümüz gibi öyle kullanılmıştır.

14 Mayıs seçimlerinden sonra Adnan Menderes'in 22 Mayısta kurduğu ilk kabinesinde Millî Savunma Bakanı Refik Şevket İnce idi. Hakkımdaki izin kararını onun vermesi gerekiyordu. O sıralarda Bakanın hastalandığı duyuldu. Diğer yandan onun da Başman ve Belger gibi istifa edeceği söylentileri yayılmıştı. Gerçekten hasta olup olmadığını bilemem. Ama şurası gerçek ki, benim hakkımdaki izin kararını o vermedi. Dosyamda onun yerine Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun imzası bulunmaktadır. Refik Şevket İnce'ye gelince, gerçi o da Bakanlıktan istifa etti, ama ancak 1951 Martında; istifa gerekçesi de tek parti döneminin klâsik istifa gerekçeleriyle aynı oldu, "sıhhî sebepler dolayısıyla". Refik Şevket ancak iki yıl soma Meclis Grup Başkan Vekilliğinden ve DP'den de istifa edecektir.

Ağaoğlu adıyla daha soma da karşılaşacağız.

Sultanahmet'e gelir gelmez, Ankara'da da sorgum sırasında tutuklama kararına itiraz etmiştim. Bundan dolayı Bakanlıkla birlikte mecburen üst adlî amirliğe yani Kara Kuvvetleri Komutanlığına da bir yazı yazılıp itirazımın incelenmesi istenmiş bulunuyordu. Bana tebliğ edilen

Selışık imzalı yazıyla, üst adlî amir K.K. Komutanlığının da isteğimin reddine ve tutukluluk halimin devamına karar verdiği bildirildi.

Bu arada ne olmuşsa olmuş, bizim adlî amir Garnizon Komutanı Selışık paşa, çok ivedi olarak M.S. Bakanlığına başvurup son dergiyi basan matbaanın sahibi Osman İlkbasan hakkında da izin verilmesini istemiş. Daha önce yazılan ve Basın Kanunu uyarınca matbaacının sorumlu tutulamayacağını belirten yazının yazan, benim ifademi de alan adlî yargıçtı. Dosyam daha sonra başkasına verilmişti. Yeni görevli, duruşma sırasında savcı rolünü üstlenecek olan ve adlî amiri, farkına varmadan yanıltmayacağından emin olunan hâkim sınıfından bir yüzbaşıydı. İlk yargıcın ise, Kore'ye gönderilecekler arasına alındığını duyacaktım. Yeni yargıcımız veya doğrudan adlî amirimiz Selışık ise, matbaacı ile de sınırlı kalmayacaktı. Matbaa sahibinin ortağı ile mürettip ve sair baskı işlerinde görevli üç ustanın daha

> *"...basmak üzere bu dergiyi evvelden okumuş ve bu suretle mündericatına ıttüa peyda etmiş* (muttali olmuş, bilgilenmiş) *oldukları kısmen açık ve kısmen de atfı cürmî* (suç atma?) *mahiyetindeki beyanlarından anlaşılmakta ve bu işleri fiilen yapmış olanların takdiri mahkemeye ait olan ve baskıdan evvel dergi mündericatına muttali olan ve baskı işine iştirak etmemek suretiyle baskıyı imkânsız hale koyacak durumda bulunan yukarda açık hüviyeti yazılı şahıslar hakkında takibat izni" isteyecek ve isteği kabul edilecektir.*

Matbaada kimlerin sorumlu olduğunu ek sorgu ile bana da sormuşlardı. Ben de Osman isminde kimseyle temas etmediğimi, Sait veya Saip adında biriyle konuştuğumu ve baskı parasını ona verdiğimi, ayrıca dergimi o güne kadar birçok matbaada bastırdığımı belirtmiştim.

Bu fırsattan yararlanarak, herhalde ayrıca sormuş olmalılar ki, ifademde, derginin bütün malî işlerinin de tarafımdan yapıldığı, ilk sermaye olarak 250 lira koyduğum, daha sonra ise satış gelirlerinin yeni baskıları karşıladığı, yazı işlerinde de fiilen benim çalıştığım yazılı. Yazdığım yazıların dışında mektupla gönderilen yazılann da olabildiğini ifade ettikten sonra yalnızca, yazılar arasında İngilizce'den tercüme olan biri için Yıldız Baştımar arkadaşımdan yardım gördüğümü söylemişim.

Yeniden matbaacıların durumuyla ilgili sorgulamaya geçilince, baskı işinde temas ettiğim birçok şahıs olmakla birlikte isimlerini hatırlamadığımı ve matbaa büyük olduğundan bu işlerle kimin meşgul olduğunu da tayin edemediğimi, bu cihet matbaa sahibinden sorulursa meydana çıkacağını ve nihayet, son sayıdaki S.Aksungur imzalı "Üniversiteliye Açık Mektup" yazısının da sahibinin ben olduğumu ifade ettikten sonra, Aksungur'un benim müstear (takma) adlarımdan biri olduğunu ve sırf gazetede çalışan şahısların çok olduğu havasını yaratmak maksadıyla hareket ettiğimi, daha önceki sayılarda da şimdi hatırlamadığım birçok takma ad kullandığımı söylemişim.

Dosyamda "Ek Sorgu Tutanağı" başlıklı yazıdaki ifademi özetlemeye çalışırken kimi bölümlerde "miş'li geçmiş" kullandım. Çünkü bu sorgulama, yalnızca matbaacı ile ilgili olduğu kadarıyla hatırımda kalmış. Herhalde o izlenim de verilmiş, ancak arada saplamalar halinde derginin parasal ve yazısal kaynaklan hakkında da bilgi edinilmeye çalışılmış. Benim tek korkum, İngilizce'den tercüme yapmaya zorlayabilecek olurlarsa eğer, bunun altından kalkamayacağımda bu nedenle Yıldız'dan söz açmış olmalıyım. Diğer her türlü yazı, çiziyi kolayca üstlenebilirdim, üstlenmişim de, hem de o güne kadar çıkmış olan bütün sayıları, onlardaki uydurma imzalı ve imzasız bütün yazıları da sahiplenerek. Gel gör ki, bir isim söylemişim işte.

Okuyup düşündükçe anılar arka arkaya akın ediyor. Sorgu odası, odada bulunduğum yer, ayakta, bir oraya, bir buraya gidip gelen ve öylesine soruyormuş gibi bir edayla soruları sıralayan subay gözümün önünde şimdi.

Sorgu bitince, ama asıl cezaevine döndükten sonra bir ateş sarmıştı dört yanımı. Nasıl oldu da bir arkadaşımdan söz açıp ifademe yazdırdım, diye günlerce ağzımı bıçak açmamıştı. Belleğin oyunu olmalı, sonra da unutmuşum işte.

Neyse ki, matbaa sahibi ve mürettipler hakkındaki takibat izni, tutuklama ve dava açılmasına yani resmî adıyla son tahkikat açılmasına kadar gitmedi. Ancak sorgulamalarla estirilen terör havası İstanbul'daki son matbaayı da kesinlikle susturmuş, istenen ve beklenen ortam, hem de uzun süre devam edecek biçimde sağlanmıştı.

İlk soruşturmanın açılması - Adlî Amir

«İlk Soruşturmanın Açılması» kararında matbaacıların da adlarını görüyoruz. Böylece karar, benimle birlikte matbaa sahibi, ortağı, üç de mürettip olmak üzere altı sanığı kapsıyor. Kararın son bölümü şöyle:

> *"...haklarında yapılmış hazırlık soruşturması neticesinde altı sanık hakkında M.S.Bakanlığınca takibat yapılması izni verilmiş bulunmasına ve dosya mündericatına göre kamu davasının açılmasına yeter derecede delailin* (delillerin, kanıtların) *mevcudiyetine binaen* (mevcut oluşundan dolayı) *Ask.Y.U.K.nun 89'uncu maddesi gereğince ilk soruşturmanın açılmasına ve bu soruşturmanın Ask. Adlî Yargıç Kemal Koral tarafından yapılmasına karar verdim".*

Altında gene Tümg. S. Selışık imzası, bu kez alt solda inisyal de değil doğrudan Kemal Koral yazısı ve imzası bulunmakta.

Duruma asker el koyalı beri, «adlî amir» diye bir terim bol bol geçiyor alıntılarda ve yazıda. Bunun da açıklığa kavuşturulması gerekecek galiba.

Efendim, Ask. Ceza Yasasına göre o garnizonda, alayda, taburda... bulunan en yüksek rütbeli asker, oranın adlî amiridir. Adlî amir olarak hem savcı görevini görür, hem de yukarıda bir eşi görüldüğü gibi yargıç görevini de üstlenebilir, doğrudan yargıç olarak görev yapmasa bile, yargılama görevini görecek subayları ve adlî subayı tayin eder, görevlendirir. Elbette, ona bağlı bir adlî subay kendisine yardımcı olacaktır, ancak karar yetkisi doğrudan kendisindedir, gene yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi. Diğer yandan, askerî mahkemede de başkan olacak kişi adlî amirin görevlendirdiği bir subaydır, bir üye de öyledir, ancak «duruşma yargıcı», rütbesi, başkanın rütbesini geçmeyecek biçimde, gene adlî amirce görevlendirilmiş hukuk fakültesi mezunu bir adlî subaydır. Demek ki, mahkeme heyetinde hukukçu üye, biri başkan olan iki kişiye karşı bir kişi olarak azınlıktadır. Bu azınlık durumu Askerî Temyiz Mahkemesinde de aynen böyle devam eder. Hukukçu olan subaylar mahkemede, temyiz dairesinde ve nihayet temyiz genel kurulunda hep azınlıktadır. Adlî amir aynca, sanığın tutacağı avukat hakkında da kabul veya ret karan verebileceği için önceden avukatla ilgili olarak da başvuru gerekir.

Bütün bunlara karşın, sanık askerse mahkeme başkanının rütbesi, sanığın rütbesinin altında olamaz. Bununla da yetinilmez, duruşma açılırken yasa uyarınca sanığın önceden mahkeme heyeti hakkında güveni alınır.

Bu olgular karşısında benim anladığım, askerî mahkemenin, eskilerin Divanı Harb dedikleri, askerler arasında ve savaş sırasında karşılaşılabilecek hata, ihanet vb. durumlarını inceleyecek olması ve hukukçu olmayan askerlerin bir nevi bilirkişi olarak orada bulunmaları ve sanıkla aralarında daha önce bir husumet (hasımlık, düşmanlık) durumunun olmamasının sağlanmasıdır. Böyle bir mahkemenin sivillerle, siyasî olgular ve kişilerle, hele barış zamanında ne ilgisi olabilirdi ki?

Ama vardı, hem o kadar vardı ki, benim yargılandığım askerî mahkemenin resmî adı, ismi üstünde **"Askerî Siyasî Mahkeme"** idi. İleride göreceğimiz gibi, 1971'de de Sıkıyönetim Mahkemesi adını taşıyan böyle bir mahkemede yargılandım, gerek 1971 12 Mart, gerek 1980 12 Eylül sonrasında da partili arkadaşlarım böyle sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar, en ağır cezalara çarptırıldılar. Şimdi birtakım değişiklikler yapıldığı söylenmektedir. Ama bu değişikliklerin neler olduğu, neleri, nasıl değiştirdikleri konusunda sağlam bilgiye sahip değilim. Mazur görülsün.

Yukarıda bu mahkemeler hakkında benim bizzat yaşayarak öğrendiğim gerçeklerden hareketle konunun izlenmesini kolaylaştırmaya çalıştım. Olaylar geliştikçe yeni yeni açıklamalar da herhalde gerekecektir.

Avukatım Oktay Rıfat

Ağustos sonlarında ailem, herhalde arkadaşlarımın da yardımıyla bana avukat olarak tutulacak kişiyi seçmiş, kendisiyle konuşmuşlar; o, kabul edileceğini pek sanmadığını, ama ederlerse beni memnuniyetle savunacağını söylemiş. Kimdi bu avukat? Oktay Rıfat adıyla ülkemizde, hattâ dünya çapında tanınan büyük şairimiz, "Garip" çizgisinin Orhan Veli (Kanık) ve Melih Cevdet'le (Anday) birlikte üçüncü ayağı, Nâzım Hikmet'in ve M. Ali Aybar'ın akrabası Oktay Rıfat Horozcu. O sıralarda Ankara'da serbest avukat olarak çalışıyormuş.

Başvuruyu yaptım. Dilekçemi, Cezaevi Müdürlüğü Merkez Komutanlığına, Merkez Komutanlığı Garnizon Komutanlığına gönderdi.

Arkasından yanıt geldi. Oktay Rıfat haklı çıkmıştı, kabul etmiyorlardı. Yanıtın o bölümü şöyle:

"...Sanık Nihat Sargın'ın müdafi olarak seçtiği Ankara avukatlarından Oktay Rıfat'ın 2 No.lu Askerî Mahkemede müdafilik yapmasına As.Y.U.K.nun 200. maddesindeki takdir hakkına dayanarak muvafakat etmediğimin ve başka bir avukat tutabileceğinin dilekçiye tebliğini rica ederim."
Sağ altta Selışık'ın imzası, sol altta ise "Koral 8/9" inisyali.

Mahkemenin eski üyelerinden, adlî subaylıktan ayrılıp avukat olarak sivil yaşama geçmiş biri vardı. Mahkeme ve Merkez Komutanlığı ekseninde herkes onu tanıyordu, o da herkesi. Cezaevi Müdürlüğü, herhalde iyi niyetle diyeyim, araya girip benimle görüştürmek istedi. Nerede, nasıl davranacağı, bana yararlı olup olmayacağı konusunda endişelerim vardı, reddettim. Neticede, ilk andan itibaren bütün duruşma boyunca kendi kendimi savunmak durumunda oldum. Çok sıkıldığım bir iki nokta dışında, bu durumdan hiç de şikâyetçi değildim. Bana önerilen avukatı kabul etmiş olsaydım, o sıkıntılı noktalarda yardım görmek bir yana, daha da sıkılacağımdan emindim. Nitekim benim dışımdaki kimi gelişmeler, ret ile doğru bir karar vermiş olduğumu gösterdi.

İlk soruşturma kararı Ekimde verilmişti, tam tarihiyle 19 Ekim 1950"de. Hemen ertesi günü Ankara Emniyet Başmüfettişliğine (siz onu MİT olarak okuyun) ve İstanbul Emniyet Müdürlüğüne, gene K.Koral'ın inisyali ve S.Selışık imzasıyla birer yazı yazılmış. Niçin? Benim ve benimle birlikte haklarında takip izni çıkan matbaacı, ortağı ve mürettiplerin

"...soruşturma münasebetiyle siyasî akidelerinin bilinmesine lüzum hasıl olduğundan bu hususun gizlice soruşturularak bu kişiler hakkında bilgi verilmesini rica ederim."
İmza ve inisyal gene aynı.

Metinde geçen akide sözcüğü için sözlükler, ilk ağızda hemen herkesin hatırladığı akide şekeri dışında "inanç, itikat, iman" diyor. Yani dinsel ağırlıklı bir söz. Metne bakılırsa siyasî düşüncelerimizin, eğilimimizin sorulduğu anlaşılmakta. Herhangi bir olgu, eylem vb. değil, düşünce, eğilim.

Sonra yanıtları da okuyacağız. Şimdi sırada bir başvurum ve yanıtı var. Daha önce, gerek tutukluğuma itiraz, gerek sürecin çabuklaştırılması için başvurularda bulunmuştum. Son olarak Millî Savunma Bakanlığına bir dilekçe gönderdim. Bu dilekçenin üzerinde biraz daha durmak istiyorum, hem ilk başlarda hemen her tutukluda genel olarak görüldüğü üzere sanığın, bir an önce sonuca varılmasını isteğini belirtmesinden dolayı, -sonrakilerde çok daha alışkın olarak bekleyecektim- diğer yandan da yazı biçimim ve kullandığım sözcükler dolayısıyla. Elbette onların anlayacağı dilde eski kelimeler ağırlıkta, ama onun ötesinde sinirli ve sözünü sakınmaz edası da dikkati çekmekte. Daha sonraki dönem ve duruşma boyunca bu eda hep aynı kaldı. Dilekçe şöyle:

"Dergimde yayınlamış olduğum iki yazıdan dolayı 81811950 tarihinden beri tutuklu bulunmaktayım. Müsnet (isnat edilen, iddia edilen) *suç Basın Kanununun şümulüne* (kapsamına) *girmekte vefakat 5.680 sayılı Basın Kanununun hükümleri nazara alınmaksızın, en çok bir haftada tekemmülü* (ikmal edilmesi, tamamlanması) *gereken Hazırlık Tahkikatı 80 günden beri tekemmül ettirilmemiş ve hakkımda hiçbir karara varılamamıştır. Bu ise şahsî hürriyetimin tamamen keyfî ve indî* (yalnızca kişisel kanıya dayalı) *bir şekilde tahdidini* (sınırlandırılmasını) *istilzam etmekte* (gerekli kılmakta) *ve haksız yere uzun zamandan beri tutukluluğuma sebebiyet vermektedir.*

Hakkımdaki tahkikatın bir an önce neticelendirilmesini dileyen, Askerî Adlî Amirliğe vermiş olduğum dilekçeme 161911950 günü ve 950 I 2824 sayı ile verilen cevapta, son ifademe nazaran Hazırlık Tahkikatı'nın tevsiine (genişletilmesine) *ihtiyaç görüldüğü gibi sudan bir cevap verilmiştir. Son ifademin alındığı tarihten bu güne kadar 70 günü mütecaviz* (-burada- aşan) *bir zaman geçtiği halde hâlâ hazırlık tahkikatı neticelendirilmemiştir. Halbuki isnat edilen suç bir basın suçu olduğuna göre tahkikatın derinleştirilmesine ve birtakım delillerin toplanmasına ihtiyaç göstermeyeceği bedihîdir* (açıktır). *Bu hususu tebarüz ettiren* (belirten) *bir dilekçeyi Ask. Adlî Amirliğe tevdi etmiş bulunuyorum. Mağduriyetimin bir an önce ortadan kaldırılmasını temin zımnında* (sağlamak üzere) *yüksek makamınıza başvurmak zorunda kaldım. Gereken muamelelerin yapılarak*

mağduriyetimin ortadan kaldırdmasını yüksek makamınızdan üstün saygılarımla dilerim".

Bu dilekçeme, Kasım sonunda bana tebliğ edilen ve (M.S.B.Y.) titr ve imzalı yanıtta şöyle deniyordu:

"...Hakkında ilk soruşturma yapılan sanığın tutukluluğuna itiraz dileği kanunî yollarla incelenmiş ve reddedilmiş olduğuna göre, dilekçinin normal soruşturma safha ve sonucunu beklemesi lâzım gelmektedir, işin kazaî (yargısal) *mercilerde gereken önemle ve mümkün olan süratle takip edileceğine göre Bakanlıkça yapılacak bir işlem olmadığının kendisine tebliğini ve dilekçinin dosyasına konmasına rica ederim".*

Yanıt buydu, ama gene de hızlandırmakta bir yararı olduğunu düşünürüm. Gerçekten de tebliğden birkaç gün sonra "İlk Soruşturma" için Mahkemeye çağrıldım.

İlk Soruşturma ifadesi

Sorgu yargıcı Kemal Koral ifademi aldı. İfade metni, kimliğimi saptadıktan soma iddiayı belirtiyor ve soruyor:

"Cevaben: Bahis mevzuu olan makaleler millî menfaatlere aykırı bir harekette bulunmak gayesiyle değil, bilakis millî menfaatlerimize hizmet etmek gayesiyle kaleme alınmıştır. Bahis mevzuu olan makalelerin birincisinde, ki Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz başlıklıdır, Atamızın şiarı olan Yurtta Sulh, Cihanda Sulh prensibine dayanılarak şerefli bir barışın korunması uğrunda gençlik birleşmeye davet edilmiştir. Şerefli bir barıştan maksat, mutlak bir pasifizmin tamamen zıddına olarak müdafaa harplerini meşru saymak, memleket müdafaası gerektirdi?)ği zaman bütün kuvvetiyle çarpışmak demektir. Bunu o makalede şu şekilde müdafaa etmiştim. (Burada gene o makaleye yaptığım "bizler korkak değiliz" le başlayan eki okuyorum).

Barışçı Gençlik Protesto Ediyor başlıklı makale ise, Anayasamızın bütün vatandaşlara tanıdığı tenkit hakkının kullanılmasından ibarettir. Ve demokratik memleketlerde bunun suç değil,

bilakis takdir ve tebcil edilecek (saygıyla karşılanacak) *bir hareket saydması gerekir. Çünkü demokrat memleketlerdeki parlamenter sistemin çalışabilmesi ancak muhalif ve muvafık olarak iki esaslı grubun bulunmasını gerektirir. Ve ancak tenkit hakkının tamamen ve her türlü korkudan azade olarak kullanılmasıyladır ki, hakikat bütün şümul ve ayrıntılarıyla ortaya çıkabilir, ilk makalede ayrıca dünyadaki talebe hareketlerinden de bahsedilmiştir ki, bu, tamamen bir talebe gazetesi olan gazetemin, dünya talebelerinin çalışmaları hakkında memleketin yüksek tahsil gençliğini aydınlatmak gayesinden mülhemdir.*

Böylece paragraf, cümle ve ibare zikretmeksizin mevzubahis yazıların tümünün millî menfaatlere aykırı görülmesine karşı makalelerimin kısa bir izahını yaparak cevap vermiş oluyorum. Ve bu kısa tetkiklerden de anlaşılacağı gibi adı geçen makalelerde herhangi bir suç unsuru bulunmamaktadır. Binaenaleyh bu suçu tamamen reddediyor ve men'i muhakeme rica ediyorum, dedi.

Derginin yani suç mevzuu olan derginin ne şekilde ve hangi matbaada ve kimlerin muvafakati ile basıldığı ve matbaacılarla münasebetinin açıklanması istendi.

Cevaben: Ağustos ayının (gününü tamamen hatırlamıyorum) ilk günlerinde idi. Osmanbey Matbaasına gittim. Yanımda eski bir nüsha vardı, onu gösterdim ve bu ebatta (boyutlarda, ölçülerde), *kâğıdı kendimden olmak üzere iki bin dergiyi kaç liraya basabileceklerini sordum. Evvelki ifademde belirttiğim gibi ismini iyice hatırlayamadığım bir şahısla pazarlık neticesi, iyi hatırlayamıyorum, yüz yirmi beş liraya uyuştuk. O şahıs da Cumartesi gününe yetiştireceğini bildirdi. Ondan sonra ben elimdeki müsveddeleri tomar halinde dizgiciyle verdim. O matbaada zamanına göre en aşağı üç dört kişi mürettip, operatör, idareci vesaire olarak çalışmakta idi. Ayrıca bu yazıları okuyup okumadıklarını bilmiyorum ve kendi zannıma göre okumuş da değillerdir. Çünkü şimdiye kadar hangi matbaaya bastırdımsa dergiyi okuyanına rastlamadım. Yalnız ilk pazarlık yapılırken ve eğer elde eski bir nüsha mevcut değilse satırları sayarlar ve puntoya göre hesap ederlerdi. Hattâ dizen mürettibin dahi okuyup tetkik ettiğini zannetmem. Çünkü her sefer ve o kadar çok manâsız şekilde yanlışlar yaparlardı, demekle tutulan zabıt okutturularak müştereken imzalandı. 11/Kasım/950" Altta imzalar.*

Son yanıtla matbaa sorumlularını da elimden geldiğince korumaya çalışmışım. Bunun bir etkisi olup olmadığını bilemem, ama daha önce de belirttiğim üzere, onlar hakkında benimle birlikte dava açılmadığı açık.

Görevsizlik talebim

Barışseverlerin davasının bu sıralarda açılıp açılmamış olduğunu kesin olarak hatırlamıyorum. Galiba açılmış ve bir iki duruşmadan sonra yaptıkları, Basm Yasası uyarınca davanın Askerî Mahkemede görülemeyeceğine ilişkin "Görevsizlik" talebi reddedilmişti. Ne olursa olsun ben de, en azından dosyamda bulunmasını sağlamak üzere aynı biçimde bir görevsizlik ve tahliye talebinde bulundum. El yazısıyla 6 sayfa tutan bu oldukça uzun dilekçenin kimi bölümlerini aktarmakla yetineceğim.

İlk paragrafta basın yasasına göre, basın yoluyla işlenmiş suçlardan ağır cezayı gerektirenlerin ağır ceza mahkemelerinde yargılanması zorunluluğu belirtildikten soma ikinci paragrafta şöyle deniyor:

> *"Filhakika* (gerçekten) *adı geçen Basın Kanununun 31711950 tarih ve 7111.601 numaralı ve Başbakan Adnan Menderes imzasıyla TBMM Yüksek Başkanlığına sunulan gerekçesinin 10'uncu sayfasının 11'inci ve müteakip* (izleyen) *satırlarında, kanunun 36'ncı maddesinde yazılı olan «Basın yolu ile işlenmiş bulunan suçlardan ağır cezayı gerektirenlerin ait oldukları mahkemelerde yargılanması»nı belirten ibare ile ne kastedildiği gayet sarih* (açık) *olarak ifade edilmekte ve aynen şöyle denilmektedir:*
> ***«Basın suçlarının tahkik ve takibinde uygulanacak usûl hükümleri, basın ve yayının hususiyetine binaen umumî hükümlerden ayrı özel bir statüye tabi kılınmıştır.***
> ***Basın yolu ile işlenen ağır cezalı suçlar Ağır Ceza Mahkemelerinde görülecek, bunun dışında kalan bütün basın davalarına Asliye Ceza Mahkemelerinde bakılacaktır».***
> *Kanun koyucu da, gerekçede 36'ncı maddeye tekabül eden maddeyi aynen ipka ederek* (önceki durumunda bırakarak) *kanunlaştırmakla gerekçeye hâkim olan düşünceyi tamamen benimsediğini göstermiştir.*

O halde Askerî Ceza Muhakemeleri Usûlü Kanununa göre Askerî Mahkemelerde görülmesi gereken ağır cezalı suçlar, hasın yolu ile işlendiği takdirde, muahhar (sonraki) *tarihli olmasına binaen Basın Kanununun usûl hükümleri nazarı itibara alınarak, ancak sivil umumi ağır Ceza Mahkemelerinde görülebilecektir".*

Bundan sonra, yukarıdaki görüşü desteklemek üzere aynı gerekçeye dayanan karineler (belirtiler, ipuçları) göstermekteyim:

"Adı geçen gerekçenin birinci sayfasında şöyle denilmektedir: ***«Hür basın, yalnız demokrasinin tahakkuku için gerekli vasıtalardan biri ve halk görüşünün tercümanı olmakla kalmaz, aynı zamanda milletçe kalkınmayı ve sosyal hasletlerin*** (tabiatların, huyların) ***teessüs*** (oluşum) ***ve gelişmesini, toplumun olgunlaşmasını ve milletlerarası istikrarı sağlar».***

Halbuki askerî yargılama müessesesi şahıslar itibariyle değil, fakat kuruluş itibariyle tamamen antidemokratiktir. Bu husus ilk icraat olarak yeni Basın Kanunu'nu Meclis'e getiren Demokrat Parti ve hükümeti tarafından kabul ve demokratik bir yargılamaya imkân vermediğinden değiştirileceği vaat edilmiştir. Antidemokratik oluşu, Büyük Meclis'çe kabul olunan ***«Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesinin*** *ruhuna ve bilhassa aşağıdaki maddelerine aykırılığı ile de sabittir.*

Birleşmiş Milletler insan Hakları Beyannamesi:

«Madde 10: Herkes, haklarının, vecibelerinin (ödevlerinin, yükümlülüklerinin) ***veya kendilerine karşı cezaî mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlik, davasının bağımsız bir mahkeme tarafından nasfetle*** (insafla, hakkaniyetle) ***ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.»***

«Madde 11-1: Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.»

Böylece antidemokratik olan eski Matbuat Kanununu kaldırarak yerine, modern ve demokratik esaslara göre basını düzenlemeyi. Anayasanın vatandaşlara verdiği hakları basın sahasında sağlamayı ve bu yolda milletçe kalkınmayı hedef tutan Basın Kanunu'nu meydana getiren kanun koyucu, nasıl olur

da, yukarıdaki kısa izahatla da antidemokratikliği sabit olan diğer bir müesseseyi yani Askerî Yargılama müessesesini Basın davalarına bakmakla görevlendirebilir ?"

Buradan hareketle henüz birçok yasanın ve bu arada TCK'nın dahi, antidemokratik, Anayasamızın verdiği şahıs hak ve hürriyetlerini kısıcı hükümlerle dolu olduğu saptaması yapılmakta ve şöyle devam edilmekte:

"...Ezcümle (başlıca, örnek olarak, örneğin), *Vinci maddesinde* ***«Kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez»*** *denildiği halde 161'inci maddenin «...veya millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette» bulunmayı suç sayan fıkrası Vinci madde ile taban tabana zıt olup suç unsurlarını tayin dahi etmemiştir. Bunun neticesi olarak, Hükümetin icraatı aleyhine yapılacak her türlü tenkit bu maddenin şümulü içine girebilecektir. Kanun koyucu basın davalarını askerî yargılama müessesesinin dışında bırakmakla basını antidemokratik kanun ve müesseselerin bir kısmının olsun baskısından kurtarmak, basını işler bir hale koyarak milletçe kalkınmayı sağlamak istemiştir.*

Basın Kanunu'nun, basın ve yayının hususiyetine binaen ve sağlamak istediği gayeler göz önünde tutularak özel usûl hükümleri kabul etmesinin diğer bir misalini de kanunun koyduğu cezaî mesuliyet prensibinde görüyoruz. Nitekim kanun, bu noktada da umumi hükümlerden ayrılmış, müşterek ve müteselsil mesuliyet yerine 16'ncı maddesiyle dereceli ve bir üst kademedeki şahıslar belli olduğu takdirde, diğerlerine hiçbir sorumluluk yüklemeyen özel bir mesuliyet sistemi kabul etmiştir.

Kanun, gene basın ve yayının hususiyetine binaen, ağır cezalılardan gayri diğer bütün basın suçlarına bakmakla Asliye Ceza Mahkemelerini görevlendirmiş, ayrıca basının toplu bulunduğu şehirlerde Asliye Mahkemesi yerine Toplu Basın Mahkemeleri kurulmasını istemiştir. Böylece asliye mevâdda (maddelere) *taallûk eden* (ilişkin olan) *basın suçlarında dahi* ***tek değil, üç hakimli*** *bir mahkemeyi görevlendiren kanun koyucu nasıl olur da, ağır cezalı suçları hâkim sınıfından tek üyenin bulunduğu Askerî Mahkemelere terk edebilir ?*

Yukarıda arz olunan hususlar da göstermektedir ki, basın suçlarında, kanun özel bir statü koymuş ve ağır cezalı basın suçlarında görevli mahkemelerin ancak «Umumi Ağır Ceza Mahkemeleri» olduğunu açıkça tebarüz ettirmiştir".

Dilekçemde daha sonra ikametgâhımın belli olduğu, iddia edilen suç basın yoluyla işlendiği için herhangi bir kanıtı karartma olanağımın bulunmadığı ve nihayet Basın Yasası'nm bir başka maddesine atıfla basın yoluyla işlenen suçlarda Ceza Muhakemeleri Usûl Kanunu'nun 200'üncü maddesindeki tutuklama zorunluluğu kaldırılmış ve yargıcın takdirine bırakılmış olduğunu hatırlatarak görevsizlik kararının verilmesi ve daha fazla mağduriyetime meydan bırakılmaması için tahliye talebinde bulunmuşum.

Bu dilekçenin tarihi 20 Kasım'dı. Yanıt çok gecikmiş sayılmaz. İki hafta soma Adlî Amir Tümg. S. Selışık imzalı "Karar" bana tebliğ edilmiş bulunuyordu. Ne diyordu karar? Kısaca özetlemeye çalışırsam, öncekileri yineliyor ve

"Sanık hakkındaki soruşturmanın henüz neticelenmemiş olması, iddia olunan suçun ağır cezalı, Devlet ve Hükümetin nüfuzunu kırıcı eylemlerden bulunması" dolayısıyla tahliye talebinin reddine,

Basın kanununun 36'ncı maddesindeki sarih hükümlerden de anlaşılacağı veçhile genel yargıyı ilgilendiren ve görevine giren suçların basın yolu ile işlenmesi halinde bu davaların hangi mahkemelerde rüyet edileceği (görüleceği) *yazılı bulunmakta... oysa sanık hakkındaki suç As.C.K.nun ve buna bağlı olarak Askerî Mahkemenin görevi içindedir ve bu maddeler ilga edilmiş değildir. Bundan dolayı görevsizliğe ilişkin talebinin de reddine karar verdim"*

diyordu. Daha da kısası, basın yasası bizi ilgilendirmez, diyordu.

Daha önce hakkımdaki görüşlerinin MİT ile İst. Emniyet Müdürlüğüne sorulduğunu aktarmıştım.. Aralığın 12'sinde İst. Emniyetinin yazısı gelmiş. Yazıda benim hakkımda şöyle deniyor:

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün hakkımdaki raporu

> "... Sol temayüllü kimseler tarafından kurulan İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin eski genel sekreteridir ve bir müddet İstanbul Yüksek Tahlil Gençlik Derneğinin organı olarak Hür Gençlik gazetesinin sahip ve yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır.".

Sorulanlar arasındaki Fikret Göngül için *"mahkûm komünistler"âsa* olduğu belirtilmekte, matbaa sahibi O. İlkbasan hakkında ise *"Bugüne kadar fiilî bir hareketi görülmemişse de komünist fikirli kimseler tarafından neşredilen dergilerin birçoğunu matbaasında tabetmiştir"* denilmekte, diğer ustaların adlarının karşısında ise *"Bir şey yok"* yazısı yer almaktadır.

Yazının dosyaya konan aslında, herhalde somadan kırmızı kalemle altları çizilmiş bölümleri yukarıya aldım, yalnızca "bir şey yok"lar dışında, onlara dokunulmamış. Yazının diğer bölümleri kimlik ve ikametgâhların tekrarlanmasından ibaret sayılabilir.

"Dosya tetkikf'ne gittiğim günlerden biriydi. Bu yazı gelmiş, okunmuş olmalı. Ama dosyaya koymamışlardı. Benim savcım olacak Yüzbaşı K.Koral dosyayı bana verirken Emniyetten yazının geldiğini, pek bir şeyin olmadığını, ama asıl Emniyet Başmüfettişliğinin cevabını beklediklerini, asıl önemli olanın o olduğunu söylemişti.

Dosya tetkiki dedim de, gerçekten rahat bir olaydı bu benim için. İsteğimi Cezaevi Komutanına bildiriyordum, o da Mahkemeye telefon ediyordu. Kabul edilirse yanıma takılı iki erle yürüyerek Mahkemeye gidiyordum. Her gidiş geliş, yolda yürüyüş vb. beni en azından oyalıyordu, hem kimi ilginç olaylarla karşılaşma olasılığı da her zaman mevcuttu. Bunlardan birinde Mahkeme odasının yanında bir sürü boyalı kadın görmüş, önce bir anlam verememiştim. Sonra öğrendim. Mehmet asteğmen olayının tanıkları konsomatris hanımlarmış bunlar.

Bir keresinde de dayalı döşeli bir odadan ev kıyafetiyle yaşlıca bir beyin çıktığını anımsıyorum. Yanımdaki erler selâma durdu ve ben hayretle yüzlerine bakınca seslerini kısıp Mustafa Muğlalı dediler. Hastane yerine mi, yoksa hastaneye gidiş öncesi mi, her neyse bir süre Merkez Komutanlığı'nda misafir edilmiş. Muğlah'nın, Van'ın ilçesi Özalp yakınlarında sınırda kaçakçı diye yakalanıp şimdiki deyimle bir

kuru dere yatağında «infaz» edilenlere ilişkin "33 kurşun" olayının birinci kişisi olduğunu biliyordum.

Bir keresinde de yolumuz üzerinde neredeyse yatak kıyafetleriyle adamakıllı birbirine girmiş saç saça baş başa kavga eden iki kadını yanımdaki erlerle birlikte güç belâ ayırabilmiştik.

Diğer yandan, bu fırsattan yararlanarak dosyamda bulunan bütün belgelerin, benim yazdıklarım ve bana tebliğ edilenler dışında, hiç atlamadan bir bir, el yazımla kopyasını çıkarıyordum. Ayrıca kendi yazdığım dilekçelerin suretlerini de Mahkeme dosyasındaki sırayla kendi dosyama koyuyordum, tebliğ edilen evrakları da öyle.

Başlangıçta, belgenin altındaki "Tebellüğ ettim" yazılı bölümü imzalatmakla yetiniyorlardı. Bir gün yargılama usûl kanununu elden geçirirken *"Tebliğ, tebliği muktazi* (gerektirir) *evrakın tasdik edilmiş bir suretinin alâkadara tevdiinden ibarettir"* yazısını görünce, benim bilmiyor olmamın yasanın yerine getirilmesini engellememesi gerektiğine göre, daha önce «tebellüğ ettim» dediğim evrak da dahil, bütün resmî evrakın, yasanın öngördüğü biçimde tarafıma bir örneğinin verilmesini, bundan sonra da böyle davranılmasını isteyen bir dilekçeyle Adlî Amirliğe başvurmuş, hepsinin suretlerine sahip olmuştum.

Duruşmalar bitinceye kadar bu böyle sürdü. O zamanlar, el altında bulunan tam bir mahkeme dosyasının, arkadaşlarımın da ilgisini çekebileceğini ve günün birinde aynı durumda kalırlarsa eğer, önceden öğrendiklerinin kendilerine yararlı olabileceğini düşündüğümü hatırlıyorum. Ancak, böyle bir yaran olabilir miydi, yoksa naif bir niyetten mi ibaret kalacaktı, bilemedim. Çünkü arkadaşlarımın bir bölüğü, daha ben tahliye olup dosyayı onlara gösteremeden, bölüm bölüm 1953'e kadar yayılan "51 Tutuklamaları"yla doğrudan aynı durumda kalmışlardı, diğerleri ise geçen 4 yılda dağılıp gitmişti. Daha somaki yıllarda da öyle bir yarar söz konusu olmadı. Giderek dosya kartonu lime lime oldu, içindeki sayfalar tamamen rengini attı, kenarından köşesinden yırtılıp durmakta. Ancak bir bakıma, tırnak içinde diyeyim, ilk göz ağrım olan bu dosyayı yok etmeye elim varmadı.

Şimdi o günlerin hikâyesini anlatmaya çalışırken bizzat ben, kendim, çok, hem de pek çok yararlanıyorum ama, yarım yüzyıldan fazla geçmiş olduğunu düşündükçe bu yararın, başkaları için de gerçekten

bir yarar olup olamayacağı, her belgeyi ele alışımda büyük bir soru işareti olarak kafamda kıvrılmıyor değil. Gene de ilk göz ağrısından vazgeçmediğim ortada. Belki o günleri bütün ayrıntılarıyla öğrenmek, bu ayrıntılardan ve hikâyesinden o dönemle ilgili hisse çıkarmak isteyen kimi genç kuşak için bir yararı dokunabilir. Kim bilir, belki.

Dosyada daha sonra, komünistlikten mahkûm dendiği için olmalı, Fikret Göngül'ün son ifadesi bulunuyor ve bu ifade hiçbir şey ifade etmiyor. Sonunda karar çıkıyor. Bu kez Ankara Garnizonu K.V. Tuğ. Fahri Ener ve sol altta Ad.Yargıç K.Koral imzalarıyla benim dışımdakilerin muhakemelerinin men'ine karar verilmiştir. Kararın birinci dayanağı, *"suç mevzuu olarak iddia edilen yazılar mündericatını bilerek basmak hususunda bir anlaşma yaptıklarının tespit edilememiş"* olmasıdır. Asıl ikinci dayanak önemli, çünkü Basın yasasına atıfta bulunmaktadır. Karar devam ediyor: *"ve esasen 5.680 sayılı Basın Kanununun 16'ıncı maddesi gereğince herhangi bir gazete veya mecmuanın yazı işleri müdürü, yazıyı yazan ve resimleri yapan belli olduğu takdirde matbaacılara bir mesuliyet terettüp etmeyeceği yazılı bulunmasına binaen..."*

Basın yasası bizi ilgilendirmez, derken ilgilendirmeye başlamış mıdır, dersiniz? Hayır, henüz değil, en azından bizler için değil.

Bundan sonraki belge Ad.Yargıç K. Koral'ın Garnizon Komutanlığı'na gönderdiği "Yazılı düşünce"sidir. Kısaca söyleyeyim; benimjbakkımda -iddianamede aynen ileri sürdüğü görüşlerle- son tahkikatın açılması ve duruşmanın 2 numaralı Askerî Mahkeme'de yapılması düşüncesinde olduğunu belirtmektedir.

Arkasından Garnizon K. V. Fahri Ener'in imzasıyla ""İddianame" ve "Son soruşturmanın Açılması Kararı" tebliğ edildi. İkisi birbirinin tamamen aynı, tek fark birincide yazı, "talep ve iddia olunur" diye biterken, ikincide onun yerine "Son Soruşturma"nın açılmasına karar verdim" tümcesi yazılmış. Yazı o kadar aynı ki, başlıkla son sözler dışında metnin bütünü karbon kâğıdı ile çoğaltılmış. Askerî yargılamanın daha önce de söz konusu ettiğim özelliklerinden biri; Adlî Amir hem savcı, hem de yargıç.

İddianame ve son soruşturmanın açılması kararı

"...Sanık Nihat Sargın ın neşrettiği Hür Gençlik adlı derginin 6 (5?) Ağustos 1950 tarihli ve 10 sayılı nüshasında (Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz) ve (Barışçı Gençlik Protesto Ediyor) başlıklı yazılarla diğer yazıların mündericatları itibariyle millî menfaatlerimize aykırı mahiyette görülmüş olduğundan işbu eylem ve hareketine unsur itibariyle uyan As.C.K.nun 58. maddesi delaletiyle T.CK.nın 161.maddesi gereğince cezalandırılması ve bu suç sulh zamanında işlenmiş olduğundan aynı kanunun son fıkrasının nazara alınması ve sanığın tutuklu olarak geçirmiş olduğu müddetlerin mahkûmiyet müddetinden icraî mahsubu (çıkarılması) *ve suç eşyası olarak zapt olunan derginin TCK'nın 36. maddesi gereğince müsaderesi talep ve iddia olunur". İddianame ve son soruşturmanın açılması kararının tarihi 29 Aralık.*

Dosyada bundan sonraki belgeler, benim hakkımda son soruşturmanın açılması, diğerleri için men'i muhakeme kararı verildiğinin Genel Kurmay Bşk.lığına ve Millî Savunma Bakanlığına iletilmesi ve Garnizon Komutanlığının, benim davam için atadığı Mahkeme Başkanı ve üyesini Merkez Komutanlığına bildirmesi ile ilgilidir. Başkan Merkez K. Muavini Sv. Alb. Nuri Sansal (337-61) olacaktır, üye ise Merkez Komutanlığında P. Bnb. Hilmi Erkanol.

Henüz duruşma yargıcı adlî hâkim belli değildir, çünkü ilk savcım ayrılmıştır. Oysa bu mahkemede görevlendirilmiş iki yargıç, bütün davalarda biri savcılık yapıyorsa diğeri duruşma yargıcı olarak görev almakta iken, şimdi, ayrılan ad. subayın yerine atanacak olan yenisi beklenmektedir. Barışseverlere gelince, herhalde doçent, edebiyatçı, mimar ve iki avukatı görünce ne olur ne olmaz diye alışmışın dışında bir atama yapmışlardı. Aklımda yanlış kalmadıysa duruşma yargıcı bir Alb. Ad. Subaydı, Başkan Kurmay Alb., üye de Kurmay Bnb. idi ve geçici olarak atanmışlardı.

Duruşmada ilk gün - arka arkaya taleplerim

Duruşma, yeni yılın ikinci haftası içinde 9 Ocakta başladı. Başladığı gibi de bitti.

Bitti sözü yanlış oldu, bitmedi ama uzun bir süre ara verildi. Baştan başlayayım:

Aklımın erdiğince üç ayrı talep ve yazı ile duruşma gününe hazırlanmıştım. Bunlardan birincisi görevsizlik talebi, ikincisi iddianameye itirazım, üçüncüsü de gizlilik istenirse ona karşı itirazımı içermekteydi.

Gizlilik, söz konusu olmadı. Olmasına da gerek yoktu. Merkez Komutanlığının içinde bir kat yukarda bir odada yapılan duruşmayı, herhangi birinin, değil yakından izlemesi, Komutanlığa girmesi bile olanaksızdı. Süngülüler tarafından daha Nizamiyede çevrilirdi. Ancak özel izinli basın mensupları bunu yapabilirlerdi belki, ama onlar da Barışseverler davasıyla bir iki oturum dışında ilgilenmemişlerdi, nerde kaldı benimki. Diyeceğim, o çalışmam, kullanılmaksızın dosyamda kaldı.

Duruşma açıldı. Yargıç olarak 1949 mezunu bir teğmen karşımdaydı; daha soma öğreneceğim adıyla Macit Erdemir. Duruşmalar sırasında üsteğmenliğe terfi etti.

Kimlik saptaması yapıldı. Bana tebliğ edilen iddianame okundu, arkasından, suçlanan yazılar. Başkan, ben bir şey anlamadım, lütfen tane tane okuyunuz, dedi. Yargıç teğmen, tabiî, tabiî, üstelik her cümle üzerinde dikkatle duracağız, filân dedi. Ben kalkıp söz istedim ve ilk talebimi okudum. Görevsizlik kararı istiyordum. Şimdi yeniden okudum da, daha önceki başvurumda, Basın Kanunu ile Ask. Ceza ve Usûl kanunlarının ilga edilmediğini, bundan dolayı da geçerliliklerini yitirmediklerini ileri sürdükleri için, daha sonraki özel yasanın, önceki genel ve özel yasaları zımnen (üstü kapalı olarak) tadil ettiğini vb. gayet ayrıntılı biçimde aktarmaya çalışmışım. Ayrıca bizim matbaacılar hakkında men'i muhakeme karan verilirken Basın Kanununun ilgili hükümlerinin göz önüne alındığını belirtmeyi de ihmal etmemişim.

Savcı iddiasını tekrarladı. Savcıyı, sekreteri ve beni dışarı çıkardılar. Çünkü mahkeme heyetinin aynlıp gidebileceği bir yer yoktu. Birkaç dakika sonra bizi yeniden çağırdılar. Teğmenimiz yazdırmaya başladı. Savcının görüşlerini başka sözcüklerle yinelemekteydi. Sonuçta talebim oy birliğiyle reddedilmişti.

Bunun üzerine yeniden söz alıp

> *"Basın Kanununun 36'ncı maddesinde sarahat* (açıklık) *olmamasına binaen görevsizlik talebimin reddedildiğini dinlediğimi, fakat yüksek mahkeme her şeyden önce davamda Basın Kanununun usûl hükümlerinin tatbik edilmesi gerektiğini, bu konuda* ***hilafı*** (karşıtı) *yazılı bulunmayan hallerde ancak As.Y.U.K'nun tatbik edilebileceğini ve her şeyden önce bu hususta bir karar verilmesini"*

sözlü olarak talep ettim.

Tabiî gene dışarı çıkarıldık. Biraz sonra yeniden avdet ettik. Talebim As. Y.U. ve C.K.ndan birçok maddenin sıralandığı bir gerekçe ile tabiî gene reddedildi.

Hemen sonra yeniden söz alarak son dilekçemi, «iddianameye itirazımı okudum. İtiraz üzerinde durmak istiyorum. Gerçi oldukça uzun, ama daha sonraki kimi gelişmelerin de habercisi durumunda. Neler demişim bakalım:

> *"...Hadisenin izahına ve delillerin münakaşasına geçilmeden önce Sayın Savcılık Makamı tarafından biraz önce okunmuş bulunan iddianame üzerinde görüşlerimi kısaca belirterek münakaşasını yapmak ve 161'inci maddenin bu durum karşısında hadisemize tatbik edilemeyeceğini göstermek istiyorum. Ve duruşmanın bundan sonraki safahatının bu ışık altında incelenmesinin faydalı olacağını umuyorum.*
>
> *Savcılık, hakkımda takibat açılmasına izin verilen ve ifademi alarak kovuşturma yapılan iki makalemden sonra «ve diğer yazılar» diyerek müphem* (belirsiz) *bir şekilde diğer makalelerimi de 161'inci maddenin şümulü içine sokmuştur. Bir kere bunların da mevzuumuza ithal edilebilmesi için As.C.K.nun 48'inci maddesine göre evvelemirde* (her şeyden önce) *M.S.,Bakanlığından izin alınması gerekirdi. Bu yapılmadığına göre, iddianamede bunların da müddea* (iddia edilen) *suça ithali tamamen gayri kanunîdir. Kaldı ki, gerek ist. C. Savcılığı, gerek M.S.Bakanlığı ve gerek Garnizon Komutanlığı son an'a kadar bunlarda bir suç unsuru bulmamış olmalı ki, haklarında bir sorguda dahi bulunmamıştır."*

2) Makalelerimin «...mündericatı itibariyle millî menfaatlere aykırı mahiyette görüldüğünden» bahsedilmektedir. Her şeyden önce şunu belirtmek isterim ki, ister 161'nci madde, ister As.C.K.nun 58'inci maddesinde olsun, bu ibare ile zikredilen bir suç ve unsuru yoktur. Bir zühul (bilerek unutma, yanılgı) *eseri olarak bunun «millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan» ibaresi yerine yazıldığını farz etsek bile burada da suç unsurlarının tayin edilmesi, makalenin hangi bakımdan, 161'inci maddenin hangi fıkra veya fıkralarının şümulü içine girdiğinin açıkça gösterilmesi gerekirdi.*

161'inci madde kısaca incelenirse:

TCK'nın Vinci maddesiyle taban tabana zıt ve tamamen müphem olan bu maddede dahi, müphem de olsa birtakım unsurların bulunduğu ve sıralandığı görülür.

Vinci kısımda -mevzuumuzla alâkalı olduğu için bilhassa bu kısmı alıyorum-:

I. Her şeyden önce fiilin nevi şunlardan biri olacaktır:

a) Havadisler yaymak, b) Haberler yaymak, c) Millî menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunmak;

II. Ve fiil şu unsurları mündemiç (içinde taşımakta) *olacaktır:*

a) Asılsız, b) Mübalâğalı, c) Maksadı mahsusa müstenit;

III. Ve fiil su neticelerden birini veya birkaçını tevlit edecektir (doğuracaktır):

a) Ammenin telâş ve heyecanını mucip olmak, b) Halkın maneviyatını kırmak, c) Düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltmak, (bvec, As.C.K' nunda yazılı)

Savcılık makamı, yukarıda kısaca arz ettiğim unsurların hiçbirini ve hadisemizde tatbik şeklini göstermemiştir.

3) Maddenin incelenmesinden çıkan diğer ve çok önemli bir netice de, suç isnat edilen fiilin bilhassa birinci kısımda daima «ler» eki ile birlikte yazılmış olmasıdır. Yani tek bir fiil başlı başına bu unsurları ihtiva etse bile suç sayılmamakta ve fiilin devamlı olarak yapılması iledir ki, suç ancak tekevvün etmektedir (oluşmaktadır, meydana gelmektedir). *Bunu hadisemize tatbik edersek, tek bir yayının yani tek bir sayının makalelerinde bu unsurların bulunduğunu savcılığın iddia etmesi de kâfi değildir. Bu unsurların müteakip yayınlarda da tevali etmesi*

(arası kesilmeksizin sürdürülmesi) *gerekirdi. Kaldı ki, bahis mevzuu sayıda da bu unsurların hiçbiri yoktur ve olamaz.*

4) Şunu da ilâve etmek istiyorum:

Gerçi birçok kanun kitaplarında «millî menfaatlere zarar verecek» ibaresi zikredilmektedir. Fakat Cumhurbaşkanlığının tasdikinden çıkan ve Resmî Gazetede yayınlanan şekil, verecek değilv e r e r ek demiştir. Bu husus, öğrendiğime göre Adalet Bakanlığının bir tamimiyle de açıklanmış bulunmaktadır. Fakat tutuklu bulunduğum ve avukatıma müsaade edilmediği için tamimin numara ve tarihini elde etmeye imkân bulamadım. Yalnız bunun böyle olduğunu başka bir delille de tevsik etmek (vesikalandırmak, belgelemek) *mümkündür. Şöyle ki, suç nevi ve unsurları bakımından tamamen 161'inci maddenin benzeri olan, yalnız bunun «harp zamanı» yerine «memleket dışında» yapılmış eylemlere tatbik edilen 140'ıncı madde ise, 161'inci maddenin son şeklinden çok sonra ve o nazara alınarak 20191946'da değiştirilmiş olup aynen şöyle demektedir: «Devletin hariçteki itibar ve nüfuzunu kıracak şekilde devletin dahilî vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız, mübalâğalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis ve haberler neşreden veya millî menfaatlere zarar vererek herhangi bir faaliyette bulunan vatanda beş seneden az olmamak üzere ağır hapse konulur».*

Gerçi ibare eski halinde de hu fikrada yazılı suçun tekevvünü için «millî menfaatlerin zarardide (zarara uğramış) *olması»nı gerektirmekteydi. Fakat bu son şekil, bunu daha vazıh bir hale koyuyor.*

NETİCE: Gerek As.C.M. Us.K.nun 134'üncü maddesinde, gerek C.M.U.K.nun 193'üncü maddesinde iddianamenin «maznuna (zanlıya, sanığa) *isnat olunan suçun neden ibaret olduğunu ve bu suçun kanunî unsurlarıyla tatbiki icap eden kanun maddesini ve sübut* (ispat edici) *sebeplerini ihtiva etmesi gerektiğini amirdir.*

Halbuki hakkımda serdedilen (ileri sürülen) *iddianamede, yukarıda zikrettiğim suç unsurları hiç gösterilmediği gibi kanunda yazılı olmayan ve bu yüzden suç olmayan bir ibare zikredilmiş ve ayrıca, gene yukarıda arz ettiğim kanun hataları yapılmıştır. Antidemokratik olan TCK'nın en anti demokratik*

maddelerinden biri olan 161'inci maddenin bütün müphemiyetine rağmen sıraladığı unsurlar bile meskût (suskunluk içinde) *geçilmiştir. Böyle bir iddianameye karşı kanunî bir savunma yapmak imkânı olamayacağı da her türlü izahtan varestedir. Bu hususu yüksek takdirlerinize arz ederim". (Diğer dilekçelerde olduğu gibi 16 kuruşluk damga pulu, 9.1.1951 tarihi ve imza)*

Başkanın canı sıkılmıştı anlaşılan. Eğer başka bir müracaatın daha varsa onu da oku, böyle ikide bir odayı boşalttırmayalım, dedi. Başkaca sözüm olmadığını belirttim. Yeniden odayı terk ettik. Bu kez epey bekledik. Ben, özellikle savcının, "diğer yazılar" diyerek onları da iddianameye katması ve maddenin unsurlarına ayrılması konularında söylediklerimle fena halde sıkıştırılmış olduğunu düşünüyor ve merakla ne diyeceklerini bekliyordum. Savcı ise yanımda, biraz sinirli ve kırık, ben yalnızca o yazılar da okunabilsin istemiştim, diyordu.

Duruşma belirsiz bir tarihe erteleniyor

Oturum yeniden açıldığında okunan karar beni şaşırtmadı değil. Duruşma belirsiz bir tarihe erteleniyordu. Hem de güya benim iddiamı haklı görerek. Karan aşağıya alacağım:

"...başlıklı yazılar tamamen millî menfaatlere zarar verecek ve millî mukavemeti kıracak mahiyette görülmüş olduğundan bu suçtan ötürü takibat izni verilmiş bulunduğu bildirilmekte olduğuna ve fakat Adlî Amirliğin 291121950 tarih ve 950128.432-51 sayılı iddianamesinde bu makaleler zikredildikten başka diğer yazılar denmek suretiyle sanık hakkında mecmuada yazılmış bulunan sair yazılardan da muhakeme yapılması ve ona ceza tayin edilmesi talep edilmiş bulunduğundan Bakanlık emriyle Adlî Amirliğin mezkûr iddianamesi arasında mübayenetin telifi (uyuşmazlığın düzeltilmesi) *ve vazıh bir şekilde tanzimi için dosyanın Adlî Amirliğe tevdiine ve duruşmanın başka bir güne bırakılmasına oy birliğiyle karar verilerek tefhim edildi."*

Şaşırmakta haklıydım. Acaba bu son başvuru ile yanlış mı yapmıştım, yoksa ne olmuştu? Cezaevine dönünce duruşmayı anlattığım avukat arkadaşlar, "diğer yazılar"a sıra geldiğinde, onları okuyamazsınız,

diye şimdi anlattığını söyleyebilirdin, daha iyi olurdu; ama aslında heyet yanlış yapmış, başlayan bir duruşma böyle uluorta kararla kesilemez, savcının suç unsuru olduğunu iddia ettiği diğer yazılarla ilgili işlemler yapılmak üzere o dosyanın ayrılması, izin alınmış yazılarla ilgili duruşmanın ise sürdürülmesi gerekirdi, dediler. Ama ne olursa olsun dava uzayacaktı. Uzadı da. Hem de hemen bütün yazılar, ya millî menfaatlere zarar verecek faaliyet ya da komünizm propagandası mahiyetinde görülerek.

«Diğer yazılar» da millî mukavemeti kırıyor veya komünizm propagandası yapıyormuş

Sonra dava dosyasında gördüm. Garnizon Komutanlığınca M.S.Bakanlığına başvurmuş ve özetle duruşma sırasında ortaya çıkan mübayenetin telifi için *"dosya ve mecmuadaki diğer yazılar incelettirilerek As. C. K. nun 48 ve 58'inci maddeleri gereğinin takdir buyurulmasını saygılarımla arz ederim"* denmiş. İnisyal yani yazı gene K. Koral'ın. Bu yazıya M. S. Bakanı Refik Şevket İnce imzalı ve çifte kırmızı aylı (yani gizli) şöyle bir yanıt gelmiş:

> *"...Bu defa diğer yazıların tetkik ve izin hususu takdir edilmesi istenmekle diğer makale ve yazılar üzerinde yapılan inceleme sonucunda:*
> *1) Üniversiteliye Açık Mektup, 2) Gaye ve Vasıta, 3) Dünya Gençliği Barışı Savunuyor, 4) WAY'nin Hakiki Mahiyeti Nedir?, 5) IUS'un İkinci Kongresi Barış Kongresi Olacak*
> *başlıklı yazı ve makaleler millî mukavemeti kırıcı ve millî menfaatlere zarar verici mahiyette görüldüğünden bu yazı ve makaleleri yazan muharrir ile derginin mesul müdürü hakkında As.C.K.38 ve 48'inci maddeleri gereğince takibat icrasına izin verilmiştir.*
> *Kanunî gereğinin yapılmasını,*
> *1) İYTGD'nin Kuruluşunun Dördüncü Yıldönümü, 2) Nâzım Hikmet Kurtarıldı, 3) Fransa'da Öğrenci Hürriyetlerine indirilen Darbe başlıklı makaleler komünist propagandası mahiyetinde görüldüğünden bu cihetten gereği yapılmak üzere keyfiyetin İst. C. Savcılığına bildirilmesini rica ederim".*

Metinde kırmızı kalemle altı çizili satırları yukarıda da altı çizili olarak gösterdim. Haklarında önce ve şimdi 161 ve 142'den dava açılması istenen yazıların dışında dergide neredeyse başka yazı kalmamıştı. Bir iki paragraflık bir okuyucu mektubu ile eski dönemdeki gençlik hareketleri dizisinin ikinci yazısını hiçbir maddeye uyduramamışlar herhalde. Ayrıca bir de "Amerikan Talebeleri 2'nci Dünya Kongresine Hazırlanıyor" başlıklı yazı dışarıda kalmış. "Uluslararası Öğrenci Birliği'nin İkinci Kongresi Barış Kongresi Olacak" başlıklı yazı 161'inci maddeye girecek, ama o Kongre'ye hazırlanan Amerikan öğrencilerini anlatan yazı pirüpak olacak. Eh, ne de olsa, onlar Amerikan öğrencileri, onlar dokunulmazlık zırhı içinde.

Lâtife bir yana, çift kırmızı aylı bu yazıyı kim veya kimler hazırlayıp Bakana imzalatmışlar? Cezaevinde vardığımız toplu kanı, bunu MİT'çilerin hazırladığı oldu.

Haklarında izin verilen yenileri için yeniden "İlk Soruşturma" kararı verildi. Sonra o soruşturma yapıldı, sorgu tutanağı tutuldu. Ben de sorulan bütün yazıları tek tek anlattım. Tutanak tarihi 13 Şubat, ilk duruşmadan bu yana bir aydan fazla geçmiş. Yazıların bir bölümünün, gereği için MSB, İst. C.Savcılığına gönderilmesini istemişti. O yazının tarihi ise 17 Şubat. Bilerek geciktirildiğini sanmıyorum, böyle bir durum ortada yok. Tam tersine, ellerinde olsa bir an önce icabıma bakacaklar. Ancak mahkemeydi, duruşmaydı, iddiaydı, savunmaydı, alışılmış formaliteleri yerine getirmek zorunlu. Basın yasasının koyduğu 6 aylık süreyi de herhalde hiç düşünmemişlerdi. Neticede 17 Şubata kadar uzanan gecikmeden yararlanmış sayılırım. Çok sonraları İst. C. Savağından gelip dosyama konan yazıya göre Basın Kanunu uyarınca ancak altı ay içinde takibat yapılabileceğinden, 5 Ağustos'ta yayınlanan dergideki herhangi bir yazı için son tarihin 5 Şubat olduğu, oysa Adlî Amirliğin yazısı bu süreden sonra Savcılığa ulaştığı için herhangi bir işlem yapılamayacağına karar verilmiş.

Sonradan eklenen komünizm propagandası hikâyesi böylece bitti. Diğeri ise devam ediyordu.

Barışseverlerin davası

Tam hatırımda kalmamış. Ama yanlış hatırlamıyorsam, tevkif

edilmelerinden bu yana geçen 7-8 aylık süre içinde barışseverlerin duruşması bitmiş olmalıdır.

Duruşma sırasında önce Yargıç Albay tahliye talebini kabul etti, ancak diğer iki subay muhalif kaldı. Boran'ın evinden alınmış bir çuval evraktan söz açılıyordu. O çuval MİT'e teslim edilmiş, sonucunu bekliyorlardı. Nihayet onun yazısı da geldi. Bir şey bulunamamış. Ne bulmayı bekliyorlardı ki. Bunun üzerine tahliye talebine subay üye de katıldı ve barışseverler tahliye oldu.

Sonra ne döndüyse döndü. Karar, propaganda yoluyla işlenmiş olması da eklenerek 3 yıl 9 ay mahkûmiyet ve aynı zamanda yeniden tutuklama olarak çıktı. Duruşma yargıcı propaganda fıkrasının eklenmesine ve yeniden tutuklanmalarına muhalefet şerhi koymuştu. Yeniden tutuklama ile birlikte tutuksuz yargılanan üye Naci Ormanlar da tutuklandı.

Birkaç ay geçti. Dava Temyiz Dairesindeydi. Avukat, durumun iyiye gittiğini söylüyordu. Gerçekten Temyiz Dairesinde de üçe iki olarak azınlıktaki yargıç subaylar, yargıç sınıfından olmayan bir subayın kendilerine katılmasıyla çoğunluğu oluşturarak görevsizlik karan verdiler ve yanılmıyorsam aynı zamanda tutuklamayı kaldırdılar.

Bu sırada benim savcım esas hakkındaki mütalâasını hazırlıyordu. Banşseverlerden söz açmışken sonunu getireyim. Savcı Temyiz Daire karanna Temyiz Genel Kurulu nezdinde itiraz etti. Orada da hukukçu subaylar itirazın reddini istiyorlar, ancak hukukçu olmayan subayların oylarıyla itiraz kabul ediliyor, diğer temyiz nedenlerinin incelenmesi için dosya temyiz dairesine geri gönderiliyor. Bunun üzerine Temyiz Dairesi, suçun propaganda yoluyla işlendiği iddiasını reddediyor ve yeniden görülmesi için dosyayı mahkemeye gönderiyor. Mahkeme bozma karanna uymak zorunda kalıyor ve banşseverler, bir ev kadını olan ve ayrı bir avukatı bulunan Muvakkar Güran'ın cezasının takdiren altıda bir indirilmesinin dışında topluca 15'er aya ve 5'er ay sürgüne mahkûm oluyorlar, üye Ormanlar beraat ediyor.

Benim durumuma gelince, o günlerde savcı da bir yandan MİT'e yeni bir yazı ile tekit için başvurmuş, diğer yandan yazılarımla ilgili olarak bir bilirkişi raporuna ihtiyaç duymuş. Raporu hazırlaması istenen bilirkişiler kimler mi?

"...Ceza Hukuku Profesörü Sulhi Dönmezer (Halen Harp Akademisinde yedek Asteğmen -tercüman), Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Doçenti Dr. Sahir Erman ve Hukuk Fakültesi Amme Hukuku Doçenti Dr. Tarık Zafer Tunaya".

Yazının gönderildiği Kolordu Komutanlığınca bilirkişilere sorulacak soru da şu:

"...yukarda başlıkları belirtilen yazılarda TCK'nın 161'inci maddesinde yazılı millî menfaatlerimize zarar verici mahiyette bir fikir taşıyıp taşımadığına dair ilmî mütalâaları alınarak bu hususta düzenlenecek tutanak ve bilirkişi raporunun, işin tutuklu bulunması sebebiyle çok ivedi gönderilmesini saygılarımla dilerim".

Savcı, madde ve unsurları hakkında yaptığım açıklamalardan çekinmiş olmalı. Diğer yandan MİT'e gönderilen yazıda, daha önceki yazıya atıfla sayılan altı kişiden

"...yalnız Nihat Sargın hakkındaki mevcut bilginin bildirilmesini,
Nihat Sargın hakkındaki soruşturma münasebetiyle bilinmesine lüzum hasıl olan (IUS) ve (WAY) teşkilâtının nasıl ve nereye bağlı bir teşkilât olduklarını, mahiyet ve gayeleri açıklanmak suretiyle bilgi verilmesini rica ederim" deniyordu.

MİT'in hakkımdaki raporu

Cevap yazısı 19 Şubatta yazılmış, aynı gün dosyaya girdiğini tahmin ederim. Daha önce de belirtmiştim, Merkez Komutanlığı ile MİT yan yana iki binadaydılar. Yanıtı, noktası virgülüne kadar aynen alacağım:

T.C.
Ankara Emniyet Başmüfettişliği — *Ankara*
Sayı: 45889 — *18/11/1951*
Ka.171I.1951 ve S.Yarg. Ş. 951128122 1 36498

Nihat Sargın: Solcu mahiyeti ve faaliyeti malûm olan İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin kurucu üyelerindendir. Aynı

zamanda bu derneğin uzun müddet genel sekreterliğini yapmış, bu müddet zarfında milliyetçi üniversite gençliğinin komünistlere ve komünistliğe karşı Ankara'da yaptığı gösteri aleyhine olmak üzere «Ankara nümayişleri ve Biz» adındaki broşürü yayınlamıştır. Bu broşür, komünizm aleyhindeki hareketleri (İRTİCA) ve (ZORBALIK) olarak vasıflandırmaktadır. Ankara nümayişini ve Ankara'da komünistler tarafından kurulmuş olan (Ankara Gençler Birliği) adındaki dernek merkezine karşı üniversite gençliğinin giriştiği hareketi protesto etmekte ve istanbul Yüksek Tahsil Gençlik Birliği'nin bu hareketi aynı zamanda telgraflarla ve gazeteler vasıtasıyla tel'in ettiğini, aynı cinsten istanbul'da bulunan bir zorba grubun kendi merkezini de tahrip edebileceğini düşündüğü halde hiç korkmadan ve çekinmeden protesto ettiğini iftiharla ve hattâ meydan okurcasına ilân etmiş; Nihat Sargın da genel sekreter sıfatıyla bu broşüre imza koymuştur.

Bundan sonra Nihat Sargın, filhakika korkmadan ve çekinmeden İstanbul'da solcu hareketlerdeki rolüne devam etmiştir. Hür Gençlik dergisindeki faaliyeti de bu cümledendir.

2) IUS (Milletlerarası Talebe Birliği) 1946'da Prag'da kurulmuş solcu bir teşekküldür. (WAY: Dünya Gençlik Birliği) kuruluş itibariyle solcu olmadığı gibi solcuların tesiri altında da değildir. Fakat bu teşekküle de komünistlerin sızmaya çalıştığı bilinmektedir.

Bilvesile saygılarımı teyit ederim,
Emniyet Baş Müfettişi"

Alt çizgiler, sonradan, herhalde yazıyı okuyan biri, büyük olasılıkla savcı tarafından çizilmiş olmalı. Metinde, ilk dikkatimi çeken, Türkiye Gençler Derneği'nden WAY'e kadar dernek adlarındaki yanlışlarla da göze çarpan özensizlik, umursamazlık olmuştu. Hakkımdaki iddialara gelince, görüldüğü üzere bunların hemen hemen tek dayanak noktası "Ankara Nümayişi ve Biz" broşürü. Bu kitapçıktan daha ilk sayfalarda söz açmıştım. Adı Ankara nümayişi güya; nümayiş, şimdi kullanılan deyimlerle miting, gösteri ki, herhangi bir konudaki ortak görüşlerin kamuya aktarılması için herhangi bir toplulukça düzenlenmiş büyük ve kamuya açık toplantı demektir; bu ise, üstelik resmî koruma altında yürütülen tam bir zorbalık gösterisi, gerçek bir yüz karası idi.

Bu zorbalığın, gençliğimizin alnına yapıştırılmaya çalışılan bu yüz karasının aleyhinde oluşumuzun, sadece aleyhte olmakla da kalmayıp üniversite senatolarının, profesör, yazar ... tanınmış kişilerin, bu zorbalık eylemlerine kesinlikle karşı çıkan bildiri, yazı ve konuşmalarını o broşürde toplamış olmamızın ilgililerde büyük sıkıntı yarattığı görülmekte. Bu durumda, yukarıdaki yazıdan çıkan doğal sonuç, nümayiş adlı o zorbalıkların bizzat kendileri tarafından veya önceden geniş bilgi ve destekleriyle organize edilmiş olduğudur. Bununla ilgili kimi söylentilerin bizim kulağımıza kadar geldiğini anımsıyorum.

Eh, olgular da henüz yeni sayılır. O nümayiş adlı zorbalıklar 47'nin son günlerinde yapılmış, broşür 48 Şubatında yayınlanmış. Başmüfettişlik raporu da yalnızca üç yıl soma yazılmış. Önce bir şey diyememişler. Ama acısını unutmamışlar anlaşılan. Fırsat düşünce de bilinen deyimle kinlerini kusmuşlar.

1960'dan sonra Türkiye'nin resmen millî istihbarat teşkilâtına dönüşecek örgütün «hali pür melâl»i ortada. Hadi, gene tek bir örnekle bütün örgütün değil de tesadüfen benim hakkımdaki yazıyı karalayanların acınacak hallerinden söz açmış olalım. Gerçi buna benzer düşünce ve yazılarıyla daha sonra da karşılaşacağım ama, onu o zaman ele alırız.

Bana gelince, yayınlanmasından bu yana yarım yüzyıldan fazla geçmiş olan 16 sayfalık o küçücük broşürün yazıcı, toplayıcı ve yayıncısı olmamdan dolayı bugün de, o ilk günler kadar, hattâ daha da çok iftihar duymaktayım.

ikinci iddianame ve son soruşturmanın açılması kararı

Emniyet Başmüfettişliğinin yazısından birkaç gün sonra 23 Şubatta, eklenen yeni yazılarla ilgili iddianame ve son soruşturmanın açılması kararı tebliğ edildi. K. Koral bu kez biraz daha dikkatli, biraz daha uzun yazmış. İddia ile ilgili paragrafını aşağıya alacağım:

Kimliğin saptanması,161'e uydurulan eski ve yeni yazıların hepsinin başlıkları yazıldıktan sonra iddianame ve son soruşturmanın açılması kararı devam ediyor:

> *"...başlıkları altında yazdığı yazılar mündericatları itibariyle millî birliği bozucu, Rusya'nın takip etmekte olduğu siyaseti*

destekleyici, Hükümetin kanunî ve meşru bir şekilde aldığı kararları aleyhinde halk arasında mukavemet yaratıcı, mevcut Hükümeti halkın gözünden düşürücü mahiyette görülmüş ve demir perde dışında kalan demokrat devletleri harpçi ve emperyalist olarak tanıtmakta ve Türkiye'nin de aynı cephede yer aldığından bahisle Hükümetin halkımızı aldatarak bir harbe sokmak için çalışmakta olduğunu ve bu hususta yarış ettiğini söylemek suretiyle millî menfaatlerimize zarar verici mahiyette, halk arasında propaganda yapmaktadır. Bahis mevzuu mecmuadaki suç mevzuu olan yazılar esaslı şekilde incelendiği takdirde hadiselerin daima ters tarafından ve menfi bir haleti ruhiye tesiri altında mütalâa edilmekte olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim Ankara Emniyet Başmüfettişliğinin son defa gönderdiği 191211951 tarih ve 45689 sayılı cevabî yazılarında da sanığın mensup olduğu dernek ve ideoloji bakımından takip ettiği yol açıklanmakta ve böylece Hür Gençlik dergisindeki yazılarıyla kast ve gayesi açıkça belli olmaktadır. . . . ."

Duruşma günleri

Mart'ın 5'inde duruşma yeniden başladı. Daha önceki ifadelerimi aynen kabul ettim. Bunun üzerine derginin parasını nereden bulduğum soruldu. Bu konuda daha önceki ifademe atıfta bulundum. Duruşma Yargıcı Teğmen, güya lâf arasında söylüyormuş gibi, ben bilenlere sordum, böyle bir mecmua 3 bin liradan aşağı çıkamazmış, ama şimdi işin o tarafını karıştırmıyoruz, onunla meşgul değiliz, dedi. Başkan ve üye kafalarını salladılar.

Oysa ifademde söylediğim kesinlikle doğruydu. Eğer herhangi bir nedenle geri dönüşler gecikir ve sıkışırsam arkadaşlarımdan yardım görüyordum ama, bu hiçbir zaman 40-50 lirayı aşmamıştı. Bir kez, ne gibi bir vesile ile olduğunu hatırlamıyorum, daha önce de söz konusu ettiğim memur beylerden ikisinin derneğe geldiklerinde içlerinden biri, eline geçen aidat makbuz koçanını isimler ve miktarlarla ilgili olarak incelerken, bizi daha önceden tanıyan diğerinin ona seslenişi hâlâ kulağımdadır. "Görüyorsun, burada 2,5 liradan az yok gibi, hem bunlar aylık, diğerlerinde ise ayda yılda bir 1 'er lira. Ne kollayıcı, ne de kötüleyici, yalnızca durumu daha önceden saptamış biri olarak aktarmıştı arkadaşına.

Teğmenin sorduğu her kim veya kimlerse bilmedikleri, hattâ düşünemedikleri şey şuydu: Gerçekten, dergiyi söylediğim fiyata mal edebiliyorduk, ama bu miktar yalnızca, kâğıt ve dizgi-baskı parasından ibaretti. Kâğıdın matbaaya, çıkan dergilerin Derneğe naklinden tutun da ilk gün katlanıp dergi haline getirilmesine, bayilere tek tek iletilmesine, satış paralarının tahsiline kadar tüm işler derneklilerin ortak çabasıyla yapılmaktaydı, kâğıt, baskı ve pek nadir birkaç klişenin parası dışında tek kuruş ödenmiyordu. Bir gün omzumda yarım top ikinci hamur beyaz kâğıt, iki büklüm Babıâli yokuşunu çıkarken ortaokuldaki tarih hocama, öğrencisi olduğum yıllarda beni çok sevip takdir eden, benim gibilerle ancak 20 yılda bir karşılaşabileceğini söyleyen yaşlı hocama rastlamıştım. Adamcağız o kadar şaşırmıştı ki, dili tutulmuş, bir şey söyleyememişti.

Elbette bilemez, hattâ düşünemezlerdi.

Eski ifadeler okunduktan sonra Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz yazısının cümle cümle okunarak sorgulamasına geçildi. O arada "emperyalist" sözcüğünü ne anlamda kullandığım soruldu, tarifini yapmam istendi, benim barış anlayışım soruldu. Ayrı ayrı yanıtladım. Arkasından, duruşma yargıcı vaktin geçtiğini ileri sürerek duruşmanın ertelenmesine karar verildiğini yazdırıyordu ki, ayağa kalkıp yeni tahliye talebimi okudum. Bu kez eski gerekçelerime yeni öğrendiğim bir hususu da eklemiştim. O bölüm şöyle:

> *"Nihayet son zamanlarda 158,159, 161'inci madde gibi mahiyeti itibariyle «ağır cezalı ve devlet ve hükümetin nüfuzunu kırıcı» eylemleri işlemekten sanık olarak, gerek sivil, gerekse Askerî Mahkemelerce haklarında kovuşturma yapıldığını öğrendiğimiz yüzlerce gazeteciden, ancak benim de dahil olduğum birkaç kişiden başka hiçbir kimse tevkif edilmemiştir. Böylece Basın Kanunu'nun manâ ve medlulüne* (delillendirilmesine, gösterdiği şeye, anlamına) *uyulmaya çalışılmıştır. Diğer benzerleri gibi benim yargılamamın da gayri mevkuf yapılarak bu gayri hakkânî* (hakkaniyet içinde olmayan) *durumun düzeltilmesi adalet icabıdır. ..."*

Gerçekten o sıralarda, Kore'ye asker göndermeye karşı çıkan muhalefete karşı furya halinde 161'den takibata geçildiği duyulmaktaydı.

Ancak bir farkla, CHP'liler ve o çevrede olanlar için takibat, tutuklama olmadan sürdürülmekteydi, eleğin üstünde kalanlar da sol eğilimli birkaç kişi. Zaten arka arkaya takibatlar başlayınca kısa bir süre sonra o muhalefet de kesinlikle susmuş bulunuyordu.

Talebim tabiî gene reddedildi.

Duruşma kısa aralıklarla ay sonuna kadar sürdü. İki oturum boyunca ilk iki yazıyla uğraştık. Teğmen bir cümleyi okuyor, bana dönerek, biz bu cümlede bunu görüyoruz, diye beni suçluyor ve soruyordu; siz ne diyorsunuz? Tabiî ne söylemiş olursa olsun tutanağa geçen yalnızca «soruldu» kelimesi idi. Bir seferinde tepem attı ve bu şekilde konuşmanın "ihsası rey" demek olduğunu, bundan dolayı soruldu kelimesi yerine bütün konuşmasını aynen zapta geçirmesini talep ettim. Bir süre sonra gene aynı durumla karşılaşınca bir kez daha isteğimi yineledim. Bunun üzerine Başkan Albay, eğer reddi hâkim talebinde bulunuyorsan bunu açık açık söyle de gereğini yapalım, dedi. Bu talebin, duruşmayı biraz daha uzatmaktan başka bir şeye yaramayacağını biliyordum. Hayır, dedim, Mahkemeyi reddetmiyorum, benim isteğim sayın duruşma yargıcının burada bana hitaben yaptığı konuşmaların aynen zapta geçmesidir. Tabiî bu da kabul edilmedi, ama yargıç bundan somasında önce savcıya sorar oldu.

Ancak bayağı canım sıkılmıştı. Çünkü her soru beni sıkıştırma üzerine kurulu olduğu gibi yanıtlarım da kelime kelime geçmediği için, tutanağa geçen biçimden hiç de hoşnut değildim. Cezaevine döndüğümde durumu arkadaşlara anlattım. Cemgil yol gösterdi. Önceden seç. Gayet kolay yanıtlayabileceğim düşündüğün bir soru gelince, siz soruyu yazdırın, buna müdafaamda teferruatı ile cevap vereceğim, dersin, kesersin; her soruya hemen o anda cevap vermek zorunda değilsin ki, dedi.

Cemgil bunu dediği sırada ilk iki bitmiş, sıra sonradan eklenen yazılara gelmişti. Kaçıncı oturumdu hatırlamıyorum, dosyamda "üçüncü ve müteakip oturumlar" demişim, 4 veya 5'inci oturum olmalı. Bunu dosyamdan aynen alacağım:

"Aynı dergideki (Gaye ve Vasıta) başlıklı yazı okundu. Yazının birinci paragrafındaki «Üniversiteler askerleştiriliyor»

kelimeleri üzerinde duruldu ve sanıktan hangi memlekette üniversitelerin askerle ştir ildiğini kastettiğini yani hu satırlarla Türk üniversitelerini mi kastettiği kendisinden soruldu ve ne maksatla üniversitelerin askerleştirilmesi fiiline muhalif olduğu soruldu. Sanık bunları ayrı ayrı savunmamı yaparken izah edeceğim, şimdi bir şey söylemiyorum, dedi.

Bundan sonra diğer yazılar sadece okunarak geçildi ve aynı oturumda bitti. Dosyadaki diğer evrakların okunması şurasında da her iki Emniyet raporunu reddettim.

Şevki anlatmıştı. 48'de Ankara'daki TGD davasında bir ara yargıcın Şevki'ye soracağı tutmuş. Sen komünist misin, demiş. O an, adamakıllı sıkılmıştım, diyordu, etrafıma bakıyorum, gözler üzerimde, arkadaşlar kaş göz hayır dememi bekliyor, dinleyici akrabalar öyle, salonda çıt çıkmıyor. Ne kadar geçti bilmiyorum, kendi kendimle boğuşmaktaydım. Nihayet ağzımdan bir «Hayır» çıktı. Ama bu öyle bir hayır'dı ki, Mahkeme Heyeti dahil, herkes bu hayır'ın gerçekten bir hayır olmadığını anlamıştı. Başkan gülümsedi. Tabiî tutanağa «Hayır, komünist değilim» diye geçti. Gene de Heyet, sanıklar ve dinleyiciler olarak Mahkeme halkı topluca rahatlamış bulunuyordu, ben hariç.

Somadan sorduğum ağabeyler, büyükler «doğru yapmışsın, bazen gerekebilir, sen de gerekeni yapmışsın» dediler, beni de rahatlattılar, diye konuşmuştu.

Şevki'nin sözleri aklımdaydı. Ben, onun gibi uzun uzun düşünmeden, komünistlik iddiasını reddettim. Zabıtlara da öyle geçti.

Dosyadaki yazılar bitince tevsii tahkikat (tahkikatın genişletilmesi, derinleştirilmesi) hakkında savcının mütalâası soruldu. O da sorgu yargıcı olarak ehlivukufa havale ettiğini, isteği uygun görülürse bir an önce raporun gelebilmesi için Mahkemece tekit (yineleme, üsteleme) yazısı yazılmasını istedi. Bana sordular, ben de savcının isteğini aynen destekledim. Mahkeme heyeti de buna karar vererek duruşmayı 16 Mart'a bıraktı.

Bilirkişi raporu

16 Mart duruşmasından önce Bilirkişi Raporu gelmiş. Duruşma başlayınca okundu. Şimdi onu aktarmak istiyorum:

"...bilirkişi olarak tayin edilmiş bulunan heyetimiz, icap eden tetkikleri yaptıktan ve mevzubahis yazıları inceledikten sonra, aşağıdaki mütalâayı arz etmeye ittifakla karar vermiş bulunmaktadır.

Yüksek Mahkemece de malûm bulunduğu veçhile, bilirkişi bir davanın maddî kısımları hakkında ilim, fen ve sanatın hükmünü beyan eden kimsedir.

İlim, fen ve sanat mevzuundaki ihtisasa müracaat edilmek suretiyle halli kabil olan hadiseler hakkında bilirkişiye müracaat olunabileceği ve bilirkişinin de ilim, fen ve sanat mevzuundaki ihtisasıyla halledebileceği maddî hadiseler hakkında mütalâa serdedebileceği aşikârdır.

İhtisas yardımıyla olmaksızın mütalâa dermeyan edilebilecek (ortaya konabilecek, gösterilebilecek) *hadiseler hakkında ortaya konabilecek beyanat, ehlivukuf mütalâası değil, fakat muayyen şahıslar tarafından dermeyan edilmiş intiba* (izlenim), *his ve şahsî ve indî görüşlerin ifadesi hududunu aşamaz. Esasen bu keyfiyet bilirkişi ile jüri heyetlerinin arasındaki farkı ifade eden kriteri teşkil eder.*

Bu sebep dolayısıyladır ki, bilirkişi mütalâaları mucip (icap eden) *sebeplere dayanmak ve böylece münakaşalara zemin olmak iktiza eder* (lâzım gelir).

İmdi (bundan dolayı), *hadisemizde sözü geçen yazıların millî menfaatlere zarar verecek mahiyette bulunup bulunmadığını tayin hususunda heyetimiz, mensubu olduğu ilim branşları itibariyle kendisini salahiyetli ve ihtisas sahibi görmemektedir. Bir faaliyetin millî menfaatlere zarar verecek mahiyet arz edip etmediği, zaman ve mekân şartlarına göre tehalüf edebileceği* (birbirine aykırı, zıt olabileceği) *ve millî menfaatleri sevk ve idare etmekte olan teşriî organ* (yasama organı), *Hükümet muhitleri tarafından kestirilebileceği cihetle, bu noktanın ehlivukuf teşkil edilirken ele alınması gerekli bir cihet olduğunu ayrıca kayda lüzum görmekteyiz.*

işbu mülâhazalar dolayısıyladır ki, mezkûr konuda heyetimiz tarafından ihtisasa müstenit ilmî veya fennî bir mütalâa beyanına imkân görülmediğini saygı ile arz ederiz.

Bilirkişi	*Bilirkişi*	*Bilirkişi*
Ceza H. Ve Ceza UM.	*Umumi Amme H Ceza*	*H.VeC. U.H.*
Prof.	*Doçent*	*Doçent*
Prof.Dr. Sulhi Dönmezer	*Dr. Tarık Z.Tunaya*	*Dr. Sahir Erman"*

Dosya tetkiki vesilesiyle önceden görüp kopya ettiğim raporla ilgili olarak, ilk aklıma gelen, başlarından atmış olmalarıydı. Zaten hassas iken, o günkü ortamda çok daha hassaslaşan konuda, üstelik Askerî -Siyasî- Mahkeme'ye verilecek bir raporda çekingenlikleri hâd safhaya çıkmış olmalı, diye düşünmüştüm.

Bununla birlikte, rapor üstünde daha ciddî olarak durulduğunda, aslında millî menfaatlerin zaman ve mekân şartlarına göre tehalüf edebileceğini, birer hukuk otoritesi olarak kendilerinin de bu konuda karar veremeyeceklerini söylediklerine göre lisan-ı münasiple böyle bir suç olamaz, demiş olabileceklerini de düşünmedim değil.

Daha sonra bu düşüncelerimi daha geliştirerek rapor hakkında konuşacağım zaman, bunu yeni bir bilirkişi talebine dayanak yapmayı öngörmüştüm. Talebimi de yazılı olarak hazırlamıştım. Rapor üzerine söz verilince aşağıdaki talebimi okudum:

"...Rapor ezcümle, «millî menfaatlerin zaman ve mekâna göre tehalüf eden şeyler olduğunu söyleyerek bunun, bilirkişi heyetince takdirine imkân olmadığından ve teşrîî organ tarafından kestirilebileceğinden» bahisle bilirkişi tetkikatının yapılamadığını belirtmektedir. Eğer durum bu merkezde ise -belki hakikat da aslında böyledir- hukuk profesörlerinden mürekkep bir heyetin ne olduğunu kestiremediği «millî menfaatler»i, kısmı küllisi (çoğunluğu) *hukukçu dahi olmayan yüksek mahkemenizin de takdirine imkân yoktur.*

Onun için bu raporla iktifa edilmeyerek (yetinilmeyerek), *bu kere de ist. Üniversitesinin Sıddık Sami Onar ve Tahir Taner gibi ordinaryüs profesörlerinden mürekkep bir bilirkişi heyeti seçilerek dosyanın ona gönderilip, yazılarımda 161'inci maddede*

yazılı suç unsurlarının bulunup bulunmadığının bir kere de o heyet tarafından incelenmesine"

karar verilmesini istedim ve her oturum sonunda olduğu gibi gene tahliye talebinde bulundum. Her iki talebim de reddedildi.

Esas hakkındaki mütalâa

Arkasından savcı Esas Hakkındaki Mütalâa'sını okudu. Oldukça uzun olan mütalâanın, yalnızca hakkımda 161'den dava açılan ilk iki yazı ile, savunmamda yanıtlayacağım, diyerek soruları durdurduğum Gaye ve Vasıta başlıklı yazı hakkındaki iddialarla, son bölümünü aşağıya alacağım:

"...Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz başlıklı yazıda, son defa Kore'de çıkan harbin emperyalistler tarafından çıkarıldığını ve bunun halk yığınlarının kurtuluş mücadelesini boğmak gayesini güttüğünü ileri sürerek yazması ve yine Rusya'nın önderliği altında kurulan ve nüvesinin komünistlerden ve aynı yolun yolcusu münevverlerden teşekkül ederek kuruldukları Bükreş'te çıkan Daimi Sulh ve Halk Demokrasisi adlı Kominform gazetesinin 20 Kasım 949 tarihli nüshasında neşrolunan Kominform'un tamiminden anlaşılan Barış Cephesi'nin faaliyetlerinden bahsetmesi ve bu cephenin kuvvetlenmesi için Türk gençliğinin buna katılması yolunda propagandada bulunması ve keza «vatanımız ve üzerinde yaşayan fakir ve namuslu halkımız için icabında dövüşmeye, ölmeye hazırız» diye yazmak suretiyle vatanımız üzerinde yaşayan yalnız fakir halk için çarpışmak, diğer içtimaî sınıflar ve netice itibariyle topyekûn Türk milleti için çarpışmamak tarzında fikir ileri sürülmesi ve gene aynı yazıda «bugün de halkımızı masum insanlara tecavüz ve menfaatleri uğruna öldürtmek istiyorlar. Demokrat ve halkçı geçinen çevreler bu vaziyet karşısında halkımızı aldatmakta ve bir harbe sokmak için çalışmakta birbirleriyle yarış ediyorlar» diye fikirler ileri sürerek Şimalî Kore komünist kukla devletinin Cenubî Kore Cumhuriyeti'ne karşı giriştiği tecavüzü defetmek ve dolayısıyla dünya barışının temini maksadıyla 4.801 numaralı kanunun 3'üncü maddesine istinaden ve Birleşmiş Milletler Anayasası hükümlerine tevfikan (göre) *hükümetimizin Birleşmiş*

Milletler emrine silâhlı askerî kuvvet göndermesi hakkındaki kararını «halkımızı masum insanlara tecavüz ettiriyorlar» şeklinde göstermesi ve bu yolla gerek Demokrat ve gerekse Halk Partisi hükümetlerinin birbirleriyle yarış ettikleri yolunda kısmen açık ve kısmen kapalı şekilde ve tarzda fikirler ileri sürerek millî birliği bozucu, hükümetin kanunî ve meşru bir şekilde aldığı kararlar aleyhinde halk arasında mukavemet yaratıcı, mevcut hükümetleri halkın gözünden düşürücü mahiyette ve demir perde dışında kalan demokrat memleketleri harpçi ve emperyalist olarak tanıtması ve Türkiye'nin aynı safta yer aldığından bahisle hükümetimizin halkımızı aldatmak ve bir harbe sokmak için çalıştığını ve yarış dahi ettiğini söylemesi tamamen millî ve siyasî menfaatlerimize zarar verici ve millî mukavemeti kırıcı bir mahiyet taşıdığı anlaşılmaktadır.

Aynı mecmuadaki Barışçı Gençlik Protesto Ediyor başlığı altındaki yazı da Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Kore'ye asker şevki hakkındaki hükümet kararı aleyhinde halk arasında mukavemet yaratmak yolunda neşrettikleri beyannameler ve diğer faaliyetleri lehinde ve keza mevcut hükümet idaresini faşist idare gibi göstermesi ve yine Barışsever Cemiyeti mensupları hakkında tamamen kanunî mevzuat dahilinde girişilen ve yapılan hareketleri de bir tedhiş hareketi gibi göstermesi de yine millî menfaatlere zarar verici bir faaliyet olarak görülmektedir. Nitekim aynı yazının sonunda «Yaşasın bütün dünyanın barışçı halkları!» demek suretiyle hariçteki barış cephesinin mahiyetini ve nüvesini kuranları yukarıda açıkladığımız veçhile sanığın da destekleme siyle de tuttuğu yol açıkça belli olmaktadır.

Aynı mecmuada Gaye ve Vasıta başlığı altında yazılan yazıda ise «üniversiteler askerleştiriliyor» diye yazmak suretiyle üniversitedeki öğrencilere öğretilen askerî bilgiler aleyhinde konuşmak ve bu yolda propaganda yapmak suretiyle millî mukavemeti kırmak kastiyle hareket ettiği sonucuna varılmıştır. Çünkü gençleri genç yaşta askerî malûmatla tenvir etmek (aydınlatmak), gençler arasında askerlik ve vatan sevgisini geliştirmek ve millî mukavemeti artırmak bakımından çok önemlidir.

Muhtelif demokrat memleketlerdeki ve Rusların desteklediklerı ve önderlikleri altında kurulduğu bir hakikat olan Barış

hareketleri ve faaliyetleri hakkında yazılan Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz başlığı altındaki yazı mündericatı da Batılı devletlerin ve Türkiye'nin de aynı cephede yer almış bulunması bakımından Türkiye'nin mukavemetini kırıcı bir faaliyet olarak görünmektedir. Çünkü son zamanlarda Batı demokrasilerinde Barış cemiyetleri Rusya'nın önderliği altında kurulmuş ve bu suretle barış perdesi altında demokrat memleketlerde millî mukavemeti kırmak maksadının güdülmüş olduğu anlaşılmaktadır....

Sanığın hakiki maksat ve gayesi ile mensup olduğu dernek ve ideoloji bakımından takip ettiği yolun Türk milletinin millî menfaatlerine uygun bulunmadığı ve netice olarak hadiselerin daima ters taraftan ve menfi bir haleti ruhiye tesiri altında mütalâa edilmekte ve böylece bahis mevzuu yazılarıyla millî mukavemeti kırıcı ve millî menfaatlere zarar verici tarzda faaliyet sarf edilmekte ve sanık tarafından neşrolunan mecmua ile bu gaye uğrunda Türk milleti arasında millî birliği bozmak gayesiyle propaganda yapılmış bulunmaktadır. Bu husus dosyada mevcut ve duruşma sırasında okunan belgeler mündericatı ile teyit edilmektedir. Nitekim bilirkişi heyetinin raporunda «bir faaliyetin millî menfaatlere zarar verici bir mahiyet arz edip etmediği zaman ve mekân şartlarına göre tehalüf edebileceği ve millî menfaatleri sevk ve idare etmekte olan teşrîî organ ve hükümet muhitleri tarafından kestirilebileceği denmek suretiyle iddiamız teyit edilmektedir. Çünkü hükümetin bir uzvu olan Millî Savunma Bakanlığının, ... faslında da nokta, nokta) *tarih ve 1 sayılı ve keza 6121951 gün ve 111311 sayılı yazılarında, mecmuadaki bahis mevzuu ve suç mevzuu olarak gösterilen yazıların mündericatlarının tamamen millî menfaatlerimize zarar verici ve millî mukavemeti kırıcı faaliyet olarak takdir edilmekte ve bildirilmektedir. Binaenaleyh yukarıda arz ve izah ettiğimiz sebepler karşısında sanık bir propaganda vasıtası olan neşrettiği Hür Gençlik mecmuasıyla ve bu mecmuadaki bahis mevzuu yazılarıyla millî menfaatlere zarar verici ve millî mukavemeti kırıcı mahiyette faaliyette bulunduğu ve propaganda ettiği sabit görüldüğünden işbu eylem ve hareketine madde itibariyle uyan As.C.K. 58 delaletiyle, TCK 161'inci maddesinin 2.bent 1. fıkrası gereğince cezalandırılmasına ve bu suç sulh zamanında*

işlenmiş olduğundan aynı maddenin son fıkrasının ve aynı kanunun 173. maddesinin nazara alınması ve tutuklu olarak geçirdiği müddetlerin mahkûmiyetinden icraî mahsubu ve suç eşyası olarak zapt olunan derginin müsaderesi talep ve iddia olunur".

Savunmam

Savcının esas hakkındaki mütalâasından sonra savunmam için bana bir hafta süre verildi. Başvurum üzerine süre bir hafta daha uzatıldı. Sonunda yazdığım savunmayı daktilo edecek birini buldum. Gerçi avukatım yoktu ama danıştığım, fikirlerine başvurduğum arkadaşlarım vardı; barışseverler, içlerinde iki avukatla her zaman yanı basımdaydı. Birçok konuda kendi kafama göre hareket etmekle birlikte onlardan çok yararlanmıştım. Savunmam da böyle oldu. Seyrek satır 24 daktilo sayfası tutan bu uzun metinden de ancak kimi bölümleri alarak kısaltmaya çalışacağım.

Savunmamın girişinde babamın istiklâl madalyası sahibi bir emekli yarbay olduğunu, aile bireylerinin durumunu, Millî Emniyet'in raporuna karşı çıkarken, benim de, okuduğum okullarda devamlı sınıf ve okul birincisi olarak iftihar listesine geçtiğimi ve üç yıl üst üste iftihar listesine girenlere, zamanın Maarif Vekili'nin hediye ettiği "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa" adlı kitaba yazdığı önsözde bizler için *"ahlâkta ve çalışkanlıkta bütün okul arkadaşlarınıza örnek olarak arka arkaya üç yıl iftihar levhalarına ve kitaplarına girmekle, analarınızın, babalarınızın, öğretmenlerinizin ve milletin iftiharını kazandığınız için, bu yıl size bu kitabı armağan ediyorum"* dediğini filân yazmıştım.

Oysa Cemgil beni uyarmıştı. Onlar buna bakmazlar, boş yere yazmış olacaksın; soma da bunları niye yazdım, diye kendi kendine kızacaksın, demişti. Ben direnmiştim. Çok geçmedi. Daha savunmamın başında yukarıya aldığım bölümü okurken dediğinin aynen çıktığını gördüm. Üsteğmen yargıç ortadan bir soru sordu, kimdi o zaman Maarif Vekili olan? Galiba savcı yanıtladı. Hasan Ali Yücel, ha şu. Dudaklar büküldü, üsteğmen düpedüz güldü. Birbirlerini bulmuş olacaklar, gibi, ağzının içinde bir lâf etti.

Diyeceğim, Cemgil kesinlikle haklı çıkmıştı. Boş yere nefes

tüketmekteydim. Sonra, daha sonra, çok soma, yeniden bu konuyu düşündüğümde şu kanıya vardım ki, o ilk mahkemede ben hâlâ onları da, benim karşımda olsalar bile gene bizlerden birileri diye varsaymaktan vazgeçmemiş olmalıydım. Bu yüzden "vatan hainliği" ile eş görülen, "millî menfaatlere zarar verici faaliyette bulunmak", "millî mukavemeti kırmak" gibi lâflar bana çok, ama çok dokunmuştu. Emin değilim ama, hâlâ bizlerden biri saydığım onları, hiç değilse vatan haini olmadığıma, olamayacağıma ikna edebileceğimi sanmıştım galiba.

Ayaklarım çabuk yere bastı ve bir daha da bütün yaşamım boyunca bastığı yerden kalkmadı. Onlar yalnız karşımızda değildi, aslında bizlerden biri değildi, ayrı idiler, başka idiler. Bu da beni çok rahatlattı.

Yukarıdaki notların ardından, şimdi o ilk bölümün geniş özeti:

"...kendimi bildiğimden beri ana, baba ve aileme saygı ve sevgiyi her türlü kalıp ve klişelerden art (kurtulmuş, sıyrılmış) olarak benimsemiş bulunuyordum. Büyüdükçe bu sevgi ve saygı histerim ve bağlılığım daha geniş bir çevreye yayılarak tüm vatanımı ve milletimi kucakladı. Herhangi bir övünme kasti olmaksızın bütün samimiyetimle söylüyorum, daha küçücükken edindiğim ve bende bir oluş halinde inkişaf eden (meydana, açığa çıkan) bu sevgi ve saygı benim benliğimden sökülemez bir haldedir. Herhangi boş bir iddianın bunu benliğimden koparıp uzaklaştırmasına ve vatan hainliğiyle damgalamasına imkân ve ihtimal yoktur.

Büyüdüm. Bugüne kadar hayatım hemen tamamıyla okul sıralarında geçti. Okudum, öğrendim. Okudukça memleketimin realitelerini daha iyi kavramaya başladım.

İstiklâl Savaşı ile memleketim tekrar bağımsız ve hür bir devlet olarak kendini dünyaya tanıtmıştır. Fakat bu kâfi değildi. Fakirdik, geri idik. Atanın dediği gibi, asırları yıllara sığdırmamız gerekiyordu. Bunun için de sulh ve sükûn içinde çalışmak, her gün biraz daha fazla çalışmak zorundaydık. 25 yılda çok ve büyük işler yaptık. Bunu kim inkâr edebilir ? Fakat bu kâfi değildi. Müstakil ve hür bir millet olarak yaşayabilmek, herhangi bir kem gözün tesirinden azade kalabilmek için daha uzun yıllar aynı tempo ile ve aynı sulh ve sükûn havası içinde yılmadan, durmadan uğraşmalıydık. Bunun için Atatürk'ün «Yurtta Sulh,

Cihanda Sulh» vecizesi bütün Türk milletiyle beraber benim de başlıca prensibimi teşkil etti.
Mustafa Kemal, cumhuriyeti ve inkılâpları Türk gençliğine emanet etmişti. «Ey Türk genci, birinci vazifen Türk istiklâl ve cumhuriyetini korumaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur» demişti. O, «Hayatta en hakiki mürşit ilimdir» diyerek gençliğe yol göstermişti. Bunun için de şahsî çevresi dışında herhangi bir memleket meselesiyle zerre kadar ilgilenmeyenlerin arasından sıyrılmak, neme lâzımcılıktan kurtulmak gerekiyordu. Bir Türk genci ve bilhassa gençliğin aydın bir uzvu olarak ben de böyle yapmak zorunda idim. Bunun içindir ki, kendi iktidarım dahilinde, kendi çevremde çalıştım. Mustafa Kemal'in izinde yürüdüm"....

Savunmamın hukuksal diyebileceğim bölümüne gelince bu bölümde de, esas hakkındaki mütalâada olduğu gibi, ilk iki yazı ile Gaye ve Vasıta yazısı hakkında söylediklerimi ve ancak kısmen almak suretiyle özetleyerek, aktarmaya çalışacağım:

"...Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz, başlıklı makalemde Atamızın "yurtta sulh, cihanda sulh" prensibinden ilham alınmış ve memleketimizin realitelerine uygun olarak herhangi bir tecavüz harbinden uzak kalmamız istenmiş, bunun için de, çıkması melhuz (akla gelen, düşünülen) *3'üncü bir dünya harbini önleyebilmek, hiç değilse memleketimizin bir harp âfetinden, geçen dünya harbinde olduğu gibi, masun kalabilmesini temin etmek için çalışmak üzere gençliğimiz birleşmeye çağrılmıştır. Yazımın ana fikri budur, yazılmasındaki saik* (neden) *de yalnız ve yalnız memleket ve milletime olan sevgi ve bağlılığımdır. Bu fikir sadece baha has* (özgü) *da değildir. Harp sonrasında dünya milletlerinde de o kadar hâkim ve yaygın bir hal almıştır ki, bütün milletler el ele vererek Birleşmiş Milletler'i kurmuşlardır. Böylece insan cemiyetlerinin bütün meselelerinin barış yoluyla halledilebileceği düşüncesini benimsediklerini göstermişlerdir. Gerek Birleşmiş Milletlerin kendisi, gerek UNESCO ve diğer kurulları hep bu gayeyi gerçekleştirmek için çalışıyorlar. Nitekim UNESCO Genel Müdürü Thores Bodet'nin Birleşmiş Milletler insan Hakları Beyannamesi'nin kabulünün yıldönümü*

münasebetiyle neşrettiği beyannamede bu görüş müdafaa edilmekte ve ezcümle «barış ve terakki fikrinin insanlara hâkim olması gerektiği ve UNESCO'nun da bu yolda çalıştığı» beyan edilmektedir.

Böylece makalemin ana fikrini ve ne kadar samimi bir endişenin mahsulü olduğunu gösterdiğimi sanıyorum. Sayın iddia makamı ise bu yazı hakkında şu iddiaları ileri sürüyor:

Sayın savcılık makamının iddiasına göre ben «Kore'de çıkan harbin emperyalistler tarafından çıkarıldığını ve bunun halk yığınlarının kurtuluş mücadelesini boğmak gayesini güttüğünü yazmışım. Şunu her şeyden önce belirteyim ki, duruşma sırasında defaatle (defalarca) *tekrar ettiğim gibi makalemin Kore Harbi'yle ilgisi yoktur. Nasıl olsun ki, bütün makalede tek bir kelime ile Kore, Kore'de savaşan her iki taraf memleketlerinin adı bile geçmemektedir. Zaten makalenin yazıldığı sırada bu harp birkaç havadisin dışında günlük basınımızı dahi meşgul etmiyordu...*

O halde iddia makamı bu iddialarını nereden çıkarmaktadır?"

sorusundan sonra savcının eksik ve yanlış olarak ele aldığı birinci cümleyi yeniden okuyorum ve devam ediyorum:

"Görülüyor ki, burada çıkmış olan Kore Harbi'nden değil, çıkması melhuz üçüncü dünya harbinden gayet sarih olarak bahsedilmektedir. Savcılık makamı ise yazımı eksik ve yanlış aksettirerek tamamen hilafı hakikat (gerçek dışı) *isnatta bulunmuştur. Bu arada sayın iddia makamı bir Kominform gazetesinden de bahsetmektedir ki, herhalde bir delil veya karine kıymetini haiz olmadığından mahkemeye ibraz edilmemiş* (sunulmamış, meydana konulmamış) *bulunduğu ve okuyup inceleyemediğim için bu hususta herhangi bir fikir ileri sürmeyeceğim. Yüksek heyetinizin bunu takdir edeceğini umarım. Stockholm Çağrısı'nı ise bizim memlekette de birçok aydınımızın, bu arada general, milletvekili ve yazarlarımızın imzaladığını, sayın savcının kendisi söyledi. Dergimdeki diğer haberlerden bunu her millet, din, zümre ve görüşten milyonlarca insanın imzaladığı da anlaşılmaktadır. Bütün bu insanlar komünist veya o yolun yolcusu mudur lar?...*

Savcılık makamı ayrıca benim «vatanımız üzerinde yaşayan yalnızca fakir halk için çarpışmak, diğer içtimaî sınıflar ve netice itibariyle topyekûn Türk milleti için çarpışmak istemediğimden bahsediyor".

Bundan sonra savunma, yazının aslı ile savcının aldığı şekli karşılaştırıyor ve devam ediyor:

"Sadece ibarenin aslı ile savcılığın aldığı şekil karşılaştırılmakla dahi yazım ve fikirlerimin ne kadar büyük tahriflere uğradığı ve ne büyük tenakuzlara düşüldüğü görülmektedir. Birkaç noktayı dikkatinize sunuyorum:

Vatanımız muayyen bir sınıfın malı olmadığı ve inhisarında bulunmadığına göre «vatanımız için çarpışmaya hazırız" derken muayyen bir sınıf için çarpışmak istediğimi göstermeye imkân var mıdır? Halbuki vatan kelimesi bir semboldür. Topraklarımızla birlikte bütün millet, tarih ve mukaddesatımızı ihata eder. (içine alır, çevreler)

Cümlenin altındaki ve ona bağlı olarak devam eden diğer cümlede istiklâl Savaşı'ndan bahsedilmekte ve bizim de aynı şekilde savaşmak isteğimizin bir misali olarak gösterilmektedir. Yoksa iddia makamı istiklâl Savaşını da tek bir sınıfın ve o sınıf menfaatine yaptığı bir ihtilâl veya savaş olarak mı görmektedir?

Aslında ise «halk» kelimesi «millet» kelimesinin müteradifidir (eş anlamlısıdır) *ve öyle kullanılmıştır. Bu, sadece bir üslûp ve ifade hususiyetinden ibarettir. Nitekim Anayasamızdaki «Halkçıyız» ibaresi muayyen bir sınıfı ifade etmediği gibi halkımız derken de bütün milletimiz anlaşılır. O kadar ki, bazı ahvalde bir zaruret olur: «bu memleket halkı» misalinde olduğu gibi. Aynı şekilde "bu memleket milleti" ibaresi güzel Türkçe'mizin ahengine uymadığından kullanılamaz. Namusluluk da nasıl milletimizin sıfatı ise fakirliği de bütün üzüntümüze rağmen bir vakıadır. Türkçe konuşan her Türk gibi ben de bu mefhumları böyle anlıyorum. Nitekim dosyada mevcut olan dergide yayınladığım başka bir makalemde de millet ve halk kelimelerini birbirinin müteradifi olarak kullandığım açıkça görülebilir. Mezkûr yazıda şöyle diyordum: «...Onlar hakikaten vatanlarını ve o vatanın üstünde yaşayan milleti seviyorlar. Aç, çıplak, hastalıklı.*

fakir, buna rağmen didinen, çalışan halklarını seviyorlar. Bu fakir millet onlar için milyonlar vererek okullar, üniversiteler yaptırdı...» Burada, paragrafın yukarısından da anlaşıldığı gibi «onlar»dan kasıt, yüksek tahsil gençliği yani bizleriz, işte burada da halk ve millet kelimeleri birbirlerinin yerine birkaç defa kullanılmıştır. Mahkemede bütün yazıların gözden geçirilmesini temin için iddianamesine, izin alınmamış yazıları de ithal etmekten geri durmayan savcının hiç olmazsa kendisi, yazıları incelemeli ve mütalâasını ondan sonra hazırlamalıydı".

Şimdi bu yazıyı yeniden okurken o gün geçmiş bir olguyu hatırladım. Savunmamı bitirdikten sonra söz alan savcı gayet sinirli "Sanık, benim Türklüğüme hakaret etti. Bundan dolayı bir dava açılabilmesi için Adlî Amirliğe başvuracağım. Bilginize sunarım" diye konuştu. Meğer, yukarıdaki paragrafta Türkçe konuşan her Türk bunu böyle anlar, mealindeki sözlerim, kendisi böyle anlamadığına göre, onun Türklüğüne hakaretmiş.

Bir an ne diyeceğimi şaşırmıştım. Sayın savcımız, neredeyse vatan haini anlamında sözler söyleyecek derecede, karşısındakine yüklenmekte çok rahattı, ama sıra kendisine gelince, anlayış özrünü Türklüğüne hakaret sayacak kadar da duygusaldı. Bu anlayış, ihata ve ifade özrü o kadar ilerideydi ki, benden sonra aynı mahkemede yargılanacak olan *Barış* dergisinin yöneticisi, sorgu sırasında «kapak kompozisyonu» dediğinde, bunun mümkün olamayacağını söylemişti. Yönetici ısrar edince de cebinden çıkardığı küçücük Fransızca-Türkçe cep lügatine bakarak kompozisyon kelimesinin yalnız müzik terimi olduğunu, ancak orada kullanılabileceğini iddia etmiş, zorla kompozisyon kelimesini sildirip yerine başka bir kelime kullanmasına yol açmıştı.

Her ne ise, biz savunmayı sürdürelim. İddianamede basit cümle düşüklükleri bir yana, fiilin, failin belli olmadığı, aralarına uygun olsun olmasın «millî menfaatleri bozucu», «millî mukavemeti kırıcı» ibarelerinin serpiştirildiği mantık dışı cümleler birbirini kovaladığı için bana kolay lokma olarak görünmüş olmalı. Ardı ardına bunları sıralamışım. Tek bir örnekle yetineceğim:

Savcı, yazıdaki «demokrat ve halkçı geçinen çevreler» tanımıyla benim Halk Partisi ve Demokrat Parti hükümetlerini kastettiğimi ve

buna dayalı olarak, hükümetin kanunî ve meşru bir şekilde aldığı kararlar aleyhinde halk arasında mukavemet yarattığımı, bu yolda demokrat ve halk parti hükümetlerinin birbirleriyle yarış ettiğini ileri sürdüğümü söylüyor ve böylece mevcut hükümetleri halkın gözünden düşürmek istediğimi iddia ediyordu.

Cevabım, bir kez «çevre» sözcüğü, değil hükümet, partiyi bile tanımlayamaz, üstelik «geçinen» demekle öyle olmadığı halde öyle görünenlerden söz açılmıştır. Ve nihayet;

> *"...Bir an için sayın savcının mantığı ile düşünsek ve hükümetlerin anlaşıldığını farz etsek bile, gene savcılık makamının büyük bir tezada saplandığı görülecektir. Şöyle ki Halk partisi 14 Mayısta iktidardan düşmüş, Kore Savaşı ise Haziranda çıkmıştır. Binaenaleyh halk ve demokrat parti hükümetlerinin milletimizi Kore Harbine sokmak için birbirleriyle yarış etmesinin manâsı yoktur. Halk partisi hükümetini halkın gözünden düşürmeye zaten lüzum da yoktur. 14 Mayısta milletimiz onlar hakkında hükmünü vermiş bulunmaktadır."*

Bundan sonra gündelik gazetelerde Hükümet hakkında yazılanları hatırlatıyorum;

> *"Savcılık makamı yazılarımı zorlayarak ne yapıp yapıp beni suçlu göstermeye çalışıyor. Halbuki bu iddialarını müstakil ve muhalif gazetelerde her gün çıkan makaleler üzerinde rahatça ispat edebilir".*

Ve Hikmet Bayur'dan, A.Emin Yalman'dan örnek veriyorum. Yalman'ınkini alacağım:

> *"Yalman mevcut hükümeti halkın gözünden düşürmeye çalışmıyor, açıkça Başbakan Adnan Menderes'e «istifa et, çekil» diyordu.*
> *Ve soruyorum: "Acaba mevcut hükümeti halkın gözünden düşürmeye çalıştığından dolayı savcılık makamı bu makale ve benzerleri hakkında 161'inci maddeden takibat yapmış mıdır, tabiî ki hayır".....*
> *Barışçı Gençlik Protesto Ediyor başlıklı makale İstanbul'da*

kurulan Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kuruluş ve faaliyetini Son Posta, Son Telgraf ve diğer gazetelerin aksettirdikleri şekilde ve onlardan iktibas ederek (alarak) *bir gazete havadisi halinde vermekte ve bu cemiyetin, Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararı üzerine neşrettiği beyanname dolayısıyla takibata uğradığını bildirmektedir. Yazının bundan sonraki kısmında ise «hadise mahkemeye intikal etmiş olduğu için onun üzerinde durmayarak» sadece bazı Demokrat Parti idarecilerinin -ki bunlar, ocak, bucak...tan genel merkez kuruluna kadar muhtelif kademedeki idare heyeti mensupları ve ileri gelenleridir- ve basının, sanıklar ve adalete intikal etmiş bir hadise hakkında uluorta, yersiz ve mesnetsiz ithamlarda ve hakarette bulunmasını ve ayrıca mücerret olarak cemiyet kurmak, beyanname neşretmek... gibi hakları kaldırmak istemelerinden bahsetmelerini tenkit ve protesto etmektedir. Filhakika bu itham ve hakaretler bizatihi* (kendinden, kendiliğinden) *bir suç teşkil ettiği gibi, efkâri umumiye* (kamuoyu) *ve dolayısıyla adalete de tesir edebilir. Yazı adaletimizi her türlü tesirden masun kılmak gayesini de gütmüştür."*

Bundan sonra savcının bu yazı ile ilgili iddialarına cevaba sıra geliyor. Bunlar a, b, c diye sıralanıyor. Yalnız birini almakla yetineceğim:

"Mevcut hükümet idaresini faşist idare gibi göstermişim. Ben sadece «Demokrat Parti idarecilerinin ve basının kopardıkları yaygara»dan ve «Demokrat Parti faşizminden bahsetmiştim. Herkesin bildiği gibi, hükümet memleketin idarecisidir. Demokrat Parti idarecileri ise yalnız kendi partilerini idare ederler. Yine Türkiye Büyük Millet Meclisi adına icraî kuvveti elinde bulunduran hükümet başka, cemiyetler kanununa göre kurulmuş bir dernek olan parti ise bambaşka şeylerdir. En basit Yurt Bilgisi malûmatı olan herkes bu mefhumları kolayca birbirinden ayırt edebildiği halde sayın iddia makamı neden dolayı karıştırmakta fayda umuyor? Bugün demokrasi devrindeyiz. Birçok partimiz var. Herhangi bir partiyi tenkit etmek de vatandaşların en tabiî ve anayasamızca teminat altına alınmış ilkel haklarındandır. Nihayet bu, tenkit çerçevesini aşarak bir hakaret mahiyetini almış olsa bile o zaman da amme mümessili

savcının değil, o partinin mesul şahsiyetinin hakkımda davacı olması gerekirdi.....

Gaye ve Vasıta adlı ve esas itibariyle bir tercüme olan yazı, yabancı bir oyuncak dergisinin bir sayfasını incelemekte ve harpçi görüşlerin nereye kadar yayılabileceğinin bir misalini vermektedir. Küçük yaşta bir çocuğa ana sevgisi, baba sevgisi, nihayet vatan ve millet sevgisini aşılayan ve bunları belirten kitap ve oyuncaklar yerine bombalarla yüklü bir uçakla koca bir şehrin nasıl mahvedilebileceğini göstermenin doğru bir şey olmayacağını tebarüz ettirmektedir. Yazı bir tercüme olduğu ve memleketimizle hiçbir ilgisi olmadığı gibi başındaki girizgâhın (girişin) *de aynı şekilde memleketimizle hiçbir ilgisi yoktur ve sadece tercümeyi izah için kaleme alınmıştır.*

Savcılık makamı ise girizgâhtaki üniversiteler askerleştiriliyor cümlesi üzerinde durarak bu cümlede benim «üniversitelerde okutulan askerî bilgiler aleyhinde konuşmak ve bu yolda propaganda yapmakla millî mukavemeti kırmak kastı ile hareket ettiğim» vehmine (kuruntusuna) *kapılıyor ve onu iddialarına esas alıyor. Bu iddia o kadar* **hilafı** *hakikat ve mesnetsiz ki, insan hangi yanlış ve tenakuzu göstereceğini şaşırıyor."*

Daha önce sözünü etmiştim. Çok rahatlıkla yanıtlayabileceğim bir noktada, sorunuzu yazın, savunmamda yanıtlayacağım, deyince, bir daha da soru sorulmamıştı. Savcı ise bu davranışımdan, özellikle bu konunun yanıtlanmasından çok çekindiğim düşüncesine kapılmış olmalı ki, bunun üzerinde önemle durmuş, ama bir şey de bulamamış. Neticede olsa olsa üniversitelerdeki askerlik dersleridir, diyerek bunlarla suçlamaya çalışmış.

Gerçekten çok rahattım. Üniversiteler askerleştiriliyor cümlesinin bir olgunun saptanması olduğunu, olgunun lehinde veya aleyhinde bir hüküm içermediğini, ayrıca bugün, şimdi olan bir olaydan söz açtığını belirtiyor, devamla bırakınız tercüme olmasını, savcı bizim üniversitelerimizi kastettiğimi varsaydığına göre, üniversitelerimizde okutulduğunu söylediği askerlik bilgileri bakımından 1946'dan bu yana durumun tam aksine değiştiğini, eskiden askerlik devresinden geçmeyen veya ders yılı sonucu yapılan askerî kampa mazeretsiz katılmayanların

sınava sokulmadan otomatik olarak sınıfta bırakıldıkları halde bugün fakülte dersleriyle askerlik durumu arasında hiçbir ilişki kalmamış olduğunu anlatıyor ve devam ediyorum:

"...Sadece millî savunma konferansları verilmekte olup bunlar için bir imtihan dahi yoktur. Böyle bir vakıa ortada mevcut iken üniversitelerimizin askerleştirilmesini nasıl olur da ileri sürebilirim, buna kim inanır?
Savcılık makamı beni suçlamak isterken bu hususta yalnız kendi eksik bilgisini ortaya koyuyor. O kadar.
Hakikatte ise bu ibare ile dergimde daha önce yayınlanmış bulunan ve aralarında Einstein'ın de bulunduğu profesörler ve bilginler heyetinin kendi memleketlerinde tahaddüs eden (ortaya çıkan) *yeni durum hakkındaki tenkitlerini bildiren müracaatlarına telmih edilmiştir* (dokundurulmuştur). . . . . "

Savunma, suç isnat edilen bütün yazılarla ilgili olarak aynı minval üzerinde sürmekte. Yazılar tamamlanınca Millî Emniyet'in raporu üzerinde, yukarıda söz konusu ettiğim düşünceleri daha etraflıca yineliyorum. Bilirkişi raporuna gelince, gerçekten savcının öngördüğü gibi suçun oluşup oluşmadığı konusunda yetkili olarak Hükümet ve dolayısıyla Millî Savunma Bakanı'nı göreceksek, o da izin vermek suretiyle suçlu olduğumu ispat edecekse, o takdirde mahkemeye ne gerek kaldığını sormadan edememiştim.

Ve nihayet son bölüm -ki o da üç sayfadan fazla tutmakta- onu da birkaç paragrafla kısaca özetleyerek, çok fazla uzayan bu savunma faslını kapatmak istiyorum:

"161'inci madde tetkik edilecek olursa müphem de olsa birtakım unsurlar zikrettiği ve hangi eylemleri şümulü içine aldığı anlaşılabilir. Sayın savcının iddialarının ise bu unsurlarla hiçbir alâkası olmayıp hattâ bazıları başka maddeleri ilgilendirmektedir.
Maddenin tahlili ile çok önemli bir netice daha elde edilmektedir. O da millî mukavemeti kırmak suçunun tekevvün edebilmesi için her şeyden evvel, o eylemden sonra ve o eylem dolayısıyla millî menfaatlerimizin zarar görmüş ve millî mukavemetimizin kırılmış olması gerektiğidir. Savcılığın en önce bunu göstermesi

lâzımdı. Halbuki sayın savcı sadece kendi şahsî kanaatlerini ileri sürmektedir.

Hele savcılık makamı hakkımda mezkûr maddenin ikinci fıkra birinci bendinin (yani suçun propaganda yoluyla işlenmesinin) ve 173'üncü maddenin (yani sürgünün) de tatbikini isterken tamamıyla yanılmış ve hukuktan uzaklaşmıştır. Şöyle ki:

Dergimi bir propaganda vasıtası telâkki etmek ve yazılarımla propaganda yaptığımı iddia etmekle «propagandamın ilmî tarifinin dışına çıkılmıştır. Propagandanın mevcut olabilmesi için bunun, devamlı ve ısrarlı telkinler halinde yapılması gerekir..... 173'üncü maddenin tatbikini istemek de, gene aynı şekilde hatalı ve sakattır. As.C.K:58'inci maddesinde 173'üncü maddeye de ayrıca atıf yapmadığına göre «açıkça gösterilmeyen hallerde sanığın lehine hareket etmek» prensibini sayın savcının bilmemesine imkân var mıdır?"

Ve konu üzerine son bir söz:

"Görülüyor ki, sayın savcılık makamının hakkımda hazırladığı mütalâa ve serdettiği iddialar ne kadar ***hilafı*** *hakikat, hatalı ve sakat bulunmaktadır. Ve bu haliyle iddianame benim suçluluğumu değil, bilakis masumiyetimi ispat etmektedir. . . . ."*

«Millî mukavemet»ten söz açılınca

Yukarıda sık sık karşılaştığımız üzere bütün duruşma boyunca devamlı olarak «millî mukavemet» sözcükleriyle uğraştık durduk. Savunmamda suçun oluşması için millî mukavemetin kırılmış olması gerekir, demiştim. Gerçekten de, 161'inci madde «millî menfaatlere zarar verici faaliyet» derken Askerî Ceza Kanunu'nun buna ilişkin maddesi millî mukavemeti kırıcı filân demiyor, düpedüz «millî mukavemeti kırmaktan söz açıyor, yani şu veya bu ölçüde kırılmış olması ve bunun gösterilebilmesi gerek. Tabiî buna olanak yok. Kanuna yazılmış işte, o kadar. Gerçekte, hele sulh zamanı hiç kullanılmayacak bir madde. Ama kullandılar, hem de nasıl.

Bunları yazarken o günleri yeniden hatırlamamak elde değil. En önce hatırladığım da toprak testi hikâyesi. O sıralarda barışseverlerin duruşması sorgularla devam ediyor, benim durumum ise henüz ilk

tahkikat safhasında. Bir gün mahkemeden gayet neşeli dönmüşler ve kahkahalarla anlatmışlardı. Mimar Nevzat Özmeriç, sorgusu sırasında ne gibi soruya muhatap olmuşsa, yanıt niyetine, millî mukavemet denilen şey toprak testi mi ki, elinden düşünce kırılıp parça parça olsun, diye safça konuşmuş, herkesi güldürmüş. Nevzat üsteliyordu. Öyle değil mi ama, bu millî mukavemet ne kadar mukavemetsiz olmalıdır ki, ben bir şey yazıp söyleyince hemen toprak testi gibi kırılıversin.

Eski başkanım, can arkadaşım Nevzat'ı ne yazık ki, erken yitirdik.

Gerekçeli karar -3 yıl 9 ay

Savunma bitti ve karar verildi. Martın sonuydu. Önce 5 yıl ağır hapis cezası veriliyor; bu ceza, suç propaganda yoluyla işlendiği için 3 katı artırılarak 15 yıla çıkarılıyor, sonra da sulh zamanında işlendiği için 4'te 1 'e indirilerek 3 yıl 9 ayda karar kılınıyordu. 173'üncü madde uyarınca da ek olarak cezanın üçte biri olan 1 yıl 3 ay Kırşehir'de emniyet gözetimi altında yaşamaya mahkûm ediliyordum.

Gerekçeli hükme şimdi yeniden baktım. Sık satır daktilo yazısı 8 sayfa tutuyor. Ama paragrafların üstüne not düşmüşüm, 8 sayfanın 7'si hikâye, gerçekten hikâye. İlk iddianame, iddianameye itirazım ve karar, ikinci iddianame, ilk yazıların sorgusu, diğer yazılar ve evrakın tetkiki, ehlivukuf raporu, esas hakkında mütalâa ve savunmanın özetleri 7 sayfayı buluyor.

Duruşmada ve savunmamda "Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 23.3.1942 gün ve esas 83, karar 73 sayılı içtihadını hatırlatmıştım. Buna göre,

> *"Herhangi hir yazının küll* (bütün) *halinde incelenmesi gerekmektedir. Böylece bir yazının bir tek cümlesini bütününden müstakil ve ayrı olarak alıp keyfî ve indî mütalâalar çıkarılmasının yersizliği ve adaletle kabili telif olamayacağı gösterilmiştir. Askerî Yargıtay'ın da bu içtihadın zıddı bir içtihadı yoktur"*

demiştim. Gerekçeli hüküm buna karşı şöyle diyor:

> *"Her ne kadar sanık Nihat Sargın yazılarının küll halinde incelenmesi gerektiğinden bahsetmiş ve buna dair bir Yargıtay içtihadı ileri sürmüşse de Umumi Yargıtay'ın olduğunu söylediği*

bu içtihadın adliye mahkemelerinden tamamen ayrı ve başka bir usûl kanununa tabi olan askerî mahkemelerde kabulüne dair bir mecburiyet bulunmadığından yazının tahlili için cümlelerin teker teker ele alınması uygun görülmüştür".

Ve gerekçeli hüküm, cümleleri tek tek ele alarak onlardan ahkâm çıkarmaktadır. Bir örnek vermekle yetineceğim, hani birinci yazının bütün sorgu ve duruşmalar boyunca en çok sözü edilen paragrafıyla ilgili olarak yazılanlar aşağıdadır:

"...Sanık yukarıdaki sözleriyle gaye ve maksadını açıkça tebarüz ettirmiş oluyor. Emperyalistlere karşı savaşmak gerektiğini ve bu savaşın fakir ve namuslu insanları korumak gayesiyle yapılacağını beyan etmek suretiyle kendi ideolojisini de meydana koymuş oluyor. Yazılarında bilhassa dikkati çeken nokta millet ve milliyet mefhumlarının yer almış olmamasıdır. Her ne kadar sanık millet tabiri ile halk tabirinin birbirinin müteradifi olduğunu ileri sürmüş ise de bu iddianın yersiz olduğunu Anayasanm ikinci maddesi göstermektedir. Bu maddeye göre Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçıdır. Görülüyor ki, madde milliyetçilikle halkçılığı bir tutmamıştır. Sanık yukarıdaki satırları ile aynı zamanda komünizm propagandası da yapmaktadır. Memleket dahilinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya içtimaî bir zümreyi ortadan kaldırmak yahut memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadî ve içtimaî nizamları devirmek yahut memleketin siyasî veya hukukî bir nizamını yıkmak için propaganda yapmak, mevzuata göre ayrı bir suçtur. Fakat bu suç orduya karşı veya ordu içinde işlenmediğinden askerî mahkemenin görevi haricindedir".

Yukarıdaki satırlar, benim komünizm propagandası yapıp yapmadığımdan çok önce, 142'nci maddeyi kopya ederken, maddenin kapsadığı komünist, anarşist vb. ayrımını dahi yapmadan, daha doğrusu yapamadan hepsini aynı torbaya koyan, "millet" ve "milliyet" sözcüklerini ayıramayan ve önünde bulunan yazı hakkında, içindeki millet ve milliyet kelimelerinin sayısına göre karar veren, o satırlarının yazarının hukukçu ve politik kimliği hakkında yeterli bilgiyi içermekte değil midir, dersiniz?

İşaret etmekle yetinip birinci yazının karar bölümü ile ikinci yazı hakkındaki paragraflara geçelim:

> *"...Daha sonra barış cephesinin her gün biraz daha kuvvetlendiğini söyleyen sanık gençliği barış cephesine ve onun mücadelesine iştirake davet ediyor. Ve yazı burada sona eriyor. Sanık bu suretle gençliği ve dolayısıyla halkı hükümet aleyhinde bulunmaya teşvik ederek memleket dahilinde bir nifak ve bozguncu bir hava yaratmak istiyor.*
> *Dünyanın doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldığı ve Türkiye'nin de batının yanında yer aldığı, Millî Menfaatlerin bunu icap ettirdiği bir sırada batı devletlerini harpçi, emperyalist olarak vasıflandıran ve Türkiye'nin bu emperyalistler uğruna harbe sokulmak istendiğini bildiren ve hükümetlerin halkı bir harbe sokmak için birbirleriyle yarış ettiklerini iddia eden ve gençliği bu hareketlere karşı ayrı bir cephe kurmaya davet eden ve bu suretle memlekette ikilik yaratarak millî birliği bozmaya çalışan Gençliği Barış Mücadelesine Çağırıyoruz başlıklı yazı millî menfaatlere zarar verici ve millî mukavemeti kırıcı bir mahiyette görülmüş ve buna tam bir vicdanî kanaat hasıl olmuştur. Diğer yazılara gelince bunlardan Barışçı Gençlik Protesto Ediyor başlıklı yazı Barışseverler Cemiyeti mensuplarına karşı girişilen kanunî takibata dair olup hükümetin bir tedhiş hareketi yaratmak, halkı sindirmek istediğini iddia ve bu hareketi protesto ettiğini bildirmekte olup millî menfaatlerle bir alâkası olmadığı kanaatine varılmıştır"*

Gerekçeli hüküm diğer yazıları da birkaç satırla ele alarak millî menfaatlere zarar verici mahiyette görmediğini belirtmekteydi. Anlaşılan hepsi için ayrı ayrı ceza verme olanağı olmadığına göre, bir yazı yeterli görülmüş.

Temyiz başvurusu

Bu karar verildiği sırada barışseverler tahliye olmuştu. Dosyaları hâlâ Temyiz'deydi sanırım. Gerekçeli karan alınca temyiz başvurumu hazırladım. Ama artık bunu gösterecek ve danışacak kimsem yoktu. Yazımı hiç değilse bir avukat görse, diyordum. Ailem bu işi halletti. Yeniden

Oktay Rıfat'a başvurmuşlar. O da benim taslağımı, esasını hemen hemen aynı bırakarak yeniden düzenlemiş. Daktilo edilmiş tertemiz metnin altını gönül rahatlığıyla imzalayıp Askerî Temyiz'e gönderdim. Temyiz dilekçemin, temyiz nedenlerini gösteren ara başlıklarını aktarmakla yetineceğim:

> *"Görev melesi, Bilirkişi meselesi, 161'in madde bir bütün halinde ele alınmamıştır, Millî menfaatlerimizin, mevzubahis eylemle zarar gördüğü ispat edilememiştir, Yargıtay'ın içtihadına uyulmamıştır, Yazının tefsir ve tahlili de hatalıdır, Emniyet raporlarında solcu tabiri indî bir tefsire* (yoruma) *tabi tutulmuştur, 161'inci maddenin 2'inci fıkrasının uygulanması hatalıdır, 173'üncü maddenin uygulanması hatalıdır, tahliye talebimin reddedilmiş olması da hatalıdır".*

Yukarıdaki bölümler içinde en uzun yer kaplayanı tabiî olarak yazının tefsiri ile ilgili olandı ve gerekçeli hükümdeki hemen her cümle bu konuda nasibini almıştı.

2 numaralı Temyiz Dairesi, daha önce barışseverler için görevsizlik kararı vermiş, fakat itiraz üzerine Genel kurul görevsizlik kararını kaldırmış bulunuyordu. Böylece hiçbir adlî subay hukukçunun katılmadığı bir genel kurul içtihadı ortaya çıkmıştı.

Buna karşılık, benim temyiz başvurumu da inceleyen aynı daire eski kararında direndi ve benim için de görevsizlik kararı verdi. Yeniden itiraz edildi. Gene hiçbir hukukçunun katılmadığı çoğunluk kararı ile Daire'nin kararı bozularak askerî mahkemelerin görevli olduğunda ısrar edildi. Bunun üzerine, diğer temyiz nedenlerini incelemek üzere dosya yeniden Daire'ye gönderildi.

Ama artık durum çok farklı idi. Çünkü bu arada daire üyeleri, Kor&^ye gönderilecekler veya gönderilenlerin yerini alacaklar hikâyesinden de yararlanılarak bir askerî üye olan Tümgeneral H. Turgay dışında bütünüyle değiştirilmiş bulunuyordu.

Daha önce barışseverlerin davasında «propaganda» konusu ile ilgili olarak

> *"...basın yoluyla yayınlanması suçun unsurlarından olduğu halde bazı mütalâalarla propaganda yolu ile işlendiğinden ba-*

hisle buna göre ceza tayin edilmesi yerinde olmadığından bu cihetî temyiz etmemiş olan sanık Naci Ormanlar'a da şamil olmak üzere hükmün bu iki cihetten bozulmasına"

karar vermiş bulunan ve artık Tümgeneral S.Ersayın, As.Üye Tümgeneral H.Turgay, As.üye Tuğgeneral R.Çal, Ad.üye H.Gürler, Adlî üye R.Açaroğlu'ndan oluşan Daire, bu kez temyiz nedenlerinin hepsini reddederek hakkımdaki kararı oybirliğiyle onadı. Onama kararında propaganda konusunda

"...Mevzubahis derginin yazılarının aynı zamanda propaganda maksadıyla yazıldığı ve bu unsuru da cami bulunduğu (kapsadığı) *mahkemece kabul ve mucip sebepleri gösterilmiş ve izah edilmiş olmasına ve propagandada ayrıca devamlılık unsurunun mevcudiyeti hakkında bir hüküm mevcut olmayıp TCK'nın 161. madde 2. fikrasında «eğer fiil propaganda ile işlenmişse» diye yazıldığına göre burada başkaca bir unsur aramaya mahal ve lüzum bulunmamasına binaen. . . ."*

denilmekte, diğer temyiz konularını da mahkemenin takdiri içinde saymaktaydı.

Bu günlerde İstanbul'da Sorgu Yargıçlığı'nda bulunan Dernek davası dosyası ile ilgili olarak ben de yeniden İstanbul Sultanahmet cezaevine gönderilmiş bulunuyordum.

Barışseverlerin tahliyesi sırasında avukat Vahdettin Barut da tahliye olmuş ve yeniden avukatlığa başlamıştı. Nevzat gibi o da ilk başkanım ve can arkadaşım olan Vahdettin Barut, aramızdaki adıyla Vahti benim genel vekâletimi aldı ve Tashihi Karar talebini hazırladı. Ancak mevcut mahkûmiyetinden dolayı avukatlığı konusunda şüphe gösterebilirler endişesiyle talebi benim adıma düzenlemişti. Tashih talebini Sultanahmet'ten yaptım. Daha sonra Vahti fikrini değiştirerek bizzat yazıp kendi imzasıyla o da dışarıdan gönderdi. Bir netice beklemeden, usulen yapıldı, diyebileceğim bu talep de reddedildi.

Vahti tahliyeme kadar benim vekilim olduğu gibi, daha sonra da hiçbir karşılık beklemeden ailemin avukatlığını da üstlenmiş bulunmaktaydı. Ne yazık ki Nevzat gibi onu da erkenden yitirdik.

Konu kapanmadı

Karar Temyiz Dairesi'nde onanmış, tashih talebim reddedilmiş, ancak konu kapanmamıştı. Şimdi o gelişmeler üzerinde duracak ve sırasıyla aktarmaya çalışacağım:

1951 'in sonlan veya 1952'nin başı olmalı. Nasıl başlamış olduğunu hatırlamıyorum ama, DP Adana milletvekili Reşad Güçlü'nün, 1950'de Basın Yasası çıkanlırken hiç düşünülmediği, yasa böyle bir düşünceyle kaleme alınmadığı halde pratikte durumun farklı olduğunu, ağır cezalı basın suçlarının askerî mahkemede görülmesine yol açıldığını ileri sürerek, bunun düzeltilmesi için Basın Yasası'nın ilgili maddesi hakkında bir Meclis yorumu önermiş olduğu ve yorumun Meclis Karma Komisyonu'nda yeterli destek gördüğü gündelik basına yansıdı.

O sıralarda Av. Vahdettin Barut arkadaşım, adı geçen Reşad Güçlü'ye hitaben, bu konuda Askerî Yargıtay'da ortaya çıkan değişik ve çelişik kararları gösterdiği ve bu yolla yorum çalışmasında kendisine yaran dokunabilir ümidiyle yazdığını belirttiği bir mektup kaleme almış, babama iletmiş, babam da onu kendi üslûbuna uydurarak kendi ad ve imzasıyla adı geçen milletvekiline yollamış.

Babam, Vahti'nin hazırladığı taslak ile Reşad Güçlü'nün kaleme aldığı yanıtı saklamış. Tahliye olduğum zaman bana verdi, dosyama koydum. Şimdi o yanıt aynen yeni Türkçe'ye çevrilmiş olarak aşağıda duruyor. Reşad Güçlü'nün Karma Komisyon'dan çıkmış olan yorum konusunda ne kadar ümitli olduğu görülmekte.

«T.B.M.M: Özel» antetli mektup kâğıdına 16/1/52 tarihli olarak eski Türkçe el yazısıyla yazılmış mektup şöyle:

> *"Pek muhterem albayım*
> *Basın kanununun tefsiri talebim dolayısıyla hakkımda lütfettiğiniz iltifatlara ve vermiş olduğunuz izahata bütün kalbimle teşekkür ederim.*
> *Aklı selim için tarik birdir, derler. Askerî mahkemelerdeki hukukçu üyelerin nokta i nazarı ile mutabakat halinde bulunmamız bu sözün doğruluğunu bir kere daha ispat etmiştir.*
> *Tefsir talebim Karma Komisyon'dan arzu ettiğimiz şekilde çıkmıştır. Heyet-i Umumiye'de de geçeceğine kuvvetle inancım vardır.*

Bu davalara karşı vatandaşlarımızın gösterecekleri alâkanın bizleri cesaretlendireceği ve daha yürekli kılacağı muhakkaktır. Memleket içerisinde kıymetli bilgi ve tecrübelerinizden daima istifadeye muhtaç olduğumuzu belirtir, bu vesile ile en derin şükranlarımı sunarım."

Yukarıdaki yanıttan hemen somaydı. Başbakan yardımcısı ve Devlet Bakam Samet Ağaoğlu duruma müdahale etti. Komisyon'da, kapalı olduğunu hatırladığım oturumda konuyla ilgili çok uzun bir konuşma yaptı. Ve sonuçta yorum tasarısı rafa kalktı.

Ağaoğlu herhalde yalnız başına değildi, en azından DP'nin kurucusu dört büyükle işbirliği içindeydi, belki de özel olarak görevlendirilmişti. Ama her ne olursa olsun, bir demokrasi adımını, daha doğrusu 1950 Temmuzunda öngörülen, ama gerçekleştirilmeyen adımı yeniden engelleyen bizzat S. Ağaoğlu olmuştur.

Basın Yasası değişiyor

Ancak bir yıl soma 13 Şubat 1953'de Basın Yasası'mn 36'ncı maddesinin birinci fıkrası bir yasayla değiştirildi. Değişikliği aşağıya alıyorum:

"Bu kanunda yazılı olan veya basın yoluyla işlenmiş bulunan bütün suçlardan ötürü sivil şahıslar hakkında Ağır Cezayı gerektiren davalar Ağır Ceza Mahkemelerinde ve diğerleri Asliye Ceza Mahkemelerinde görülür".

Nihayet Nasrettin Hoca'nın dediği gibi ay yerine getirilmişti, ama bu değişikliğin, «yorum»un kabulünden farklı olarak eski mahkûmiyetlere doğrudan bir etkisi olmayacak, ancak yasanın çıktığı tarihten sonraki olgularda uygulanabilecekti. Bu yasa çıktığı sıralarda, artık Nevşehir cezaevindeydim.

Nevşehir henüz bir ilçe. Haftada iki kez gelen -o da düzgün işlerse- postadan başka bir bağlantımın olmadığı, Ankara ve Nevşehir'den karşılıklı sabah kalkıp akşama varan tek otobüsün dışında ilçenin de dış dünyayla başka bir bağlantısının bulunmadığı bir yer. Vahti arkadaşım, bir temyiz hikâyesi dolayısıyla Ankara'ya geldiğinde ayrıca üç gününü

bana ayırmış ve Nevşehir'e kadar uzanmıştı. Görüştük. Yeni çıkan yasayı anlattı. Bundan ne şekilde yararlanabileceğimi konuştuk. Askerî mahkeme, yazının küll halinde mütalâa edilmesi gerektiğini ileri süren Yargıtay Genel Kurulu içtihadını, bu, askerî hukuku ilgilendirmez, diyerek reddettiğine göre, buna dayalı olarak davanın sivil mahkemede yeniden görülmesi sağlanabilir belki, diyordu Vahti. Ancak nereye başvurabilecektik; askerî mahkeme, artık bizim ilgimiz kalmadı, diyecek, sivil mahkemeye nasıl intikal edecek, hangi sivil mahkeme niçin bu davayı üstlenecek, sorulan karşımızdaydı.

Vahti'nin veya daha büyük olasılıkla cezaevi savcılığı da yapan Nevşehir C. Savcısı Şerafettin Acar'ın bulduğu formül şuydu: Bir iadei muhakeme dilekçesi çerçevesinde Adalet Bakanlığı'na başvuracak, onun görüşünü alacaktım. Yasa Şubatta çıkmıştı, benim Adalet Bakanlığı'na gönderdiğim dilekçenin tarihi Haziranın son günü. Bir ay soma Bakanlıktan yanıt geldi, *"...iadei muhakeme taleplerini ilgili mahkemeye sebepleriyle bildirmesi gerektiğinin tebliğine...."*

Önemli olan, o ilgili mahkemenin hangisi olacağı idi. Bakanlığa başvuru vakit kaybetmekten başka bir şey getirmemişti. Bu durumda, beni mahkûm eden askerî yargılama olduğuna göre önce ona başvurmaya karar verdim. Reddedeceklerdi elbet, ama ilgili mahkemeye, diyerek suç mahallinin olduğu İstanbul'a sivil ağır ceza mahkemesine de gönderebilirlerdi belki. Bekleyecek ve görecektik.

Bakanlığın yanıtından bir ay soma 24 Ağustosta *"Nevşehir Cumhuriyet Müddeiumumiliği Vasıtasıyla Askerî Temyiz Mahkemesi Yüce Başkanlığına Sunulmak Üzere Ankara Garnizon Komutanlığı Amiri Adliliğine"* iadei muhakeme başvurusunu yaptım.

Askerî Temyiz Mahkemesi 25 Ocak 1954'de karar vermiş. 17 Şubatta -aslının aynı- örneği çıkmış. Bugünkü durumda

> *"...Askerî Temyiz Mahkemesi'nin vazifesi dışında kalan iadei muhakeme talebi hakkında bir karar ittihazı kanunen mümkün görülemediğinden dosyanın tetkik edilmeksizin iadesine ve dilekçiye bu yolda tebligat yapılmasına ittifakla karar verildi"* diyordu «ilâm».

Konu gene kapanmadı

Benim dosyam burada bitiyor.

Ama konu hâlâ kapanmış değil. Önemli değişiklikler kapıda. İktidar, 2 Mayıs 1954'de seçim yapılması kararını Meclis'ten geçirdi. Bir yandan CHP mallarına el konulması yasasını çıkaran, petrol yasasını kabul eden DP iktidarı, seçim öncesinde demokrasi adına da bir iki adım atmak zorunluluğunu duymaktaydı. Mart başındaydı sanırım, 1950'den bu yana kamuoyunda çok gürültü yaratmış, bırakınız sivilleri, politikacıları, köşe yazarlarını, askerler arasında bile görevlidir - değildir, propagandadır - değildir, tartışmalarına yol açmış olan ünlü 161'inci maddede, sulh zamanı suçunu altı aya indiren yasa Meclis'ten geçti.

Avukatımla yazışmalarım dolayısıyla durumdan bilgi sahibi olan Cezaevi Müdürü Savcıya haber verdi. Resmî gazete getirtildi. Çıkışından ancak iki hafta sonra böyle bir yasanın gerçekten çıkmış olduğunu öğrendiler. Bunun üzerine *Barış* dergisi yöneticisi ile benim hakkımdaki mahkûmiyet ilâmlarının yeni yasaya göre düzeltilmesi gerekti. Ancak gölgesinden korkan Nevşehir Ağır Ceza Mahkemesi, asıl görev onda olmakla birlikte sorumluluk altına girmek istemedi. Askerî Mahkeme'ye havale kararı alıyormuş ki, Savcı benden Askerî Temyiz Mahkemesi'nin son ilâmını alarak onların verdiği görevsizlik kararını gösterdi. Bunun üzerine suçun işlendiği yer İstanbul, diyerek İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne havale ettiler. Vahti arkadaşım, oradan da başka bir yere havaleye kalkışılmadan, bir an önce kararın çıkabilmesi için neredeyse Birinci Ağır Ceza Mahkemesi önünde nöbet tutarak bizim ilâmlarımızı 3 yıl 9 aydan 6 aya indiren yeni ilâmı çıkartmaya muvaffak oldu ve telgrafla Nevşehir Savcılığı'na bildirilmesini sağladı.

Böylece 3 yıl 9 ayın tamamlanacağı 5 Mayıs 1954 yerine 30 Mart 1954'de Nevşehir cezaevinden tahliye edildim. Ceza süresi ancak bir küsur ay kısalmıştı. Bununla birlikte önemli kazanımlar sağlamıştım. Bir kez 15 ay Kırşehir sürgünü tamamen kalkmıştı. Aynca suçun vasfı da değişmiş, ağır cezalı olmaktan çıkmıştı.

İstanbul'a döner dönmez ilk işim Mahkeme Başkanlığı'na başvurup yeni ilâmın bir örneğini almak olmuştu. Ekleyeyim: Bu ilâm askerliğim sırasında çok işime yaradı.

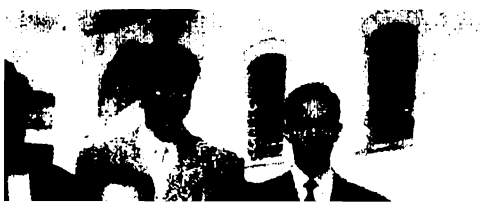
Cezam altı aya indikten, ben de tahliye oldukt
: kesinlikle kapanmış olduğunu düşünüyorsanı
ektir. Hayır, gene kapanmamıştır.

ɔnuya son nokta - Fıkra yürürlükten kalkıyor

yıl sonra 27 Mayıs'ı gerçekleştiren Millî Birlik
ıden biri, geçmiş dönemde DP iktidarının muh
158, 159 ve 161'inci maddelerden mahkûmiy
ɔle af» karan çıkartması oldu.

Ve nihayet, 1962 Kasımında, 60 sonrasının ilk
addenin, «sulh zamanı»nı da maddenin içine ε
ktün kaldırıldı.

Ve konuya son nokta konmuş oldu.

Dört Yılın Cezaevi Anıları

Genç giriş - orta yaşta çıkış

6 Ağustos 1950 ve 30 Mart 1954; bu tarihler tutuklandığım gün ile tahliye olduğum günleri gösteriyor. İki tarih arasında neredeyse dört yıl var. 23'üncü yaşımdan 27'nci yaşıma Ankara Askerî Cezaevi, İstanbul Sultanahmet Cezaevi ve nihayet Nevşehir Cezaevinde geçen dört yıl. Aynı durumdaki -varsa eğer- yaşıtlarımın ne düşündüklerini bilemem, ben kendi hesabıma söyleyeyim: Cezaevine bir genç olarak girmiştim, çıktığım zaman artık orta yaşlıydım. Öyle duyumsuyordum kendimi. Oysa daha fakülteyi bitirememiş, askerliğimi de yapmamıştım. Çok bilinen deyimle elim ekmek tutmuş değildi henüz. Sonraları, 1962'de TİP'e (Türkiye İşçi Partisi) üye olduğum sıralarda Parti'nin Gençlik Kolları Yönetmeliği'ni okurken biraz da acıyla karışık gülümsemiştim. Bu örgütlenmeye, yanılmıyorsam 35 yaşına kadar gençlerin katılabileceği öngörülüyordu. Yani yaş hesabına bakılırsa, ucu ucuna ben bile bu örgütlenmede yer alabilecektim. Oysa kaç yıl öncesinden beri orta yaşlıydım.

Bu bir kendini tanımlama meselesi sanırım, ben kendimi öyle tanımlıyordum. Niçin'ini çok düşünmüşümdür. Herhalde o dönem içinde dışarıda görebileceğimden, izleyebileceğimden, duyumsayabileceğimden çok daha fazlasını gördüğüm, izlediğim, duyumsadığım için olmalı. Uzun süren hastane, askerlik dönemleri de böyle sayılabilir belki, ama asıl kitaplarda okuduğum, filmlerde izlediğim, bizzat yaşayandan dinlediğim savaş zamanı böyle olmalı. Cezaevinde değişik versiyonlarıyla sıkça duyduğum, kimi uzun süredir yatan, sakin görünümlü, az konuşur, adeta bilgeleşmiş diyebileceğim mahkûmlar için kullanılan «o Sultanahmet Üniversitesi'nden mezundur» gibi bir deyimle mizah havası içinde belki de bu durum anlatılmaya çalışılıyor olamaz mı?

Her neyse, diyeceğim şu ki, bu dört yıl içinde çok şey görmüş, işitmiş veya bizzat yaşamıştım. Bunların beni olgunlaştırdığının farkındaydım. Bu arada gençliğin, adı üstünde deli kanlılığın atak, atik, hattâ

hırçın ve aradaki grileri bir yana koyup akla kara kesinliğindeki düşünce ve davranışlarının yerini de çok daha dikkatli, ölçülü bir davranış biçimi almış olmalıydı.

Diğer yandan, gene ve özellikle içerde çok sık tekrarlanan bir özdeyişle, «adamın hası, hastanede, askerlikte ve de hapisanede belli olur» derler ya, bununla, hepsinde müşterek olan uzun süre ağır baskı şartları altında yaşamanın getirdiği maddî, manevî sıkıntıların, hattâ yıkıntıların, düşünce ve davranışlarda ne dereceye kadar etkili olabileceği anlatılmak istenir herhalde. Sayılan dönemler bir bakıma sınav dönemidir, oda, koğuş ... vb. cinsinden o küçük topluluk için, ama her şeyden önce insanın bizzat kendisi için bir yaşam sınavıdır bu.

Benim yaşam sınavıma gelince, «Siyasiler» koğuşu, diğerlerine göre her zaman ve yerde farklı olmuştur; genel havanın dışındadır, oradakiler yüzde yüz kesin olmasa da seçmecedir, seçilmiş kişilerdir. Kısacası bu ortamda sınavı geçmek daha kolaydır. Bu kolaylığın bilincinde olarak ve bu kolaylığa karşın sınavda kaybeden nicelerini de bizzat görmüş olarak, ben kendi hesabıma o sınavdan yüzümün akıyla çıktığımı düşünürüm.

Tabiî böyle olup olmadığım konusunda tarafsız olmama olanak yok, o kararı başkalarının vermesi gerekir. Benim nesnel bir gerçek olarak tek diyebileceğim, geçen dört yıl içinde, bugünkü deyimle «ülkücü» bir savcıyla Sultanahmet'te, ve bir de, bizim dışımızdaki diğer koğuşlar arası geçimsizlik yüzünden ucunun yaralamaya, öldürmeye kadar varmaması için, cezaevi müdürü tarafından geçici olarak aramıza sokulmuş bir mafya bozuntusu ile Nevşehir'deki ağır tartışma dışında, kimseyle bozuşmadığım, küs olmadığım ve bulunduğum koğuşlarda yaşça en küçük veya en küçük bir iki kişiden biri olmama karşın saygınlıkla karşılandığımdır.

Bu kadar «tefelsüf» ve ben...ben... hikâyesi yeter. Asıl niyetim bu süre içinde ister istemez çok yakından tanıdığım birçok kişi arasından hiç değilse bir bölüğüyle ve o yaşamla ilgili kimi anılan sizlerle paylaşmak.

Dört yıllık cezaevi yaşamımın ilk haftayı da dahil edersek yuvarlak hesaplarla 11 ayı Askerî Cezaevinde, 16 ayı Sultanahmet cezaevinde, kalan süresi de Nevşehir cezaevinde geçti.

Askerî Cezaevinde

Askerî cezaevinden daha önce söz açmıştım. Burada anlatmak istediğim cezaevinde karşılaştığım kimileri ile cezaevi yaşamından bir iki kesit. İlk önce birkaç kelime ile de olsa, o sırada cezaevi komutanı (müdürü?) olan yüzbaşıdan bahsedeyim: Yanındaki erlere bağırıp çağırırdı, ama o kadar işte. İyi bir insandı, halden anlardı. Üstelik bağlı olduğu üstlerinin emriyle belirli bir disiplin içinde yönetim gereğini, diğer yandan kıdemli yüzbaşıdan albaya kadar kendinin üstünde tutuklu olanları ve yönetim disiplini ile ilgili olarak karşı karşıya geldiğinde, onlara söz geçirme olanağı bulunmadığını düşünün. Zor bir görevdi onunki.

Matbaacımız

Barışseverlerle birlikte matbaacının da tutuklandığını, yemek konusunu birlikte hallettiklerini, cezaevine geldiğim zaman benim de onlarla birlikte yemeğe başladığımı da daha önce anlatmıştım. Üç ay kadar geçmişti sanırım, bir gün matbaacı beni bir kenara çekti ve kulağıma eğilerek konuşmaya başladı: Ben artık onlarla birlikte yemek yemeyeceğim. Aslında hepsi iyi insanlar, düşünceleri ise beni ilgilendirmez. Ama içerden duyduğuma göre, öyle bir birliktelik onlarla politik olarak da birlikte olduğum anlamına geliyormuş, onun için ayrılacağım. Diğer yandan, bir bozuşmaya, bir sarsıntıya da meydan vermek istemiyorum. Sen onları daha iyi tanıyorsun; sen anlat, dedi ve ekledi: Benden söylemesi. Sen de benim gibi yaparsan senin için de iyi olur.

Ona uyacak değildim, ama ayrılma nedenlerini barışseverlere aktardım, gayet doğal karşıladılar; hattâ eğer bir işe yarayacaksa benim de ayrılabileceğimi söylediler. Ben güldüm.

Matbaacı sessizce ayrıldı, tek başına yemeğe başladı. Kısa süre sonra da tahliyesi geldi. Eşyalarını topladı, herkesle vedalaştı, bana da, hâlâ vakit geçmiş değil, sözlerimi unutma, anlamında bir işaret yaparak ayrıldı. Ayrı yemesinin, tahliyesine bir katkısı oldu mu, oldu ise ne derecede oldu bilemem. Ama dosya tetkiki sırasında öğrendiğim, her nerede ve nasıl karar verilmişse, o kararın sonucu olarak, onun tahliyesiyle birlikte benim peşime takacakları 5 matbaacının da tutuklanmaya kalmadan davanın dışında bırakılmış olmalarıdır.

Matbaacı sevinçle ayrılıp gitti. Gidiş o gidiş. Bir daha kendisine rastlamadım, herhangi bir haber de almadım.

Ailesinin Cemgil'i ziyareti

Cemgil'in tutuklanması, İstanbul liselerinden birinde edebiyat (veya felsefe?) öğretmeni olan eşinin durumunu da sarsmış. Yozgat lisesine tayini çıkmış. Oğullarıyla birlikte gece treniyle gelecekmiş. Sabahleyin ziyaretten soma yollarına davam edeceklermiş. Cemgil anlattı. Ayrıca bizden büyük ricası öğretmen arkadaşları rolünü oynamamızdı. Eşi Nazife hanım, oğullarına babalarının ortadan yok olmasını, «babanız artık Ankara'da askerî bir okulda hocalık yapıyor» diyerek geçiştirmiş. Şimdi de okulda ziyaretine geliyor gibi geliyorlarmış. Cemgil kaç aydır görmediği eşini ve çocuklarını göreceği için büyük heyecan içinde ikide bir saatine bakıyor, diğer yandan da çocukların kafalarını karıştıracak bir durum olasılığından ötürü tedirginlik içinde, durmadan bize rollerimizi tekrarlatıyordu. Galiba cezaevi müdürü de haberliydi. O da elinden geleni esirgemeyecekti.

Geldiler, kameriyeye götürüldüler. Etrafı asmalarla sanlı kameriye, içindekileri kem gözlerden gizlediği gibi, içindekilere de dışarıda ne olup bittiği konusunda bir gözlem olanağı vermeyecek kadar kapalı, tahta sıralarıyla loş ve hoş bir yerdi. Birer ikişer kameriyeye geldik, babalarının öğretmen arkadaşları olarak takdim edildik, Nazife Hanıma hoş geldiniz, dedik, çocukların başlarını okşadık. Dumrul, büyüğü, ilkokulun ilk sınıflarında öğrenci, küçük Sinan ise daha okula başlamamış. Dumrul anne ve babasının arasında sessizce oturuyor. Sinan'ın gözleri ise fıldır fıldır, etrafı kolaçan ediyor, bizleri tek tek süzüyor, ama o da konuşmuyor. Soruları tek sözcükle yanıtlamayı yeğliyor. Bana öyle gelmişti ki, özellikle Sinan burasını okula benzetememiş, kafasında sorular oluşmuş, onların yanıtım anyor. Somadan öğrendik, ayrıldıktan sonra annesini soru yağmuruna tutmuş.

Bütün bu manzara, özellikle Sinan'ın durumu beni çok, ama çok etkilemişti. Birçok ayrıntının, hâlâ gözlerimin önünde bugün oluyormuş çasma canlanması herhalde o etkinin sonucu. Göz pınarlarında zorlukla tutulup belli edilmemeye çalışılan damlalar, ama çocukların önünde güya gülerek veda seremonileri. Gerçekten çok etkilemişti beni.

O sıralarda, daha sonra Cemgil ailesi ile çok yakın ilişkilerim olabileceğini elbet düşünmemiştim. Ama bütün çekingenliğime karşın, içerde tanışıp da dışarda ilişkimin, büyük aralıklarla da olsa, devam ettiği pek nadir kişilerdendi Cemgil. 6-7 yıl soma da aynı partide birlikteydik. Karı koca benden önce girmişlerdi Türkiye İşçi Partisi'ne, sonra yaşları elverdiğinde çocuklar da sırayla aynı yolu izleyecekti.

Ve ailenin en küçüğünü de en önce, Adıyaman dağlarında bir jandarma kurşunu ile yitirecektik. İlk duyduğum an, kocaman bir kaya oturmuştu sanki yüreğimin üstüne. O günlerde çok gencimizi yitirdik. Ama Sinan'ın yeri başka olmuştu, belki de onu çok küçük yaşından beri tanıdığım için, belki de, belki değil muhakkak, o ziyaret gününün unutamadığım anısından dolayı. Şimdi bu satırları yazarken de, o koca kaya gene bütün ağırlığıyla yüreğimin üstünde.

Orhan ağabey

Tam hatırlamıyorum, galiba ünlü 1951 tutuklamalarının bir öncüsü gibi ortaya çıkan «Ankara terziler davası» dolayısıyla alınmıştı içeriye yüzbaşı Orhan Bener. Sivri, siyah bıyıklarıyla, hep güleç yüzüyle, çevik, çalâk haliyle gözümün önünde. Bana satrancı öğreten ve piyonundan şahına kadar taşların nasıl hareket edebileceğini öğretir öğretmez de «çoban matı» ile beni yenen Orhan ağabeyi nasıl unutabilirim? Sonra çok oynadık. Her oynayıştan sonra da bana nerelerde, nasıl yanlışlar yaptığımı tek tek anlatır, satranç bilgimi geliştirmeye çalışırdı.

Bir gün nasıl olduysa oldu, bir konuşma sırasında öğrendim; o öykü de yazıyormuş, ancak kendi askerlik durumu dolayısıyla Vüs'at O. Bener adını kullanıyormuş. Onu söylediği anda hatırladım. O günlerde daha yeni çıkmaya başlayan ve olanağım oldukça izlediğim *Yeni istanbul* gazetesi bir öykü yarışması açmış, kazananların öykülerini yayınlamaya başlamıştı. Vüs'at O. Bener de kazananlardan biriydi. Daha sonra bir öyküsünü Cemgil'e, yalnız Cemgil'e verip fikrini almak istemişti.

Kısa sürede de tahliye olmuştu galiba. Onunla bir daha karşılaşma olanağım olmadı, ama kitaplarını okudum. Yeğenini ve kardeşini tanıdım. Yeğen Yiğit BenerTe dışarıda, Brüksel'de bir süre aynı küçük daireyi paylaştık. Kardeşi Erhan Bener'in önce Maliye bürokrasisi anılarını, sonra da romanlarını okudum. ÖDP'nin (Özgürlük ve Dayanışma

Partisi) 1999 seçimi öncesi destek toplantısında kendisiyle yüz yüze tanışma, konuşma fırsatım oldu. Ama Orhan ağabeyle hayır. O benim için hâlâ güleç yüzlü, çevik, çalâk yüzbaşı.

Mehmet Asteğmen

Gecenin oldukça ilerlemiş saati, koridorda bir gürültü, bir patırtı... Bir sarhoş getirmişler. Merkez Komutanlığı'nda yer mi kalmamış, yoksa bu subay mıymış ne, bizim koridordaki hücreye kapamışlar. Sabah ola hayrola, hepsini bir bir öğreniriz. Yatıp uyumaya bakalım.

Sabahleyin öğrendik gerçekten. Kahvaltıdaydık. Otuzlu yaşlarda bir yedek asteğmen, iki tarafında iki asker, yanımızdan geçerken sordu. Barışseverlerin içerde olduğunu biliyordu, bizim onlar olup olmadığımızdan emin olmak istemişti. Afili bir asker selâmı verdi. Tanıştığımıza memnunum; ben görevli olarak Kore'ye gidiyorum. Allahaısmarladık, dedi ve askerlerin kollarında gitti.

Erler anlatıyorlardı; geldiğinde zil zurna sarhoştu, ne dediği anlaşılmıyordu; güç halle hücreye koyup yatırabildik..

Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum, belki birkaç saat. Daha öğle olmamıştı. Bir de baktık, asteğmenimiz geri geliyor, küçük bavulu da yanında. Bu kez bir gecelik bir misafirlik değil, iş resmiyete binmiş, asteğmenimizi tutuklamışlar. Neden mi dersiniz, neden olabilir ki, elbette millî menfaatlere zarar verici faaliyette bulunmaktan, bizim gibi 161 'inci maddeden.

Sonra olayların gelişimini adım adım, tanışıklık arttıkça, emin oldukça biraz daha geriden, bir başka sefer daha da geriden başlayarak anlattığında öğrendik. Ama ben öyle yapmayacağım, olabildiğince baştan başlayıp aktaracağım:

Önce kendisini tanıyalım. Tanınmış bir ailenin küçük oğlu. Orta okuldan sonra öğrenimini dışarda, Fransa'da, İsviçre'de tamamlamış, hukuk doktoru olmuş; askerliğini daha fazla geciktirmesine olanak kalmadığında da ülkeye dönmüş.

Asteğmenimiz yalnız hukuk doktoru değil, tam bir poliglot, birkaç dili su gibi biliyor. Fransızca'ya, Marsilya ağzıyla veya Paris şoförlerini taklit edecek veyahut Belçika'nın güneyinde konuşulan biçimiyle konuşacak kadar hâkim, onun yanı sıra İsviçre'nin üç dilli olmasından

yararlanmış, Almanca ve İtalyanca da biliyor. İtalyanca'yı bilince Romence de sökülmüş, son merakı Portekizce, yanında Portekizce dergi ve kitaplar.

Türkiye'ye geldikten kısa bir süre sonra hakkında 142'den soruşturma açılmış. 1940'lann sonu ile 1950'nin başlarında Paris'te "İleri Jön Türkler Birliği" adıyla, yüksek öğrenim için orada bulunan ilerici Türk gençlerinin oluşturduğu, başlarına da gerçekten eski bir Jön Türk'ü geçirdikleri bir kuruluş vardı. Uluslararası Öğrenci Birliği'ne (IUS) Türkiye adına katılmış, Nâzım'ın kurtarılması sırasında Paris'te rol oynamış ve asıl Türkiye'deki muhtelif adreslere -bunların başında da Emniyet geliyordu- postaladıkları bildirileriyle tanınan bu kuruluşla ilgili olduğu iddiasıyla açılmış bu soruşturma. Kendisi her ne kadar öyle görünmemeye çalışsa da Türkiye'nin durumundan bihaber değil. Ne olur ne olmaz diye, giderayak İsviçre polisinden, adı geçenin komünistlikle ve komünist partisi ile ilişkisi yoktur, gibisinden bir «temiz» belgesi almayı ihmal etmemiş.

Diğer yandan Yedek Subay Okulu'na da girmiş bulunuyormuş. Bu gelişmeden habersiz sivil savcıya, okul bitinceye kadar bu soruşturma dondurulsa veya hiç değilse tutuklama olmasa, demiş. İyi yürekli savcı da kabul etmiş. Söyledikleri aşağı yukarı böyleydi. Bana kalırsa, belki bir ihbarın ötesinde ciddî bir iddia yoktu ortada; ayrıca hemen harekete geçmeden önce enine boyuna düşündürecek kadar önemli bir aile adı, bir de İsviçre Emniyetinden temiz kâğıdı. Bunlar birleşince, dosya tümüyle yok edilemese de, oraya buraya, kimlik soruları, bilgi edinme yazılan vb. ile biraz sumen altında uyutulabilirdi gerçekten.

Ancak subaylığına neredeyse günler kala Kore'ye asker gönderme kararı çıkmaz mı? Bizimki hukuk doktoru, yabancı dil desen gani, Kore için biçilmiş kaftan. Önce gönüllüler olarak seçiliyorlar. Kem küm bizimki karşı çıkıyor. Annesinin yalnız olduğunu vb. söylüyor. Değil mi ama efendim, diyordu bana, annem yalnız, bir an önce yanında olmak istiyordum, hem ben de barışseverim, savaştan hoşlanmıyorum. Ama asıl ayak sürçmesi bunların ötesinde, daha sonra anlattığı, hakkındaki iddiadan dolayı en ufak bir terslikte ilk akla gelecek olan kişinin kendisi olacağı düşüncesi idi ve bunda yerden göğe kadar haklıydı.

Bu arada asteğmen olarak okulu bitirmek üzere olan bizimkine, gönüllü olmayacağı anlaşılınca bu kez emir veriliyor. Kore'ye gideceksin. O da Okul Komutanlığı'na bir mektup yazarak hakkındaki iddia ve soruşturmayı bildiriyor ve bu durumda Kore'ye gitmesinin doğru olmayacağını yüksek takdire arz ediyor. Derken Komutan çağırıyor. Ve ilk sözü, şimdiye kadar komünistliğini saklamaya çalışan çok kişi gördüm, ama «benim hakkımda komünistlik soruşturması var» diye kendini ihbar eden birisiyle, bu kadar yıllık subaylık hayatımda ilk defa karşılaşıyorum, demek oluyor. Ve ilâve ediyor, madem ki, bunu bize haber verdin. Bu kadar doğrulukla ve dürüstçe davrandın, o zaman senden kimseye bir ziyan gelmez demektir. Yani neticede Kore'ye de gidebilir.

Kısacası bu hesap da boşa çıkıyor. Okul bitiyor. Asteğmen olarak tayin emri Kore'ye gidecek birliğin karargâh subaylığı veya öyle bir şey. Mehmet asteğmen için gitmekten başka yol yok gibi.

Son anda, büyük çoğunluk gemiyle yola çıkarken kendisinin de içinde olduğu kimi subayların daha soma, özel bir uçakla gideceklerini öğreniyor. İşte yeni bir umut ışığı. Eğer herhangi bir nedenle saatinde uçağa yetişemeyip kaçırma durumu olursa ikinci bir uçağa veya gemiye kadar köprülerin altından çok su akabilir. O halde ne yapıp yapmalı, uygun bir nedenle uçağı kaçırmalı.

Bir kez buna karar verilince ne yapabileceği de kendiliğinden ortaya çıkıyor. Diyelim ki, bir ağız dalaşı ile ortalık karışıyor ve en fazla bir iki günlük gözaltına alınma durumu oluyor. Yetmez mi? Uçak çoktan havalanmış olacaktır.

Akşam olunca harçkete geçiliyor. Önce bir bar, olmadı, arkasından bir bar daha. Bu böyle gece 2'lere kadar sürüyor. Ne kadar dik kafalılık, garsonlara bağırma, konsomatrislere haddini aşma. Ne yapsa, ne söylese kâr etmiyor. Çünkü ertesi gün Kore'ye, savaşa gidecek bir asteğmenin son gecesinde o kadarcık bir hakkı olmalıdır. Elbette kızabilir, bağırabilir, içkiyi dökebilir, ağzından çıkanı kulağı işitmeyebilir; hepsi, hepsi anlayışla, hoşgörüyle karşılanmalıdır.

Gece yansından soma girdiği son bardan da elleri boş çıkınca asteğmenimizin kafası zaten dumanlı, üstelik canı sıkkın mı sıkkın, yolun bir sağına bir soluna merhaba diyip giderken bir taraftan da kendi kendine söyleniyor. Ve en olmadık zaman ve yerde, kendi kendine hesapsız kitapsız konuşması, duraktaki taksi şoförünün millî duygulanna dokunu-

yor ve onu ihbar ediyor. Ve asteğmenimiz yaka paça Merkez Komutanlığına getiriliyor. İstediği olmuş uçak gitmiştir. Ancak ertesi gün öğrendiğine göre bu kez 161 'inci maddeyi ihlâlden 3 yıl 9 aya varabilecek bir ceza ile karşı karşıyadır.

Artık bütün mesele bu badireden nasıl sıynlınabileceğidir. Her fırsatta soruyor, öğrenmek istiyordu. Bir hukuk doktoru olarak asıl onun bizlere öğretebileceği çok şeyler olduğu söylenince de, doğru, hukuk doktoruyum, ama pratiğim yok, özellikle Türkiye'deki koşullar üstüne. Bunlar benim için hiç bilinmeyenli denklemler gibi, onun için sizlerden öğreneceğim, buna mecburum vb. Bu konuşmalar sırasında Vahti'den TCK'nın delilik ve geçici delilik hakkındaki maddelerini de öğrendi ve düşünmeye başladı.

Ne dersiniz, olabilir mi ki? Önce anne yardıma çağrıldı. Zavallı kadıncağız zaten ne yapacağını, kime başvuracağını bilmiyor; hısım akraba, ahbap, tanış koşturup duruyor. Bunca yıllık ayrılıktan sonra sevgili oğlu nihayet gelmiş, ama gelir gelmez de önce Yedek Subay okulu, arkasından Askerî Cezaevi, gelişi neye yaramıştı ki. İşte ona, kendinin de aşağı yukarı inandığı tam ona göre bir iş. Her fırsatta Mahkeme'ye gidecek, yargıç ve savcıları görecek, bu deli oğlandan ne kadar çektiğini anlatacak.

Ve kendisi duruşmada, çakı gibi subay kıyafetiyle, adı okunur okunmaz derhal kalkıp bir selâm çakıyor ve ayakta dimdik, «Rahat» veya «Otur» komutunu bekliyor. Sorgusunda nedenini söylemeden o gece gittiği barları anlatmış, duruşmada bütün konsomatris hatunlar hazır. Daha önce dosya tetkiki gidişlerimden birinde onlarla karşılaştığımı yazmıştım galiba.

Kadınlar onu kollamış; efendiden biriydi, ertesi gün Kore'ye gideceğini söylüyordu, şundan bundan konuştuk, diyorlar; savcı zorlayacak oluyor ama ötesi yok. Bu kez soru asteğmenimize yöneltiliyor, ne yapıyordun o sırada, neler konuşuyordun?

O gene her zamanki gibi dimdik, hazır ol, durumunda bar hikâyesini anlatıyor. Kadınlara ne kadar güzel olduklarını söylüyor ve müdever (yuvarlak) kısımlarını okşuyordum, sayın komutanım.

Bir kahkaha kopuyor. Ve kendisi ne kadar ciddiyetini korur durumda olsa da duruşmalar artık bir neşe, kahkaha vesilesi olmakta.

Ve sonuçta Devlet Hastanesi Asabiye Servisinde 15 gün kontrol altında tutularak, o laflan söylediği sırada geçici delilik durumunda olup olmadığı konusunda rapor istenmesine karar çıkıyor.

Asteğmenimiz durur mu, asabiye hocası hakkında her yandan bilgi toplamakta. Adam Girit'liymiş, futboldan hoşlanırmış, bilmem hangi kulübü tutarmış vb.

Hoca servise girdiğinde asteğmenimizin etajeri üstünde Fransızca bir futbol dergisi, hoca dergiyi kanştınyor. Konu tabiatıyla futbol, o ise bana söylediğine göre hiç bilmediği ve hoşlanmadığı konuda gene de hocanın dikkatini çekecek ve hoşuna gidebilecek bir şeyler bulup söylüyor, ailesinin Girit'li olduğunu da araya sıkıştınyor. Derken konuşma Fransızca ve diğer dillere kayıyor.

Sonuçta 15 gün, Hocanın yeni kitabı için birçok makale ve kitap bölümü tercümesi ile geçiyor ve asteğmenimiz, geçici olduğu için subaylık konumunu da etkilemeyen uygun raporla tahliye olup aramızdan ayrılıyor.

Somaları, onunla ilgili ne derece gerçek olduğunu bilemediğim birkaç şey duymuştum. İkinci bir kez yeniden benzer iddia ile tutuklandığı, bu sefer kurtulamadığı gibi hikâyeler. Onları bilemem, ama bildiğim bir şey varsa adamakıllı alkol düşkünü olduğu ve asıl bunun ilerde yaşamını karartabileceği idi. Öyle de olmuş galiba. Son işinin kimi sendikaların hukuk müşaviri gibi bir iş olduğunu duymuştum.

TİP G. Sekreterliği göreviyle Ankara'dayken, yıl 1967 veya 68 olmalı, bir kez ucuzcu bir lokantada kendisiyle karşılaştım. Tanıyınca, o benden de fazla heyecanlandı. Yemekten sonra, beni kırmayın ne olur bize gidelim, size bir şey göstermek istiyorum, dedi.

Gösterdiği İtalyanca yazılmış bir teşekkür mektubuydu. Mektup İtalyan Komünist Partisi Genel Merkezinden geliyordu. Teşekkürün nedeni, İkinci Dünya Savaşı'nm sonlannda İsviçre'den İtalyan dağlanna geçerek komünist gerillalara katılan Mehmet'in gerek çarpışmalar sırasında, gerek dürüst hukukçu kimliğiyle yakaladıkları faşistleri -ki Mussolini de bunlardan biri olmuştur- yargılama sırasında gösterdiği üstün performanstı. Bir yabancı olarak Parti'nin büyük teşekkürünü hak etmişti.

İstanbul'a nakil

Askerî cezaevinde daha birçok insan tanıdım. Ama değişik nedenlerle, onlardan söz etmeyeceğim.

Bütün cezaevlerinin adlarında bir de tutukevi eklemesi vardır. Şimdiki durumu bilmiyorum, ama o günlerde yürürlükte olan kurallara göre tutuklu olanlar yalnızca kaçmalarını ve kanıtları karartmalarını önlemek için tutuklanmış bulunduklarından dolayı cezasını çekmekte bulunan hükümlülere göre birçok konuda çok daha serbest olmaları gerekirdi. Kural böyleydi gerçi, ama aynı yerde bir arada tutulmalarından mıdır nedir, tutuklu hükümlü ayrımı kimse tarafından yapılmazdı, hattâ orada bulunan herkesin adı mahkûmdu. Benim o sırada yattığım cezaevleri içinde Soğukkuyu Askerî Cezaevi, diğer binayı bilmem, bulunduğum subay koğuşundan bahsediyorum, bu ölçüler göz önüne alındığında, belki de orada esas olarak subayların bulunmasından dolayı, gerçekten bir tutuk evi idi. Ancak son tahliyeleriyle barışseverlerin ayrılmasından sonra, benim de bütün isteğim bir an önce İstanbul'a Sultanahmet'e gönderilmem olmuştu.

Dava daha Temyiz safhasındayken, bozulma olanağının olmadığı, bir daha oraya dönmeyeceğimin anlaşıldığı anda beni İstanbul'a yolladılar. O zaman üzerinde düşünmemiştim. Sözlü olarak fırsat buldukça yinelediğim isteğimin karşılandığını sanıyordum. Ama ne olursa olsun, İstanbul'da olmak başkaydı, birçok arkadaşımla aynı koğuşta bir arada olacaktım, ailemi ve diğer arkadaşlarımı da ziyaretlerde görebilecektim.

Şimdi düşünüyorum da, nasıl, hangi vasıta ile İstanbul'a nakledildiğimi bile hatırlamıyorum. Belleğimde en ufak bir kırıntı yok.

Öyleyse doğrudan Sultanahmet cezaevi.

Sultanahmet Cezaevinde

Cezaevi denince

51 yazının ortasında Ankara Askerî cezaevinden İstanbul Sultanahmet cezaevi siyasiler koğuşuna yeniden geldiğimde Dernek'li arkadaşlarımdan henüz sorgu yargıcının karşısına çıkmamış birkaç kişi vardı. Onlar da tahliye olunca içeride dört arkadaş kaldık. Bir ara barışseverlerden Cemgil de kalan birkaç aylık cezasını çekmek üzere aramıza

katılmıştı. Bizlerin ve dergi yöneticisi veya vakti zamanında ciddi nedenlerle siyasi koğuşların sakini olmuş bir iki kişi ve nihayet 46'nın Sıkıyönetim mahkemesinde beraat ederek yeniden örgütlenen Esat Adil'in Sosyalist Partisi'nin Genel Yönetim Kurulu üyeleri ile onlarla birlikte tutuklanan iki Dernek'li arkadaşım dışında Siyasi Koğuşa getirilenler, ülkedeki antikomünizm rüzgârının ne kadar kuvvetle estiğinin bir göstergesiydiler adeta. Hemen hemen gün geçmiyordu ki, rüzgârın içeriye savurduğu bir zavallı karşımıza gelmesin. Günlük basın da bu olayları artık üçüncü sayfa haberi olarak veriyor ve hepsi için geçerli bir genel başlıkla "Taslaklar" olarak niteliyordu tutuklananları; «Gene bir komünist taslağı yakalandı» gibi başlıklarla.

Ancak hemen şunu da belirtmeliyim ki, birkaç kişinin dışında, getirilenlerin büyük çoğunluğu, böyle hemen tutuklanma gibi bir terörsel davranışı kesinlikle hak etmemiş bulunsalar da, genel ortalamanın dışında ve çoğunlukla üstünde düşünce ve davranış özelliklerine sahiptiler. Gerçi büyük çoğunluk mahkemeye çıkınca, duruşma sırasında tahliye ve neticede beraat karan alıyordu ama, o sıralarda zaten bir yıldan başlayan ceza miktarının asgarî haddini neredeyse doldurmuş bulunuyordu. Aslında cezası kesinleşip, hem de bir yıldan çok daha fazla yatmak üzere yurdun çeşitli illerinden Nevşehir cezaevine gönderilenlerin durumu da gerçekte çok farklı değildi ya, onlardan örnekleri Nevşehir'den söz açtığımda vereceğim, şimdi sırada Sultanahmet var.

Cezaevi yaşamı ve koğuş sakinleri hakkında söyleyeceklerim, büyük çoğunlukla o «taslaklar»la ilgili olacak. Ama onlardan da önce, ilk sırada bizzat Sultanahmet cezaevi, cezaevinin kendisi olmalı sanırım.

Sultanahmet meydanından, Ayasofya müzesinin arkasına doğru dönerken yolun öte tarafındaki, şimdi diğer bütün arsalarda olduğu gibi otopark olarak kullanılan arazide 30'lann başında adliye binası bulunuyordu. Aslında bulunuyormuş demem daha doğru olacak, çünkü ben 6 yaşındayken bu bina yanmış, kül olmuş, hayal meyal hatırlıyorum, hatırladıklanmın da o günlerden mi, yoksa daha sonra bana söylenenlerden mi olduğunu doğrusu ayıramıyorum. İşte o yangın yerinin hemen yanındaki sokakta denize doğru yüz, yüz elli metre ilerlediğinizde «ceza ve tutuk evi» de kocaman demir kapısıyla karşınıza çıkar. Daha doğrusu çıkardı, şimdi 4 yıldızlı bir otel olarak turistlerin hizmetinde.

Demir kapıdan içeri girdikten sonra, gözünüz karanlığa alışıp ilerlediğinizde iki katlı taş binanın ortadaki büyük avlunun dört yanını sardığını görürdünüz. Giriş tarafında, idare bölümüyle, revir ve ona bitişik beyler koğuşu bulunuyor, alt katın sağ ucunda kadınlar, dört köşe meydanı çevreleyen diğer üç bölümde de alt ve üst kadarıyla erkek koğuşları var. Bizim zamanımızda, yani 50'lerde siyasiler koğuşu girişe göre sağ karşı köşedeydi, siyasilerin üstü de sübyanların yani çocukların, yaşı 18'den aşağı olanların koğuşu. Katların altında yarı yarıya bodrum diyebileceğimiz bölümlerde de ilk gelenlerin bulunduğu karantina ile «kapalı»lar, cezaevi içinde disiplin suçu işlemiş olanların kapatıldığı hücreler bulunmaktaydı. Gene o zamanki usûle göre, diğer tutuklular sabahleyin sayımdan sonra koğuş kapılarının açılmasıyla ortadaki büyük avluda serbestçe dolaşıp volta atabilirlerdi. Siyasî ve sübyan koğuşları ise günde iki kez birer saat aynı avluya çıkabilir, onların avluda bulunduğu saatler içinde diğerleri koğuşlarına kapatılmış olurdu. Böylece diğer tutuklular siyasilerin şerrinden masun tutulur, sübyanlar da erkeklere karşı korunmuş sayılırdı. Sübyan diyorum ya, aslında kelimenin eski Türkçe'deki şekli sîbyan, «sebi»den (çocuktan) geliyor, çocuklar demek. Ama, «şaki»lerin karşılığı olan «eşkıya» nasıl tekil sayılıp eşkıyalar, benzer biçimde evraklar, eşyalar deniyorsa bu da öyle, sübyanlar koğuşu deniyordu. Belki şimdi doğrudan çocuklar diyorlardır. Ayrıca örneğin İstanbul'da çocukların tutukevi tümüyle ayrıldı büyüklerin yanından.

Her neyse biz çocuklarla birlikte çıkıyorduk açık havaya, kadınlara gelince onların bölümünde siyasî ayrımı yoktu, yalnızca odaları ayrıydı. Hepsi birden topluca ayrı bir bahçeye çıkıyorlardı. Koğuşları da, bahçeleri de bizimkinden tamamen ayrıydı.

Girişin bir bölümünde hamam ve etüv bulunuyordu. Etüv dedim de aklıma geldi. Etüvün cezaevindeki adı ütüydü, etüve dil dönmeyince olmuş ütü. Bir üniversiteli genç, komünist propagandası iddiasıyla tutuklanıp Sultanahmet'e getirilmiş. Elbiselerini ütüye verecek misin, demişler. O da tabiî diyerek vermiş. Rengi atmış, buruş buruş tek takım elbisesine gözü takılanlara acı acı gülümseyerek anlatıyordu ütü hikâyesini.

Aslında gerek hamam, gerekse ütü, karantina ve kısmen tıraş, başlarında birer ağa, cezaevine ayağını ilk basanlar için doğrudan ütülme

yoludur. Onlardan kurtulmak, cebindeki para miktarına göre, ağanın gönlünü hoş etmekle mümkündür ancak. Zaten daha önce gardiyan, gelenin parasını bütünüyle saymıştır ve haber çoktan ağaya ulaşmıştır.

İşte tam burada siyasilerin ağırlığı kendini gösterir. Onlara dokunulmaz, dokunulamaz. Eskaza biri dokunacak olursa dilekçeler, savcı, müfettiş araştırmaları... neticede ortalığın karışacağını bilirler ve gardiyanıyla, diğer ağalarıyla ne yapıp yapıp durumu yeniden düzene koyarlar. Siyasilere gösterilen ayrıcalığın bir tarafı burada, bu korkudadır, bir tarafı da o zamanlar cezaevlerinde, siyasilerle ilgili yerleşik genel kanıdır. Siyasiler cezaevi derecelendirmesinde en üsttedir, onları namus cinayetiyle ağır ceza yemiş suskunlar izler. Daha soma diğer katiller vb. sıralanır. En sonda da gece işçileri... hırsızlar. Adem babalar ise sıralamaya girmeyecek kadar aşağıda, sıralama dışı.

Vaktiyle siyasiler diğer tutuklularla bir arada iken onlardan çok yardım görmüştür diğerleri; dilekçe, müdafaa vb. için, Hanya'yı Konya'yı onlardan öğrenmiştir ve nihayet, çok zaman söylemek isteyip de beceremediği konularda, onların herhangi bir silâh kullanmadan yalnızca «kalem»leriyle baştakileri titrettiğini bilir.

Bütün bunlardan dolayı derecelenme böyle oluşmuştur. Siyasiler, yani komünistler daima saygıyla anılırlar, karşı karşıya gelindiğinde saygıda kusur edilmez. Siyasilerin diğerleriyle birlikte oldukları dönemlerin sonrasında da, koğuşlarda birinden ötekine, eski hapishaneciden yeni gelene aktarılan hapishane adabının bir parçasıdır, hem de önemli bir parçasıdır bu da. Eğer özel olarak meydan okumaya kalkmamışsa, nasıl kimsenin dalgasına taş atılmaması gerekiyorsa, nasıl kimsenin voltasının kesilmemesi gerekiyorsa... bu da öyle.

Cezaevlerindeki ilk dört yılımı bu derecelenmenin geçerliliğini henüz sürdürmekte olduğu bir dönemde yaşadım. 6-7 Eylül'de de, 12 Mart sonrasında da zaten askerî tutukevinde, kendim gibi olanların arasındaydım. Son kez 1987-1990 arasında gördüğüm ise, köprülerin altından çok su akmış olduğu idi. İki kişi gene diğerlerinin, hapishane diliyle "kader mahkûmları"nın yaşadığı bölümlerin tamamen dışındaydık. Buna karşın, artık o kendiliğinden diyebileceğim saygı ve çekingenlikten eser kalmamıştı. Ancak kişiler, kişi olarak, kişilikleriyle bir yere taşıyabiliyordu ilişkileri, o kadar. Kalemin ötesine geçildiğinden

midir, ayrım gözetmemek kalktığından mıdır, yeni gelenlerin çoğunlukla çok genç olup genççe davranışlarının ön plâna çıkmış olmasından mıdır, siyasî yani komünist sözcüğü üzerinde yıllar boyu sürdürülen propagandanın, giderek kendini daha ağır hissettirmesinden midir veya hepsinin birlikte rol oynamasından mıdır, bilemem. Ama bu böyle. Nedenlerini tartışacak değilim; niyetim, arada geçen onca yılda adım adım oluşmuş yeni durumu tespit ve kaydetmekten ibaret.

Medet'in hikâyesi

Sultanahmet'te bir yıl Medet'le birlikte yattım. Dinamo'nun deyimiyle 6-7 Eylül kasırgasında da birlikteydik. Daha sonra dışarıda da değişik zaman ve yerlerde karşılaştığım oldu. Kısacası yakından tanıdığım bir koğuş arkadaşı, ona kalırsa kesinlikle yoldaş.

Şimdi hesap ettim de, benden en az 15 yaş büyük olmalı. Zeki, adamakıllı zeki, eli işe yatkın, gayet iyi yemek yapar, gayet güzel çamaşır yıkar, ütüsüne diyecek yoktur. Cezaevinde bunlar geçerli olduğu için önce onları saydım, bunların ötesinde küçük ev aletleri tamiri, elektrik işleri, tenekecilik, boyacılık... velhasıl, duruma göre bir veya öbürünü öne çıkardığı değişik becerileriyle kendini geçindirecek, ayakta tutabilecek bir kişi ve yıllardır Beyoğlu'nda böyle yaşamış ve yaşamakta.

Beyoğlu deyince, evet, Medet gerçek bir Beyoğlulu. İş icabı olarak, zorunlu gidiş gelişler dışında yıllar var ki, Beyoğlu'nun dışına adımını atmamış. Aslında işinin de Beyoğlu'nda olmasını gözetmiş hep. Sorduğumda, Beyoğlu'nun dışında kendisini yabancı ve yalnız hissettiğini söylemişti. Onun köyü, kasabası, ili, hattâ vatanı, evet vatanı Beyoğlu'ydu. Ekleyeyim: Kendine özgü şivesi de herkesin ilk görüşte dikkatini çeken bir özelliğiydi.

O zamanlar, yani 50 yıl önce İstanbul'da önemli ölçüde azınlık, Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşlarımız yaşamaktaydı ve hepsinin, ana dillerini bilemem, ama Türkçeleri kendine özgüydü. Böylece dikkatli bir kulakla kolayca ayırt edilebilirlerdi. Bu ağızlara, daha az karşılaşılmakla birlikte orta Anadolu, doğu Karadeniz, doğu illeri ağızlarını da ekleyebilirsiniz. Ama Medet'inki hiçbirine uymuyordu. Nedenini daha sonra öğrendim. Medet, Ekim ihtilâlinden sonra İstanbul'a, Beyoğlu'na sığınmış ve orada kalmış küçücük bir topluluk olan beyaz

Rus'larla birlikteydi ve onların Rusça'yla karışık bozuk Türkçe'sini kapmıştı.

Şimdi sıra, onun ilginç ve ilginç olduğu kadar da düşündürücü hayat hikâyesini aktarmakta: Medet aslında Erzurum'lu, Erzurum'un köylerinden. Köyünün biraz ötesinde Çarlık Rusya'sı ordusunun bir karargâhı var. Medet meraklı, her şeyi öğrenmeye meraklı. Her sabah uyanır uyanmaz soluğu karargâhta alıyor. Onların dilini bilmiyor ama yavaş yavaş sökmeye de başlıyor. Karargâhın komutanı, herhalde daha 5 yaşını aşmamış olan Medet'i pek seviyor; onu, ara sıra üst baş, çikolata şekerle kolluyor. Adamın çocuğu da yokmuş, yavaş yavaş onu çocuğu sayıyor, öksüz Medet de komutanı babası yerine koyuyor.

Bir süre böyle gidiyor, sonunda ayrılık saati geliyor. Çarlık ordusu geri çekilecektir. Komutan Medet'in akrabalarından izin alıyor, Medet'i de oğlu olarak yanında götürüyor. Moskova'ya gidiyorlar. Medet okula kaydoluyor. Fakat artık durum farklıdır. Çünkü onun babası asildir, ihtilâle kesinlikle karşıdır, Sovyet'lere karşı savaşır ve ölür. Babasının ölümü ile birlikte Medet'in bütün dünyası yıkılır. Üstelik komutanın dul eşi yeni rejimin taraftarı birisiyle evlenmiştir. Gerçi, Medet'in deyimi ve şivesiyle, anneliği de onu sevmektedir, ona karşı bir annenin yapabileceği her şeyi yapmaya çalışmaktadır, ama o, bir türlü unutamadığı babasının tarafındadır, yeni rejimin karşısındadır ve babasının arkasından annesinin öyle birisiyle evlenmesini affetmemiştir.

Bu arada yıllar geçer. Medet 18 yaşını tamamlar ve «ben Türk'üm, Türkiye'ye gitmek istiyorum» diye dayatır. Etraftan ne söylense kâr etmez. Türkiye Elçiliğine başvurulur. Elçilik kanalıyla, artık Türkçe'yi tümüyle unutmuş bulunan Medet, Türkiye'ye yollanır. Hısım akrabasından kimse bulunamaz. Devlet, Sovyetler Birliği'ndeki öğrenimini de göz önüne alarak onu askerî liseye kaydeder.

Medet bir süre okulda kalır, çok yavaş da olsa yeniden Türkçe'yi sökmeye başlamıştır. Fakat okulun havası da, arkadaşlarının ona karşı ayrımcı tutumu da onu hiç sarmamıştır. Ayrılma kararını bildirir, okul da, arkadaşları da bu karardan memnundur, zorluk çıkarmazlar. Bir gün kendini beş parasız dışarıda bulur. Dışarıda bulunca da gider, Beyoğlu'ndaki beyaz Rusları bulur. İşte o günden beri de onların arasında yaşamaktadır.

Kısa yaşamında beyazı da görmüştür, kazılı da, akı da karayı da; düşünür, düşünür, kararını verir, gelmekle hata etmiştir. Ama yapacağı bir şey yoktur, yeni duruma uyum sağlamaya çalışır. Çalışmasına çalışır, ama bir süre bizzat yaşadığı, aynı zamanda okuduğu, öğrendiği rejimden yanadır artık. Artık bir komünisttir o, kendini öyle tanımlar. Türkiye'deki sol hareketlerden habersizdir, onlardan kimseyi tanımak fırsatı olmamıştır. Değil onlardan kimseyi, beyaz Rusların ve alışveriş yaptığı birkaç dükkân sahibinin dışında kimseyi tanımamaktadır. Öyle de olsa bir komünisttir o, fırsatını bulduğunda ve kendine özgü konuşmasını dinleyen olduğunda düşüncelerini açıklamaktadır.

Düşüncelerini açıklamakta ve belâyı da davet etmektedir. Ne demişler, bir sıçrar çekirge, iki sıçrar ve sonra... Yıl 1950, aylardan Aralık, günlerden Pazar, vakit akşamın ilerlemiş saatleri, yer doğal olarak Beyoğlu, Taksim Lisesi'nin arka tarafındaki pastane. Medet'in kafası biraz dumanlı, cevizli ay çöreklerine dayanamadığı, orası da bunları güzel yaptığı için, pastaneye doğru yolunu biraz uzatıyor ve birkaç tane almak için içeri giriyor.

Pastanede satıcı ile birlikte bir genç var, konuşuyorlar. Daha doğrusu genç konuşuyor, satıcı dinliyor. O sıralar Kore'de, çekilen Amerikan ordusunun artçı güç olarak geride bıraktığı Türk tugayı Kunuri'de çok ağır kayıplara uğramış. Genç heyecan içinde, komünistlere ver yansın ediyor, satıcı da başını sallayarak onu tasdik ediyor. Medet bir iki dakika dinliyor, sonra lâfa karışmadan kendini alamıyor. Komünistler hakkında hep böyle söylendiğini, ama gerçeğin hiç de öyle olmadığını, kendi yaşamım, oralarda geçirdiği günleri örnek göstererek aktarıyor. Gencin sinirlendiği açık, bir türlü unutamadığı Kunuri şehitlerinin acısını komünistlere küfrederek çıkarmaya çalışırken bu Rus tohumu da nereden çıktı şimdi. İşin büyüyeceğini, ucunun karakolda biteceğini kestiren satıcı bizimkine işaret ediyor, ağız dalaşı daha fazla büyümeden Medet dışarı çıkıyor. Oğlanın onu bırakmaya niyeti yok, arkasından koşuyor, ama Beyoğlu'nda Medet'i yakalamak ne mümkün. Önce bir çıkmaz, onun sonuna varmadan bir arsa, arkasından İstiklâl Caddesi kalabalığı. Genç, Medet'i kaybediyor.

Buraya kadar her şey iyi, güzel, ama ah o Ağa Camii önündeki karşılaşma olmasaydı. Evet, olaydan tam üç ay soma Ağa Camii durağında Medet o gençle yeniden burun buruna gelmez mi.

Kaçmanın olanağı yok. Genç, gene heyecan içinde, gözleri yaşlı, bizim askerimiz Kore'de ölürken bu adam öldürenleri destekliyor, diyerek Medet'in koluna yapışmış, çırpınıyor, polis arıyor. Biraz ileride bir polisle karşılaşıyorlar. Genç anlatıyor, anlatıyor. Bizimki devamlı «ben bu çocuğu ilk defa görüyorum, herhalde birisiyle karıştırıyor» demekte, oğlan ısrar etmekte. Bu arada olayın üç ay önce olduğunu öğrenen polis gevşiyor, bıraktı bırakacak.

Medet, anlatırken, ah, diyordu, ah cebimde bir 10'luk olsaydı, bu iş orada bitecekti. Ne çare ki, o sırada üstümde bir iki ufaklıktan başka bir şey yoktu. Mecburen Galatasaray Karakolu'na gittik, zabıtlar tutuldu. Arkası malûm.

Mahkemede o çocuğu tanımadığında direndi. Getirilen pastacı da Medet'i mahkûm ettirecek bir ifadede bulunmadı. Ama Başkanın, pek iyi, sen onu hiç tanımıyorsun, o halde, senin çok nadir rastlanabilecek hayat hikâyeni bu delikanlı nasıl biliyor, onu anlat bana, deyince söyleyecek sözü kalmadı ve mahkûm oldu.

Medet, gayet iyi yemek pişirir, demiştim. Birlikte kaldığımız süre içinde bizim «kazan»ın ahçısı hep o oldu. Eskiler içeri düştüklerinde «komuna» dedikleri bir örgütlenmeye gider, herkes nesi varsa, kendisine ziyarette ne geliyorsa onu komunaya verir, komunada her şey eşit olarak paylaşılırmış. Bizimki biraz daha basitti. Belli bir parayla kazana katılabiliyorduk. Çok sıkıntılı olduğunu bildiğimiz veya tahmin ettiğimiz koğuş arkadaşımız için o parayı da beklemiyorduk. Buna karşılık, görüşmeler sırasında yiyecek olarak kime ne geliyorsa, kazana bırakıyor, onlar topluca paylaşılıyordu. Koğuştaki herkesi de istisnasız Kazan grubuna katmıyor, kolaçan ediyor, hakkında bilgi sahibi olmaya çalışıyor, ondan sonra aramızda bir karara varıyorduk. Daha sonraki cezaevi yaşamımda da genel olarak böyle oldu. Bulaşık, ortalık temizleme vb. işleri de sırayla, nöbetleşe yapılmaktaydı. Hesaplan tutacak, eldeki parayı öncelikle hesap ederek ve bu koşulla, beklentilere uymaya çalışarak, nihayet ahçının düşüncesini alarak o günkü mönüyü tayin edecek kişi de genellikle ben oluyordum. İlkokulda iken sınıftan toplanan Kızılay pullannm hesabını tutmaktan bu yana kaderim bu olmuştu galiba. Ancak Türkiye İşçi Partisi'nde, bu konunun aynca seçilmiş sorumlusu olduğundan, henüz ona intikal etmemiş alım-satımların hesaplarıyla yetinmiştim.

Diyeceğim bizimki bir kısmî örgütlenmeydi ve öyle gitti. Ta ki, Esat Adil ve arkadaşları gelinceye kadar. O zaman farklı ve öncekilere benzer bir organizasyona niyetlenildi, ama o da ancak bir ay sürdü. Sırası gelince anlatırım.

Bulgaristan'h Osman aga

Siz zagon (veya zagun?) nedir bilir misiniz? Hayır, değil mi? Biz de bilmezdik. Osman ağadan öğrendik. 1950'lerde Bulgaristan'dan büyük bir göç olmuştu. Eskiden Rami'den somasının adı Taşlıtarla'ydı. Gerçekten de taşlı, iniş çıkışlı boş bir arazi. Göçmenler gelirken devlet onlar için o bölgede en ucuzundan tek katlı evler yaptırıp, gidecek bir yakın akrabası olmayanları orada barındırdı. Sonra o evlerden eser kalmadı. Yerine gecekonduları ve arada sırada doğru dürüst binalarıyla Gaziosmanpaşa ilçesi ortaya çıktı. İşte bizim Osman ağamız da, o sırada Bulgaristan'dan ailece göçüp Taşlıtarla'ya yerleştirilenlerden. Gelmişler, ama iş güç ne gezer, hele yaşlı isen. Bereket oğlan çalışıyor, ana baba ve iki çocuk onun eline bakıyor. Kıt kanaat geçinmeye uğraşıyorlar.

Osman aga, evin yakacak odununu çarşıdaki kömürcüden ve ancak kiloyla alıyor. Alıyor, lâkin memnun değil, kömürcünün tartı sırasında bir numara yaptığından kuşkulu. Bir keresinde aldığı odunu başka bir yerde yeniden tarttırıyor, kuşkusunda kesinkes haklı. Fakat yakında gidilebilecek başka bir kömürcü yok, Osman aga ise yaşlı, ama yaşının da ötesinde çökmüş. Uzağa gitmeyi ve elinde o yükle geri dönmeyi gözü kesmiyor, kısacası kömürcüye mecbur. Kömürcü de bunu biliyor, giderek bütün bütüne hafifletiyor torbasını. Osman aga bir lahavle çekiyor, arkasından bir lahavle daha, sonunda patlıyor. O tatlı Rumeli şivesiyle başlıyor söylenmeye. Biliyorum, diyor, eksik tartıyorsun, anlamadığımı sanma. Bulgaristan için söylemediğinizi bırakmıyorsunuz, ama orada zagon var, (yani kanun var). Eksik tartanın canına okurlar orada, yaptığına yapacağına bin pişman ederler.

Vay, sen misin, ona noksan tartıyorsun diyen, sen misin, burada, Türkiye'de Bulgaristan'ı, o komünist ülkeyi methetmeye kalkışan. Derhal karakola şikâyet, zabıtlar... Osman aga daha ne olduğunu anlamadan, yargıç karşısına çıkarılıyor, komünizmi övmekten tutuklanıp içeri atılıyor ve aramıza katılıyor. Gözleri yaşlı, ne diyeceğini bilemiyor.

Onun gibi ilk kez cezaevine düşen diğerlerine söylediğimizi ona da söyledik, yaptığımızı ona da yaptık. Merak etme, şimdi senin tutukluğuna itiraz dilekçeni yazarız. Üst mahkeme durumu elbet değerlendirecektir, bir haftaya kadar neticesini alırız. Büyük ihtimalle tahliye olursun, bu iş de biter, falan filân. Eskilerin dediği gibi bittecrübe sabittir ki, ilk günler önemlidir, onlar rahat aşılmalıdır bir kere; sonrası için Allah kerim, eğer itiraz kabul edilmemişse, sırada sorgu yargıcı var vb. istense de, istenmese de bu yaşama alışılacaktır.

Osman aga, biz vatanımıza, bayrağımıza kavuştuk, diye ne sevindikti, diyor, içini çekiyor, gene de ülkesine toz kondurmuyor, hangi şeytan dürttü beni de zagondan söz ettim, hay Allah dilim tutulsaydı keşke diyor, bütün suçu, kabahati kendinde buluyordu.

Altı ay sonra ilk duruşmasına çıktı Osman aga ve tahliye oldu.

O sıralarda epey göçmen ağırladık koğuşumuzda, benzer nedenlerle. Örneğin bir genç göçmeni anımsıyorum, bugün olsa iyi bir profesyonel futbolcu olabilecek yapı ve becerideydi, bulunduğu kulüpte başkasının yerini aldı diye şikâyetten, tabiî o söylenecek değil, hâlâ giydiği çorap yeşil, beyaz, kırmızı Bulgar bayrağı renkleri taşıdığı ve Bulgaristan'da iken, gençlerin gidebileceği tek yer olan Gençlik Derneği lokaline gittiği -onu da sorduklarında kendisi söylemiş, yoksa nereden bilecekler- gençlerin lokaline gittiği için aylarca yatmıştı.

Sen bunu hak etmişsin

Bir gün bir Ermeni vatandaşımız çıkageldi. Orta yaşlı, boylu poslu, iyi giyimli, lisanı hafifçe aksasa da, iyi ve düzgün konuşan bir İstanbullu. Perşembe pazarında demir aletler satıcılığı yapıyor.

İkinci Dünya Savaşı sırasında dışarıdan yedek parça gelmez olunca, çekirdekten yetişme ustalarımız ortaya ne cevherler koymuşlardı. Bilmem hangi iş için hazırlanmış bir parçayı, eğip bükerek, delip kaynatarak istenilen yedek parça haline getirmekten, kırılan parçanın yerine önce kalıbını çıkarıp soma dökerek eskinin yerine takıp makineyi yeniden çalıştırmaya kadar, ellerinden gelmeyen yoktu. O zaman Perşembe Pazarı da çok hareketlenmişti.

45'ten sonra dışarıdan yeni makineler, yeni yedekler ithal edilmeye başladı, o zaman da eski yedekçiler yeni satıcılar oldular. Bizimki de

onlardan biriydi. Bana kalırsa, 45'lerde, *Nor Or* adlı solcu Ermeni gazetesinin etrafında toplananlardan olmalı. TKP'de çok önemli yerlere yükselmiş Aram Pehlivanyan'dan, Türkiye İşçi Partisi Şişli ilçesinden Şehir (Belediye) Meclisime seçilen romancı Zaven Biberyan'a kadar uzanan bir kuşaktı onlar.

Bizimki o gruptan olduğunu ne kabul etmiş, ne de reddetmiş, boşlukta bırakmıştı. Geliş nedeni ise, inanmayacaksınız ama, berberdeki güreş tartışması, evet, yanlış okumadınız, güreş tartışması.

48 Londra olimpiyatlarında güreşçilerimiz yüzümüzü güldürmüştü. Serbestte 4 altın 2 gümüş madalyayla takım halinde şampiyonluk, grekoromende de 2 altın, 2 gümüş ve 1 bronz ile olimpiyat ikinciliği kazanmışlardı. Bunun tadı milletçe damağımızdaydı. Gerçi sonra, diğerleri bir savaş geçirmişken, savaş somasında daha yeni yeni toparlanmaya başladıkları sırada Olimpiyatların yapıldığı, oysa bizim üstelik uzun süredir yerine oturmuş takımımızla savaş dışında kalışımızın bu basanda büyük rol oynadığını söyleyenler olmadı değil. Onları dinlemedik tabiî, bunu söyleyenler zaferimize gölge düşürmek isteyen münafıklardır, dedik, kulaklarımızın üzerine yattık.

Fakat o ilk zafer bir daha aynı ağırlıkla hiçbir zaman tekrarlanamadı, tekrarlanamayınca da, bir daha gerçekten olup olamayacağını düşünmeden, suçlu arama peşine düştük. Gelsin demirperde hakemleri; puanlarımızı saymıyor, aleyhimize kararlar veriyor vb. Sadece güreşçilerimiz değil, kafile başkanları, antrenörler, topluca demirperde hikâyesine dört elle sarılmaktaydılar.

İşte bizimki berberde tıraş olurken böyle bir hikâyeye rastlıyor ve dayanamayıp işin esasını anlatmaya çalışıyor. Vay, sen nasıl demirperde hakemlerini, o sütü bozuk komünistleri kollarsın, onlan temize çıkarırsın... ve tartışma karakola taşınıyor, arkasından savcılık, arkasından tutuklama. Durmadan şikâyetçi olduğumuz bürokrasimiz de gerektiğinde ne kadar hızlı çalışabildiğini göstermekten çekinmez.

Bizimki, olayı böylece anlattığında bir arkadaş atıldı: Ama birader, sen bunu hak etmişsin, ne istedin zavallılardan, hazır böylece avunuyor olacakken, doğrucu Davutluk edip millî duygularını alt üst etmeye ne hakkın vardı, sen bunu hak etmişsin.

O da doğruladı. Haklısınız. Ben bunu hak etmişim, dedi. Birlikte güldük.

Bir çıkış yolu arıyordu. Aklına bir şey gelmiş. Keşke bize sorsaydı. Eşine bir dergi siparişi vermiş, Fransızca liberal bir dergi. Hani, yok mu ya, o liberal kafalı biridir, liberal dergiler okur. Oysa başına büyük iş açmıştı. Eşi vermek için uzatınca gardiyan dergi ile birlikte doğru İdareye, oradan savcıya. Fransızca bilen kimse yok, galiba içinde Sovyetlerle ilgili bir yazı da varmış. Tut kelin perçeminden. O, vazgeçtim, almayacağım, eşime iade ediniz, isterseniz onu da yapmayınız, sizde kalsın diyordu, ama kimseye dinletemiyordu. Fransızca derginin çok önemli bir kanıt olarak değerlendirildiğinin hâlâ farkında değildi. Dergi, bir yerlere gönderildi, iğneden ipliğe incelendi. Sonunda bir şey çıkmadı gerçi, ama ona epey zamana patladı.

Bu arada bana özel olarak anlatmıştı. Avukatı aracılığıyla eski kulağı kesiklerden -onun tabiri bu- evet, eski kulağı kesiklerden biri bulunmuş, meseleyi halledebilecekmiş, ancak yüklü bir miktara ihtiyaç varmış. Tabiî vereceklerdi, İnşallah, dedik. Ne oldu, ne yapıldı bilmiyorum. Fakat henüz sorgu yargıcına da çıkmadan tahliye olan çok nadir insanlardan biri oldu, o dönemde benim gördüğüm ilk ve son.

Tahliye olup dışarı çıkanlar hakkında kesin bir karar verebilmek için bir mihenk taşımız vardı. Fazlasını istemiyor, beklemiyorduk ama, hiç değilse ilk ziyarette o da ziyaretçiler arasında bulunmalı idi. Oraya kadar eli boş da gelinmezdi herhalde, o da işin cabası.

Bizimki ne mi yaptı? Ziyaret dışı bir gün, ana kapıda siyasiler koğuşu için gardiyana bırakılmış, bütün koğuşu neredeyse bir hafta idare edecek, Nişantaşı'nın en tanınmış mağazalarından alınmış, en kaliteli nevaleler ve kocaman paketin kenarında "Sen bunu hak etmişsin" yazısı.

Yıllar sonra bir akşam Şişli tramvayında rastladım. Beni tanımış, dikkatle bakıyordu. Adını söyleyerek, siz o değil misiniz, diye sordum. Hafızanızın hayranıyım, dedi. Birkaç nezaket cümlesi teati ettik. Onun durağı daha önce idi. İyi dileklerle yeniden tokalaştık. O indi, ben devam ettim.

Bando öğrencileri

Bir gün öğleden sonraydı, başgardiyan koğuşun kapısını açtı, yanında iki çocuk, içeri girdi. Biz şaşkın, sübyan koğuşunu mu karıştırdı diye

düşünürken o da şaşkın, kendi ağzıyla, bunlar kominist lik yapmışlar, deyip sübyan da olsalar bizim aramıza getirildiklerini söyledi. Onlar da korku ile kuşku arası bakışlarını etrafta gezdiriyor, sessizce bekliyorlardı. İlk uyanan Medet oldu. Onları buyur etti, üstü altı boş bir ranza gösterdi. Burada yatarsınız, dedi. Sonra hep birden konuşulmaya başlandı, soru soru üstüne. Nedir bu komünistlik hikâyesi?

Her ikisi de İstanbul Belediyesinin şehir bandosu elemanı için açtığı ilkokul sonrası yatılı bando okulunun öğrencileri, okulun verdiği lâcivert resmî elbiseler üzerlerinde, yanlarında küçücük çantaları. Önce hiçbir şey söylemek istemediler, ama tam ergen oldu olacak çağda, fıkır fıkır kaynamaya, nerdeyse nedensiz kahkaha nöbetleri geçirmeye hazır çağda, hiç konuşmadan durulabilir mi? Dilleri çabuk çözüldü. Sarışın olan ele avuca sığmaz, yaramaz mı yaramaz, okulda yapmadığı yaramazlık kalmamış. Ya sigortaları söküyor, bütün okulu karanlıkta bırakıyor; başka bir gece hortlak kılığında arkadaşlarını korkutuyor, bir gün sınıfta öğretmenin iskemlesinde toplu iğne çıkıyor, başka bir gün nefesli sazlardan birinin içinden su fışkırıyor. Başta müdür, bütün idare illallah demiş. Ama her seferinde de ne yapıp edip, bu son olacak ha, tehdidiyle kendini affettirmeyi bilmiş. Ne desinler ki, kulağı çok iyi, şimdiden kaç çalgıyı rahatça çalabiliyor, birçok parçanın notası ezberinde.

Diğeri kumral, daha ağırbaşlı, çekingen, ama onunla birlikte şeytana uymuş bir kere. Bir sefer nasılsa açılıp anlatmıştı bana. O Bursalı. Daha altı yaşındayken o sıralarda Bursa'da bir âdet olarak Cumartesi ve Pazartesi günü yapılan bayrak töreni için Bando'nun, önünde şef, marşlar çalarak Abide'ye doğru gidişini ve tören sonrası dönüşünü pek severmiş ve hiç kaçırmamaya çalışırmış. Hattâ her sefer onun uygun adımlarla kendilerini izlediğini gören bando şefinin bir kez sopasını onun eline tutuşturduğunu ve herkesin hayretle bakışı ve alkışlarıyla şef gibi sopasını sallayarak en önde yürüdüğünü, hâlâ gözleri parlayarak anlatmıştı. Onun ilgisini ve müziğe yatkınlığını sezen müzisyenler provalarda aralarına alıp epey şey de öğretmişler ve ilkokul biter bitmez hemen İstanbul'daki bando okuluna kabul edilmiş.

Peki, son kez, tutuklanmaya yol açacak kadar ağır ne yapmışlar, dersiniz? Bu kez gerçekten her türlü muzipliğin, yaramazlığın çok ötesine geçmiş yaptıkları. Daha doğrusu, gene sarışın yapmış, o da seyretmiş ve

büyüklere bilgi vermemiş. Yani espiyonluk yapmamış. Bizim sarışın, gece yarısı el ayak çekilince üst salondaki eski piyanonun kapağına orak - çekiç çizmiş çakıyla. Büyük suç bu. Çizerken de bunun adamakıllı yankı uyandıracağını tahmin ediyormuş, ama olsa olsa kulağı çekilecek, en fazla okuldan bir hafta tart verecekler vb. 13-14 yaşındaki çocukların tutuklamadan, cezaevinden, böyle olaylardan haberleri bile yok.

Müdür ve idare için sarışından kesinlikle kurtulmanın fırsatı olarak görünmüş olmalı bu. Onlara ne demeli bilmem ki, asıl onlara değil, polise, savcıya, kararı veren yargıca ne demeli ? Ne dersek diyelim, tutuklandılar. Birkaç ay aramızda kaldılar. Zaten zorunlu yaş indirimi, ceza yeselerdi dahi daha-fazlasına olanak vermezdi herhalde.

Sarışın biraz alışınca, içeride de aynı oyunları sergilemeye başladı. Gülerek geçiştiriyorduk. Ama aramızdan biri, işgal altındaki Rusya topraklarında Almanlar tarafından Sovyetlere karşı savaşmak üzere örgütlenmiş Tatar ordusundan olup esir düşerek uzun zaman kampta kalan ve nihayet Türk'üm diyerek Kızılhaç vasıtasıyla Türkiye'ye gönderilen, burada da hakkında, komünistlik propagandası iddiasıyla dava açılıp tutuklanan, aramızdan biri aynı oyunu ona oynadı. Lokuma dayanamadığını biliyorduk. Gelen ziyaretçilerden birinin bir kutu lokum getirmesi üzerine harekete geçti. Bir lokumun içini tuzla doldurdu, diğerlerinin arasına koydu. Onun dayanamayıp en büyük olanı alacağını tahmin ediyordu. Öyle de oldu. Kutu dolaştırılıp herkes bir tane alırken o en büyüğünü aldı, ağzına tıktı. Az soma bağdaş kurduğu üst yataktan koridorun sonundaki tuvaletlere doğru bir yıldırım koşusu ve arkasından kahkahalar... kahkahalar...

Diğerine, çıktıktan birkaç yıl sonra yolda rastladım. Okuldan atılmış, büyük aşkı bandoya elveda demiş, babasının yanında çalışmaya başlamıştı. Sessizliğine durgunluk da eklenmişti.

Sarışını ise 1957'de İzmir vapurunda gördüm. Ben tanımamıştım, o hatırlattı. Askerliğini yapıyormuş. Başlangıçta işler iyi gitmiş. Onun borazandan saksofona, piyanodan o günlerin modası akordeona, çalmadığı çalgı olmadığını görünce Mahfil'deki gazinoda orkestra elemanı olarak değerlendirmişler. Önünde üç çalgı, duruma göre birini veya diğerini alıyor. Sonra, dedi, soma bombamız patladı. Oradan alıp, en uç

birliklerden birinin nöbeti bol mangasına vermişler. Ama gene idare ediyorum, düğünde filân çaldırıyorlar, diye ekledi.

İşin o tarafını konuşmadık. Ama kendini solcu saydığı, öyle davrandığı her halinden belliydi.

Sigaradan propagandaya

Rehberimiz hışımla girdi koğuşa. Tartışmanın üstünden kocaman bir gece geçmiş, ertesi gün de akşama yaklaşmış, hâlâ siniri üstünde. Olacak şey mi, diyor, gireceksem içeri, doğru dürüst bir şey için girmeliydim. Şimdi kime anlatsam gülecek. Ondan kızıyorum ya. Sigaranın dumanından komünistlik propagandası çıkar mı, çıktı işte.

Sigaranın dumanından komünistlik propagandası... Herkes meraklanmıştı. Yatıştırmaya çalıştık. Koğuşun eski sakinlerinden kimileri, ona ses çıkarmadığımızı görünce, -oysa koğuşta küfrü yasaklamıştık- onunla birlikte fırsat bu fırsat deyip, akla gelebilecek her yetkili makam ve kişiyi güzelce kalayladılar.

Merakımız daha da artmıştı. Bu arada çaylar da geldi. Sigaralar tüttürüldü. Rehberimiz de konuşmaya başladı. O zamanlar rehberlik resmen bir meslek sayılmıyordu galiba. Sayılsa bile öyle ajanları, örgütleri yok. Bizim rehberimiz de yalnız bir adam, Sultanahmet meydanını işyeri sayıp turist kolluyor, geceleri de etraftaki ayaküstü meyhanelerinde kafa tütsülüyor. Dün gece de her zamanki gibi barın taburesine tünemiş, ısmarladığı içkisini yudumlarken sigarasını da yakmış, daha doğrusu yakmak üzere dudağına yerleştirmiş. İşte tam o sırada yanına yerleşmiş olan hiç tanımadığı biri bizimkini dürtmüş, aman dikkat, sigaranı ters taraftan yakıyorsun, diye uyarmak istemiş.

Yeni kuşaklar bilmez. O zamanlar bütün sigaralar Tekel tarafından imal edilirdi ve sigaranın bir ucunda ay yıldız, diğer ucunda da adı bulunurdu. O zamanlar filtreli sigara yok, ay yıldızlı taraf baş taraf sayılır, genellikle sigaralar o tarafından yakılır ve dudakta kalan, dolayısıyla da atılıp üstüne basılacak olan izmaritin ay yıldızlı olmamasına dikkat edilirdi. Böylece de bayrağımızın ay yıldızı korunmuş, kollanmış sayılırdı.

Rehberimiz de, söylediğine göre, bu dikkati göstermeye çalışırmış, ama o akşam, gününü boş geçirmiş olarak zaten canı çok sıkkınmış,

sigaranın başını sonunu düşünecek hali yokmuş, bir de hiç tanımadığı birinin kendisini dürtüp silkerek uyarmaya kalkması bütün cinlerini başına üşüştürmüş. Hiç istifini bozmadan sigarasını yakmış ve ne olacak, demiş, sigara benim değil mi, istediğim tarafından yakarım. Sigaranın orasından değil de burasından yanacağı hakkında Allah'ın emri mi var, yoksa devletin kanunu mu?

Kafalar dumanlı, ay yıldız olayı büyümüş de büyümüş. Neticede şerefli bayrağımız, mukaddesatımız derken, vatanımıza, milletimize kadar gelip dayanmış. En sonunda da karşı taraf son kozunu oynamış: Böyle düşünenler komünistlerdir. Bizimki altta kalır mı? Eğer izmarite basmakla komünist olunacaksa ben komünistim işte, ne yapacaksın şimdi ?

Ne mi yapılacak, derhal karakola gidip şikâyet edilecek, yanında iki polisle dönülüp bizimki karakola götürülecek. Rehberimizin eski bir Kafkasyalı olması, Çerkezceden Rusçaya, o taraf dillerini rahatça konuşması, bundan dolayı o canipten gelenlerle, meslekî de olsa sık sık bir arada görünmesi yeterli bir nedendir zaten. Karakol, zabıtlar... ondan sonrası hep aynı.

Dinledik, dinledik, içini iyice boşalttı. Biraz rahatladı. Kesinlikle kendisine hak verdik. Biraz daha rahatladı. Yalnız bir arkadaş bir ek yapma gereğini duydu: Biliyor musun, bu durumda karakola ilk giden kim ise, ilk şikâyet eden kim ise o kazanır. O da ileri geri bir sürü lâf etmiş. Daha önce davranıp sen onu şikâyet etseydin, şimdi o sürünüyor olacaktı; hiç değilse senin hakkında bir zabıt tutulamayacaktı. Geçmiş olsun ve bu, kulağına küpe olsun. Unutma, erken davranan kazanır.

Sarhoşların ağız dalaşından başka bir şey yoktu ortada, ama o Kafkasyalı olmak yok mu, epey uzattı davayı. Tahliye olduğunda bir yılı doldurmasına bir şey kalmamıştı. İşin kötüsü, tahliye olmadan bir yılı geçirdin mi, herhalde boşuna yatırmış görünmeyelim diye olmalı, yargıçların yüzü daha rahatlıkla cezaya dönük oluyordu. Tahliyesinden sonrasını iyi anımsamıyorum. Galiba beraat etmişti.

Aradan ne kadar geçti, üç ay mı, dört ay mı, yoksa daha fazla mı? Bir gün gene Sultanahmet meyhanelerinin akşamcılarından birini getirdiler. Bunun durumu çok daha vahim. 1 Mayıs günü, kırmızı kravat

takmış, o yetmezmiş gibi ceketinin üst cebinden de bir kırmızı mendil sallandırıp gelmiş meyhaneye. Sigara dumanlan arasında, komünistlikten bir süre içerde yattığını duyduğu birini fark edince de doğru yanına yerleşmiş. İşaret üstüne işaret, adam oralı değil. Bir, bir daha, sonunda dayanamayıp dürtmüş, mendille kravatı gösterip ben de sizdenim, demiş ve yanındakinin 1 Mayısını kutlamış.

Yanındaki ona tek kelime söylemeden sessizce dışan çıkmış. Çıkış o çıkış... mı, kesinlikle hayır, yanında polisle geri dönüş ve şikâyet. Adamın ne olduğu zaten kıyafetinden belli. Fazla söze gerek yok. Ertesi gün bütün muameleleri tamamlanmış olarak komünizm propagandasından içeriye.

Olay doğal olarak tanıdık geldi hepimize. Kimdi, nasıl bir adamdı, adı neydi, ne iş yapıyordu. Adını bilmiyordu, ama diğer bütün soruların yanıtı müspetti. Bu kez ilk şikâyet eden rehberimizdi, kulağının küpesini unutmamıştı.

Yeni gelen ise feryat figan, hıçkırıklar içinde, evini, ailesini anlatıyor, şimdi onlar ne yiyip içecekler, ne yapacaklar acaba?

Araya aracı soktuk. Rehberin yattığı günlerde aramızda olan, şimdi ara sıra ziyaretimize gelen geçici ilkokul öğretmeni genç arkadaşımızı buldurduk. O gitti, rehberimizi buldu. Rehberde hiç yumuşama işareti yok. Ben nasıl çektim, o da çeksin cezasını, ifademi değiştirmem, demiş. Yeniden, yeni aracılarla yeni başvurular. O ise Nuh diyor peygamber demiyor, üstelik onun bir ajan olmasından kuşkulanıyor. Bir süre böyle gitti. Yeni gelen, namaza niyaza düştü. Evden bir seccade getirtti. Sabah akşam her sayım sırasında o, seccadenin üstünde namaz kılmakta.

Sonunda rehberimizi yumuşatabildik. İfadesini değiştirmeye razı oldu. Sorgu yargıcı çağırdığında durumu idare etmiş, ben de içkiliydim, bir kere bu kadar hapis yatmışım, bir daha yatmamak için herkesten, her şeyden korkuyordum, onun neticesi vb. demiş. Bir hafta sonra yeni gelen tahliye oldu. Rehbere kulağına küpe olsun, diyen arkadaş en çok sevinenler arasındaydı. Kendi yüzünden bir kişinin yatmasını içine sindiremediğini söylüyordu. O doğruydu elbette, ama bana kalırsa asıl sevinci, koğuşun seccadeden kurtulmasındandı.

Siyasîler koğuşunda komünizm propagandası

Günlerden bir gün dışarı çıkma saatinden önce koğuşun kapısı açıldı, müdür, başgardiyan, iki gardiyan baştan ayağa siyah giyinmiş biri ile koğuşa girdiler.

Siyasiler koğuşu bir büyük, bir de küçük oda ile tuvaletlerden ve bunları dış kapı ile birbirine bağlıyan koridordan oluşmaktaydı. Odaların zemini tahta, helalar ve koridorunki ise taştı. Koridorun taşı da kırmızı malta taşıydı. Onun için koridora kısaca malta deniyordu. Büyük oda 12, biraz sıkıştırarak 14-15 ranza alabilirdi, küçüğe ise en fazla 5 sığıyordu. Biz kazandakiler büyük odada idik. Kazana dahil etmediklerimiz ise küçükte kalıyordu. Tahta zemin haftada bir sabunlu su ile adamakıllı temizlendiğinden, ayakkabılar maltada bırakılır, odaya ancak terlik veya çorapla girilebilirdi. Gardiyanlar da buna uymuştu. Sabah ve akşam sayımlarında içeriye girmeden kapı ağzında sayarlardı odadakileri. Ama bu fors majördü, hepsi birden dalmışlardı içeriye. Müdür kapı dışında sıralanan ayakkabıları göstererek bir iki kelime diyecek olmuş, o siyah adam eliyle bir işaret yaparak dalmıştı içeriye. Hepimizi bir kenara topladılar, gardiyanlar başladı yatak altlarını karıştırmaya, arkasından herkesin bavulu veya çantası. Ne arıyorlardı, niçin arıyorlardı, sormamıza fırsat vermeden topluca arandık. Şimdiye kadar cezaevinde çok arama yapılmıştı, silâh ve uyuşturucu ararlardı. En çok bulunan da ucu sivriltilmiş demir çubuklardan oluşan cezaevi yapımı şişlerdi. Ancak o aramaların hiçbirinde siyasi koğuştan içeri adım bile atılmamıştı. Niçin atılsın ki, olmadığından, olmayacağından adları gibi emindiler. Niye boşuna vakit kaybetsinler.

Bugünkü durum farklı idi. Doğrudan siyasiler koğuşuna baskın düzenlenmişti. Aslında müdür ve gardiyanlar da biraz şaşkındı ya. Verilen emre uymaktaydılar. O siyah adam, meğer müfettişmiş. Özel olarak siyasiler koğuşu için gönderilmiş. Ranza altları, bavullar, sepetler bitti, sıra bizlere geldi. Ceplerimizde ne varsa çıkardık. Cüzdanımda yeğenimin birkaç aylık iken çekilmiş bir fotoğrafı vardı. Çocuğunun mu, diye sordu. Yeğenimin, dedim. Hımm, dedi.

Aldığımız gazetelerden ilginç bulduğumuz haber ve yazılan kesip yapıştırdığımız kupür dosyası duvardaki yüksekçe bir çıkıntının üzerindeydi. Onu görmediler. Çıkanların bıraktıkları ve elden ele geçen

koğuş demirbaşı saydığımız kap kaçak, kitap vb. eşyalar arasında Fransızca bir sol kitap da vardı. Onu, daha önce elden geçmiş olanların arasına sıkıştırdım. Başgardiyan ses etmedi. Velhasıl, ne arıyor idiyseler, ne kendi aradıkları, ne de dişlerine dokunur herhangi bir şey bulundu.

Bir saat soma İdare'nin özel odasında müfettişe ifade vermeye çağrıldım. Neymiş efendim, siyasiler koğuşunda komünizm propagandası yapılıyormuş. Elimde olmayarak güldüm. Devletin iddiasına göre burada yatanların hepsi komünist, kim kime propaganda yapacak, ne gereği var ki, diye ekledim. Karşımdaki de durumun farkındaydı, ne desin, aranızda henüz komünist olmayan da olabilir, yanlış kanıtlarla tutuklanmış olabilir veya komünizm konusunu daha az bilene çok bilenler propaganda yapabilir, değil mi? Bunlar mümkündür, dedim, ama bunu nasıl ölçeceksiniz, az bileni çok bileni neyle, nasıl ayıracaksınız; yanlış kanıtlara, yanlışlıkla tutuklamalara gelince burada sık sık rastlıyoruz, ama bunu önlemenin tek yolu, insanların paldır küldür tutuklanmamalarıdır, o kadar. Burada her an, ister istemez 141 ve 142'den söz açılır; o maddelerin içerdiği varsayılan unsurlar ortaya konur, tutuklamaya yol açan olayda bu unsurlardan hangisinin bulunup bulunmadığı tartışılır. Bundan daha tabiî bir şey de olamaz.

Bu yoldan bir yere varamayacağını anlayınca ağız değişti. Bu kez bazı akşamlar topluca şarkı, marş söyleyip söylemediğimiz soruldu. Ben de anlamazlığa gelip, aramızda alaturkayı iyi bilen, rahat şarkı söyleyen biri çıkarsa topluca ona katılmaya çalışırız, ama şimdilerde öyle biri yok, dedim. Rıfat İlgaz'ın dediği gibi "hapiste söylenen yasak türküler"den söz açmak istiyordu, önünü kestim. Onları elbette söylüyorduk. O türküler, nerede, hangi cezaevinde olursa olsun siyasiler koğuşunun gerçek demirbaşlarıdır. Eskiden yeniye, birinden ötekine aktarıp durulur; her zaman da doğru dürüst söyleyecek biri mutlaka bulunur ve ona refakat edilir. 1950 affında koğuşlarda hemen hiç siyasi kalmamıştı, yeni gelenler biraz bocaladı. Ama kısa süre sonra, kimi eskiler yeniden geldiler, önceden bilen yeniler bulundu ve koğuş geleneği bozulmadı. Elbette onlardan söz açacak değildim.

Aslında müfettiş boş atıp dolu tutmaya çalışıyormuş. Sonra anlaşıldı. Olayı hatırlayanlar da çıktı. Nasılsa siyasiler arasına düşmüş ters adamın biri koğuşun önde gelenleriyle kavga etmiş, sıkışınca da bana

propaganda yapıyorlar diye şikâyet dilekçesi yazmış. Bakanlık bürokrasisi neden sonra harekete geçip de bir müfettişi görevlendirdiğinde ise, ne şikâyet eden, ne de edilenlerden kimse kalmış koğuşta; çoktan tahliye olmuşlar, biri de Nevşehir'e nakledilmiş. Müfettiş gelir gelmez önce onları aramış, bulamayınca da, hazır gelmişken belki yeni bir şey bulabilirim, diye bizim koğuşa musallat olmuş.

Siyah adam, en önemli kanıtını en sona bırakmıştı. Bu da kadınlar arasında, arkadaşlarımız çıktıktan sonra kalan tek siyasi tutuklu kıza yemek göndermemizdi. Bulgaristan göçmeni olan bu genç kızın neden, hangi olaydan dolayı komünizm propagandasıyla yakalandığını bilmiyordum, o da herhalde koğuşumuza getirilen erkek göçmenlerin başlarına gelene benzer bir durumdan dolayı tutuklanmış olmalıydı. Kadınlar koğuşundaki arkadaşlarımız henüz orada iken, biz tutuklu erkek arkadaşlarımızı hiç göremiyoruz, bizim de birbirimizi görmeye hakkımız yok mu, demişler ve savcıdan, haftada bir gün belli bir saatte diğer ziyaretçiler gibi bizleri ziyaret etme izni almışlar. (Müfettiş işi sıkı tutunca savcı bir seferlik izin vermiştim, demiş, oysa gardiyanlar haftada bir demişti, diye ısrar ettiler. Yanlış anlaşılma denilip üstüne gidilmedi). Diyeceğim, haftada bir arkadaşlarımızı görüyorduk, bu arada o da geliyordu. Sonra onlar tahliye olunca başgardiyan ziyarete devam edip etmeyeceğimi bana sordu. Hayır, dedim, o kız benim arkadaşım değil.

Diğer yandan, Medet'in önerisiyle arkadaşlar, aramızda konuştuk, şimdi yapayalnız, doğru dürüst yemek de yapamaz, eğer arzu ederse bizim verdiğimiz katılma payını o da vermek kaydıyla kazana katılabilsin, kendini tümüyle yalnız hissetmesin, dedik. Ziyarete gelen arkadaşlarla teklifimizi ilettik, o da sevinerek kabul etmiş. Her gün öğleyin meydancımız üstü örtülü bir tepsi içinde onun yemeğini götürmekteydi.

Müfettiş bunu soruyordu. Ben de yukarıdaki gibi anlattım; daha önce hiçbir şekilde tanımamakla birlikte aramızda bir «kader birliği» oluştuğunu, onun gereğini yerine getirmeye çalıştığımızı söyledim. Suçlayamadı, ama bundan soması için yemek gönderimi de yasaklandı.

Bulgaristan göçmeni genç kız yanılmıyorsam, davası henüz sonuçlanmamışken, daha önce de belirttiğim gibi, o zaman cezanın asgarî haddi olan bir yılı doldurunca tahliye oldu, gitti.

Apartmanı değiştiren «muslukçu»

Genellikle akşama doğru, henüz herkes içeriye girip sayımlar yapılmadan duruşmaya gidenler ve yeni tutuklananlar cezaevi arabasıyla topluca getirilirlerdi. Bütün cezaevi sakinlerinin önemli saatiydi bu. Duruşmalar nasıl geçti, kimler tahliye oldu, yeniden tutuklananlar kimler, içlerinde tanıdık var mı? Cezaevi girişinin avluya açılan tarafı dolar, dalgalanır ve kısa sürede bütün soruların yanıtlan alınır. Biz de pencereden izleriz. Bir akşam üstü, bizim dışımızda hilâfsız herkesin tanıdığı ve herkesi tanıyan biri sağa sola selâm sarkıtarak yürürken değişik koğuşlardan sesler yükseliyor, muslukçu buraya gel, bizim koğuşa gel, n'olur. Adamın yanıtı, istisnasız bütün cezaevini şaşkınlık içinde bırakıyor:

"Apartmanı değiştirdim, artık siyasiler koğuşunda kalacağım".

Evet, yıllann muslukçusu artık siyasî tutuklu. Ama onun nasıl siyasî tutuklu olduğunu anlatmadan önce muslukçuluğundan söz açayım. Bizim muslukçu, gerçekten ismiyle müsemma, bütün işleri muslukla ilgili. Muslukçu sıfatını hakkıyla kazanmış. Muslukla ilgili ne mi yapıyor, musluk başındakilerin cüzdanlannı yürütüyor. Bir cami şadırvanını düşünün, müminler gelip abdest alacak. Abdest alabilmek için de önce ceketini çıkaracak, gömleğinin yenini yukan kıvıracak, ayakkabısını, çoraplarını çıkaracak, bütün bunları da önünde diz çöktüğü musluğun üstüne yığacak. Sonra bir yandan duasını mınldanırken bir yandan da abdest alacak. O abdest alırken de yanındaki musluğa yerleşmiş muslukçuya gün doğacak. O da abdest alıyor görünerek ve ağzının içinde, güya dua ediyormuş gibi bir şeyler mırıldanarak, hattâ birkaç kelime ile yanındakinin daha da güvenini kazanarak ceketinin bütün ceplerini boşaltacak.

Her ne kadar kimi müminin cüzdanında sadece para değil çıplak kadın fotoğrafları da bulunduğunu söylüyor idiyse de o, muslukçunun kendine özgü abartmalan, kendine özgü fıkra tekniği olmalı.

Bir başka sefer de, diyelim Sultanahmet meydanı, biri, sıkışmış belli, gözü dünyayı görmeden yer altı tuvaletine koşuyor. Muslukçu da gözüne kestirmiş, hemen yanındaki tuvalette yerini alıyor. Adam, paltosunu, ceketini çıkanp ara duvarın üzerine koymuş, muslukçunun ceketi de adamın eşyasının hemen yanında. Kaşla göz arasında adamın cüzdanı yer değiştiriyor ve muslukçu işini bitirmiş olarak hemen sırlara kanşıyor.

Muslukçu fıkra anlatmakta, etrafını neşeye boğmakta usta. Zaten ondan dolayı herkes onu kendi koğuşuna çağırıyor ya. Örneğin bu hikâyeyi anlatırken ne kadarı gerçek, ne kadarı karihasının eseri, bilemeyeceğimiz şekilde ekleme yapmaktan geri durmuyor: Adam alaturka helada kuburun üstünde vaziyet almış, tam sırası diyerek ayağa kalkmaya niyetleniyorum ki, birden o kalkıyor, eline kalemini alıyor, arkaya dönüp bir şeyler karalıyor, ya resim, ya yazı, ya da ikisi birden. Muslukçu neler yazılıp çizildiğini de etraflıca anlatmaktan geri durmuyor, ama biz genel tuvalet grafiti deyip geçelim.

Muslukçunun dünyası bu, işinin ötesinde iyi bir aile babası, evli, çocukları var. Dolandırılanların tarifi üzerine Emniyette gösterilen fotoğraflar arasında hemen tanınıyor, birkaç ay soma muslukçu gene içerde. Son seferinde yargıç, ben sana ceza vermekten bıktım, sen karşıma gelmekten bıkmadın mı, diyesi olmuş. Muslukçu da boynunu büküp, benim ailem, çocuklarım var, onlara ekmek götürmek zorundayım. Kendimi bildim bileli bu işi yapıyorum, başka bir iş gösterdiniz de yapmadım mı, deyince yargıç ciddiye alıyor, tahliyesinden soma belediyeden iş istenmesine karar veriyor. Resmî bir karar mı, yoksa kitabına uydurulmuş bir istek mi, bilemem, anlattığı böyleydi.

Belediyede kimse, adamın gözünden sürmeyi çeken bu adamla birlikte olmak istemiyor, Terkos, şimdiki adıyla Durusu gölü kenarındaki su temizleme ve pompalama istasyonuna, muslukçunun deyimiyle su fabrikasına gönderiyorlar. Tabiî oraya da kendinden önce şöhreti gidiyor. Bir işi var güya, ama ne yaptığı belli, ne yapacağı belli; odası, masası, sandalyesi yok, orada burada geziniyor. Bir fıkra anlatacak oluvor, hemen cüzamlıymış gibi yanından kaçıyorlar. Bir ay, iki ay, muslukçunun canı adamakıllı sıkılmaya başlıyor. Ve sonunda patlıyor. Ona kalsa patlamamış da, düşüncelerini aktarmak istemiş. Aktarırken dediği de şu:

"Atatürk dimdik duruyor, Stalin ondan emir alıyor".

İpe sapa gelmez bir cümle. Diğer çalışanlar bu cümleye mal bulmuş mağribi gibi sarılıyorlar. Komünizm propagandası üzerine zabıtlar, imzalar. Sonunda muslukçu bu kez apartmanı değiştirmek zorunda bırakılıyor. Üstelik eskileri birkaç ayı geçmezken bu kez 7-8 ay yatmacasına.

Kendince felsefe de yapan muslukçunun hikâyesi, fıkrası çoktu. Bir arkadaş onları not ediyordu. Muslukçu da ciddiye alındığından mest,

anlatıyor anlatıyordu. Yattığı sürece hem siyasiler koğuşunun yasalarına uymasını bildi, hem de koğuşta neşe kaynağı oldu.

Korcan ve şürekâsı

İddianame ona benzer bir şey yazdığı için öyle dedim. Gerçekte şürekâsı derken hata ettiğimin farkındayım. Şürekâ, şerikler yani ortaklar demek. Oysa bırakın ortaklığı, nerede Kerim Korcan, nerede diğer üç kardeş. Tek birliktelikleri kardeşlerden en büyüğünün vaktiyle Nâzım'ın da baş suçlulardan sayıldığı deniz gediklileri davasında ağır cezaya mahkûm olan Kerim Korcan'ı tanıyan ve davadan teğet geçen gediklilerden biri olması ve şimdi de, Korcan için bir gelin adayı önermeleri.

Her seferinde Medet'e söylenirdim, daha koğuştan içeri ilk adımını atana bu soru sorulmaz, diye. Bekle, sen onu tanı, o da seni, beni, bizleri tanısın, güvensin. Soracaksan o vakit sor. Fakat beni dinlememekte direnir ve neredeyse daha hoş geldin demeden sorusunu patlatırdı: Sen komünist misin? Çoğu kez de ya ters bir yanıt alır, ya da yanıtsız kalırdı. Bir keresinde ise soru sorulan, gözleri dışarı uğrayıp fırlamıştı yerinden, burada da mı, aynı sorgu, diye.

Koğuştan içeri girer girmez Korcan da aynı soruya muhatap oldu. Sen komünist misin? Yanıt açıktı: Henüz değilsek bile olmaya çalışıyoruz.

Medet memnundu, gülümsedi. Bana dönüp, nasıl cevap ama, dedi. Başka da soru sormadı. Gerek kalmamıştı.

Korcan, eski hapishaneciliğinin kazandırdıklarıyla her lâfa katılmaz, her tartışmaya atlamaz, sorulmadıkça söylemezdi; fakat iyi bir gözlemci idi. O sıralar eski ağır cezasının dışında, kendisi hakkında bir şey bilmiyorduk. Dikkatimizi çeken, her boş anında yatağına oturup defterine bir şeyler yazmasıydı. Sorulduğunda, aklıma geleni karalıyorum, der, ama karaladıklarının herhangi birini göstermeye kesinlikle yanaşmazdı.

Korcan bu kez, iddialara, eski bir mahkûm olarak fazladan bir haklılık kazandırmak için üç kardeşe eklenmişti sanırım. Çünkü iddianın esası, kardeşlerin orada burada Sovyetleri metheden konuşmaları ve asıl önemlisi, devamlı olarak Moskova radyosunun Türkçe yayınını dinlemeleriydi. Özel olarak görevlendirilmiş bir sivil polis, sonuna

kadar açılmış radyodan Moskof gâvurunun Türkçe komünizm propagandası yapmasını bizzat dinlemişti.

Bir süre sonra üç kardeş kazandan ayrılmak istediler. Onların hesabınca kazan, iyi yönetilmediği için yemekleri pahalıya mal ediyordu, daha ucuza geçinilebilirdi. Arkadaşlar, bir gün biz dışarda volta atarken yatağımın üzerindeki hesap defterini baştan sona gözden geçirdiklerini söylemişlerdi. Ben gülüp geçmiş, üstelik, herkesin incelemeye hakkı vardır, deyip, bunun hesabını sormak isteyenleri susturmuştum. Nihayet ayrıldılar. Korcan onlara katılmadı. Burada bir kazan var. Ben ustamdan öyle gördüm, kazan varsa ona katılmak gerekir, koğuşta ayrı bir kazan kurmaya kalkışmak benim işim değil, dedi, kesti attı.

Dava dosyasında, polisin ifadesinin dışında doğru dürüst bir kanıt yoktu. Diğer tanıkların hemen hepsi, iş resmiyete binince, Sovyetleri övücü konuşmaları kendilerinin doğrudan dinlemediklerini, başkalarından duyduklarını, zaten herkesin onlar hakkındaki kanısının bu olduğunu söylemişlerdi. Polise gelince, elhak doğru söylemişti. Büyük ağabey, Moskova radyosunu sonuna kadar açıp dinletmekten hiç geri kalmadığını söylüyor, bunun suç olmadığını ekliyordu. Oysa neyin suç olup neyin olmadığına karar verecek olan o değil, yargıçlardı. Bu kadar çok açılmış bir radyonun propaganda için kullanıldığını rahatlıkla ileri sürebilirlerdi. O halde asıl mesele, uygun bir şekil bulup bu tanıklığı çürütmekti. Büyük ağabeye ev ve bahçesi ile etrafının plânını çizdirdim. Radyonun durduğu oda ile polisin dinlediğini ileri sürdüğü arka bahçe tahta perdesi arasında ne kadar büyük açıklık olduğunu biraz da abartarak tespit ettik.

Ayrıca yakınlarda dükkânı olan radyo vb. tamircisi bir tanıdıkları olup olmadığını sordum. Çok yakından tanıdıkları birinin olduğunu söylediler. Öyleyse ondan, polisin dinlediğini iddia ettiği günler de içinde, radyonun 15-20 gün tamirde olduğunu belirten bir belge almalarını söyledim.

İlk duruşmaları savcının iddianamesi, hüviyet tespiti ve sorgu ile geçti. Tanıkların çağrıldığı ikinci duruşmada polisin ifadesinin hemen sonrasında bizimkiler plânı sundular ve yerinde keşif yapılmasını istediler. Çünkü söylediği yerden duyulmasına olanak yoktu. Arkasından da radyocudan aldıkları belgeyi okudular.

Zaten diğer tanıklıklarda dişe dokunur bir şey yok, polis için de plân ve belge ortada. Reisin benzer vakalarla uğraşmaktan tepesi atmış olmalı ki, yetti artık, diyor, kahvede oturup rapor yazdın değil mi, diye polisi bir güzel haşlıyor. Polis şaşkın, ne diyeceğini bilemiyor. Tanrı bilir, belki gerçekten de kahvede yazmıştı raporunu. Oturum sonunda oybirliğiyle sanıkların tahliyesine karar veriliyor.

Nevşehir'den döndükten sonra Korcan'la oldukça sık karşılaşmıştım. Kemal Tahir'in kardeşi Nurettin Tipi ile, Sinop hapishanesinde öğrendikleri, tahtadan küçük yelkenli, gece lâmbası vb. biblolar yapıp satarak birkaç kuruş kazanmaya çalışıyorlardı. Sonra izlerini kaybettim.

Daha sonraları Kerim Korcan'ın arka arkaya kitapları çıktı. İyi bir hikayeci ve romancı olarak tanındı. O hikâyelerin nasıl, hangi şartlarda yazılmış olduğunu bilen birisi olarak onu, kitaplarında izlemeye devam ettim.

Boza gecesi ve âdem babalar üstüne

Fikir Nevzat Özmeriç'ten çıkmıştı. Cezaevinde her tutuklunun gün başına bir tayın hakkı var. Biz tayınları bütünüyle yiyemiyoruz, geriye kalan da eğer bütün olarak kalmışsa ve uygun biri bulunursa Adem babalara veriliyor, çokça da çöpe gidiyor. Yazık ki, ne yazık. Bir yerlerden Nevzat'ın kulağına çalınmış olmalı, eski ekmek içlerinden gayet güzel boza yapılır, diye. Ona kalırsa nasıl yapılacağını çok iyi biliyordu; sonra kendisi de o kadar iyi bilmediğini kabul etti.

Nevzat'ın söylediği şuydu. Yarım teneke kadar ekmek içini biriktirecektik. Sonra üstüne bir bardak boza ile üst çizgisine gelecek kadar ılık su dökecek, sıcak bir yerde tutarak fermantasyonunu bekleyecektik. Ekmek içinden bol ne var, sıcak yer dersen koğuşun ortasındaki sobadan âlâ neresi olabilir, ılık su kolay, iş kalıyordu bir bardak bozaya. Onu da ilk ziyarette arkadaşlardan istedik. Hepsi tamam. Alışveriş ettiğimiz karşıdaki bakkaldan yeni boşalmış bir yağ tenekesi alındı, nerdeyse 40 defa şartlanacak kadar temizlendi. Ekmek içleri yerleştirildi, üstlerine ılık su ile boza döküldü, üstü örtüldü.

Beklemeye başladık. Bir gün, iki gün, Nevzat arada bir kontrol ediyor, durun bakalım, en azından bir haftası var, diyordu. Bir hafta geçti, sanırım bir hafta daha geçti, derken boza düpedüz tenekeden taştı, aman

derken bir teneke daha, bir teneke daha, böylece neticede üç tenekelik bozamız oldu. Bildiğimiz bozaya benzeyen tek tarafı koyuluğu ve beyazlığı idi, ama tadı bir hoştu. Nevzat'a kalırsa, eskiden Ramazan gecelerinde akşamcılara satılan ve adına mumırlı boza denilen, alkolü yüksek bir bozamız olmuştu. Kimilerimiz memnun, daha iyi ya, dediler.

Bozayı akşama içecek, çakırkeyif olacaktık. Şerefine de herkesin hangi marifeti varsa sergileyeceği bir gece düzenleyecektik. Çok sık olmamakla birlikte kimi fırsatlarda veya herkesin çok sıkıntılı, tedirgin olduğunu hissettiğimiz zamanlarda böyle geceler düzenlenmesi âdettendi. Gerçi bu sefer ne bayram, ne de tedirginlik vardı. Ama bu sefer boza vardı. Şerefine akşam yemeği özel mönü olarak hazırlandı. Etrafta süslemeler yapıldı. Mahkeme kıyafetleri giyildi. Cemgil, en büyüğümüz olarak kısa bir konuşma ile geceyi açtı.

Ben bozayı severim, ancak güçlükle iki bardak içebildim, bıraktım. Arkadaşlar devam ettiler. Hafif tertip çakır keyif oldular veya öyle olunması gerektiğine kendilerini inandırdılar. Öyle veya böyle, neticesi aynı. Gelsin şarkılar, en ağdalısından alaturka şarkılar, sonra türküler. Daha önce de yazmıştım galiba, Cemgil'in ut çalıp alaturka şarkı söyleyen Agop efendi tiplemesi, hâlâ gözlerimin önünde ve kulaklarımdadır.

Yukarıda âdem babalardan söz ettim. Cezaevinin en alt düzeydekileridir onlar. Çoğu da esrarkeş. Fakat esrara para yetiştirmek ne mümkün. Üstte başta nesi varsa paraya tahvil etmiş, onunla kalmamış, İdare'nin verdiği gömlek pantolonu bile, kesinlikle yasak olmasına karşın, birkaç kuruşluk uyuşturucu için satmaktan çekinmemiş zavallılardı. Koğuşun penceresinden avluya bakan bir arkadaşın dikkatini çekmiş, bana göstermişti. İki âdem baba aralarında anlaşmış, bir gömlek pantolonu okutmuşlar, şimdi biri giyinip biraz avluda dolanıyor, sonra içeri giriyor, diğeri giyinip avluya çıkıyordu.

Adem babalıktan kurtulup yeniden insanlar arasına dönebilen hemen hiç kimsenin bulunmadığını söylemişti başgardiyan sorum üzerine; tahliyesi gelince ne olacak, burada hiç değilse kapalı bir yerde ve iyi kötü bir yemek var, dışarda ne yapacak, onun için hemen ertesi gün yeniden dönerler, diyordu, bir zaman gelir, yemeden içmeden de kesilir, uzandığı ranzada kıvrılır kalır.

Evet, eninde sonunda onları bekleyen ölüm olacaktı ve belediye vasıtasıyla kimsesizler mezarlığı.

Sübyanın apandisiti patlamış

Her avluya çıkışta karşılaştığımız sübyanlarla Medet'in arası iyiydi. Onunla daha rahat konuşurlar, dertlerini anlatırlardı. Bir keresinde, devamlı dilenerek birkaç kuruş koparmaya çalışan sübyana, hem yüreği yufka olduğu, hem de dilencilikten hiç hoşlanmadığı için, ben sana bir iş bulayım, demiş. Bulduğu iş ne mi?

Bir gün erkekler, bir gün de kadınlar olmak üzere haftada iki gün ziyaretçilerimiz geliyor. Ziyaret mahalli ise çok karanlık. Gardiyanlar ampul dayandıramadıklarından takmaktan vazgeçmişler. Bir iki kere de bizim taktığımız ampul kayboldu. Bunun üzerine bir kural kondu. O günkü nöbetçi, ampulü koğuştan getirip takacak, ziyaret bitince de söküp koğuşa geri getirecekti. Ama kural yürümedi. Kimi nöbetçi, ziyaret sırasında karşılaştığı tanıdığından veya sözlerinden vb. adamakıllı heyecanlanıp ampulü çıkarmayı unutabiliyordu.

İnsanlık hali, hepimizin başına gelebilir. Ama durmadan da ampul alınmaz ya. İşte Medet'in dilenci sübyana bulduğu iş buydu. Her ziyarette ampulü koğuştan alıp takacak, ziyaret sonrasında da çıkarıp koğuşa teslim edecekti. Karşılığında da bir harçlık alacaktı. Aramızdan bir ikisi acaba o da ampulü satmaya kalkar mı, filân dedi; ama Medet adam sarrafı idi. Gerçekten çocuk, işini hiç şaşmadan, sapıtmadan tam hakkıyla yerine getiriyordu. Böylece çoğumuzun, hattâ ziyaretçilerimizin bile tanışı oldu. Ona da bizimkilere ek olarak bir şeyler getiren bile oldu.

Diyeceğim Medet, sübyanları yakından tanıyordu, onlar da Medet'i. Bir akşam üstü hava almaya çıktığımızda Medet, doktor, şuna bir baksana diyerek bana bir çocuğu gösterdi. (Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi olduğum için adım doktora çıkmıştı). Gösterdiği çocuk, 11-12 yaşlarında, yüzü toprak renginde, yürüyemiyor, sendeliyor; belli ki acı içinde, ne yapacağını bilemeyen biri. Ben çocuğu muayene için yatırmak üzere şöyle uygun bir yer ararken Medet de hikâyesini anlattı. Ne demişler, nasıl etmişlerse çocuk önce razı olmuş. Sonra da hangi gardiyanla nasıl anlaştılarsa, akşamleyin sübyanlar koğuşunun bitişindeki koğuşun ağasına teslim edilmiş. Önce o, soma mertebe sırasıyla ağanın yakınları, daha soma ötekiler, kısacası gece sabaha kadar bütün koğuş zavallının üstünden geçmiş.

Bu satırları yazarken çocuk hâlâ gözlerimin önünde. Beni cezaevi yaşamımda en fazla etkileyen görüntülerden biri, belki de birincisi oldu

bu görüntü. İsyanım da öyle, her hatırlayışımda yeniden sinirleniyor, öfkeleniyor, yeniden isyan ediyorum. Ama çaresizdik. Belki de bu kadar öfke ve isyan, çaresizliğimizdendi, çaresiz kalmamızdandı. Biliyorduk, yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. Her şey kitabına uydurulacaktı. Öyle de oldu.

Benim çocukla meşgul olduğumu görünce, gardiyanlar bir anda oraya üşüştüler, revire götüreceğiz, diye alıp yanımızdan uzaklaştırdılar. Ertesi gün ölümünü öğrendik; hakkındaki resmi raporu görmedim; başgardiyanın söylediğine göre, apandisit patlaması teşhisi konmuş.

O çocuk da daha önce sözünü ettiğim âdem babalar gibi kimsesizlerdendi, ne arayanı, ne soranı var; bir fazla veya bir eksik, ne çıkar.

Okyanusa geri dönen denizyıldızı

Yazın ortasıydı, bir gün başgardiyan benimle özel olarak görüşmek istedi. Sıkıntılıydı, nasıl anlatacağını da pek bilemiyordu. Ürküyordu. Konuşmasının neticelerinden, birilerinin kulaklarına gitmesinden endişeleniyordu, diğer yandan herhalde bana güvenmekteydi. Apandisit olayındaki tavrımı da iyi biliyordu. Kesik kesik, bir oradan bir buradan anlatmaya çalıştığı şuydu. Bir çocuk, ilkokul son sınıfına geçmiş bir çocuk hırsızlıktan tutuklanmıştı.

Bunlar cezaevinde ahvali âdiyeden, olağan işlerden. Ama çocuk ilk kez içeri giriyor, efendim'siz konuşmuyor, sınıfının iyi öğrencisi ve tabiî, cezaevi dünyasından bihaber. Başgardiyan bir aydır yatan çocuğu en hafif deyimiyle söyleyeyim, kem gözlerden nasıl sakınacağını bilemiyor. Kendi yanında tutsa büyük lâf olur, sübyanlar koğuşu ayrı bir iç acısı, gündüz berberin yanına vermiş, berber ağası hemen göz koymuş, ikide birde, şunu al, bunu ver diye koğuşa gönderiyor, sonu nereye kadar varır, düşünmesi bile ürkütücü, hamam ve etüv dersen başka bir âlem, adliye de tatil, çocukcağız mahkemeye ne zaman çıkabilecek, Allah bilir.

Başgardiyanın isteği onun için bir dilekçe yazmamdı. Aslında siyasilerin diğer tutuklular için dilekçe yazmaları kesinlikle yasaklanmıştı. Bununla birlikte, daha önceleri, siyasî koğuş dışında kalanlardan da, bir fırsatını bulup kendisi veya bizim meydancımız eliyle rica eden olursa, iddianame vb. belgeleri mevcutsa ve hepsinden önce sanığın masumi-

yeti konusunda bir fikrim oluşmuşsa, bunlara dayanarak dilekçe ve savunmalar yazdığım olmuştu. O yazıların başgardiyanın kulağına gitmiş olmaması da neredeyse olanaksızdı. Onun için dilekçe yazmamı isteyebilmişti.

Çocuğa gelince gerçekten iyi okuyan, dürüst bir çocuk izlenimini veriyordu. Feleğin rüzgârı diyeyim, anne-baba yok, babaanne ile torun bir aile oluşturmuş, büyükanne evlere temizliğe gidiyor, çocuğu okutmaya çabalıyordu. Çocuk da yaz tatillerinde bir şeyler yapıyor, en azından mahalle çocuklarına, o zamanın modası karamelalardan satıp birkaç kuruş kazanıyordu. Sokağın ucunda, yanık bir binadan kalan duvarların arasında ve açılmış gaz tenekeleri ile örtülmüş damın altında yaşıyorlardı.

Mahallede kümesinde tavuk besleyen bir hanım da vardı. Kimileri de onun tavuklarına musallat olmuş, çahyorlarmış. Karakola başvurmuş, onlar da sormuşlar, şüphelendiğiniz kimse var mı? Mahallenin kötüsü kim olabilir? Tabiî ki, bu zavallı babaanne ve torunu. Çocuk şikâyet edilmiş. İkide birde karakolu boylayan ve tavuklarının hesabını soran kadından bıkan karakol şikâyetin üstüne atlamış, zabıtlar tutulmuş. Emniyetten savcılığa sevk edilmiş.

Hadi kendisini görmediler diyelim, hangi nöbetçi savcı ve yargıç baktıysalar dosyaya, doğum tarihini de mı görmediler? Hatırladığım kadarıyla TCK, 11 yaşını bitirmemiş bir çocuğa ceza verilemez, der. Verilecek olsa bile yapılacak indirimlerden dolayı çoktan çıkması gerekirdi cezaevinden. Önümde çocuğun tevkif müzekkeresi ve TCK kitabı, becerebildiğimce avukat yazısı benzeri tumturaklı kelimelerle dilekçeyi yazdım, başgardiyana teslim ettim. Elden göndermiş. O akşam tahliye kararı geldi. Başgardiyan da derin bir nefes aldı.

Çok bilinen ve çok kullanılan bir çevre hikâyesi vardır ya, okyanusun gelgitten dolayı çekildiği sırada biri üşenmeden, karada kalan deniz mahlûkatını topluyor ve yeniden denize bırakıyormuş. Bir deniz yıldızını yeniden suya attığı sırada biri sormuş, bunca canlıdan ancak birkaçını denize geri göndermen ne fark eder ki, diye. Adamın o sırada suya attığı deniz yıldızını göstererek verdiği yanıt ise dolaysız ve açık: Onun için fark eder.

Bizimki de o hesap. Geride yüzlerce, binlercesi mevcut, ama o

çocuk için fark etmiş olmalıdır. Okuyup bir baltaya sap olmuştur, babaannesini de köşeye oturtmuştur, diye ümit ve temenni edelim.

Yaşasın Molotov

Şimdiki kuşaklar için Molotov sözcüğü öncelikle Molotov kokteylini çağrıştırıyor olabilir. Benim söz açtığım Molotov ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyasında çok tanınmış bir politikacı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dışişleri Bakanı Mihayloviç Molotov. Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden biriydi ve tüzüğe göre o 5 üyeden her birinin veto ettiği karar Konsey'den geçemezdi. Başta ABD, diğer ülkelerin kendi kapitalist dünyalarına uygun karar taşanları her seferinde Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un "Nyet" yani hayır'ından döndüğü için Batılılar arasında ona "Bay Nyet" adı takıldığını anımsıyorum.

Molotov sözcüğü koğuştakilerden biri için ayrıca önem taşıyordu. Çünkü gümrükçü, "Yaşasın Molotov" diyerek komünizm propagandası yaptığından dolayı içeri tıkılmıştı. Gümrüklerde bir yerde, belki bir gümrük ajanında kâtip olarak çalışıyordu galiba. Çok az konuştuğu ve fazlası bizi ilgilendirmediği için gümrükçü sözcüğü yeterli bir addı, başka bir gümrükçümüz de yoktu. Gümrükçü, pop müziğimizin üstatlarından birinin deyimiyle, çikolata renkli, bir kolu dirseğinden takma, içine kapalı, sessiz, sakin bir koğuş arkadaşı idi.

Günlük işi bitince Beyoğlu'nda kafasını bir miktar tütsüledikten sonra annesiyle birlikte Yaşadığı evine gitmesi, onun için bütün günlerin değişmeyen gündemi olmuş yıllar yılı. O akşam da aynı gündemle, işini bitirince Tünel'de her zaman müdavimi olduğu bir ayaküstü meyhanesinde içmiş, yetmemiş, başka birine daha gitmiş, arkasından İstiklâl caddesinde Galatasaray'a doğru yürümeye başlamış.

Sonrasını hatırlamıyor, gözünü karakolun kapalısında açmış. Kaç kere sormuşlar, değiştirip değiştirip yeniden sormuşlar. Söylediği aynı. Her zaman bu yolu izlerim ve yolun sağından giderim. Gene öyle yapmış olmalıyım.

O zamanlar Sovyet Konsolosluğunun önünde sokak üstündeki camekânlarda Sovyetler Birliğindeki yaşamla ilgili değişik fotoğraflar ve altlarında küçük izah yazılan asılı bulunurdu. Gelip geçerken kimisi ne

olur ne olmaz diye o birkaç metreyi hızla aşmaya çalışır, kimisi de ne olup bittiğinin farkında olmadan veya aldırış etmeden durup incelerdi. Sokağın karşı yakasında da günün her saatinde sivil görevliler hazır bulunurdu.

Gümrükçü de kendi ifadesine göre ara sıra fotoğraflara gözü takılanlardan, ama ancak birkaç saniye, diyordu. Her ne olmuşsa, son akşam orada Molotov'un fotoğrafı asılıydı herhalde, gümrükçümüz birden coşmuş ve bağırmış "Yaşasın Molotov".

Ve arkasından hemen görevlilerce derdest edilip doğruca karakola. Onların hiç birini hatırlamıyor. Yalan söyleyecek değiller ya, herhalde bağırmışımdır, diyor; onlar da zabıt tutmuş.

Asıl şaşıran koğuş ahalisi idi. Yaşasın, deyip gelenler vardı ama, "yaşasın"ın arkası ya "işçi sınıfı" olurdu, ya da ve çoğunlukla "Stalin". Molotov da nereden çıktı böyle, ilk ve son.

142'inci maddede her ikisinin de cezası bir yıldan başlayan iki suç vardı. Birincisi komünizm propagandası yapmak, ikincisi komünizmi övmek. Bana çok kez sormuşlardı, bunların arasındaki fark nedir, diye. Dilekçelerini filân yazdığım, ifadeleri konusunda nelere dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek önceden uyardığım vb. için en küçükleri olmakla birlikte bu konuları iyi bilenlerden sayıldığımdan bana soruluyordu. Ne diyeyim, şöyle bir formül bulmuştum: "Bütün işçiler birlesiniz", örneğin bu cümle propagandaya girer; " Yaşasın işçi sınıfı", bu da övmeye girer. Yaşasın Stalin ise, dünyadaki en büyük sosyalist ülkenin başı ve dünyadaki en büyük komünist partisinin genel sekreterine "yaşasın" dediğine göre, o da övmeye girer.

Bu kez gülerek "Yaşasın Molotov" neye giriyor, diye sordular. Hiç karşılaşmamıştım ama, gene herhalde övmeye, dedim, bakalım iddianamede savcı ne diyecek?

Bu işlere bakan savcı aynıydı. Onun da hazır bir iddianamesi vardı. İlk paragraf kimlik tespiti, ikincisi birkaç cümle ile olay, üçüncü paragraf ise nerdeyse tıpatıp aynı. "Artık yeni bir dünya görüşü olmaktan çıkmış, hür dünyanın karşısındaki belli bir ülkenin destekçisi görevini üstlenmiş komünizm vb. vb...."

Savcı gene aynı şeyleri yazmış, övmeye sokmuş, ve eklemişti, "her ne kadar kendisi hatırlamıyorum, demekte ise ve polisler de, bağırdığı

sırada kendi kendine yürüyemeyecek biçimde sarhoş olduğunu zabıtlarda belirtmekte iseler de, konu ve kanıtlan değerlendirip karar verecek olan, Yüksek Heyetiniz olduğu için..." . Geçmiş gün, tam hatırlamıyorum, ama aşağı yukan bu anlamdaydı yazı. Anlaşılan savcı da iddiasını fazla ciddiye almamıştı.

İddianameyi okuyunca, fena halde canı sıkılan gümrükçüye, merak etme, ilk oturumda tahliye olabilirsin, demiştim.

Gümrükçü gerçekten de ilk oturumda tahliye oldu. Bir daha karşılaşmadık.

Ülkücü savcı

Ülkücü dediğime bakmayın. 50 yıl önce "ülkücülük" yok, "ırkçılık-Turancılık" vardı. Bizim yeni mezun savcımız da onlardan biri. Torpili de büyük. İstanbul'a tayin edilebilmesi için önce Üsküdar'da, şimdi kaldırılmış olan Paşakapısı cezaevine müdür veya muavini yapılmış, oradan da galiba bir yılı bile doldurmadan yatay geçişle İstanbul C. Savcı yardımcılığına getirilmiş, cezaevine de bakmak üzere infaz savcısı olmuş. Bir infaz savcısı zaten vardı, aralarında nasıl bir işbölümü yaptıklarını bilemem, ama ülkücü savcı neredeyse her hafta soluğu cezaevinde alıyordu. İşgüzar, ama iş bitirici bir tarafı da var. Tutuklularla konuşuyor, notlar alıyor, bir iki kişiyi de kurtarmış galiba. Kader mahkûmlan arasında namı gittikçe büyüyor.

Aramızdan biri, biz de koğuşumuza çağırsak, dertlerimizi anlatsak diyecek oldu. Bu adamdan bize hayır gelmez, diye karşı çıktık. Fakat söz geçirememişiz. Bir gün, hem de isteğimiz üzerine savcının bizim koğuşa da geleceğini gardiyanlar haber verdi. Anlaşılan o arkadaş bizi dinlememiş, savcı da isteğin üzerine atlamış, şimdi üstelik biz davet etmiş olacağız.

Gardiyanlar, hazırlanın, koğuşu derleyip toplayın, kendinize de çeki düzen verin, savcı gelecek, diye müdürün emrini ilettiler. Ne yapacaktık ki ? Herhalde duruşma ve ziyaret kıyafetlerimizi giyecek değildik. Günlük kıyafetimizle günlük yaşamımızı sürdürmeye devam edecektik. Davet eden giyinebilirdi, giyindi de. Bizler kimimiz yatakta bağdaş kurmuş, önünde şeker sandığı, onu rahle gibi kullanarak kitap okuyor, biri yatağına uzanmış, hayale dalmış, kim bilir nerelerde, bir başkası

ise ayakta ama karşılama durumunda değil, eğilmiş alt ranzada yatan arkadaşıyla konuşuyor.

Kapı açıldı, savcı ortaya, ranzaların arasındaki boşluğa doğru yürüdü, arkasından müdür onu izledi. Başgardiyan ve gardiyanlar da kapı girişinde yerlerini aldılar.

Müdür şöyle bir baktı ve anladı. Savcının ziyaretinden hiç de hoşnut değildik. Savcı da vaziyetin farkındaydı. Onu çağıran ve giyimli olan, birkaç teşekkür sözü geveledi, arkasından toplu şikâyeti aktardı, kaç ay oldu, hâlâ duruşmaya çıkamayanlar var. Savcı, mahkemelerin yükünün ağırlığı dolayısıyla hemen duruşmaya çıkılamıyor, beklemek gerek, dedi. Bekleyen derviş, muradına ermiş veya ona benzer bir şey söyledi ve yatağının önünde ayakta duran, o sıralardaki en yaşlımız, Batı Trakyalı, Kavala veya Gümülcine köylerinden, orada tütün yetiştiricisi, burada Tekel'de tütün işçisi Salih ustaya döndü ve öyle değil mi diye onaylatmak istedi.

Salih usta veya akranlarının deyimiyle tütüncü Salih, sessiz bir adamdı. Herhangi birimizle tartışması bir yana, sesinin yükseldiğim bile görmemiştik. O da henüz mahkemeye çıkamamış, bekleyenlerdendi. Savcı ona dönmüş, evet demesini bekliyor. Birden Salih ustanın nevri döndü, bir solukta sıraladı: Eğer mahkemeye çıkmayacaksak, ne diye tutuklayıp içeri tıkarlar adamı, daha da bekleyecekmişiz, niçin bekleyeceğiz, bekle, bekle, hiç düşünürler mi, bu adamın ailesi ne yapar, ne yer, ne içer diye, hiç düşünürler mi, yok, yok öyle bir şey, bekle, bekle, adam ilk celsede tahliye oluyor, beraat ediyor, ama ilk celseye kadar 6 ay, 8 ay içerde kalıyor. Bunu düşünen var mı? Sen savcısın, düşündün mü?

Tütüncü Salih'ten böyle bir yanıtı doğrusu biz bile beklemiyorduk. Savcı bir an donup kaldı,. Soma başladı atıp tutmaya. Devlet onlara, o komünistlere bile yatak vermiş, yemek vermiş, onlarsa bağırıp çağırıyorlar, niye, hemen duruşmaya çıkamadım, diye.

Komünist lâfı savcının ağzından çıktı mı, çıkmadı mı, herkes birden başına üşüştü, nasıl böyle konuşabilirsin, ne biliyorsun, nereden biliyorsun kimin ne olduğunu?

Bizim, ırkçı-Turancı, bugününün ülkücüsü savcımız neye uğradığını şaşırdı. Açtı ağzını, yumdu gözünü, bir avuç insansınız, savcıya karşı geliyorsunuz, neyinize güveniyorsunuz, şimdi istersem sizi hemen

kapalıya attırırım, 20 gün orada farelerle baş başa kalırsınız. Ondan soma devletin savcısına karşı gelmekten dava açarım, sürünürsünüz.

Bu minval üzere devam etmeye kalkınca bu tehditler ile savcının suç işlediğini belirttik ve sustuk.

Dönüp gitti. Arkasından da diğerleri. Aramızda durumu saptadık. Suç olan sözlerini bir zabıtla tespit ettik. Bütün koğuş imzaladı. Olayı aktaran, müdür ve gardiyanları da tanık olarak gösteren suç duyurumuza zabtı da ekledik ve ertesi gün Cezaevi kalemine kaydettirerek İstanbul C.Savcılığına iletilmesini sağladık.

Aklımda yanlış kalmadıysa ilerleyen günlerde eski cezaevi savcısı gelip zabıtta imzası olan herkesin tek tek ifadelerini aldı. Hiç fire vermediğimizi ümit ederim.

Netice. Savcı hakkında bir soruşturma açılmasını elbette beklemiyorduk. Ama bizim başvurumuzdan sonra o savcı cezaevine bakma görevinden alındı. Sonra ne oldu bilmiyorum. Bir daha görmedim.

Eski infaz savcısı cezaevine daha sık uğramaya başladı. Epey sonra da müdür bir gün, lisanı münasiple savcının çok genç olduğunu, iddia ve tehditlerinin onun sonucu olduğunu söyledi. Eski bir komiser olan müdür, yıllar sonra, herhalde artık emekli olmuştu, bir gün yolda Kaynardağ arkadaşımıza rastlamış. Beni de ekleyerek hakkımızda övücü sözler söylemiş ve bizleri, bütün meslek hayatı boyunca unutamadığı kişiler olarak nitelemiş.

Esat Adil ve «kazan» üstüne

52 Haziranının ortası. Bir gün önce Emniyet'e alındıklarını, sabah gazetede okuduğumuz Esat Adil Müstecaplıoğlu ve arkadaşları tutuklanarak cezaevine getirildiler. Derneğimizin Nâzım'ın kurtarılması için yaptığı etkinliklerden biri olan Çiçek Palas toplantısıyla ilgili olarak onların organı *Gerçek* gazetesinin "Bu bir provokasyondur" yazısından, buna *Hür Gençlik* dergisinde verdiğimiz yanıttan ve nihayet Sultanahmet cezaevinde karşılaşmamızda Esat Adil'in konuyla ilgili konuşmasından önceki bölümde söz açmıştım. Bunları yinelemeyeceğim.

Esat Adil ilk gün, koğuştaki yemek örgütlenişimizi sordu. Ben de daha önce sözünü ettiğim "kazan" konusunu ona da anlattım. Esasını kabul etmekle birlikte, kimilerini niye dışarıda bırakıyoruz, onları da

alalım, dedi. Malî açıdan yeterli destek sağlanırsa niçin olmasın, dedim. İlk gün konunun güven tarafı üzerinde durmamış, sırası gelince veya gerekirse onu da aktarırım, diye düşünmüştüm.

İlk ayın katkılarını topladık, yeni tutukluların zengini Reşat Bey'den ek katkı da geldi. Böylece bütün koğuş efradı kazan'a dahil edildi. Bunun dışında kazan örgütlenmesi, eski yönetim ve ahçısıyla ve eski kurallarla aynen devam edecekti. Etti de.

Gelişlerinden bir ay sonra hesap kesim toplantısı yapacağımızı belirterek büyük koğuşta bir araya gelmemizi sağladım. Üst ranzadaki yatağımın üstündeydim. Alışveriş defteri elimde, toplanan parayı, ne için ve ne kadar sarf ettiğimizi, gelecek aya devredilen parayı vb anlattım. Ve herkesten, geçirilen bir ay için "aklanma" istedim.

Sorular soruldu. Yanıtladım. Ama konu bununla sınırlı kalmadı. Daha önce söz açtığımda, aralarında tartışma çıktığını, hattâ GYK'da çoğunluğu sağlayan muhalif grubun Esat Adil'i Genel Başkanlıktan düşürdüklerini, fakat onun da yeni bir tartışma konusu olduğunu aktarmıştım. Ben tek tek kim, kimin tarafında idi ve söylenen sözler, daha önceki parti yaşamında hangi olayların hatırlatılışı idi, bilmiyordum. Ama sanırım, bu tartışmalı durumlarının da büyük etkisi olmalı, benim dıştan gördüğüm kadarıyla ciddiye alınacak bir tarafı bulunmamakla birlikte, konuşmalar karşılıklı atıflarla sürdükçe sürüyor, aklanmam geciktikçe gecikiyordu. Son bir kez daha sorup aklanınca, bu işi bir başkasının ele almasını, benim böyle devam edemeyeceğimi söyledim.

Sonrası... Sonrasında yeni bir yönetim seçemediler. Esat Adil, Reşat beyle ikili bir özel grup oluşturdu, biz eski arkadaşlar, aramıza Veli Kasımoğlu ve Asım Bezirci'yi de katarak eski kazanımızı kendi aramızda yeniden ihya ettik. Eskiden dışarda kalanlar gene dışarda kaldı. Diğer partililer de küçük gruplar halinde başının çaresine baktı.

Bu tartışmalar ve parçalanmalarda, cezaevindeki ilk ay sıkıntısının nesnel diyebileceğim ağırlığını da yabana atmamak gerek, derim. Üstelik geçen yılın son ayında, yani daha altı ay önce 141 ve 142, DP iktidarı tarafından değiştirilerek, verilecek cezalar adamakıllı artırılmış bulunuyordu. Yöneticiler 8 yıldan 15 yıla, üyeler 5 yıldan 12 yıla, komünizm propagandası yapanlar da 5 yıldan 10 yıla kadar cezalandırılabilecekti. Ayrıca iki kişi aynı görüşte bir araya gelmişse bu cemiyet (veya

parti) sayılacaktı. Ve nihayet, "bu kabil cemiyetlerin bir kısmını veya hepsini sevk ve idare edenler" idam edilecekti.

Bereket tahliyeler başladı. Yanılmıyorsam ilk dört ay sonunda, şimdi üç M'li Migros'un bulunduğu Caddebostanı'ndaki plaj ve gazinonun sahibi olan Reşat bey tahliye oldu ve tahliyeler yolu açıldı. Ama davanın kendisi uzun yıllar sürdü.

Esat Adil'le ve onun tarafında veya karşısında yer alanlarla ilişkilerim, 52 Kasımında Nevşehir cezaevine nakledilinceye kadar ayrı bir çabaya gerek kalmadan karşılıklı anlayış çerçevesinde yürüdü, sohbetler ve tartışmalar da ortak konuların dışına taşmadı. Aralarından kimileriyle ilişkim tahliyemden sonra da devam etti. İddialı satranç turnuvalarımızı da anımsıyorum.

Diyarbakırlı veya o taraflı Örfi'nin ilk günkü hikâyesini de unutamam. Bar fedailiğinden sosyalist parti yöneticiliğine doğru, o uzun, zahmetli yolu kendi gayretiyle, kendi kendini yetiştirerek aşan Örfi'nin, o yolculuğu sırasında cezaevine uğramamış olması hemen hemen olanaksızdı. Böylece Örfi, siyasilerin dışındaki cezaevi koğuşlarında geçerli adap ve erkânı da bilfiil yaşayarak öğrenmişti.

İlk gün kendisine koğuşun eskileri tarafından büyük koğuşta bir ranzada yer gösterildikten soma oturup yerleşirken çaylar geliyor. Örfi tepsiye kim için ve ne kadar atacağını bilemiyor. Eskilerden Kürdoğlu ile Kürtçe konuştuğu için rahat. Önce koğuşun ağasını soruyor. O da, istifini bozmadan beni gösteriyor. Küçüklüğüme, çelimsizliğime bakarak beni pek benzetemese de, her halde siyasiler koğuşunda ağalık da farklı olmalıdır diye düşünüp ağalığını kabul ediyor ve gene Kürdoğlu ile konuşup bir evlek (argoda o zamanın parasıyla 10 lira karşılığı) atmaya karar veriyor ve atıyor. Attığını bana da gösteriyor, ben fark etmiyorum. Derken çay bardaklarının toplanması sırasında arkadaşımız 10 liralık banknotu görünce bununla bir şey mi almak istediğini soruyor. O zaman Kürdoğlu, artık dayanamayıp kahkahayı basıyor. Kürdoğlu Örfi'yi işletmekten memnun, o da parasını geri almaktan memnun, olayı duyan herkes de kahkahaya karışıyor.

Örfi, o yorucu yolunda taklit jiletler de yapmıştı ve başı belâya girmişti. Ama uslanmamıştı. Son niyeti gripin'di. O zamanlar kaşe içindeki ağrı kesici-ateş düşürücü, her yerde rahatça satılabilen bu ilâç pek

meşhurdu. Örfî, ilâcın içinde ne varsa onu veya onları tamamen koyduğu gripinler yapıp satmayı hayal ediyor ve böylece büyük vurgun vurulabileceğini düşünüyordu. Tek sıkıntısı gerçek gripinin içinde hangi maddelerin olduğunu bilmemesiydi. Benim de tıp mesleğinden olduğumu öğrenince yan şaka yan ciddi benimle ortak olmayı teklif etmişti. Onun anlayışına göre, içinde aynı maddeler bulunuyorsa bu, sahtecilik olamazdı. Gripinin kâğıdını taklide gelince o kadarı kadı kısmında bile olurdu.

Örfî'yi Mustafa Börklüce, Veli Kasımoğlu, Bezirci ile birlikte 6-7 Eylül tutuklulan arasında yeniden görecektim. Kaynardağ'ı ve Kafkaslı rehber ile Medet'i de.

Asım'ın keteleri

Bezirci dedim de yeniden hatırladım. Asım Bezirci'yle, lâf aramızda bodur Asım'la, 48'den bu yana can arkadaşım, yiğit kardeşimle yıllar öncesindekiler gibi göz göze geldik yine. Sultanahmet cezaevinin iç avlusundaki sabah voltasından yeni dönmüşüz. Daha gardiyanın sayımı tamamlanmadan Bezirci, masasının başına geçmiş bile. Masa dediğime bakmayın, bir tarafı açık, boş bir şeker sandığı işte, ama çok, çok pratiktir, içine kitaplarını koyarsın, üstünde okur, yazarsın.

O sırada Asım, iki ayn lügatten yararlanarak kendisi için bir Türkçe-Fransızca lügati hazırlamakla, böylece Fransızca'sını da ilerletmekle meşguldü. Masasının bir tarafında kırmızı mürekkep şişesi, diğerinde mavi mürekkep hokkası, elinde iki tane sarı uçlu mürekkep kalemi, önündeki deftere önce kırmızı ile kelimeyi yazıyor, arkasından maviye geçerek karşılıklarını veriyordu, büyük bir dikkat ve titizlikle. (O dikkat ve titizliğini ve de kannca gibi çalışmasını her zaman korudu, sonuna kadar).

Yeni kuşaklar bilmez, o sıralarda daha tükenmezler bile moda olmamış, ilkokulda kurşun kalemden mürekkebe geçilince önce san uç veya redis ucu dediğimiz uçlann geçirildiği kalemlerle mürekkepli yazı yazmaya başlanır, arkasından dolmakalemler gelirdi. Onun da ucuzu, kötüsü birdenbire içindeki bütün mürekkebi bırakıverir, yerleştirildiği cebi, hatta kumaşı duman edebilirdi. Bu yüzden, tek tük de olsa hem ucuz, hem de emin olarak hâlâ uçlu kalemle yazanlar mevcuttu. Bezirci de

aynı nedenlerle, ucuz ve nispeten emin olduğu için onlarla yazmayı seçmişti. Belli etmemeye çalışırdı ama, sarf edeceği her kuruşu dikkatle hesaplamak zorunda olduğu belliydi.

Ama asıl anlatmak istediğim bunlar değil, Erzurum'dan, ailesinden hediye gelen keteler. O güne kadar görmemiştim, duymamıştım. Anadolu'nun doğu bölgesinde, belki başka yerlerde de bilinen, yapılan, sevilen çörekmiş kete. Sözlüğün tanımıyla "yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan, külde pişirilen çörek". Düşünebiliyor musunuz, o, içeriye düşmüş olması konusunu ailesinin nasıl karşılayacağını bilmemenin sıkıntısı içindeyken, annesi, sevgili anneciği, onun keteyi de çok sevdiğini düşünerek kendi eliyle yaptığı çörekleri ta oradan cezaevine göndermenin yolunu bulmuş. Öyleyse artık aile de durumunu biliyor ve yanında yer alıyor demek. Yalnız o kadar mı? Bizim İstanbul'da yaşayan ailelerimiz her ziyaret gününde bir şeyler bulup iletirken, o da ilk kez, kendisine gönderilen bir şeyleri olarak onları bizimle paylaşmak istiyor. Az şey mi bu?

Ben, bilmediğim, daha önce tatmadığım, alışmadığım şeylerin, neyin nesiymiş bir bakalım diyerek üzerlerine atlamazdım, o konularda oldukça, hatta fazlasıyla tutucuydum. Zaman içinde, mecburiyetlerin de ağır baskısıyla ister istemez aşındı, ama gene de tümüyle yok olduğu söylenemez. Diyeceğim, zaten yeni tatlara hevesim yok, o ise ketelere, hele annesininkilere bayılıyor. O vakit, en azından birini boşuna harcamasın, o da kendine kalsın dedim ve almak istemedim.

Bir süre tartıştık. Ben yazık olmasın, dedikçe o diretiyordu. Sonunda birden kendime geldim. Annesinin ketesini ne kadar severse sevsin ikram isteği öylesine ağır basmıştı ki, zavallının gözleri dolmuş, neredeyse boşanacak gibi. Birden ketelerden birini kaptığım gibi ağzıma tıktım. Ve ne türlü değerlendirirsiniz, bilemem, ama çok, pek çok hoşuma gitti. Bunu da söyledim.

Asım'ın neşesi yerine gelmişti. Bir başkasını almadım. Diğer biri o tadı verebilir miydi, bilmiyorum. Gerek yoktu. Asım da ısrar etmedi.

Hiç ders almamış olmalıyım ki, benzer bir durumu Sabahattin Eyüboğlu ile de yaşayacaktım. Sırası gelirse aktarırım.

60'ın başlarında ben TİP'e girmiştim. Bir gün karşılaştık, konuştuk. Nihat, dedi, seni takdir ediyorum, gerekeni yapıyorsun. Ama ben de ge-

rekeni yaptığımı sanıyorum. Benim mesleğim edebiyat, bundan sonra o yolda yararlı olmaya çalışacağım. Evet, Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştu. Mesleğim dediği bu idi. Ama o meslekle herhangi bir para kazanma olasılığı hemen hiç yoktu, onu da biliyordu. O günlerin pek çok aydını gibi mesleği olmayan bir meslekle, muhasebecilikle yaşadı ve emekli oldu. Diğer yandan, dediğini de yapmıştı. Eski deyimle onun rahle-i tedrisinden geçmiş nice genç aydın, şair, sanatkâr çıktı ortaya, bir zamanların Yenikapı grubu olarak. Kitapları, araştırmaları, eleştirileri, o yolla etkileri de cabası.

Bir gün Şükran'ın (Şükran Kurdakul) Ataç kitabevinde rastlamıştım Asım'a, "Çok Kapılı Oda" sı yeni çıkmıştı. Oradan buradan konuşurken bir ara yeni kitapların durduğu rafa yanaştı, kitabını çekti, imzalayıp bana verdi ve Şükran'a seslendi: "Benim hesabımdan düşersin". Soma ayrıldı.

Arkasından Şükran'ın söylediği şuydu: Seni çok seviyor olmalı, yoksa eli sıkıdır ha, bunu kimseye yapmazdı.

Son olarak, 7 yıl dışarısı, 3'ü de içerisi olmak üzere 10 yıl aradan sonra yeniden insan içine çıktığım 90'ın yazında ikimiz de çağrılı olarak gittiğimiz Dikili festivalinde karşılaşmıştık. Bir ara kalabalıktan sıyrılıp sessiz bir köşede baş başa verdik, eski günleri hatırladık. O sırada, TBKP'nin başkanıyım ya, kimileri benimle niye konuştuğunu sormuşlar, biraz muteriz.

O ise, arkadaşımdır, demiş, ötesi yok, arkadaşım o benim.

Canım arkadaşım, can kardeşimi, en akla gelmeyecek bir biçimde Sivas katliamında yitirdik. Derneğimizin 50'inci yılında yayınladığımız broşürde onunla ilgili şöyle deniyor:

"İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin kuruluşundan bu yana tam 50 yıl geçti. O sırada 25 yaşında olanlar bugün 75'ine ulaştı. «Ulaşma» sözcüğü lâfın gelişi. Çoğumuz ulaşamadı. Dernek üyeleri arasında bugün yaşayanlar sadece bir azınlık. O ağır handikabın üst üste yarattığı olumsuzluklar sağlıkları etkiledi. Birçoğumuzu yitirdik. Ancak yitirdiklerimiz arasında ikisi var ki, onların ölümlerini her hatırlayışta derin bir infialle sarsılmamamız, öfke ve nefretin benliğimizi sarmaması olası değil. Dernekteki konumlarıyla, IU Tıp Fakültesi öğrencisi Sevinç Tanık ve IU Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümü öğren-

cisi Asım Bezirci. 12 Eylül öncesinde Mecidiyeköy'deki evinin kapısı kırılarak faşist kurşunlarının aramızdan aldığı diş hekimi Sevinç Özgüner ve üç yıl önce Sivas'ta Madımak otelinde gericilerin yaktığı 37 aydın arasında bulunan eleştirmen-yazar Asım Bezirci arkadaşlarımız. Onların kişiliğinde bütün aziz ölülerimizi saygı ile anarak yazımızı noktalıyoruz".

Aradan 40 yıl geçti. Nice kitabım gitti gelmeyiverdi, kimi aşındı parçalandı, kimi yenilere yer açılmak için şu, bu derneğe bağışlandı. Şimdi yine baktım, Çok Kapılı Oda, onun el yazılı ithafıyla kütüphanemin baş köşesinde, yerli yerinde durmakta.

Cezaevinde isyan

Biz pek farkında değildik. Ama cezaevinin diğer koğuşları istim üstündeymiş. Nedeni, ağaların takışması. İkinci koğuşun ağası idamlık Hasan ile, karantinadan yüzü kesik Kâmil, diğer bir koğuştan Arnavut İsmail ve başkaları, cezaevi rantını paylaşmakta anlaşamıyorlar. İdamlık'a karşı aralarında birleşiyorlar. İdamlık'ın destekçisi ancak bir ağa.

Bir gün önce İdamlık dişini gösteriyor. 3'üncü koğuşun önde gelenlerinden birinin kalçasına iki parmak bıçak. Adam hastanelik. Karşı tarafda bunun altında kalmayacak elbette. Ertesi gün İdamlık'ın has adamı giriş koridorunda kıstırılıyor ve üç yerinden adamakıllı bıçaklanıyor. Adana usûlü, of'una of.

İş buraya kadar geldi mi, artık en büyükler bizzat ortaya çıkmak durumundadır. Bunu yapmayıp geride kalan, bütün kaynaklarını kaybeder ve daha kötüsü bir sabah merdiven altında ölüsü bulunabilir.

İdamlık, zulasından tabancasını çıkarıyor. Herkesin volta attığı avluda, o kalabalık arasında, yanındakilerle birlikte en büyük rakibinin karşısına geçiyor. İdamlığın tabancası da var, diyerek ateşe başlıyor. Avluda herkes bir tarafa kaçışıyor; İdamlık ortada, karşısında düşmanı, ama tam o sırada tabancası tutukluk yapmaz mı? İdamlık, bizim yanımızdaki koğuşun ağasıydı, koğuşa kaçıyor, koğuşun demir kapısı içerden sürgüleniyor.

Karşı taraf zaferinden emin, avluda gösteri turu atıyor, kuru sıkı bir tabanca ile kapatılan demir kapı ile taş zemin arasından güya koğuş içine ateş ediyorlar. Dışarıya davet ediyorlar. Tabiî çıkamıyor. Birkaç kişi-

yi öldürmüş, cezaevi deyimiyle birkaç leşi olan, bunun için idam isteğiyle yargılanan, idamla yargılandığı için de kaç yıldır süren davası boyunca adı idamlığa çıkan Hasan'ın artık yapacağı bir şey kalmamıştır.

Avlu boşalıyor. Bu sırada jandarma avluya giriyor, kapıların önünde mevzi alıyorlar. Müdür, savcı ve jandarma komutanı büyüklerle özel olarak görüşüyorlar. Bir süre soma kapılar açılıyor. Her iki taraftan da birkaç bıçak ve şiş yaralısı jandarma nezaretinde dışarı çıkarılıyor. Büyükler de ortalık yatışıncaya kadar kapalıya gönderiliyor.

Ertesi günün gazeteleri büyük cezaevi isyanını anlatıyor. Müdür, savcı ve jandarma komutanının büyük gayretiyle daha fazla büyümeden önlendiği belirtiliyor.

Kısa süre sonra bir iki el değiştirmeyle cezaevi rantı yeniden paylaşılıyor. Cezaevine yeniden barış geliyor. Bizler de koğuşumuzun avluya bakan pencerelerinde, büyük dünya savaşlarının mikroskobik bir örneğinin bire bir tanıkları oluyoruz.

O sıralarda yürürlükte olan hükümlere göre herhangi bir cezası kesinleşmiş olsa da, o arada yeni bir suç işleyerek bu suçun sanığı durumunda olan kimse sanık sayılır, davasının görüleceği mahkemenin bulunduğu ilden dışarıya gönderilemezdi. Bundan dolayı da, her cezaevinin demirbaş ağaları yeni yeni suçlarla sanıklığını devam ettirmekte oldukları için kolayca yerlerinden oynatılamazlardı. Bu «isyan»ın sonunda eski hükümler değiştirilerek sanıklığı devam ederken başka illerdeki cezaevlerine sürgüne göndermeler yapılabildi. Bunun sonucu olarak, henüz İstanbul'a yeni tayın edilmiş ve isyanı, karşısında hazır bulmuş müdürle birlikte yüzü kesik Kâmil de benim birkaç ay arkamdan Nevşehir cezaevine gönderildiler.

Kaptan ve «motor hakkı»

Yazın ortaları, öğle yemeği yenmiş, koğuş sakinleri yataklarına uzanmış, kimi yarı dalgın güya bir şeyler okuyor, kimi de hayal kurma ile kestirme arası istirahata çekilmiş. Demir parmaklıklarla kaplı iki büyük pencereden giren güneş ışınları, demet halinde yere kadar uzanarak havadaki tozları ve ışın demetine girip çıkan kara sinekleri aydınlatıyor. Onların vızıltılarıyla hafif horultular arasında gür bir ses koğuşa damgasını vurmakta: "Anne top al, baba topu tut".

Kaptanımız okuma-yazma öğreniyor. Heybetli mi heybetli, boyu iki metreye yakın, herhalde kilosu da yüzün üstünde olmalıdır. Bir gözünü şarbona kaptırmış, alnının o bölümü, şakak ve göz nahiyesi buruşuk bir deriyle yeniden kaplanmış, ama kaptanın aldırış ettiği yok, diğer gözü yeteri kadar görüyor.

Kaptan otuzunu çoktan aşmış, boyunca yetişmiş oğlu var, yanında tayfa olarak çalışıyor. Yeniden kaptanın sesi "Top at". Arkasından gönüllü öğretmen arkadaşın hafifçe müdahalesi; dikkat et, "u"yu atladın, "top" değil "topu" olacak.

40'ına yaklaşan bir dev ve ilkokul birinci sınıf öğrencisi, biraz karışık bir durum; oysa o iki imaj birbirini tamamlamakta. Büyük bir safiyet ve bir o kadar da kendi iş ve hesabını bilmek de onun özelliklerinden. İlk bakışta karşılaşılan çirkin görüntü kısa süre sonra yerini kaptanın saf, temiz, güleç yüzlü sevimliliğine bırakıyor. Kaptanımız koğuşun maskotu adeta. Üç haftalık çalışmadan sonra kitaptaki bütün yazılan ezberlediği için sırayla gayet güzel okuyacak, ancak aradan birini işaret edersen bocalamaya başlayacaktır.

Ama onun asıl isteği, okumadan da önce yazmaktır, daha doğrusu gerektikçe imza yerine çizdiği ve her seferinde de kendisine çok dokunan o çarpı işaretinden kurtulmak, adını yazabilmektir. Üstelik önceki eşi, çocukları kaptanın başına sanp bir başkasıyla çekip gitmiştir, imam nikâhlı yeni eşi ise ilkokul 4'ten aynlmadır, yani rahatlıkla okuyup yazabilmektedir. Bu da, gencecik el kızının yanında küçük düşmemesi için, kaptanın karşısına çıkan bir başka itici güç olmalı.

Üç hafta sonra gönüllü öğretmen, kaptanın ezber gücü karşısında pes etti. Yerine yeni bir kitapla bir başka gönüllü geçti. O arada kaptanın isteği de öncelikle yerine getirildi. Nasıl olsa ezberi iyi, büyük harflerle adı soyadı yazıldı. Kaptan ezberledi. Böylece imza işi halloldu. Kaptan o kadar memnundu ki, koca bir kâğıda yazdığı adını soyadını, ilk kadınlar ziyaretinde mektup niyetine eşine iletti.

Kaptanın koğuşa ilk girişini hatırlıyorum. İki tarafında iki gardiyan kollanndan sıkıca tutmuş, o ise bir şahin gibi atlamaya hazır, güçbelâ getirmişler. Yüzünde kısmen kabuk tutmuş yara izleri, kollarında yer yer mora kesmiş vuruklar, hafifçe topallıyor. Belli ki adamakıllı bir arbede geçirmiş. Geçmiş olsun, dedik. Yer gösterdik. O da başladı anlat-

maya. Savcıya da, yargıca da aynı şeyleri söylemiş, gizlisi saklısı yok.

Olay, geçtiğimiz Cumartesi akşamı olmuş, gelişi Cuma; aradan neredeyse bir hafta geçmiş. O arbede de gece yansında Galata karakolunda yaşanmış. Çok, çok dayak yedim, diyor, ama ben de boş durmadım, en azından iki polisi benzettim. O gece karakol nezarethanesinde geçmiş. Ertesi gün, önce oturduğu Beykoz köyüne, daha sonra nüfus kaydı dalgasıyla o karakoldan bu karakola mevcutlu olarak kaç gün geçirmişler. Bu kargaşa sırasında, ilk kansından olan üç yaşındaki en küçük kızı da bahçedeki bostan kuyusuna düşerek yaşamını yitirmiş. Nihayet bu sabah savcıya, sonra da mahkemeye çıkmış, tutuklayıp getirmişler.

Adına nüfus kaydı araştırması demişler, ama anladığım kadarıyla, yara berelerinin biraz geçmesini, kabuklanmasını filân beklemişler. O arada dolaştırıp durmuşlar. Ne kadar beklemiş olsalar da dayağın birçok kanıtı ortadaydı. Hemen bir zabıt tuttuk. Koğuş efradının topluca imzaladığı zabıtta, bildiğim bütün tıbbî terimlerle vücudunun görünen ve görünmeyen yerlerindeki yara izlerini bir bir saydığımı hatırlıyorum. Ayrıca derhal bir hekim muayenesi için başvuru yazıp zabtı buna ekledik. Pazartesiye kadar doktor yok, dediler. Bırakın Adlî Tıbbı, herhangi bir doktora bile göstermeyecekleri belliydi. Ama bütün koğuşun imzaladığı zabtın ve başvurunun bir örneği ile cezaevi defterindeki kayıt tarih ve numarası, gereğinde kanıt olarak kullanmak üzere elimizdeydi artık.

Olayın başlangıcı Cumartesi akşamı Galata'nın balozlarından birinde cereyan etmiş. Motorun haftalık mesaisi o gün bitiyor. Soma hesap kesimi yapılıyor. Hafta içinde yapılan masraflar çıktıktan soma kazanılan net paranın yansı motor hakkı olarak ayrılıyor, kalan paranın yarısı da kaptanın oluyor, oğlu ve diğer tayfa da kalan yarıyı paylaşıyorlar. Kaptanın dürüstlüğüne diyecek yok, oğlunu özel olarak hiç kayırmamış. Diğer tayfa ne kadar alırsa o da o kadar alıyor. Hesap kesildikten sonra kaptan motor hakkını patronun Galata'daki yazıhanesine bırakıyor.

Kaptanın motoru 10 tonluk bir tekne. Silivri açıklarından kum çekip o zaman İstanbul şehir kıyısında ve Boğaz'da bulunan kum iskelelerinden birine bırakıyorlar. Her hafta bu böyle gidiyor. Geçen Cumartesi de böyle olmuş. İşler bittikten sonra ödemelere sıra gelmiş, tayfalarınkin-

den sonra motor hakkı da yazıhaneye ödenmiş. Bu kez kaptan, oğluna, hazır buraya kadar gelmişken, bu akşam şurada biraz kafa çekelim ve şarkı dinleyelim, demiş. Oğlu ile birlikte önünden geçtikleri baloza (baloz eski deyim, gemicilerin ve işçilerin, kimilerine göre denizcilerle birlikte ayak takımının gittiği içkili, danslı lokanta, bar demek) o baloza girmişler. Masa donanmış, oğlan babanın yanında çekingen, kaptan ise kadehleri deviriyor, saatler de ilerliyor. Bu arada sahneye bir kadın çıkmış, yanında üç çalgıcı, alaturka, alafranga günün sevilen şarkılarını okumaya başlamış. Kaptan güzel güzel dinliyor, bir taraftan da masada şişe ve mezeler yenileniyor. Kaptan güzel güzel dinliyor, ama istediği, beklediği türküye bir türlü sıra gelmiyor. Bunun üzerine garsonu çağırıyor, istediği türkünün adını veriyor, git söyle şu kadına, onu da söylesin, diyor.

Garson kaçın kurası, mümkün olduğu kadar yumuşak bir sesle, anlatmaya çalışıyor ki, hariçten şarkı istemek müdür tarafından yasaklanmıştır.

Ne demekmiş bu, istediği şarkıyı söyletememek, parasıyla değil mi, diyor, o zamana kadar kafası adamakıllı dumanlanmış kaptanımız, parasıyla değil mi, diye tekrarlıyor, söylesin, istediğini veririz elhamdülillah. Ve banknotları cebinden çıkarıyor. Garsonun çabası nafile. Kaptan ısrarlı. Hele oğlunun yanında sözünü geçirememek olacak şey değil. Yerinden fırlıyor, bağırmaya başlıyor.

Baloz yönetimi işinin ehli. Derhal karakola haber salınıyor, polisler geliyor ve duruma el koyuyorlar. Kaptan direniyor. Garsonlar, polisler hep birden hamle edip kaptanı zorla karakola sürüklüyorlar. Bu arada karşılıklı küfürler, tekmeler, tokatlar gırla gidiyor. Zapt edemeyeceklerini anlayınca karakolda oturttukları koltuğa iple bağlıyorlar. Ama bunca yılın denizcisi kaptanın acı kuvvetine ne dayanır? Bağlandığı koltukla birlikte üzerlerine öyle bir fırlamış ki, önce kaçışmışlar. Sonra hep birlikte düpedüz meydan dayağı. Kaptan elini kolunu kullanamıyor, ama bağırmaya, küfretmeye devam ediyor. En sonunda da en büyük küfrü yapıştırıyor. "Ananızı Moskof gâvuru sin-kaf etsin". (O açık seçik söylüyordu ya, ben hâkimlerin kâtibeye yazdırırken kullandıkları eski mahkeme deyimini yeğ tuttum).

Bu kez iş iyice çığırından çıkıyor. Zabıtlar tutuluyor. Kaptanımız,

"vazife halinde memura hakaret ve komünizm propagandası yapmak" iddialarıyla neticede siyasiler koğuşunu boyluyor. Dikkat edilsin, iddiada hakaret var ama, darp teşebbüsü gibi bir şey yok. Herhalde kendi eserlerinin ortaya çıkmasından çekinmiş olmalılar.

Kaptan şaşkındı. Ayrıca çok da çekingendi. Burası siyasiler yani komünistlerin koğuşu ya. Fakat çekingenliği bir iki gün sürdü, sürmedi. Hele önce zabıt tutup, arkasından tutukluluğuna itiraz dilekçesi yazılıp gönderilince.

Kaptanın herkesle arası iyiydi, özellikle benimle. Her şeyden önce adına yazılan yazılardan, diğer yandan da yemek naklinden. Bana fazla geliyordu tabaklar, ona ise tabiatıyla az. Yemeğe başlamadan bir kısmını onun tabağına aktarınca, her seferinde bunu nasıl yapabildiğime şaşırır, bana fazla geldiği konusunda bir türlü ikna olmaz, gönlü rahat etmezdi. Neden sonra alıştı biraz.

Kaptanın en hoşlandığı olaylardan biri de ziyaretçilerden gelen yiyeceklerin paylaşımıydı. Diyelim gelen meyvalar tek başına bütün kazan efradına yetecek kadar değil, ama değişik meyva çeşitleriyle aşağı yukarı her tabak için iyi bir paylaşım mümkün. Bu tuzludan tatlıya her çeşit nevale için geçerli. Ziyaretlerden sonra ilk iş, gelen yiyecekleri yararlanacak insan sayısı ölçüsünde paylaştırmak olurdu. Ondan sonra sıra her tabağın sahibinin tek tek tespitine gelirdi. Bunun için de bulunan formüle diyecek yoktu. Bir arkadaş arkasını döner, bu kimin, denince aklına gelen bir ismi söyler, böylece ayrı, öznel bir tercih söz konusu olmadan paylaşma tamamlanmış olurdu.

Kaptan bir gün itiraf etmişti: "Biz gençliğimizde arkadaşlarla ava gittiğimiz zamanlar öğle için herkes evinden bir şeyler getirir, bunları ortaklaşa yiyelim deriz, ama sana çok bana az, her zaman zırıltı çıkar, gene herkes kendi getirdiğini yerdi. Bu, ne güzel paylaşım böyle".

Ayrıca, arkasını dönüp arkadaş adlarını sıralamaya da gönülden talipti. Sıra bana gelince birisi mutlaka takılır, hadi gene doktoru kolladın, en güzel parçalar bu tabakta, gizlice baktın mı ne yaptın? Zavallı kaptan ciddiye alır, yemin kasem eder, hiç görmedim, bilmeden söyledim, diye inandırmaya çalışırdı. Sonunda gelsin kahkahalar.

Kaptan iyiydi, hoştu, koğuş kurallarına hemen uyum sağlamıştı. Ama kaptan komünist değildi. Komünizm nedir, bilmiyor, eskiden

komünist denince aklına gelen uğursuz tiplerin hiç birinin bu koğuşta bulunmadığını görüyor, ama yerine neyi koyacağını da kestiremiyordu.

Millet durur mu? Kaptana okuma yazma öğretmede bir iki kişiden başka gönüllü çıkmamıştı, ama ona komünizmi anlatmada herkes göreve hazır.

Motor hakkından işe başladılar. Fırsat düştükçe bu konu yeniden açılmaktaydı. Biri diyor ki, bu motor hakkına aklım ermedi. Motorun bütün masrafı çıkmıyor mu önceden? Çıkıyor. O zaman bu motor hakkı ne oluyor. O da sizin gibi yaşayan biri mi, canlı varlık mı ki, ona para ayırıyorsun? Çalışan, ter döken, uğraşan, didinen sizsiniz. Sen tayfalarından fazla alıyorsun, ama kaptan olan sensin, denizi tanıyan sensin. Bunu kabul edebiliriz. Peki, geriye kalan paranın yansı, senin aldığının iki katı motor hakkı diye patrona. Ne demek bu, bunda bir hesap var mı?

Zavallı kaptanın-bir türlü aklı almıyordu. Ne demek olur mu, bugün benim bir motorum olsa ben de öyle yapacağım. Adam tıkır tıkır para saymış, motoru almış, motor onun, ondan dolayı motor hakkı da onun.

Patronlannın iyi insanlar olması, onu hoş tutmaları da belki kaptanı bu konuda daha taraflı yapmaktaydı. Aslında kaptan gibisi nerede bulunacak? İnebolu'dan çalışmaya gelmiş. Tayfa olarak onların motoruna girmiş. Tek kuruşuna kadar güvenirliğini görmüşler, denizciliğini görmüşler. Onu motorlarından birine kaptan yapmışlar. Okuma yazma bilmeden, nasıl sahil kaptan ehliyetinin sahibi kılabilmişler, diye sorarsanız, işin o kısmına Rufailer kanşır. Ona bir ehliyet vermişler işte.

Olay duyulur duyulmaz, patronun oğlu ziyaretine geldi. Yazıhanenin avukatını da görevlendirmişler. O da bir kere geldi, sonra iddiaları okuyunca ben siyasî davaları bilemem, şimdiye kadar hiç böyle bir dava almadım, diye özür diledi. Kısacası, kaptanın patron yönünden hiçbir şikâyeti yok, bir dediğimi iki etmezler diyor. Peki ne demiştin, diye sorsanız, teknenin altına bir bakılması veya motorunun tamiri gerektiği gibi gene zamanında uyararak motoru kurtarıcı şeyler. Ama onun için, sözünün ciddiye alınıp dinlenilmesi bile büyük nimet.

Biz iktidara gelirsek motorun hakkı makkı olmayacak, o parayı da sen ve tayfaların paylaşacak, diyorlar. Bir an için, büyük para iyi bir şey diye düşünüyor, sonra hemen kendine geliyor. Bir daha kimse motor sahibi olmaz, iş bile bulamazsın, diyor.

Kaptan çocukluğundan beri gördüğü, bildiği, uyguladığı koşullarda düşünmekte. Haklı değil, diyebilir misiniz?

Kaptanın en büyük sıkıntısı, okuyamamış olmaktı. Anlatmıştı, İnebolu'nun dağlara yaslanan o ücra köyünde okul yoktu, olsa da altı yaşından bu yana çalışmak zorunda kaldığına göre nasıl okula gidebilecekti. Ben biraz bu konudan söz açtım. Sen olanak bulsaydın okumak istemez miydin, dedim, işte o ülkelerde herkes istediği kadar okuyor, bütün masrafını devlet karşılıyor. Eğitim konusunu biraz daha anlattım. İlk kez aklı yatar gibi oldu. Daha ötesini kendi düşüncesine bıraktım. Arada sırada soruyordu, ben de sorduğunu yanıtlıyordum.

Somaları, dışarıya çıktıktan soma görüşleri ne kadar ilerlemiştir veya geride kalmıştır, bilemem. Ama onun için en büyük propagandanın, onda en derin izler bırakan propagandanın, bu konuşmalar vb değil, koğuşta bizzat yaşadığı hayat ve koğuş sakinlerinin onda bıraktığı izlenimler olmuştur, derim.

Nihayet duruşma günü geldi çattı. Zabtımızın da dosyasına girdiğini öğrenmiştik. Kaptanı tanıyordum artık, daha savcının iddianamesini dinlerken hırslanacaktı, Allah bilir, yerinden fırlamaya kalkacak, herkesi kalaylayacak, ondan soma sorgu da sorgu olmaktan çıkacaktı.

Onun için yazılı bir sorgu yazdım. Darp konusu gibi, çocuğunu yitirişi gibi bir iki noktaya dikkati çekme dışında olayı başından sonuna yukarıda bize anlattığı gibi yalın cümlelerle aktardım. Sonunu da tahliye isteği ile bitirdim.

Yargıçlar yazılı sorgudan hoşlanmaz, hattâ onu sorgu saymaz. Verin, dosyaya koyalım, derler, günahlarına girmeyelim ama, okumazlar bile. Bundan dolayı, yargıç sana, anlat bakalım, dediği zaman, bu yazıyı çıkarırsın, okunmasını istersin, sen ver hele biz okuruz, deseler de sakın verme, mutlaka mahkemede okunmasını iste, diye tembih üstüne tembihle eline verdim.

Akşamüstü döndü, sevinç içindeydi, tahliye olmuştu. Yargıç, benim tahmin ettiğim gibi okutmak istememiş, ver dosyaya koyalım demiş. O tembihli ya, benim başka sorgum yok, bu okunsun, diye öylesine diretmiş ki, sonunda yargıç okunmasına razı olmuş. Kâtip de okumuş. Yazı okunurken, kaptan o günleri sanki yeniden yaşıyormuşçasına heyecanlanmış, kızının ölümü okunurken de o koca adam, kocaman sesiyle bağıra bağıra ağlamaya başlamış.

Sonuç, oy birliğiyle tahliye.

Kaptan hazırlandı, herkesle tek tek vedalaştı, sakın bizi, söylediklerimizi unutma, dediler. Tam benimle kucaklaşıyordu ki, kulağıma eğilip ilk defa sadece benim duyacağım kadar hafif bir sesle "Yalnız ananızı Moskof gâvuru, sin-kaf etsin demekle kalmadım, "sin-kaf edecek de" diye ekledim, dedi ve gitti.

Sırada ilk ziyaret vardı, acaba gelecek mi, gelmeyecek mi, diye aramızda konuşuyorduk. Geldi. Ev işi iki testi yoğurt, gene ev işi bilmem kaç kangal sucuk, ev işi ekmekler vb. Ne o, dedik, kileri buraya taşımışsın. Güldü, değer, dedi.

Yaz sonunda beni Nevşehir'e naklettiler. Gerçi ona söz vermiştim, müdafaam da birlikte yazarız, demiştim, artık buna olanak kalmamıştı. Ama ne yaptıysa yapmış, kime yazdırmışsa yazdırmış, Nevşehir cezaevine, söz verdiğim müdafaasını beklediğini bildiren mektubu geldi. Ben de cevap yazdım, anlatmaya çalıştım ki, savcının iddianamesi bilinmeden müdafaa yazılmaz. Avukatım Vahti'ye de ayrı bir mektup yazdım. Bul, git, görüş, bundan sonrasını sen hallet, dedim. İlle doktor yazacak diye diretmiş durmuş. Sonunda Vahti, kendi yazdığı müdafaayı, benden geldiğini söyleyerek ancak kabul ettirebilmiş.

Yıllar soma tesadüfen Köprü'de karşılaştım. Hararetle kucaklaştık. Kaptanın acı kuvvetini unutmuşum. Bir an nefessiz kaldım, nerdeyse boğuluyordum.

İstanbul'dan Nevşehir'e

Yolculuğa hazırlık

«Cezaevi isyanı»ndan sonra ortalık epey karışmıştı. Müfettişler geldiler, en önce mahkûmiyeti kesinleşmiş, başka bir sanıklık durumu da olmayanların Sultanahmet'ten nakli gündeme alındı. Diğer hükümlüler muhtelif il ve ilçe cezaevlerine gönderiliyordu. Siyasilerin nakil yeri ise bütün Türkiye'de epeydir Nevşehir Cezaevi siyasiler koğuşu idi. Ankara Askerî Siyasî Mahkemesi'nden kesinleşmiş mahkûmiyetim, dernek davasından ise tahliyem bulunduğu için siyasiler arasında ilk ağızda gidecek olan bendim. Bir süredir cezaevinde kâtip olarak

çalışan ve aramızın iyi olduğu bir mahkûmdan benimle ilgili yazışmaları öğrenmiştim. Gidecektim, yalnız kesin tarihi henüz belli değildi.

52'nin sonbaharındaydık. Hazanın hüznü meşhurdur. Ne de olsa haftada iki kere gördüğüm ailemden, arkadaşlarımdan, sevdiğimden tümüyle uzaklaşacaktım, tek bağlantım mektuptan ibaret olacaktı, o da posta düzgün işleyebilirse. Demiryolunun geçmediği yerlerde kışın karın, baharda selin azizliğine uğrayarak yolların kapanması her an beklenebilir olaylardandı. Sonbaharın hüznüne, sevdiklerimden uzun süre ayrı kalacak olma hüznü de eklenmekteydi. Diğer yandan yolculuk, hangi koşullarda olursa olsun, beni heyecanlandırmıştır her zaman. Hele o sıralarda İstanbul'dan hemen hiç ayrılmamış, Ankara'nın ötesine de hiç geçmemiş olan benim için, bu yolculuğun, ayrılık hüznünü karşılamasa da bir çekici tarafı da vardı kuşkusuz.

Akşama doğru herkesin koğuşuna kapandığı, avluda bir iki gardiyan ve meydancıdan başka kimsenin kalmadığı sırada hapishaneye biraz öncesine inat büyük sessizlik çöker. Sadece avluya çökmez, huzur, hüzün, ne derseniz deyin, asıl insanın üstüne çöker. Bazı günler gün batımına yakın, güvercinlerin dışında, bütün cezaevinin sustuğu sırada, koğuşların avluya, avlunun batı tarafına bakan pencereleri kızıla boyanır, camların üzerinde kırmızının değişik tonlarında hâreler oynaşır. Bu görüntü her zaman olmaz, ama olduğu zaman da insanı büyüler, dilinizi yutmuşçasına lâl-ü epkem kalırsınız karşısında.

İşte tam bu anda bir koğuşun penceresinden yanık bir türkü avluya yayılarak sessizliği bozar, başka bir pencereden ona ayak uyduran bir saz ve değişik koğuşların sesine güvenenlerinden bir koro türküye eşlik etmeye başlar.

Güneşin oyunu gibi türkü de her zaman denk gelmezdi. Ama geldiği zaman da hapishane, hapishane olmaktan çıkardı.

Derken «Allah» sedaları, varol, nur ol, sesine bereket tebrikleri ve alkışlar, insana nerede olduğunu yeniden hatırlatır, kısa sürede yalın gerçeğe yeniden dönerdiniz. Ama sessizliğin ortasında güneşin hârelerinden türkünün sonuna o kısa aralık yok mu, o her şeye bedeldir.

Şimdi adını ve hangi koğuşta olduğunu hatırlamıyorum, yasak aşk yaşadığı sevgilisiyle birlikte çıktığı kayık sefasında boğulmasına yol açarak öldürdüğü iddiasıyla cezaevine düşmüş bir genç vardı, sesi ve söyleyişi oldukça güzel, kendi de oldukça yakışıklı bir kasabalı.

Son akşam onun türküsünü dinlemiştik. Kuşkusuz aynı duygu ve izlenimlere sahiptik. Daha sonra, eskiden hiç hoşlanmadığı türküleri artık sevmeye başladığını itiraf edenden, dört tarafı kapalı avlunun akustiği konusunda engin düşüncelerini bizlerle paylaşanlara, türkünün halkın, işçinin sesi olduğundan dolayı ayrıca önem verilmesi gerektiğini belirtenden, büyük müzisyenlerin bu anonim halk eserlerinden ne kadar yararlandıklarına varıncaya kadar nice aydınlatıcı konuşma dinledik.

Bana kalırsa hepimiz hâlâ o ilk izlenimlerin etkisi altındaydık, bunu kendi kendimize bile itiraf etmekten çekinsek de gerçek buydu; o büyük lâflar aslında itirafın başka bir biçimde dışa vurumuydu.

Gece geç vakitlere kadar böyle geçti. Ertesi sabah sayımında gardiyan resmen haber verdi. Derhal eşyalarımı toplamalıydım. Bu gün yola çıkacaktım.

Ce - bileni - gaf

Bilmece gibi değil mi? Gerçekten ce-bilem-gaf'ın ne olduğunu arkadaşlara bilmece olarak da sorduğum olmuştur. Akşam üstü Ahırkapı'daki cezaevi jandarma bölüğü merkezine getirildik. Benim dışımdakiler Ankara yolcusu idi. Toplam altı kişi olarak hatırlıyorum. Ankara'ya gidecekler arasında 18 yaşını aşmayan çok genç ikisi şu anda pasaportsuz yurt dışına çıkış suçundan tutuklu bulunuyordu. Bundan dolayı diğer koğuşta kalıyor olsalar da, haklarında Ankara'da 142'den takibat açılmış olduğundan siyasî sayılırlardı. Zaten bizimle ilgileri çoktu.

Yaşlıca bir jandarma başgediklisi yanındaki yazıcıya ikide bir yazdırıyordu. Ce-bilem-gaf, soma devam ediyordu. Herhalde bizi götürecek jandarmaların eline verilecek nakil kâğıtlarımız yazılıyordu. Başlangıçta hiçbir anlam veremediğim ce-bilem-gaf'ı sonunda söktüm. Jandarma Bölük Komutanlığı'nın kısa yazılışı olan J. Bl. K. harflerini eski Türkçe'deki adlarıyla okuyan gedikli başçavuşun dili de hâlâ orta Anadolu ağzı olduğu için ortaya bu bilmece çıkmaktaydı.

Başçavuş biraz tedirgindi, çünkü ısrar etmişler, bunlar mutlaka gidecek demişler, oysa elinin altında ancak yeni kura askerleri var, yani tecrübesizler. Bir an ağzından kaçırdı. Çabuk kendini topladı. Her birimize daha ne kadar yatacağımızı sordu. En çoğu benimkiydi, diğerleri

bir yıl ve daha aşağısı. Cezaların ne kadar az kaldığına dikkati çekti. Herhalde bu kadar azalmışken şeytana uymaya kalkıp yattığımız onca ayı ve yılı yakmayacaktık, değil mi?

Başımıza bir kıta çavuşu vermişti, bir de onbaşı. Çavuş Ankara'ya kadar, aklımda yanlış kalmadıysa toplam altı kişilik jandarma kıt'asının başı olacaktı, daha sonra dördü geri dönecek, beni Nevşehir'e kadar götürecek olan iki jandarmadan da biri onbaşı olduğuna göre o üst olarak görev yapacaktı.

Yatak ve yorganı, içinde kap kaçak, üst baş, daha önce sızdırmayacak biçimde ayrı bir poşet içine alınmış pompalı gazocağı, satranç takımı ve ıvır zıvır olmak üzere, yatak altında kullandığım eski bir battaniye ile denk haline getirmiş, çamaşır ipiyle iyice sarıp sarmalamıştım. Kitaplarla birlikte çok ağır olacağından onları ayrı paketlemiştik. Bir paket daha vardı galiba. Böylece en yüklü olan bendim. Hepsini herhangi bir kazaya uğramadan daha bir buçuk yıldan fazla yaşayacağım Nevşehir'e kadar götürmek zorundaydım. Bir buçuk yıldan soma da 15 ayı sürgün olarak Kırşehir'de geçirecektim. Belki de Nevşehir'den doğrudan Kırşehir'e nakledecekler, daha üç yıl bunlar benim her şeyim olacaktı.

Eskişehir'de uçan kuş

Akşam saat 6 sularında eller kelepçeli, kelepçelerin üstü güya kimse fark edip telâşlanmasın diye, ceket, pardösü gibi üstlüklerle örtülü, Karaköy'e yürüdük ve vapurla Haydarpaşa'ya geçtik. Geceleyin kalkan posta trenine bineceğiz, tabiî üçüncü mevkie, 8 kişilik kompartıman ve tahta sıralara.

Daha Haydarpaşa'da, diğer mahkûmlardan biri, çavuşla anlaştıklarını söyledi, birlikte biraz kafa çekmeye hayır dememiş, biz de ortak olarak katılır mıydık acaba? Ben kesinlikle hayır, dedim, ona ayıracak param yoktu, ayrıca istemiyordum da; gençler de bana uydu. Biz üç kişi üç jandarmayla ayrı bir kompartımanı işgal ettik, kafa çekiciler yanımızdaki kompartımanda toplandı. Gece yarısına doğru biz uyuklarken çavuştan müsaade çıkmış, ellerimiz çözüldü. Ertesi gün öğleden sonra Eskişehir'e geldik. Geldikten kısa süre sonra anlaşıldı ki, Haydarpaşa'da, kotardığı kafa çekme işine bizi de katmak isteyen

işini bilir, ortadan yok olmuş, argo deyimiyle tüymüş. Aman zaman, adam yer yarılmış da içine girmiş sanki, koş oraya koş buraya, bir türlü bulamıyorlar. Treni tam iki saat beklettiler. Neye yarar, kuş çoktan uçmuş.

Yeniden yola koyulduk. Birinin kaçtığı duyulur duyulmaz jandarmalar yeniden ellerimizi bağlamışlardı, çavuş önledi. Zaten kaçan kaçmış, kaçacak olsalar bunlar da kaçardı; ben mesuliyeti alıyorum, çözün ellerini, dedi.

Yeniden saatler, saatler... Çuf çuf ilerliyoruz. Yeni kuşaklar herhalde bilmez. Posta treni hemen bütün istasyonlara uğrayıp o istasyona bağlı ilçe ve köylerin posta çuvalını veya paketini bırakır, adı ondan dolayı posta trenidir. İstenilen yere en geç gidecek olandır, fakat en ucuz olan da odur. Bir zamanlar çok geç kalanlara, çok yavaş iş görenlere posta treni gibi, diye bir deyim bile türemişti.

Gece yarısından sonra Ankara'ya geldik. Önce iki taksi ile topluca Ulucanlar cezaevine gidildi. Ama gardiyanlar haklı olarak bir geceliğine beni almadı; jandarmalara, onu siz muhafaza edeceksiniz, dediler. Jandarma merkezine gittik. Benim iki jandarmam diğer erlerin arasında kendilerine bir yer buldular, bana da jandarma nezarethanesi düştü. Buz gibi bir hava, bereket nezaret kalabalık, hem öylesine kalabalık ki, taş zemin üstüne de olsa oturmaya olanak yok. Öylece ayakta sabahı bulduk.

Sabahleyin nezarettekilerin çoğu salıverildi, bir bölüğünü de bir yerlere götürdüler. Sonunda nezarette yalnız ben kaldım. Benim jandarmalarım gelmiyor bir türlü. Saat 10'u geçmiş, oysa Nevşehir otobüsünün kalkış saati 10. Geceden tembihlemişlerdi. Biraz sonra bizimkiler sökün etti. Meğer uyanamamışlar. Biri fırladı, güya otobüsü durduracak. Diğer jandarmayla ben de arkasından koşturuyoruz. Denkle birlikte boşuna nefes nefese kaldık. Otobüs gitmiş-

Kamanlıları koman

Otobüslerin kalktığı yerde birileri bizimkilere, Kırşehir otobüsü 11 'de kalkacak. Bugün Kırşehir'in pazarı, Nevşehir'den pazara mutlaka kamyon, araba filân gelir, önce Kırşehir'e oradan da pazar dönüşü vasıtalarıyla Nevşehir'e gidebilirsiniz, geç de kalmamış olursunuz,

demişler. Sahi, Kırşehir'in fiyatı biraz daha ucuzmuş, ellerinde kalan 50'şer kuruşla rahatça Nevşehir'e gidebilirlermiş.

Etmeyin eylemeyin, dedim. Ben o bir saat bile kalınmayacak yerde bir gece daha geçirmeye razıyım, ne olur, yarın gidelim, dedim, kabul ettiremedim. Jandarmaların en büyük korkusu başgedikliye gecikilen bir günün hesabını vermek zorunda kalmaktı. Beni dinlemediler.

Saat 11 'de Kırşehir yoluna çıktık. Balâ'ya kadar güzel, yol da fena değil. Arkamızdan yetişen Kaman otobüsü bir fırsat bulunca bizi geçti. Bu da otobüsteki Kırşehirlilerin fena halde kanma dokundu. Kaman ilçesi ile Kırşehir merkez ilçesi arasında ezelî rekabet söz konusu imiş. Onun için ne olursa olsun Kamanlılar yeniden geçilecekti. Şoför de onlara uydu. «Kamanlılan koman» nidaları içinde onları yakalayıp önlerine de geçtik.

Geçmesine geçtik, ama ne fayda? Motor adamakıllı su kaynattı, radyatör delinmişti galiba. Durduk, alay ederek yeniden bizi geçtiler. Motor güya tamir edildi, fakat bir daha iflah olmadı. Kırşehir'e kadar dur kalk, dur kalk, şehrin merkezine geldiğimizde akşam olmuştu. Tabiî ne pazar kalmıştı, ne de Nevşehir'e gidecek bir vasıta.

Denkle paketleri birlikte yüklendik, tepedeki jandarma kışlasına doğru yola koyulduk.

Ümraniyeli hemşehrim

Jandarmalar kışlada kendilerine kolaylıkla yer bulacaklardı, benim yerim ise gene nezaret denilen, kışlanın etrafındaki arazide özel olarak yapılmış, mazgal gibi daracık camsız penceresi ve demir kapısı ile küçücük bir odadan ibaretti. Soğuktu, adamakıllı soğuk. Toprak zeminde yer yer kurumuş dışkı kümeleri ve mazgaldan içeri giren dondurucu rüzgâra karşın havada hâlâ keskin idrar kokusu. Oturma olanağı yoktu. Geceyi nasıl geçireceğimi düşünürken bir yandan da, böyle durumlarda hep yaptığım gibi, hapiste söylenen yasak türkülerden bildiklerimi hafif bir sesle arka arkaya sıralamaya başladım. Bildiklerim tükenince sil baştan yeniden.

Bu arada aklıma geliyor, ister istemez yeniden gülümsüyorum. Ben görmedim, anlatmışlardı. Benden önce Sultanahmet'te yatan bir arkadaşım "Ay ışığı jandarmanın süngüsünü yakıyor, mahpus yoldaş

pencereden jandarmaya bakıyor" baladının her söylenişinde hemen pencereye koşup duvar üstünde gezinen nöbetçi jandarmaya bakarmış.

Gülümseme ile birlikte bulutlar dağılıyor; artık kokuya alışmışım herhalde, duymaz oluyorum, o kadar da soğuk değil hani; bütün düğmeleri ilikle, ellerini birbirine çarp, durum değişecektir.

Durum gerçekten de değişiyor, düğmelerimi ilikleyip ellerimi çırpmamdan dolayı değil, kapı açılıyor, tanımadığım bir jandarma eri gülerek içeri giriyor; beni alıyor. Hadi hemşerim diyor, doğru koğuşa ve yatağını bana ikram ediyor.

İstanbullular da ara sıra hemşerim lâfı ederler, ama bu bir hitap şeklidir, yoksa karşısındakini gerçekten hem-şehri yani aynı şehrin insanı olarak saydığı için değil, hattâ çok zaman bu sesleniş İstanbullu olmayan için kullanılır. İstanbul evvel ezel büyük, çok büyük şehir olduğundan mıdır nedir, İstanbullular, diğer il, ilçe ve kasabalarda olduğu gibi hemşehrilerine ayrı bir yakınlık duymazlar.

Oysa burada bir İstanbullu vardı ve sırf İstanbullu olduğu için İstanbul'dan gelen tutuklu gazeteciye yardım elini uzatmıştı.

O yatağını verdi. Koğuş arkadaşları başıma üşüştüler. Meğer o İstanbulluyum deyince bir türlü inanmazlar yahut inanmak istemezlermiş. O da İstanbullu ama tam bir köylü, tipi ile, konuşması ile, davranışları ile ve nihayet hemşehri olarak bana gösterdiği özel yakınlıkla.

Aralarındaki büyük tartışmanın yanıtı alınacaktı şimdi. Bizimki, sorun, dedi, o söyleyecek. Ümraniyeli imiş. Arkadaşları da Ümraniye'yi İstanbul saymıyorlar. Ben anlattım, şimdi koca bir ilçe olan Ümraniye 50 yıl önce bir küçük köy veya belde. Tramvayın son durağı Kısıklı'dan sonrası şehir dışı. Ama, diye ekledim, o da İstanbul vilâyetinin bir parçası. Yani içinden değil ama, gene İstanbul'dan. Pek içlerine sindiremeseler de kabul etmek zorunda kaldılar.

Zaten onlar haber vermiş bizimkine. İstanbulluyum, İstanbulluyum diyorsun, senin hemşerin gazeteci soğukta donacak, bu nasıl hemşerilik?

Neticede sıcak yatakta gayet güzel bir uyku çektim. Sabah da erkenden şehrin doğu ucuna, Nevşehir'e giden yolun başındaki kahveye doğru yollandık. Yaşamımda şimdiye kadar ilk ve son kez hemşehriliğim işe yaramıştı.

Nevşehir kaç kilometre

Ertesi sabah saat sekizde Kırşehir'den Kayseri'ye giden yol çıkışındaki kahvedeydik. Nevşehir'e gidecek yol da ilerde Mucur'da ayrılacaktı. Ekmek peynir ve çayla kahvaltı edip beklemeye başladık. Yoldan saatte bir araba ya geçiyor, ya geçmiyor, geçenler de yakın köy ve ilçelere gidiyor. Nevşehir'e giden yok. Öğle oldu, yemek meselesi var. Jandarmalardan biri beraber gidelim, dedi. Gittik, bir ahçıda da birlikte yedik. Diğeri kahvede nöbetçi kalmıştı, o ne yaptı bilmem. Kahveye döndükten sonra aralarında görüştüler. Bu kez ikinci jandarma benimle şehri gezmeyi teklif etti. Kabul ettim. Biliyordum, aralarında konuşurken de duyduğum birkaç kelimeden asıl muratlarını anlamıştım, birlikte bir genel eve gidecektik, hem bana bir kıyak çekmiş olacaklar, hem de kendileri sebeplenecekti. Tabiî masraflar da benden. Başgediklinin dediği gibi daha pek yeniydiler, rahat açılamıyorlardı, bense hiç oralı değildim. Neticede umdukları olmadı. Kahvede beklemeye ve pinekleme devam ettik.

Akşam üstü hava kararda. Yağmur başladı. Nevşehir'e gidecek bir vasıta ortada yok. Olmaması da normal. Çünkü Nevşehir'in yolu Kırşehir'den geçmiyor. Gidecek vasıtanın özel olarak yolunu uzatması gerek. Öylesini nasıl bulacağız ki? Galiba bu akşam da buradayız.

Nasıl olduysa oldu. Akşamın ileri saatlerinde boş bir kamyon önümüzde durdu. Nevşehir'e gidecekmiş. Hepimizin gözleri parladı, bu ne büyük nimet. Daha soma şoför anlattı: Araba kendisininmiş. Buralarda bir yere yük indirmiş. Adana'ya gidip yeni yük alacakmış. Nevşehirli olduğu için biraz yolunu uzatıp geceyi Nevşehir'de geçirmek, oradan Adana'ya inmek istemiş. Böylece uzun süredir uzak kaldığı ailesiyle de hiç değilse birkaç saat hasret giderecekmiş. Yoksa, dedi, ertesi pazara kadar kimseyi bulamazdınız. Bu tam bir tesadüf oldu.

Tabiî şoförün de işine geliyordu. Bizi götürerek hiç düşünmediği bir şekilde fazladan para kazanacaktı. Askerciklerin 50 kuruşlarına güldü. Üstünü ödeyip adam başına bir liraya çıkardım, kendim için de ayrıca şoför mahallinde gidebilme ve denk karşılığı iki buçuk liraya sulh olduk. Askercikler arkada kasada, ben şoför ve muavini arasında önde hareket ettik.

Yağmur gittikçe hızını artırdı, artık ip gibi yağıyordu. Mucur'u geçtik. Hacıbektaş'a geliyorduk ki, kamyonun arka lâstiği çukura sap-

landı. Askerler indi, muavin indi, kazma kürek çıktı. Hayır ne mümkün. Kamyon nihayet çukurdan kurtuldu ama, şoför bu toprak yolda daha fazla ilerleyemeyiz, dedi, her an yeni çukurlarla karşılaşabiliriz. Bir yandan da bana Hacıbektaş'ın ışıklarını gösteriyor ve söyleniyordu: Ne kadar yaklaşmıştık, belki bir saat sonra Nevşehir'e varmış olacaktık; şimdi ise geri döneceğiz.

Mucur'a kadar geri döndük, oradan Kayseri yoluna saptık. Tipi de başladı. Somaları İnönü'yü durdurma emri ile çok meşhur olacak olan Himmetdede'yi geçtik, Kayseri'ye yaklaştık. Kavşaktan Ürgüp yoluna döndük. Ürgüp'ten de Nevşehir'e büyük bir yarım daire çizdik. Şoför yolun en az 150 kilometre uzadığını söylüyordu. Bir ara tipide yola kadar çıkmış olan kurtları da gösterdi.

Gecenin ikisinde üçünde Nevşehir'e vardık. Bize otel diye han gibi bir yer gösterdi, kendisi evine gitti. Askerlerle güçlükle gececiyi uyandırdık. Onlar büyük odadaki iki boş yatağa uzandılar, ben de iki kişilik odanın bir yatağına kıvrıldım. Zavallı askercikler o tipi içinde kasada donmak üzereyken, şoför akıl etmiş, kamyonu durdurup muşamba kasa örtüsünün üzerlerine çekilmesini sağlamıştı.

Sabahleyin ben kalkıp giyindiğimde her ikisi de horul horul uyuyorlardı. Zorla uyandırdım. Biz yükümüzle birlikte Hükümet Konağı'na doğru yürürken savcı ile karşılaştık. Bu saatte nereden geliyorsunuz, diye sordu. Saklamadım, hanı gösterdim. Ve geçirdiğimiz macerayı anlattım. Güldü, aslında sizin kışlaya gitmeniz gerekirdi, ben duymuş olmayayım, dedi. Muamelemizi yaptı ve cezaevine gönderdi.

Cezaevi adamakıllı yukarıda, şehrin tepesindeydi. Bir cip bulduk. Bir yerlere kadar çıktı. Şoförü indi; bundan sonrasını yürüyeceksiniz, dedi. Bu kadar birliktelikten soma askerlerle mahkûm ve gardiyanları yerine üç arkadaş, üstelik aralarından birine, çok okumuş olduğu için ayrıca hürmet edilen arkadaşlar konumuna girmiştik. Dengimi onlar taşıdılar, dimdik yokuşu çıktık. Sonra ayrılırken de bir daha karşılaşamayacağımızı bilerek çok eski tanışlar gibi helâlleştik.

Nevşehir Cezaevinde

Kiliseden camiye, camiden cezaevine

Cezaevi şehrin tepesinde eski bir kilise veya akla daha yakını bir ma-

nastır imiş. Soma camiye dönüştürülmüş. Herhalde o tepede yeterli cemaat olmadığı görülünce camiyi de kapatmışlar, bir süre sonra da cezaevine çevrilmiş. Siyasiler koğuşu asıl cezaevi ile bağlantısı olmayan ayrı bir alt bölümdeydi. Ne kadar gerçek, ne kadar yakıştırma bilemem, ama bizim bulunduğumuz bölümün, papazın günah çıkarma mahalli olduğu söylenirdi. Ayrı kapı, ayrı giriş olduğu gibi bizim bahçemiz de ayrıydı. Bizim küçük bahçemizin bir kenarında da, somadan yapılmış tek katlı ve iki odalı müdüriyet binası bulunuyordu. O taraf sokağa bakar, diğer tarafında ise dört metreden fazla yükseklikte kaya duvar. O bölgede zaten bir evin damı, daha üstteki komşu evin tavuklarının çöplendiği bahçesi olurdu. Toprak dam, yağmurlardan sonra loğ taşı ile yeniden sıkıştırılıyordu.

İç içe iki oda ve bu odaların dışında kapıya kadar olan bölmede kendi banyo ve tuvaleti, kendi kapalısı ve kendine ait bahçesiyle tamamen bağımsız sayılabilecek siyasiler koğuşunun diğer tutuklu ve hükümlülerin kaldığı bölüm veya bölümlerle tek müşterek noktası, bahçeye açılan giriş kapımızın üstünde diğer mahkûmların penceresinin bulunmasıydı. O kadar.

Müdüriyetin önündeki sokağın -sokak sayılırsa eğer- karşı yakasında iki gözlü çok eski, üflesem yıkılacak bir ahşap ev bulunmaktaydı ki, kadınlar koğuşu orası imiş. Ben geldiğimde kadın tutuklu olmadığından tek kadın gardiyanın evi durumundaydı. Nevşehir'de kaldığım süre içinde de sadece Boran, 15 aylık mahkûmiyetinin, Dursun'un doğumu dolayısıyla geciktirilen son birkaç aylık cezasını geçirmek üzere orada kaldı.

Uzun yıllar sonra turist olarak geldiğim, artık ilçelikten illiğe terfi etmiş bulunan Nevşehir'de, soruşturduğum zaman cezaevinin çoktan kapanıp yıkıldığını öğrendim.

Gölgesinden korkan müdür

Jandarmalar ve eşyalarımla birlikte müdürün odasına girdik. Cezaevinden cezaevine gidiyor olmam nazara alınmaksızın bütün denk ve torbalar ortalığa saçıldı. Her şey yeniden gözden geçirildi. Gaz ocağı başgardiyanın müdahalesi ve özel tavassutuyla geçebildi. Kitaplar ise, lügat

filân dinlemeden topluca reddedildi. Sadece mahkeme dosyama müsaade çıktı, nasılsa. Çünkü başlangıçta onun da, artık kesinleşmiş bir karar olduğu için ihtiyacım kalmadığı düşüncesiyle redde uğramasına ramak kalmıştı ya, içindeki her sayfanın uzun uzun incelenmesinden sonra el koymaktan vazgeçildi.

Müdürümüz, yanılmıyorsam orta okul mezunu genç sayılabilecek bir kişiydi ve bu, devlet katında ilk memurluk göreviydi. Görev verilirken siyasiler koğuşu ile ilgili olarak kim bilir, ne gibi dikkat çekmelere, tembihlere uğramışsa en ufak bir hatadan ödü patlıyordu ve gerçekten gölgesinden bile korkar durumdaydı. Ben ise, ona inatmış gibi,Türkiye'de olup bitenlerden, bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde bütün bütüne habersiz kalmayayım diye babamdan istettim. Kendimi bildim bileli bizim eve giren Cumhuriyet gazetesini, birkaçını biriktirip haftada iki kez göndermeye başladılar. Üstüne, CHP'nin Parti organı *"Ulus"* gazetesi ve tesislerine DP'nin çıkardığı yasayla, kimi parti binaları, halkevleri vb. ile birlikte el konunca, *Ulus* yerine Nihat Erim'in yönetiminde çıkmaya başlayan, yanılmıyorsam *"Halkçı"* adlı gazeteye de abone oldum. Ayrıca lise ikinci sınıfta ve sonrasında da dernek ve semt arkadaşım olan şair Sabih Şendil de edebiyat dergileri, gazetelerin edebiyat-sanat sayfaları veya ekleri vb. bu çerçevede ne bulursa bana gönderiyordu.

Bütün bunlar, hepsini tek tek okuyup gözden geçirmek ve sansür etmekle kendini görevli sayan müdürümüzü bunaltıyordu, Bakarsınız, gazetenin tam ortasında koca bir kesik, neymiş efendim, onun arkasındaki sayfada Amerikan yöneticilerinin, savunma giderlerini artırmak için Kongre'de yaptıkları konuşmada Sovyetlerin yeni savaş uçaklarından söz açılıyormuş, onun için kesilmişmiş. Bana söylemişti: "Bunu sizin için yapmıyorum, ama aranızda azılı komünistler var, onlar okuyup bizimkiler yeni uçaklar yapmış diye sevinirler, onları sevindirmek istemiyorum". Onun azılı komünistler diye adlandırdıkları da solculukları oldukça su götürse de olur olmaz her şeye itiraz edip karşı çıkan ve eskilerin deyimiyle "muterizler" sınıfına girenler.

Meğer bir yandan da, o gazete kesiklerini bir kenara koyup dikkatle saklarmış. Hani, yok mu ya, bir müfettişin geleceği tutarsa, ne kadar

dikkatli çalıştığını bu kupürlerle ona gösterecek. Oyle bir şey olmadı tabiî, müfettişler akıllarını peynir ekmekle mi yediler ki, doğru dürüst bir oteli bile bulunmayan bu ilçeye gelecekler, hadi geldiler diyelim, her sabah o yokuşu çıkacak da tepe üstündeki cezaevini teftiş edecekler.

İlçe savcısı, cezaevinin de savcısıydı, ayda bir uğrardı, hepsi o kadar. Fakat onun raporuyla mı, yoksa kendisinin ve hatırlılarının gayretiyle mi bilmiyorum, neticede müdürün, bir vilâyet merkezindeki cezaevi müdürlüğüne tayini çıktı, yerine de, daha önce dediğim gibi Sultanahmet'e tayin edildiği gün cezaevi ayaklanmasını önünde bulan müdür, "tenzili rütbe" ile getirildi.

Sultanahmet'ten de biraz tanıdığım yeni müdürümüzün ilk işi, masasından taşan kupürleri bizlere vermek oldu. Verirken de söyleniyordu. "Bu gazete İstanbul'da çıkıyor. İstanbul'un savcıları küçücük bir falsoda üzerine atlamaya hazır. Beyimiz kendini onlardan daha ehil görüyor herhalde. Olacak iş değil". Ayrıca aynı nedenlerle Sultanahmet cezaevine girmiş, onun damgası bulunan kitapları da hemen verdi.

İlk müdürümüzü düşünürken sarmaşık maceramızı da hatırladım. Henüz o görevdeyken koğuş sakinlerinden Vehbi hoca, bir gardiyana rica etmiş, çiçekleri, öttürülen borulara benzediği için borazan çiçeği de denen, kolay yetişen arsız çit sarmaşıklarının tohumlarını getirtmiş. Onları kapımızın ve diğer mahkûmların penceresinin bulunduğu duvar kenarına ektik. Suladık. Toprağın üzerine çıkıp yükselmeye başladılar. Sarılmaları için yeni yeni ipliklerle onlara yol açmak her sabah özel meşgalemiz olmuştu. Kâfirler de ne çabuk büyüyor. Kısa sürede iki metreyi buldular.

Müdürümüzü almış bir korku. Ya buna asılarak kaçarlarsa diye. Başgardiyan zaten kahkahası bol, güleç yüzlü, oralı, şişman bir adamdı. Anlatırken basıyordu kahkahayı. Bunlar bir kediyi bile çekemez, nerde kaldı insanı. Hem soma, hadi çekti diyelim, buradan çıkıp nereye gidecek, diğer mahkûmların penceresine. Ne yapacak onların arasında? Bırakın eğlensin çocuklar, bak ne güzel çiçekler de açtılar; beyaz, mor, alaca.

Ama müdür ısrar edip duruyormuş. Derken bir gece hızlı bir rüzgâr, makara tiresinin lâfı mı olur, sarmaşıkları toptan yere yatılmamış mı? Sabahleyin bütün koğuş halkı düpedüz ağlamaklıydık. Meğer ne kadar oyalıyormuş hepimizi ve ne kadar güzellik kalıyormuş yaşamımıza.

Başgardiyan halimize acıdı, sessizce yeni tohumlar getirmeyi önerdi. Aynı durumları yeniden yaşayacağımız kesin. Göze alamadık.

Müdür ise gayet memnun, uykularım kaçıyordu, kurtuldum, demişti.

Cezaevi yaşamı

Müdürü anlatayım derken lâfı uzattım. Daha cezaevine adımımı atarken *Barış* dergisinin yöneticisi Rıfat arkadaşım kapıda beni karşılamıştı. Kendisini önceden de tanıyordum. Benden bir ay kadar sonra tutuklanıp geldiği Ankara Askerî Cezaevi'nde tanışıklığımız pekişmişti. Sonra ben İstanbul'a getirildim. O ise doğrudan Nevşehir'e gönderilmiş. İkimizin de tutukluluk nedeni aynı. Aldığımız cezalar da aynı. Yani tam bir kader birliği içindeyiz.

Beni aldı ve iç içe iki odadan uçta olana götürdü. Burada yalnız yatıyordum, şimdi seninle iki oluruz, dedi. Burası daha büyük ve güzel bir odaydı, dışarıya bakan iki penceresi de vardı. Niçin rağbet görmediğini sordum. Geçerken fark etmemiştim, bütün koğuşu ısıtacak soba orta odada kurulup yanıyormuş. Daha doğrusu her seferinde tilki çıkaracak cinsten duman püskürtüyormuş. Onlar ısınma pahasına buna razı imişler, ama o temiz soğuğu tercih etmiş. Ben de ona uydum. Kaldığımız süre boyunca pek nadir olarak yeni gelen bir iki kişi bu odaya talip oldu, ama sobanın yanmaya başlamasıyla birlikte hemen öteki odaya geçtiler.

Geldiğim sırada adamakıllı kar yağmıştı. Her taraf bembeyazdı. Koğuşun ısınması ve sıcak su ihtiyacımızı karşılamak için bize tahsis edilen ayda 50 kiloydu galiba, tartılacak değil ya, ayda bir kütük, çoğu kez de yer altındaki kök bölümü, yakılacak odun olarak veriliyor. Ondan sonra koluna güvenen baltacı olarak onu parçalamaya çalışıyordu. Baltayı sade kaldırmak değil, her seferinde aynı yere vurarak kütüğü parçalayabilmek de ayrı bir marifetti. Benden çabuk vazgeçtiler. Neyse ki, meraklısı çoktu.

Sobayı istememiş, duman girmesin diye kapıyı da kapamıştık; ama soğuk da soğuktu hani. Hatırı sayılır cinsten. Kim bilir sıfırın altında kaç derece?

Her gece yattığımızda soyunmak ne kelime, üstümüze yorgan ve battaniyeden sonra eski palto, kuşak aklınıza ne gelebilirse hepsini

koyuyor, başımızı da içeri sokuyor ve ısınmayı bekliyorduk. Ellerimiz ancak 15-20 dakika sonra hissetmeye başlıyor, nefes ve ısınmayla yüzümüzde oluşan suyu siliyor ve dalıyorduk. Sabah kalktığımız zaman bacaklarımız hâlâ buz gibi soğuk.

İkinci kışta, hediye gönderilen uzun kollu ve uzun paçalı yün fanila ve donla nispeten rahatlamıştım. Kar altında uzun yürüyüşlerden de vazgeçmiyorduk. Uzun yürüyüş dedimse bahçemizi boydan boya saatlerce arşınlıyorduk. Bir keresinde sabah ve öğleden sonra toplam 11 saat yürümüşüz. Biz farkında değiliz; soba başında saat tutan koğuş sakinlerinden biri söylemişti. Yağan kar omuz ve kasketimizin üzerinde birikiyor, bizi kardan adamlar haline getiriyordu. Müdürün veya kendilerinin sıcacık odasından çıkan başgardiyan bahçeden geçerken dışarıdaki soğuğu bizden çok daha fazla hisseder ve gıpta ile "alışmışlar, canım, derdi, onlara bir şey olmaz". Gerçekten de her iki kış da grip, soğuk algınlığı gibi hastalıklar bizim semtimize uğramadı, ama yalnız bizim, ikimizin. Orta odadakiler arasında her zaman en az bir kişi bulunurdu yorgan döşek yatan.

Ben de parmaklarımı dondurdum. Ama kabahat benim. Kış ortasında daha iyi duyumsayayım diye, yün eldivenleri çıkarmıştım, hem de bahçede. Neyi mi duyumsayacaktım? En az 10 metre gerilmiş ip üzerindeki boncuklan.

Baştan başlayayım: Cezaevinin diğer mahkûmlar bölümünde boncuk çantalar, muskalar, tespih ve sallamalar yapanlar vardı. Birkaç kuruş da kazanıyor, harçlıklannı çıkanyorlardı. Sallama da neymiş denecek olursa, en basitçe imamesi olmayan ve ucu açık tespihler diye tanımlayabilirim. Önemli olanlar çantalardı. Hep aynı motifler. Hasır biçiminde iki renk boncuk, veya biraz daha ileri giderek ortasında ayrı renkten biraz aşağı doğru, onun iki misli de ileriye doğru iki dizi boncukla tabanca motifi, nadiren de sahibinin adının baş harfi.

Bu sonuncusu zor işti, bir hane atlarsan ortalık tümüyle kanşacağından dikkat isterdi ve iki misli fiyata satıludı.

Rıfat'la ben de bu işi merak ettik, öğrendik. Yıldız'ın İstanbul'dan gönderdiği, buradakilerle kıyas kabul etmeyecek hem küçük güzel, hem de renk çeşidi çok fazla boncuklar ve balık ağı ipleri ile kanaviçe ve goblen örnekleri veren İtalyan dergilerindeki örnekleri birbirine

harmanlayarak mükemmel manzaralar, cafcaflı ad ve soyadı baş harfleri elde ettim. Hattâ İstanbul Hukuk Fakültesi armasını küçük karelere bölüp güvercinlerle süsleyerek ve adının baş harflerini koyarak, diğer yüzüne de Kız Kuleli bir İstanbul manzarası kondurarak yaptığım çantayı avukatıma gönderdiğimi hatırlıyorum.

Rahat örebilmekte çok önemli olan küçük kareciklerdeki renklere göre dizilmiş boncukları belli aralıklarla ipin sonuna kadar dağıtabilmekti. Bunun için de büyük alana, yani bahçeye ve her boncuğu tam olarak kavrayıp belli aralığa götürecek hassasiyete yani eldivensiz ellere gerek vardı. Kış ortasında bahçede bunu yapmaya kalkışmamın cezasını daha sonra her kış başında kızanp şişen ve tahammülfersa kaşınan parmaklarımla yıllar boyu çektim.

İşin öbür tarafı kolaydı. 6 numaralı tığla ve her seferinde bir boncuğu alarak sonradan öğrendiğim adıyla sık iğne biçiminde örüyor ve üstünü fermuarla kapatıyorduk. Bu eğlendirici çalışma bizi epey meşgul etmişti.

Diğer yandan, gelenin gidenin yok, ille de tıraş olup duvara astığın elbiseleri giyme zorunluluğu yok, isteği de yok. Yeni müdürümüz bu durumdan hiç hoşnut değildi. O güne kadar ayda bir cezaevindeki bir tutuklu berber gelip saçlarımızı üç numara ile tıraş ediyordu. Bizim üstümüzdeki diğer tutukluların gittiği hamama ancak bir kere gidebilmiştik. Somasında Müdür, her ne düşündüyse, o konuda ısrardan vazgeçmişti. Gaz tenekeleri ile su ısıtıyor, helâ aralığında ve buz gibi soğukta ne kadar mümkünse o kadar yıkanmış oluyorduk. Kısacası temizlik adına yapılabilecek bütün şeyleri kendimiz, olanağımız elverdiğince yapmaya çalışıyorduk. Müdür hamama göndermekten vazgeçmişti ama, sakal tıraşı için ısrarı sürmekteydi. Sonunda berberin haftada bir gelip sakallarımızı da bir numara ile tıraş etmesini kabul ederek müdürle sulh olmuştuk.

Nevşehir'de geçirdiğim sürede, gelen gazete ve dergilerin ötesinde vaktiyle arzu edip de alamadığım veya okumaya vakit bulamadığım, ya da yeni çıkmış olan birçok kitabı da okuyabilme olanağı buldum. Sağ olsunlar, akraba ve arkadaşlarım ismini verdiğim her kitabı ne yapıp yapıp göndermede gecikmiyorlardı. Nevşehir günleri, gerek okuma, gerek Fransızca lise kitaplarını yeniden devretme açısından benim için

çok verimli bir dönem olmuştu. Elbette kitaplar belli bir çerçeve içindeydi, onun dışına çıkılması olanaksızdı; ancak o çerçeve içinde de okunacak çok şey vardı. Ben de onları okumaya çalıştım. Hikmet Bayur'un Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan "Türk İnkılâbı Tarihi" ciltleri, onun dışında o sıralarda yeni yayınlanan Tarık Zafer Tunaya'nın "Türkiye'de Siyasi Partiler (1859 -1952)" kitabı, Turhan Feyzioğlu'nun "Kanunların Anayasa'ya Uygunluğunun Kazaî Murakabesi (Yargısal Denetlenmesi)" adlı, yanılmıyorsam doçentlik tezi kitabı ilk hatırladıklarım arasında. "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi" de öyle. Hilmi Ziya Ülken'in kitaplarını da anımsıyorum. Onları topluca istetmiştim. Ve daha birçok, o dönemde mi, yoksa daha önce veya sonra mı, ne zaman okuduğumu iyice hatırlayamadığım, kim bilir kaç kitap.

Ve nihayet, daha sonra "Hasta Başında" adıyla Türkçesi de yayınlanan ve maalesef ödünç alınıp geri verilmediği için yitirilen kitaplar fasilesine giren, İsviçreli olarak hatırladığım bir dahiliye hocasının hasta başında etrafındaki stajyerler ve asistanlarla konuşmasının notlarını içeren, kimi sözcüklerde lügat yardımıyla rahatlıkla okuyabildiğim güzel kitap.

Velhasıl verimli bir dönem olmuştu.

Nevşehir Cezaevi Siyasiler Koğuşu'nda kaldığım süre içinde de çok insan tanıdım. Sultanahmet'ten farklı olarak burada "casuslar" genel adıyla anılan kişiler de vardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında faşist İtalya için çalıştığı ileri sürülenden 50 somasında Sovyetlerle işbirliği içinde olana kadar değişik tipler ve onlarla birlikte değişik zaman ve mekânlar, değişik devletler söz konusuydu. Onlar üzerinde durmayacağım. İçlerinden biri, eski bir MİT görevlisi olarak kendini tanıtan, daha doğrusu kendisi doğrudan söylemeyip o izlenimi uyandırmaya çalışan ve ne kadar işin içinde olmuş veya gerektiğinde kullanılmakta olan biri miydi bilmediğim kişi, durmaksızın eski Türkçe yazdığı mektuplarla bizleri rapor etmeye ve böylece belki kendisini affettirmeye çalışırdı. Müdür ve gardiyanlar da durumunu bilirlerdi ve ciddiye almazlardı. Bana kalırsa kimseye yaranamamıştı, bundan soma da yaranamayacaktı.

Diğer hükümlüler biz ikimiz gibi 161 'den gelen iki kişi dışında komünizm propagandası yapmaktan mahkûm olmuşlardı. Fakat şu veya bu nedenle cezalan ağırlaştırılmış, böylece yargının kesinleşmesinden

sonra daha yatacak uzunca zamanlan olduğu için Nevşehir cezaevine gönderilmişlerdi. Bunlardan kimilerinin ve daha çok, örgütlü ve ciddî bir propaganda çalışması yerine şu veya bu nedenle düzenin çarklanna takılmış kimilerinin bir tutamlık hikâyeleri aşağıdadır:

Vehbi hoca

İki bacağı dizden kesik, yaşını göstermeyen tiplerden. Herhalde 40'lann içinde olmalı. Saçı ve sakalı şimdiden beyazlaşmış, Rıfat da ona hoca adını takmış. Daha soma kendisi ile birlikte bütün koğuş hoca lâfını benimsemiş. O da herhangi bir Vehbi iken Vehbi hoca olmuş. İki koltuk değneğini gayet rahatlıkla kullanabiliyordu, hattâ gerektiğinde koşturabiliyordu.

Fazla konuşmazdı. Bir gün nasılsa bana açılıp anlatmıştı. Küçücük bir çocukken evi terk etmiş, üvey anne mi, baba dayağı mı, öyle bir şey işte. Gidiş o gidiş. Trenle seyahati iyi biliyor, ama bu bacak hikâyesi de öyle çıkmış.

Şimdi nasıldır bilmiyorum, eski marşandizlerde birkaç yük vagonundan sonra üstüne merdivenle çıkılan küçük bir hücresi bulunan vagon konurdu. Katann vagonlan arttıkça bu hücreli vagonlar da artardı. Bu hücrelerde, herhalde bir adı vardır ama ben bilmiyorum, bir görevli otururdu. Önünde de fren simidi. Yokuş aşağı inerken hızlanan ağır yüklü trenin makinisti, hızlanma giderek artıp yalnızca lokomotifin freninin yetmeyeceğini görünce trenin düdüğünü çalar, bu görevliler de önlerindeki simidi çevirerek el freni yaparlar, lokomotifin frenine yardımcı olurlardı. Diğer bir görevleri de yokuş yukan lokomotif zorlanıp yavaşladığı sırada bedavacılann vagonlara atlaması ve yüklerin çalınma olasılığına karşı göz kulak olmaktı.

İşte hocamız da daha 11-12 yaşında iken o görevlilerden birine yakalanmamak için atladığı sırada muvazenesini bulamamış, tren bacaklannın üzerinden geçmişti. O koltuk değneklerine nasıl sahip olduğunu hatırlamıyorum. Ama o kazadan soma ister istemez yürüyen bir vagona veya vagondan atlamak onun için hayal olmuştu. Bu da seyahatlerini çok daraltmıştı. Kendisine kalsa hâlâ eskisi gibi binip inebilirdi, ama bu sözü gerçeği ne kadar yansıtıyordu bilinmez.

Neden dolayı tutuklandığını, suçunun ne olduğunu da söylememişti. Üstü kapalı bir yerde üst baş ve yemek de verildiğine göre yaşamak

o kadar da kötü olmasa gerekti belki de. Görüş açınıza, daha doğrusu o açıyı belirleyen maddî olanaklarınıza bağlı.

Onurluydu. Kimseden bir şey kabul etmezdi. Rıfat, ayda bir biriken çamaşırını ona yıkatmaya başlamış, böylece birkaç kuruş harçlığa sahip olmasını da sağlamıştı. Ben geldikten sonra ikimizinkini birden yüklendi, harçlığı da iki katma çıktı.

Büyük bir tutkusu vardı. Tütün içmeden duramazdı. En ucuz olan, içindeki kâğıt destesinin alınmış olduğu tütündü. O da bu tütünü içerdi. Gazete kâğıtlarına sararken nasıl olmuşsa bir keresinde benim pelür kâğıtlarımdan sarmış ve pek hoşuna gitmiş. Ondan soma da, kullanılmış, atacağım pelür kâğıtlarının tek müşterisi o olmuştu.

Okuma yazmayı daha önceki girişlerinde kendi kendine öğrenmişti. Günü geldi, tahliye oldu. Bildiğimiz kadarıyla kimsesi yoktu. Zaten olmuş olsa bile bu kadar zaman soma kalmasına olanak yoktu. Biz ne yapacak diye düşünürken o gülüyordu. Çamaşır hikâyesinden birkaç kuruş biriktirmişmiş. Hepimizle ayrı ayrı helâlleşti. Hani kendi ayakları üzerinde duran bir insan denir ya, Vehbi hoca ayakları olmadan ayakları üzerinde duran bir adam olmalıydı. Heybesi sırtında, koltuk değneklerini bedeninin gerçek bir parçası gibi kullanarak yokuştan aşağı koyuverdi gitti.

Daha sonra bir gardiyan anlattı. Bir kamyonun arkasında görmüş onu. Yanından geçerken gardiyana gülerek el sallamış.

K. Buluş kahvesi

Bursalının Bursa'nın kenar mahallelerinden birinde çalıştırdığı kahvenin adı buymuş.. Herhangi bir özelliği olmayan bir mahalle kahvesi işte. Müşterileri de mahalleliler. Ama mahallenin adı çıkmışmış, CHP'liler diye. Kahvenin adı daha da çok çıkmış, çünkü ona mahalleli olmayan, tanımadıkları insanlar da geliyormuş arada bir, DP'li tanıkların söylediklerine göre.

İnsan gibi kahvenin de adı çıkmaya görsün bir kere. Bursalı öyle diyordu. Haklı olabilirdi. Ama başkaları da geliyor diye, adamı komünistlikten mahkûm etmezler ya. Bir hapishane deyimi vardır. Ben suçsuzum, benim hiçbir suçum yok, diyene "camiden mi geldin" diye sorarlar.

Geldiğinde Bursalıya da sordular. Ve de kimse tatmin olmadı. Ne kadar Mc Carthy dönemi olursa olsun, bu kadarı yetmez. Onun üzerine Bursalı bir adım daha attı. Kahvemin adını «Komünist Buluş Kahvesi» diye çıkardılar, dedi. Cebinden bir bilet büyüklüğünde, koparıp koparıp verilecek bir makbuz gibi hazırlanmış, "K. Buluş Kahvesi" yazılı kâğıdı gösterdi. Asıl kanıt ordaymış, o "K" harfinde. Aslında Komünist Buluş kahvesiymiş adı. Güya gizlemek için yalnızca K. harfi kullanılmış. Kendisine kalsa, kahve küçük, ben de adını küçük buluş kahvesi koymak istedim. Matbaaya gittim. Matbaacı bu üç kelime, büyük yer işgal eder, şık durmaz, dedi. Ben de onun isteği üzerine küçük yerine, «K nokta» koydum, diyor. Peki bunu niye bastırmış? Evlere bırakıp kahvesi için propaganda mı yapacak, yoksa veresiye işleri için mi kullanacak, hatırımda kalmamış.

Koğuş halkı bir ağızdan üsteliyor. Sen gene savcıya, hâkime öyle söylemeye devam et. Artık olan olmuş, yeniden ceza yiyecek değilsin ya, bize doğrusunu söyle. O "K" harfini komünist yerine yazdırdın, değil mi?

Bu kez Bursalı gülmeye başlıyor, siz de başıma hâkim kesildiniz. Doğrusu, bu K harfini gören kahve halkından biri onu komüniste benzetti. Diğerleri de onunla ağız birliği etti. Gülüştük. Kim derdi ki, bu şakadan böylesine bir mahkûmiyet çıkacak, ama çıktı işte.

Koğuş sakinleri, işte şimdi doğruyu söylemeye başladın, aslında öyle anılmasından sen de memnun olmuştun değil mi, diye üstelediler.

Bursalı yine mırın kırın edecek oldu. Sonunda, gerçekten öyle düşündüğü veya burada öylesinin daha geçerli olduğunu sezdiği için mi, bilemem ama, tamam, dedi, komünist niyetine K koydurmuştum, var mı diyeceğiniz?

Cevap gecikmedi: Demek camiden gelmemişsin. Ha, şöyle, aramıza hoş geldin.

Bursalı, Bursalı diyorum ya, adını hiç hatırlamıyorum, zaten koğuşta da adı Bursalıydı. Bursalı aşağı, Bursalı yukarı. Yeni müdürle benim satranç takımıma müsaade çıkmıştı. Her taşın nasıl gittiğini öğretmiştim. Takım, sekinin üstünde ortada duruyordu. Arada bir oynayan da çıkıyordu. Bursalı da onlardan öğrendi, kendi gibi yeni öğrenen birini de buldu. Başladılar oynamaya. Ama onların oyunu tümüyle kendine

özgüydü. Ne kadar söylemeye çalışsam da satrancın sessizce oynanması, dokunulan taşın alınması gerektiğini, onlara hiç aldırmıyorlardı ya bunlarınki bütün bütüne bağrış çağrış, karşılıklı ne yapacaksın bakalım, al vezirini de başına çal, şimdi canına okudum gibi sözler ve aldığı taşı neredeyse kıracak kadar şiddetle oyun tahtasından atmalar.

Sonradan düşündüm ve ucunu bıraktım. Onlar iddialı kahve tavlasına alışıktı. Satranç da bir tavlaydı onlar için.

Bursalı iyi kahveciydi. Mesleğine lâf ettirmezdi. İyi kahveci olarak limonatasını da usulünce kendisi yaparmış. Bir gün iddiaya tutuşup karşısındakinin 12 'den aşağı olmaz demesine karşılık, sadece 10 limondan tam bir teneke limonata yapabileceğini söylemiş ve iddiasını ispat için harekete geçmişti. Limonları, şekeri aldık. Tülbendin yerini tutabilecek bir şey bulundu. Temiz bir gaz tenekesi ısmarlandı. Bursalı, gerçekten 10 limondan, kimsenin hayır diyemeyeceği bir teneke limonata yaptı. Bir bölüğü müdüre ve gardiyanlara gönderilse de, kalanlarla bütün koğuş kaç gün şenlendi.

Üçkâğıtçı

Üçkâğıtçıyı aldatıcı, kandırıcı vb. anlamında kullanmıyorum. Bizimki gerçekten üçkâğıtçıydı. Üç iskambil kâğıdını masaya yayıp, «bul karoyu al parayı» diyen gerçek üç kâğıtçılardan biri.

Kuru bir çeşmenin yalağında bulmuş çingeneler onu, henüz yeni doğmuşken. Onlar alıp büyütmüş. Onun için kendinin de bir çingene olduğunu söylerdi. Zeki çocuktu, 20'li yaşlarda. Zaten yeteri kadar aklın yoksa, karşısındakinin durumunu gözlerinden okuyamıyorsan bu meslekte para kazanmak mümkün değildir, diyordu. Haklıydı.

Bu işi nasıl yaptığını bana biraz göstermesini istedim. İskambil kâğıdı yok tabiî, daha önce tabelâ yazımı için müsaadesi çıkan ince mukavva veya kalın karton diyeyim, işte o malzemeden üç iskambil kâğıdı hazırladık. İkisi kara maça biri kırmızı karo.

Tabî eline çok kalın geldi. İstediği gibi yapamayacağını söyledi. Ama her seferinde de bizi aldattı. Bir kere kâğıtları elinde üst üste dizerken ne kadar dikkatle baksan da sırasın: istediği gibi değiştirmekte ustaydı. Elinden yere bırakırken ikinci bir şaşırtmaca. Eğer birinin, iskambilin arka tarafındaki küçük siyah noktaya gözünün takıldığını

görmüşse, tabladan eline alırken kaşla göz anasında o noktayı bir başka kâğıdın arkasına geçirmek veya aynı biçimde, birisi, karonun bir köşesinin azıcık eprimiş olduğunu fark etmişse, aynı hızla o kâğıdı düzeltip başka bir kâğıdı aynı duruma getirmek de marifetleri arasındaydı. Zaten o eprimeler, lekelenmeler vb. önceden ayarlanmış olup, kendini çok akıllı ve dikkatli sananların hizmetine sunulmaktadır.

Arada bir yenilmeyi göze almak ve izleyenlerin iştahını kabartmak gerekir. Bu ise, çok defa, zabıtaya karşı erkete yani gözcü olan arkadaşın ikinci bir görevidir. Ama ayrı bir arkadaşı yoksa etrafa karşı çok dikkatli olmak ve geliri düşürmek pahasına kısa sürede yer değiştirmek gerekecektir.

Dediğine göre, bizim üç kâğıtçıyı içeri atan, hem de komünistlikten içeri atıp gerçek suçuna göre çok daha ağır ceza almasına neden olan hâkim, adliye yolu üzerinde önce bir iki, son seferinde arka arkaya bilmem kaç defa üttüğü hâkimmiş.

Başına gelecekleri sezinlemiş ama, hâkim gibi onun da iddiacılığı tutmuş işte. Adam ısrarla ben karoyu bulacağım, oyununu bozacağım, diyor. Bir kez de yeniliver, adam rahatlasın, o kendi yoluna, sen de kendi yoluna gidesiniz, doğrusu buydu, diyor. Ama yapamadım. Beni de şeytan dürttü, bildiğim bütün numaralan ardı ardına dizdim. Ve adamın neredeyse bütün maaşını üttüm. Çabuk da kaçamadım. Adam polis eliyle beni yakalattı. Dosyamı eline aldı. Ve fundan... fundan.... fu maddesinden dayandı cezayı. Kaderde bu da varmış, diyordu gülerek. Ve ekliyordu: Adamın yüzünü görmeliydiniz, değerdi doğrusu.

Yıllar sonra hastanede bir gece nöbetinde, lâf nasıl oraya gelmişti hatırlamıyorum, etrafımdakilere, bizimkinden öğrendiğim bir iki basit numara ile üçkâğıtçılığın asıl anlamının ne olduğunu bizzat göstererek aktarmıştım. Üstelik bununla yetinmeyip Sultanahmet'in kazanımlarını da buna katarak dızdızcılar, tırnakçılar, böcekçiler vb. diye dolandırıcılık mesleğinin alt katmanlarını bir bir tanıtlamaya ve örneklemeye kalkışınca epey şaşkınlığa neden olduğumu anımsıyorum.

Bir daha bu konulardan söz açmadım.

Evimis evinise yakındır

Bu başlık da jandarma gediklisinin sözleri gibi bir mahkûmun sözlerin-

den alınma. Kendisi Bulgar, ama 7-8 yıldır Türkiye'de yaşadığı için Türkçe'si fena değil. Cumhuriyet'in başmakalelerine meraklı. Orada gördüğü ve manâsını anlayamadığı Osmanlıca kelimeleri not ediyor ve benden karşılıklarını öğrenerek Türkçe'sini geliştiriyor.

Nasrettin Hoca'ya hayran. Fıkralarını ezberlemiş. Durmadan dağarcığını genişletiyor. Fakat varsa, yoksa "İşte böyle Mehmet ağa" fıkrası.

Meşhur hikâyedir, köylü kadının kocası ölmüş, dul kalmış. Derken, ev ve tarla komşusu Mehmet ağarım karısını da ecel almış götürmüş. Artık o da dul.

Kadın ağayı gözüne kestirmiş, ama nasıl anlatsın. Karşı karşıya geldikçe, evim evine yakın, tarlam tarlana yakın, benim kocam öldü, senin de karın, deyip biraz soluk alarak devam edermiş: İşte böyle Mehmet ağa. Adam da, bir şey anlamaz, ya öyle oldu işte, diye başını sallarmış.

Bizim Bulgar, kendi özel şive ve aksanı ile "İşte böyle, Mehmet ağa" der, arkasından kahkahayı patlatırdı.

Adı Georgi'ydi galiba. Soyadını hatırlamıyorum, daha doğrusu onlarda soyadı yokmuş da baba adı onun yerine geçermiş, eskiden bizde de olduğu gibi.

Ben de soyadı yerine babamın adıyla kaydolmuştum ilkokula. Soyadı yasası çıktığında ikinci sınıftaydım. "Ay"lı adlar da o yıl çıkmıştı sanırım, Kurultay, Sayıştay, Danıştay... Hoca Hanım'ın adı da "öğretmenim" olmuştu, çocuk dilinde kısa tarafından "örtmenim"

Her neyse, onun da koğuştaki adı Bulgar'dı. Gerçi siyasiler arasında Bulgaristan göçmeni epey Türk vardı, ama başka Bulgar yoktu. Onun için bu ad da yeterli bir ayrımdı.

Bizim maceracı Bulgar'ın öyküsü kendine özgüydü ve yeteri kadar da ilginçti. Bu öykü, Bulgaristan'ın da faşistler safında katıldığı İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde başlıyor. Bizimki, ifadesine göre kendini Müttefikler tarafında, hattâ sosyalist sayıyor, ama Müttefiklerin ve sosyalistlerin Amerikan taraftan kanadında. Oysa savaş içinde, birçok ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da komünistlerin başını çektiği antifaşist direniş birlikleri oluşmuş, Sovyetler Hitler'in yönetimindeki Alman ordusunu önüne katmış Doğu'dan Batı'ya kovalarken Bulgaristan'ı da kurtarmış, 45 Kasımında ardı ardına yapılan seçimlerde Yugoslavya ve Bulgaristan'da komünistlerin liderliğindeki millî cepheler iktidan kazanmışlardı.

Sosyalist Parti'nin Amerikan taraftarı kesiminin kesin yenilgisi üzerine bizimki ile arkadaşı, iki kafadar, artık burada yaşanmaz, deyip Amerika'ya kadar uzanmak üzere ilk etap olarak Türkiye'ye gitmeye karar verirler. Ancak bizimki öncülük edecektir, durumu iyi görürse mektupla arkadaşını da çağıracaktır. Bunun için aralarında özel şifreli kelimeler kararlaştırmışlardır.

Georgi sırtında çanta, çantanın içinde bir iki giyeceği, trenle sınırın yakınlarına kadar gelir ve yürüyerek sınırı geçer. Orman içinde rahatça yürür, her iki taraftan da kendisini gören olmaz ve bir Türk köyüne varınca jandarmaya teslim olur.

O sıralar İstanbul'da kaçak göçmen Bulgarlar için Kocamustafapaşa'da bir ev tutulmuştu, hatırlıyorum. Herhalde başka kaçaklar için de başka yerler olmalıydı. Birkaç kere ifadesi alındıktan sonra bu eve yerleştirilir. İlk hafta Sirkeci kahvelerinde vakit öldüren üst düzey partililerle görüşür, beklemek gerektiği tavsiyesini alır. Onlardan bir hayır gelmeyeceğini kısa sürede öğrenecektir. Ama gelmişken Sirkeci civarında biraz dolaştığında mağaza vitrinlerini, hele pek çok sevdiği çikolata ve portakalın her türlüsünün şekerci, pastane ve manav dükkânlarından taştığını görünce hemen kaleme sarılıp arkadaşına, burasının çok güzel ve her şeyin bol olduğunu bildirmiş ve derhal gelmesini istemiş.

Ancak parası suyu çekince, hele bir iş niyetine, kaldığı evin yakınındaki inşaatın başındaki kişiyle öğle yemekleri dahil haftalık belli bir paraya anlaşıp bir hafta durmadan 5 kat merdiveni omuzları üstünde çimento mu, kireç mi her neyse torbasıyla tırmanıp hafta sonu parasını almaya kalkınca, adamın değil para vermek, yemekten dolayı kendisini borçlu çıkarması ve şikâyet edecek olursa çalışma karnesi olmadan çalışmaya kalktığı için içeriye atılacağını söylemesi üzerine, aklı başına gelmiş. Bu kez, gelmediysen sakın gelme diye mektup üstüne mektup göndermiş arkadaşına.

İş bulup çalışmak umudu yatınca daha önce gelenler kendisine yol göstermişler. İngiltere, Fransa... müttefik ülkelerinin konsolosluklarını sırayla bir dolaş, sana birtakım sorular sorarlar, cevabın memnun edersе mesele yok, etmese de birkaç kuruş harçlığı esirgemezler. Böylece bir süre daha idare edebilirsin.

Peki, neyi merak ediyorlardı, neler sordular, diye soruyorum.

Bizimki gülüyor. Ben hür dünyaya adım attığım için çok sevindiğimi, ama şu anda sıkıntıda olduğumu, yardıma ihtiyaç duyduğumu, aslında onların ülkesine gitmek istediğimi, bana yardımcı olmalarını söylüyorum. Konsolosluk yetkilisi ise o iş kolay, diyor, hele sen askerlik yaptın mı, yaptınsa nerede, alayının adı ne, ne gibi silâhlan var, tankları nere yapısı, kaç yıllık vb. onlan anlat bakalım.

Ve masada karşılıklı oturuşlannı gösteriyor, adam, sigara paketini çıkarmış, bizimki askerlikten anlatmaya başlayınca eli paketin üstünde uzatacakmış gibi davranıyor, ancak alay adı, yeri tamam, ama ben alayın ne gibi silâhlan olduğunu, tankının ne marka olduğunu ne bileyim; bilmiyorum, diyorum, sigara paketi geri çekiliyor. Paket masada kaç kez gitti geldi, sonunda bir sigara yakabildim, bir onlukla, bir de ucuz bir pantolon alabildim. Hepsi bu, diyor. Ben de ekliyorum. Hepsinden ayrı ayrı bu kadar alabilmiş olsan hiç de fena sayılmaz.

Evet, öyle ama, diyor, her şeyin bir sonu var. İstanbul'da gidebileceğim bütün konsolosluklara gittim tabiî, ama sonunda gidecek yer kalmadı. Bizim parti liderleri de nerelerden geçiniyorlarsa durumları iyi, böyle bizim gibi çurçurlara -çurçur lâfını ve anlamını gayet iyi biliyor ve yerinde kullanıyordu-, bizim gibi çurçurlara konsolos yetkilileri kadar bile verecek paralan yoktu.

Aradan ne kadar geçmişse geçmiş. Bir gün aralannda bir lâf dolaşmaya başlamış. Amerikalılar genç, yetenekli Bulgar mültecisi anyorlarmış, onları yetiştirecekler ve iyi para da vereceklermiş. Eee sonra, yetiştikten sonra ne olacakmış?

Orası biraz kapalı kalmış, hele istediğimiz gibi yetişin bakalım, onları o zaman konuşacağız demişler. Ama, ne olursa olsun, her gün üç kap güzel yemek, doğru dürüst giyecekler ve daha ilk günden dolar üzerinden harçlık, denemeye değer, doğrusu.

Birçoklan gibi bizimki de yazılıyor. İzmir'in civarında bir yere götürülüyorlar. Tarif ettiği yeri, oralı bir arkadaşımız, eski Kızılçullu Köy Enstitüsü'dür bu bina diye kestirdi attı. Orada gayet iyi Bulgarca konuşan öğretmenler, bunlara bir taraftan spor yaptınrken bir taraftan da telli telsiz telgraf çekmeyi, karanlıkta yolunu bulmayı vb. öğretiyorlarmış. Haftada bir de harçlıklarımızı alıp İzmir'e gidiyor, doya doya eğlenip akşam geri dönüyorduk, diyordu bizimki.

Ama yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamış ki, bunlar yetiştirilince bir gece karanlığında Bulgaristan'ın uygun bir yerine sanki Bulgaristan'dan hiç ayrılmamış gibi gerçek kimlik ve adlarıyla paraşütle indirilecekler ve orada emir bekleyecekler. Kısacası öğrendikleri bilgilerle casusluk yapacaklar.

İş casusluğa dayanınca bizimki fena halde sıkılıyor, üstelik paraşütle atlamaktan da müthiş korkuyor. Sonunda kararını veriyor; o, bu işi yapabilecek bir kişi değildir. Yetkililere gidip, vazgeçtim, diyor. Onlar da razı oluyor, ama artık birçok şeyi bildiği için ve eğitime devam eden arkadaşlarını korumak üzere bunu serbest bırakmıyorlar.

Yozgat'taydı galiba, oluşturulması kararlaştırılmış olan Birleşmiş Milletler'e girebilmek için son anda Almanlar'a savaş ilân ettiğimizde ülkedeki Alman uyrukluların oraya gönderildiğini duymuştum, işte o kampa gönderiyorlar.

İyi kurtulduğunu söylemiştim, adamlar daha ötesine gitmeyip tel örgüyle çevrili bir kampa göndermekle yetinmişler, ya seni toptan elden çıkarsalardı, kim arayacaktı hakkını, ne oldu bu gence diye, bir gün kuytu bir yerde yanında içki şişeleri ile ölü bulunabilirdin. Fazla içkiden diye bir rapor ve doğru kimsesizler mezarlığına.

Anlaşılan bizim Bulgari fazla ciddiye almamışlardı.

Artık kamptadır. Kızılay veya Kızılhaç kampa devamlı gelip gidiyor, bizimkine güzel bir lâstik ayakkabı bile vermişler, hâlâ sırt çantasında taşıyor. Lâkin biteviye sürüp giden ve gitmeye devam edecek gibi görünen bir yaşam. Bu da çekilir mi?

O sıralarda Bulgaristan'daki yeni iktidar eski günlerin üzerine bir sünger çekmek üzere pasaportsuz yurt dışına çıkmak gibi çok önemli olmayan suçlar için bir af ilân etmiş, vatandaşlarını geri çağırıyor. Bu, bir çıkış noktası olabilir belki, diye düşünmüş bizimki. Ama nasıl başvuracak? Üstelik gidince nelerle karşılaşacağı belli değil.

İşte bu hesaplar içindeyken, bir gazetede, -tabiî Türk gazetesi, artık Türkçeyi iyice sökmüş-, birinin komünistlik propagandasından altı ay yattığını veya yatacağını okumuş. Vay canına. Bir de elinde kapı gibi Türk mahkemelerinden alınmış, komünizm propagandasından mahkûmiyet kararıyla komünistliğini ispat etmiş olarak Bulgaristan'a dönebilse ne güzel olurdu. 6 ay dediğin nedir ki, gözünü açıp kapayıncaya kadar gelip geçer, bu kampta bile bu kadar zaman geçti.

Bir kere karar verince harekete geçer bizimki. Zamanı da denk gelmiştir. 9 Eylül Bulgaristan'ın yeni millî bayramıdır. Bayramını bir komünist gibi kutlamaya karar verir. Daha önce şehre gidip kurdeleler, şişirilecek balonlar ve kutu kutu lokum alır. Bayram sabahı harekete geçer. Her tarafı kurdelelerle, balonlarla donatır. Orada kalanlar önce anlamaz. O ise özellikle, hakkında müspet menfi bir karar verilemediği için kampta bulunan ve hepsi istisnasız yeni rejim düşmanı olan Bulgarlara lokum ikram etmeye başlar ve millî bayramımızı kutluyorum, der.

Ne, millî bayram mı, sen komünist misin yoksa? Tabiî, ne olmuş yani? Vay, bir de konuşuyor. Derhal şikâyet ve savcı karşısına çıkış. Bütün iddiaları, doğrudur, diye kabulleniyor ve doğru komünizm propagandasından cezaevine.

Cezaevi günleri, o güne kadarki yaşamının en sıkıntılı zamanı. İş o noktaya gelince fazla konuşmak istemezdi, ama bir gün şu kadar, bir başka gün bu kadar konuşmasında söz ettikleri bile bir araya getirilince ortaya çıkan tablo yeteri kadar karanlık.

Bir kere elin gâvuru kaçmış gelmiş. Burada yemiş içmiş, yan gelmiş. Sonra da kalkmış, komünizm propagandası yapıyor. Soranı edeni de yok, herkes karşı. Biz seni bir güzel adam ederiz, diyorlar hapishanenin külhanları. Önce sünnet edilmeye kalkışılıyor. Onunla yeteri kadar korkuttuktan sonra Müslüman kılmak için harekete geçiliyor. Kimi dualar ezberletilip namaz kılma öğretiliyor ve bütün bunların hepsi bir araba dayakla birlikte yapılıyor.

Mahkeme ise başka bir âlem. Nerede altı ay, ceza o zamanki miktarla asgarî bir yıldan başlıyor, sonra birtakım bindirme ve bir iki indirmeyle sonuçta üç küsur yılda karar kılıyorlar. Ceza tebliğ ediliyor ve itiraz etmediği için kesinleşiyor. O farkında bile değil.

Kesinleştikten sonra da epey geçiyor. Nihayet bize yolluyorlar. Geldiği, yanılmıyorsam 53 Eylül'ü filândı. Biz 54 Mart'ının sonunda tahliye olduğumuz zaman onun daha 8-10 aylık cezası vardı.

Aradan 50 yıldan fazla geçmiş olmalı, ama onu ilk gördüğüm zamanki halini hâlâ bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum. Başgardiyan, size yeni bir misafir, geldi, hem de uzak yerden, Bulgaristan'dan, diyerek, aramıza iteledi. Bizler bu Bulgaristan hikâyesi de ne demek oluyor, diye şaşkın şaşkın bakınırken, o odayı gözleriyle şöyle bir taradı, geldi,

yanımda durdu. Mavi boncuk gibi gözleri fıldır fıldır dönüyor, benzi sapsarı, hafifçe sordu. Önce anlamadım, tekrarlattım. İşkence var mı, diye sormak istiyormuş. Ben güldüm, kim kime işkence yapacak, burası Siyasiler Koğuşu, burada herkes komünist.

Rahatladı. Kısa sürede de cezaevi yaşamına alıştı. Eski günlerine göre burası kıyas kabul etmez rahatlıkta.

Zamanla Türkçesini daha da ilerletti. Yukarıda dediğim gibi *Cumhuriyetin* makaleleriyle Osmanlıca dağarcığını daha genişletmeye başladı. Yeni fıkralar öğreniyor ve yerinin geldiğine karar verdiğinde hemen bir tane söylüyordu.

Birkaç ay sonra derdini bize açtı, bunun için gene ne olur ne olmaz diye bizim odaya gelmiş, arkadan kapıyı kapatmaya kalkmıştı. Anlattığı şuydu. O şimdi yeni Bulgar Cumhuriyeti'nin af yasasına göre Bulgar vatandaşı idi. Ama Bulgaristan'ın Türkiye'deki resmî örgütleri bunu bilmiyordu. Diğer yandan, hapisliği bittikten sonra, yasa uyarınca cezasının üçte biri kadar da, şimdi hatırlamadığım bir ilçede emniyet nezareti altında yaşamaya, yani sürgüne gidecekti. Acaba bir yolla burada olduğu konsolosluğa bildirilebilir miydi ve... ve cezasının sürgün bölümünden önce onu memleketine yollayabilirler miydi?

Düşündük, taşındık, bir yol bulduk. Tek akrabası olan, fakat yeni adresini bilmediği büyük annesine Nevşehir savcılığı ve Bulgar Konsolosluğu eliyle bir mektup yazarak bir miktar harçlığa ihtiyacı olduğunu bildirecekti. Böylece Konsolosluk da dolaylı yoldan Nevşehir cezaevi siyasiler koğuşunda komünizm propagandasından hükümlü bir vatandaşlarının yaşadığını öğrenmiş olacaktı. İsteğimizi savcıya bildirdik. Makul karşıladı. Ancak benim muhatabım Konsolosluk değildir, bu yüzden bana gönderilen mektubu ben Adalet Bakanlığı'na gönderirim, 0 aidiyeti cihetiyle Dışişleri Bakanlığı'na gönderir, Dışişleri Bakanlığı da Sofya Elçiliği eliyle Bulgaristan resmî makamlarına başvurur, dedi. Sonunda iki mektubun da gönderilebileceği, ama ilkinin doğrudan Buldur Konsolosluğu'na gönderilmesi gerektiği konusunda mutabakata varıldı.

Mektuplar tabiî Türkçe olacaktı. Bizimki benim yazmamı istedi. Men, sen hele kendi bildiğin kadarıyla ve kendi imlânla bizzat yaz; anlıtyılumayacak gibi görünen bir bölüm olursa bir iki noktasını düzeltiı İni, bu biçimiyle çok daha gerçekçi olur ve ilgi çeker, dedim.

Öyle yapıldı. Aradan iki küsur ay geçti. İlk cevap bizim Dışişleri Bakanlığından geldi. Eldeki isim ve adres yeterli değilmiş. Bir iki hafta sonra Konsolosluk üzerinden giden mektuba da aynı cevap geldi.

Bizimki bu başvurmalardan neler bekliyordu, bilemiyorum, cevaplan görünce biraz bozulur gibi oldu. Ben ise, isteğinin olduğunu, böylece Konsolosluğun, hem de resmen senin burada yattığından haberdar olmasının sağlandığım belirttim. İkinci isteğini de savcıya anlattım. Tabiî, hapis cezasını çektikten soma artık burada durmasının ne anlamı var; cezası bittikten soma Edirne'ye, sınıra gönderilmesi için ben elimden geleni yapanm, dedi.

Tahliyemizden sonrasını bilmiyorum; fakat bizim arkamızdan tahliye olan tanıdıklar yoluyla mıydı, tam hatırlamıyorum, ama Edirne'den sınır dışı edildiğine ilişkin bir haber kulağıma çalınmıştı.

Yıllar sonra, tam olarak bilemeyeceğim, ama en az 15 yıl geçmiş olmalı; benim TİP genel sekreterliğim sırasında bir Parlâmento heyeti olarak Bulgaristan'a giden milletvekilleri arasında bulunan TİP'li arkadaşımız Yusuf Ziya Bahadınlı onunla ilgili bir haberle döndü. Uygun bir zamanda oldukça iyi Türkçe konuşan biri yanına yaklaşmış, beni tanıyıp tanımadığını sormuş. Yusuf Ziya da, nasıl tanımam, bizim genel sekreterimiz, demiş. Bunun üzerine bana selâmlannı iletmesini rica etmiş. Yanılmıyorsam şoförlük yapıyormuş.

Parti adresime gönderilmiş son bir tebrik kartını da ikinci TİP genel sekreterliğim döneminde bizzat aldım. Kart adressiz olduğu için yanıtlayamadım.

Ne derler, yaşıyorsa esenlik içinde yaşasın, vefat etmişse toprağı bol olsun.

Muhtarımız, «1946 demokratı»

Aklımda Balıkesirli diye kalmış. Herhalde Balıkesir'in ilçelerinden birinin köylerinden birinde muhtar. Daha doğrusu muhtarmış. Acar adam, 1946 demokratı. Nasıl şimdi, 68'liler, arkasından 78'liler kuşaklan varsa -ne diyelim, inşallah bu sondur da, başka 8'lilerle karşılaşmayız-, bu kuşaklar nasıl belli bir dönemin belli bir tipini ifade ediyorsa, Demokrat Parti'nin muhalefetteki ilk döneminin de Türkiye politik yaşamına hediye ettiği "46 demokratı" vardı.

Neydi 46 demokratı? 45 sonrasında yeni partilerin kuruluşunu, yasaların değiştirilmiş olmasını, elbette birinci sırada Demokrat Parti'yi, DP'nin kurulmuş olmasını, iktidar yolunda ilerlemesini Parti yöneticilerinin kat be kat üstünde ciddiye alan, bunun için gereğinde çoluk çocuğunun nafakasını, evini barkını, hattâ yaşamını hiçe sayan, DP'nin daha ilk günlerinde mahallede, köyde, nahiyede, ilçede... DP'nin resmen üyesi olsun olmasın Parti gruplarını oluşturup Demokrat Parti'yi fiilen sırtlayan halk çocuklarıydı bunlar.

1950'ye doğru DP'nin iktidarı kapıda görününce DP'yi desteklemeye başlayan ve üye olanların da bir adı vardı, "12'ye çeyrek kala demokratı". Sonra bunlara 12 soması l'ler, 2'ler, 3'ler, 5'ler demokratları, yani iktidar olduktan sonra Parti'ye girenler de eklenmekte gecikmedi. Giderek kurucular ve belli başlı kimi yöneticiler dışında çoğunluk onlardan oluştu, 46 demokratları birer ikişer, sessiz sedasız partiden dışlandı veya kendisini çekmek, uzaklaşmak zorunda kaldı. Kalan olmuşsa eğer, onlar da yeni duruma tam tamına uyabilen ve toplantıların, mitinglerin bindirilmiş kuvvetlerinin örgütleyicisi ve kendi beldelerinde ali kıran baş kesenler olmuşlardı, ocak-bucak yöneticileri.

Muhtarımız sonrakilerden değil, adı üstünde, 46 demokratı, kaç yıllık muhtar, Demokrat Parti daha kurulurken görev almış, başta Kaymakam, ilçenin önde gelen bürokratlarıyla bozuşmuş, onlarla da kalmamış, köyle iş yapan tüccar, esnaf takımıyla da sürtüşmüş. Her iki grup da köylüyü karşılarına dikmekle suçluyor muhtarı.

Muhtarın aldırdığı yok. Aldırdığı yok ama, önce tehdit, arkasından pusu gelmiş. Ben biliyordum, bir şeyler yapacaklarını, çiftemi yanıma almıştım. Korkacağımı sandılar, birini vurdum, onlar korkup kaçtılar, diyor. 50 sonrası seçimde muhtarlık bitmiş. Zaten ne alıyordum ki, 12,5 lira mı neydi, olmayıversin, dedim. 46 demokratlığına devam.

Muhtar aynı zamanda sözünü sakınmaz biri. Olur olmaz yerde hükümeti kalaylıyor, fakirin hakkını koruyacağım, sizi bunlara ezdirmeyeceğim diyor. Pusu para etmemiş, muhtarlık gitmiş, para etmemiş. Bu kez işi çok daha ciddi tutup, muhtarın söylediklerini usturuplu bir biçimde bir araya getiriyorlar, al sana komünizm propagandası. Tanıktan bol ne var?

Neticede muhtar içeri atılıyor, arkasından hüküm giyiyor, ceza beş

yıldan başlıyor, ama iyi halinden indirim yapılıyor. Muhtara kalsa hiç de iyi hâlim yoktu, mahkemede çatır çatır konuşup hakkımı aradım, diyor. Aslına bakarsanız, oldukça su götürür bir iki konuşmaya da beş yıl verilemez, diye hâkimler indirim yapmış olmalı. Ama iyi hâlden dediler, diyor. Temyiz'den de bir şey çıkmıyor, muhtar aramıza geliyor.

Muhtar göğsünü gere gere, ben 46 demokratıyım, onun için buradayım, diyor. Hak veriyoruz. Aramıza katılıyor.

Muhtar acar adamdı, 46 demokratıydı ama, bir yandan da ilginç ve gülünç, sonu kahkahası ile bitecek, bizi de topluca güldürecek köy hikâyeleri anlatmakta da ustaydı. Köy sakinleri arasında geçtiğini ileri sürdüğü bu hikâyelerin çoğunluğu erotik diye niteleyebileceğimiz olaylar üzerine kuruluydu. Ne kadarı gerçek, ne kadarı uydurma veya abartma belli değil, ama olsun, havayı dağıtıyor, karşısındakileri güldürebiliyor ya, yeter.

Yalnız kendisiyle ilgili bir anekdotu, kendisi kahkahayı basmakla birlikte beni ciddi olarak düşündürmüştü. Herkes, çok içmiştim, kendimi kaybettim, ne yaptığımı hatırlamıyorum filân diyor ya, kentte de, köyde de bu böyle, yargıç karşısında da böyle. Muhtar içki içmez değil, ancak uygun bir durumda bir iki kadeh, o kadar. 40 yıl içmese aramazmış, öyle diyor. Fakat şu işin bir aslını öğreneyim, dedim, bütün bir rakı şişesini devirdim, tam sarhoş oldum. Sonunda bir kenarda sızmışım. Ama o âna kadar yaptığım her şeyi gayet iyi biliyordum, kimlerle neler konuştuğumu, sonunda çengiler gibi oynadığımı da hatırlıyorum.

Yani, öyle fazla içmiştim, kendimi kaybetmişim, yaptığımı hatırlamıyorum, filân lâftır, ne yapmışsa bilerek yapmıştır ve pekâlâ hatırlar.

Bir Tıp öğrencisi olarak ben de söze karışıp bir eklemede bulunmak istedim: Ben denemedim, bilmiyorum, ama dediğin herhalde doğrudur, dedim, yalnız içkinin, insanın frenlerini gevşetip aklından geçirmiş olsa da ayık iken kendini tutacağı, yapmayacağı bir işi ona yaptırabileceğini unutma.

Muhtar güldü. Orası doğru, dedi. İçki, insanın içindeki şeytanı ortaya çıkarıyor, ama asıl olan o şeytan. Ben o akşam, çok içtim diye kimseye küfretmedim, kimseye el kaldırmadım, benim şeytanım beni oynattı, çok oynattı, çengi gibi oynattı, o kadar.

Muhtar 46 demokratıydı. Yıllar sonra TİP'in örgütlenme

çalışmalarında görev aldığımda bize iki ayrı cenahtan katılmalar olduğunu görmekteydim: Birincisi okumuş yazmış, kısaca aydın dediğimiz kişiler ki, çoğunluğu daha önce CHP'li veya CHP taraflısı; ikinci grup ise köylüler, halktan insanlar, çoğunlukla DP'nin devamı olarak AP'li, ve bunların arasında büyük çoğunluk da 46 demokratıdır veya onlardan birinin ikinci kuşağı.

Biraz geriye giderek 4 Aralık 1945 "Tan baskını"nı ve 16 Aralık 1946'da bir sıkıyönetim kararıyla sosyalist partilerin, sendikaların, dergilerin toptan kapatılmasını ve yöneticilerinin tutuklanmasını anımsayalım. İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlığımızla övünürken "soğuk savaş"ın taraflısı olduğumuzu, hem de Amerika'dan soma en büyük ordusunu kurup yürüten taraflısı olduğumuzu anımsayalım. İlk sırada «Millî Şef» İnönü olmak üzere iktidardaki CHP yönetimince 45-46'da bilerek seçilen bu tutumun bize kazandırdığı ve kaybettirdiklerini de zihnimizde şöyle bir tartalım.

O günlerden bu yana yarım asırdır, büyük gelgitlerle dolu ve hâlâ düzlüğe eriştiremediğimiz demokratikleşme savaşımı ve... ve geliri nüfusunu besleyemeyen, üstelik iç-dış borç girdabında bir Türkiye.

CHP, komünistlerin iktidara geleceğinden korkuyordu veya daha vahimi öyle söylüyordu. Gerçekte, savaş somasının genel eğilimi olan sola doğru açılışı, bir yanıyla da 46 demokratlarının 46 demokratları olarak iktidara gelmesini önledi. DP yöneticileri, onun bıraktığı yerden devam ettiler ve sonradan çıkan boynuz kulağı geçti. Bugünlere gelindi.

İlk kez tanıdığım bir 46 demokratı ve somaki gözlemlerim beni nerelere sürükledi. Haklı değilsin, diyen beri gelsin.

Ağa oğlu

Nevşehir eşrafından birinin gencecik oğlu bir yaralama hikâyesinden içeri düşmüş. Şişede durduğu gibi durmuyor veya öyle deniyor ya, bir şeyler olmuş işte. (Bu satırları yazarken gene muhtarı hatırlamazlık edemedim).

Ağa oğlu içeri düşmüş, tabiî diğer tutuklu ve hükümlülerin arasına. Fakat yaralamayı sindiremeyenlerin adamları tarafından bu kez kendisinin bir kazaya kurban gidebileceği, müdürün kulağına gitmiş. Ne yapsın müdür, hatırlı ağa oğlunu koruyabilecek özel bir tertibatı yok,

ortada henüz fiilî bir şey yokken diğerlerini yakalayıp kapalıya atamaz. Bizimkinin, bir süreliğine siyasilere misafir olması aklına yatmış. Gerçi Cezaevleri yönetmelikleri ve genel müdürlük bu konuda çok hassastı, ama bizim müdür de, sonunda bir kişinin yaşamı söz konusu, diyebilirdi.

Neticede yirmisine henüz basmış bir genci konuk ettik aramızda. İlk saatlerde gayet çekingen, sıkılgan, bir an önce buradan uzaklaşabilmek için ne istenirse verecek gibi bir havadaydı. Ama çabuk alıştı. Hele koğuş sakinleri onu usturuplu olarak sorguya çekip bir yavuklusu olduğunu, bu yaralamanın da onun yüzünden olduğunu öğrendiler. Yavukluya iletebileceği hediye olarak bizim mamullerimiz çantalar gösterildi. Bunu kendisinin de yapabileceği, hemen öğretebilecekleri söylendi.

Kısa sürede kırk yıllık tanışlar gibi olduk.

Bir gün kendiliğinden açıldı ve herkesin değişik yer ve mekânlar için söylediği anekdotu bizzat yaşamış olarak karşımızda anlattı. İlk geldiği sırada, aşağımızda komünistler var, demişler. Büyük merakla pencereden bizlere bakmış. İlk sözü, aaa bunlar da bize benziyor, demek olmuş.

Bir iki ay sonra tehlike geçti. Tehlikeli olabilecek olanlar tahliye edilmişti. Ağa oğlu yukarıdaki yerine döndü. Dönerken boncuk çantası da yanındaydı. Kendisininki yetişmemiş, ona yapılmış hazır bir çanta hediye edilmişti. Ağa oğlu altında kalmadı. İlk ziyaret günü somasında siyasiler koğuşuna gönderilen fırından yeni çıkmış bir tepsi börekle teşekkür etti hepimize.

Sonra ara sıra pencerede görüp karşılıklı birkaç cümle konuşur olduk. Yol olur, dediler, yasakladılar.

Yüzü kesik Kâmil

Ondan, daha önce de Sultanahmet'teki isyanla ilgili olarak söz açmıştım. Kâmil burada da boş durmamış. Etrafında bir grup oluşturmaya kalkışmış. Arkasından da ranta ortak olmak isteyecekti herhalde. Şimdilik bir iki ufak çıkış, küçük bir çizik...

Müdüre haber gitmiş, o da duruma el koymuş. Yukarıda ayrı bir kapalı var mıydı bilmiyorum. Varsa, orada da karşısındakilere yem olacak demekti. Her neyse müdür, onu tam bizim odanın ortasındaki bir

kapaktan merdivenle inilen karanlık hücreye hapsetme kararı almış. O güne kadar odamızda öyle bir hücre olduğunu biz bile bilmiyorduk.

İki hafta mı, üç hafta mı, gardiyanlar belli saatlerde gelip yiyeceklerini veriyorlardı. Sonunda onlar da usandı. Müdürün de hırsı geçmiş göründü. Kapalıdan çıkardılar, ama yukarıya da göndermediler. Bu kez ağa oğlu yerine yüzü kesik Kâmil bize zorunlu misafir yapıldı. Onun istemediği belliydi, o kapalı cezası bitince doğru yukarıya çıkmayı bekliyordu, olmamıştı. Bizden de kimse bu işten hoşlanmamıştı, gene de anlayışla karşıladık.

Kâmil bizim oda yerine orta odayı seçti. Seçtiği boş bir ranzaya şilteleri, yorganları ve kişisel eşyası yukarıdan getirildi. Yüzü kesik Kâmil de bir süreliğine bizimle birlikte yaşamaya başladı. Yüzü kesik diyorum, lâkabı böyleydi ve gerçekten de bir yara izi sol şakağından çene altına kadar yüzünü boydan boya kat etmekteydi.

Kâmil okuma yazma bilmiyordu. İstanbul'daki avukatı ile mektuplaşmasını Rıfat'la ben üzerimize aldık. Yavaş yavaş buzlar karşılıklı olarak erimeye yüz tuttu. Hattâ onun birinci meselesi olan o yara izinin, okuduğum bir makaleye dayanarak estetik ameliyatla ortadan kaldırılabileceğini söyledim. Heyecanlandı. Dışarı çıktığı zaman ilk işinin o ameliyat olacağını söyledi. Bizim de artık son günlerimiz sayılırdı. Bir yandan avukatımız yeni yasanın uygulanması için uğraşırken, o olmasa bile benim ancak iki ay kadar bir zamanım kalmıştı. Dışarıda beni görürse ameliyatı için yardımcı olabileceğimi söyledim.

Biz pek farkında değildik. Kâmil bir süre soma, yanındaki esrarla aramızdaki kimi düşkünlerini beslemeye başlamış. Vehbi hoca da, üç kâğıtçı da son günlerde bir hoş olmuşlardı. Vehbi hocanın bize karşı saklısı yoktu, anlattı.

Derken yüzü kesik Kâmil üst ranzadaki yatağının ayak ucuna üç kâğıtçının geçmesini sağladı. Hani yalnızca içtikleri su ayrı gidiyor derler ya, üç kâğıtçı ile yüzü kesik öyle dost kesildiler.

Ve bir gece yansı, odamızın kapısı gürültüyle açıldı. Üç kâğıtçı yarı baygın içeri girdi. Elektrikler kesildiği zaman gerektiğinde kullanmak üzere hazır bulundurulan ikimize emanet mirî lâmbayı istedi. Tabiî ikimiz de ayaklandık.

Yüzü kesikle adamakıllı çatıştığını anladık. Yalnızca ikimizin

kaldığı odada üç kâğıtçıya geçici bir yer hazırladık, gecenin kalan kısmını orada geçirmesini sağladık. Zaten bir yere gidebilecek durumda değildi, nasılsa bize kadar gelebilmişti. Sabah ola, hayrola dedik, ve yeniden yattık.

Sabahleyin durum bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. Yüzü kesik, üç kâğıtçıyı gözüne kestirmiş, önce bol esrarla adamakıllı sarhoş olmasını sağlamış, arkadan da herkes uyurken tecavüze kalkışmış. O yarı baygın haliyle üç kâğıtçının anlatmaya çalıştığı buymuş.

4 yıl içinde ilk kez tepemin böylesine attığını, şakaklarımın nasıl zonkladığını anımsıyorum. Yüzü kesik, yorganı sonuna kadar başına çekmiş yüzünü de duvara dönmüş, uyuyor numarası yapmaya çalışıyor. Ben bağınyorum. Kalk, aşağı in de hesap ver, sen siyasileri ne sanıyorsun, anlat bakalım. Ondan ses seda çıkmıyor. Birden yorganını kavradım, aşağı çektim, yüzünü döndürmek zorunda kaldı, korku içinde. Aşağı atlasa ne yapardım bilmiyorum, orta odanın diğer sakinleri de sus pus. Fakat bütün sigortalarım atmış bir kere.

İşte tam o anda başgardiyan ve bir diğeri sökün ettiler. Beni bir kenara alıp yüzü kesiğin üzerine çullandılar. Ben müdür odasına şikâyete gittim. Müdür şaşkın. Başgardiyan üsteliyor, deyyusun biri o. Yüzü kesik yeniden bizim odadaki kapalıya atıldı. Üç kâğıtçı ayıldı. Teşekkür etti. Bir hafta geçmemişti ki, tahliye kararımız geldi.

Orada geçirdiğim süre içinde yukarıdakilerden çok daha fazla insan tanıdım. Koğuştan içeri ilk girdiğinde gülerek, burada herkes komünist değil, değil mi, ben de değilim, diyen Yakup ustayı tanıdım. O, 50 affi öncesinde Bursa hapishanesinde Nâzım'la sacayak oluşturan diğer iki kişiden biri imiş, diğeri de Balaban.

Her ikisiyle de TİP'in ilk dönemi sırasında ilişkilerim olmuştu, Balaban, cezaevine düşmesine neden olan katil vakasına bağlı olarak Siyasî Partiler Yasası uyarınca Parti'den ayrılmadan önce TİP üyesiydi, Yakup usta da genel sekreterliğim sırasında beni özel olarak ziyaret etmiş, Ankara'ya geldiğini, solcu olarak bilinen, benim tanımadığım bir kişinin lokantasında aşçılık yapmaya başladığını, söylemiş ve beni lokantaya davet etmişti.

Orada Türkiye sol hareketinin canlı tarihlerinden biri, Recep Abdi amcayı da tanıdım, Geçmişin meşhur Orak Çekiç gazetesinin yöneticisi,

kendi ifadesiyle Bahriyeden matrut (Donanmadan tard edilmiş, çıkarılmış) Recep Abdi, o sıralarda bir yel değirmeninde çalışıyormuş, dili durmadığı için gene getirilmişti.

Ve daha başkaları. Başlarken bir tutamlık demiştim, bu kadarı yeter.

İstanbul'a dönüş

Yasa çıkalı bir ay olmuş, tahliye kararımız da çıkalı üç dört gün geçmiş, o sabah bize haber verildi. Toplandık. Elbiselerimizi, içine koyduğumuz kılıflardan çıkardık, askıdan indirdik. İlk şaşkınlık, ceket pantolon küf tutmuştu. Olabildiğince temizledik, tıraş olduk, insan içine çıkacak hale geldik. Başgardiyan kim bu beyler, diye gülüyordu. Aşağı indik, Emniyet'e götürüldük. Hâlâ serbest bırakmıyorlar. Neticede bıraktılar ama o sabahki otobüs çoktan kalktıktan sonra. Mecburen otelde bir oda tuttuk, eşyaları koyduk. Otobüs firmasından ertesi gün için biletlerimizi aldık. Şehri keşfe çıktık.

Ertesi sabah otobüse yerleştik. Yolculuğun sonuna doğru, kimsenin tanımadığı iki kişinin bizimle ilgilenmesinden ve diğer işaretlerden anladık ki, bizi izlemek için Ankara'dan iki sivil görevlendirilmiştir. Onların Nevşehir Emniyetinden görevi devir alabilmeleri için özel bir otobüs tutulmuştur. Onların gelmesine kadar bizi oyalamışlar, sabah otobüsüne binmemizi engellemişlerdir. Siviller, tutulan otobüsle gelmişlerdir, ertesi gün de aynı otobüsle, fakat firmanın biletleriyle geri dönülmektedir. Gerçekten Ankara'ya vardığımız zaman ben, bir an önce İstanbul'a dönmek için acele ederken Rıfat, Nevşehir'e giderken Ankara cezaevinde bıraktığı kimi özel eşyalarını almak için bir gün orada kalmak isteyince o iki kişi de ayrıldı. Biri benimle İstanbul'a devam etti. Diğeri de herhalde Rıfat'ı Ankara'da izlemeye devam etmiş olmalı.

İstanbul'a gideceğimiz otobüste bu kez o izleyiciyle aynı sırada yan yanaydık. Ertesi gün Sirkeci'de otobüsten inip bir taksiye eşyalarımı yerleştirdikten sonra gülerek vedalaştık. O Ankara'daki işine, ben de evime döndüm.

Böylece 4 yıla yaklaşan bir süre soması daire kapanmış bulunuyor, 7 Ağustos 1950 akşamında ayrıldığım evimin kapısını 31 Mart 1954 öğle üzeri yeniden çalıyordum.

İkinci Tutuklanışım
(6-7 Eylül 1955)

6-7 Eylül olayları

617 Eylül gecesi

Kaç günden beri evden dışarı adım atmamıştım. Önümde Tıp kitapları, diğer ilgi alanlarımı ve alışkanlıklarımı bir yana bırakarak kendimi Ekim sınavlarına yoğunlaştırmaya çalışıyordum.

Nevşehir'den döner dönmez Fakülteye başvurmuştum. Dosyamı çıkardılar, incelediler. Hakkımda "Şubat 51 'den itibaren ilgisini kesmiş" kaydı konmuştu. Buna dayalı olarak henüz dört yıl geçmediği için ikinci sınıftan başlayarak yeniden okumam gerekmiyordu. Yalnızca sınavını vermediğim iki dersi yeniden tekrarlayacaktım. Ancak bütün bunlar için de önce Eylül'de Üniversite Rektörlüğünde inskripsiyon yaptıracaktım. Bekledim. 54 Eylülünde başvurumu yaptım. Bu kez yeniden dosyama bakıldı. Özel bir notun yer almadığı anlaşıldı.

Gerçekten ilk tutuklanmamda, görüleceği gibi, İstanbul Emniyetiyle bir ilişkim olmamıştı. 51 tutuklamaları sırasında da ben zaten tutukluydum. 54'te serbest kaldığım zaman ise hakkımda gözetleme emri çıkmış, ancak o kadar. İstanbul Birinci Şubesinde benimle ilgili kesinleşmiş herhangi bir mahkûmiyet kararı herhalde mevcut değildi. Bu yüzden dosyama da not düşülmemiş olmalı. (1957'de yedek subaylık için başvurduğum sırada İstanbul Emniyetinden dosyama konmak için verilen kapalı beyaz zarfta da -komünist fikirli olma notunun dışında- durumun farklı olmadığını bir vesile ile öğrenmiştim. Daha soma, subaylığımın ilk altı ayını geçirmiş ve asteğmenlikten teğmenliğe terfiim kabul edilmişken, MİT'in elindeki, Askeri Mahkemenin 3 yıl 9 aylık ilk kararıyla subaylığımı kaldırıp er yapmaya kalkışacaklardı, soma da tükürdüklerini yalayıp hakkımda ikinci bir Bakanlar Kurulu karan ile görevime iade edilecektim; ama o ayrı bir hikâye).

Neticede sınavını vermediğim dersler için yeniden bir yıl geçirdikten sonra artık o sınavları halletmeye çalışıyordum. Diğer yandan, özel yaşamımda da önemli değişiklik olmuş, Mayıs'ta evlenmiştim. Şimdi Yıldız'la Osmanbey'de bir apartmanın bodrum katında kiradaydık.

Bütünüyle smavlara yoğunlaşmaya çalışsam da elbette gazete okuyor, radyonun ajans haberlerini kaçılmıyordum. Bu nedenle günün konusu Kıbrıs tartışmalarından ve adı "Kıbrıs Türktür" mü ne, bir derneğin kuruluşundan haberim vardı. Kurucu olarak adı geçen bir iki kişiyi önceden ismen de olsa tanımış olarak bu derneği devletin kurdurduğu sonucunu da çıkarmıştım.

6 Eylül günü, yanılmıyorsam İstanbul Radyosunun öğle haberlerinde, Atatürk'ün Selanik'teki evinin birilerince bombalandığını dinledim. Ortalık kızışıyor ve kötüye gidiyor, diye düşündüğümü anımsıyorum.

Akşama doğru Yıldız işinden döndü. Taksim'in ve ona çıkan ana yolların anormal derecede kalabalık olduğunu söyledi. Bir süre daha geçti, saat 9 sularında olmalıydı, İstanbul Radyosunun süregiden yayını kesildi. Vali Fahrettin Kerim Gökay gayet heyecanlı bir sesle, İstanbulluları sükûnete davet etti. Merak edilmemesini, endişe duyulmamasını, her türlü tedbirin alındığını söyledi. O zamanlarda doğal gaz yerine şehrin kimi semtlerinde kömürden elde edilen ve aynı biçimde borularla evlere nakledilen havagazı teşkilâtı vardı. Vali, havagazının da kapatıldığını, yangın için itfaiyenin hazırlıklı olduğunu bildirdi vb. O konuşmanın, daha soma herhangi bir yerde tekrarlandığını, hattâ ona atıf yapıldığını dahi görmediğim için aklımda kalan biçimde aktarmaya çalıştım.

Derken uzaktaki uğultu giderek yaklaştı, büyük bir kalabalık bizim sokaktan da bağırarak, naralar atarak geçti. İlerdeki Rum evleri veya dükkânlarına yöneldi. Herkes bayrak asmıştı. Bizim apartman da astı. Dairemiz bodrum katmdaydı ama, tavan kenarından sokağa bakan iki küçük penceresi vardı. Oradan, kaldırımdan geçenlerin ayaklan görülürdü. Gene gördük. Geçitleri epey sürdü. Yıldız, biz de kapıya çıkalım, dedi. Aman sakın ha, dedim, dayanamaz bir lâf ederim, döner dolaşır bizim üzerimize yıkılır.

Neticede biz, dairemizden dışan adım atmadık.

Ertesi sabah kapıcı, Yıldız'a, ne meraksız insanlarmışsınız, demiş, bütün apartman halkı kapıya yığıldı, bir siz çıkmadınız.

Yaşanan faciayı asıl ertesi gün Taksim, Tarlabaşı, Galatasaray çevresinde, Meşrutiyet ve İstiklâl caddelerindeki küçük cevelânımda gördüm. Adeta başıma bir balyoz inmiş gibiydi. Arkasından kapıcı tayfasından fiskoslar da geldi. Bir iki gün önce kimileri sokakları dolaşıp ellerindeki plânlara bakarak bazı ev ve işyerlerini tebeşirle işaretlemişmiş.

O gece olup bitenler

O gece neler olup bittiği, daha sonra adım adım gün ışığına çıktı.

Efendim, o sırada Dışişleri Bakanı olan Fatin Rüştü Zorlu Londra'da yürüttüğü müzakerelerde elinin kuvvetlenmesi gerektiğini aktarmış. Bunun üzerine başta Bayar ve Menderes, onlara eklenen bir iki DP yöneticisi ve Hükümet üyesi, baş başa vermişler, böyle bir durum için daha önceden düşündüklerini uygulama alanına geçirme kararına varmışlar. Neymiş kararlaştırdıkları? Ülkedeki Rum azınlıkların, ellerinin altında tuttukları rehineler olduğunun çok çarpıcı bir biçimde dosta düşmana gösterilmesi.

Daha başından, kendi vatandaşlarını, isterse Rum olsun, öncelikle kendi vatandaşları olan, devlet olarak korunup kollanılması gereken vatandaşlarını gözden çıkaran, akıl almaz bir anlayış. (Bugün bile, olup bittikten bu yana yarım yüzyıl geçtikten sonra dahi hâlâ aklım almıyor da uygun bir sıfat, bir tanım bulmakta güçlük çekiyor, durmadan yazıp bozup yeniden yazıyorum).

Bir kez bu karara varılınca yapılacak iş basit. Hazır bir sivil ordusu var, DP'nin ocak-bucak başkanları ve onlar gibi Parti gücüne yaslanarak nemalanan, etraflarındaki başıbozuk aç kurt sürüsü.

Bir de buna millî dava havasını, asil Türk milletinin Kıbrıs'taki soydaşlarını Yunan gâvuruna yedirmeyeceği iddiasını ve körüklenen millî heyecan sosunu ekleyin. Belki yetmeyebilir, ne olur ne olmaz, diye Selanik'te de Atatürk'ün, konsolosluğumuzun bahçesine bakan eski evinin önünde bomba patlatıp ortalığı biraz daha karıştırın. Yöneticisinin MİT'in maaşlı adamı olduğu ve resmî ilânlarla özellikle korunduğu, herkesin bildiği bir sır olan gazetenin, öğleyin ikinci baskı yapıp "Selanik'te bomba" olayını bir kez daha ballandırmasını sağlayın.

Ondan sonrası, önceden titizlikle işaretlenmiş ev ve işyerlerinin belli bir süre içinde tümüyle tahribidir. Gerçi işaretli olanların dışına çıkmayın, yangın çıkarmayın, insanlara dokunmayın diye tembihatta bulunulmuş görünmektedir. Resmî memurun safça sizin eviniz listede yoktu, demesinden, bu yangınlar da nereden çıktı, diye Vilâyet yönetiminin sıkışmasına kadar evdeki hesaplar çarşıya tam olarak uyamamıştır, ama o kadarı, kontrol edilemeyen asil heyecan faslına girer.

27 Mayıs'tan sonra Bayar'ı, Menderes'i ve etrafındakileri yargılayan, sonunda üçünün asılmasına yol açan Yüksek Adalet Divanı adlı özel mahkeme bu konuyu da ele almıştı. Kimileri sanık ve tanık olarak dinlendi, ifadeler zabta geçti. Ancak, o günlerin sorumlularından bazılarının daha sonra diğerlerinden ayrıldığı, şimdilerde yeni yönetimi desteklediği görüldüğünde ve o günlerin sorumlu sayılan ordu yöneticileri de fazla zorlanırlarsa sorumlulukların yeni yönetimin en üst noktasına kadar uzanabileceği ortaya çıktığı anda sorgulamaların bıçak gibi kesilmesinden dolayı önemli kanıtlar ortaya konmakla birlikte açık seçik kesin sonuçlara ulaşmak olanaklı olamadı.

Anlaşıldığına göre, o gece İstanbul'un hiçbir semtinde devlet yoktu, hattâ polis yakıp yıkanlara destek oluyordu. Arkadan çapulcular alayı fırsattan yararlandı. Gecenin bilmem hangi saatinde ancak, ordu göreve çağrıldı ve duruma el koydu. El koydu da ne oldu, o da başka bir hikâye. İki yıl soma yedek subay olarak katıldığım Rami kışlasındaki alayın o gece görevli olduğu sırada, görülen ve yaşananları bizzat kendilerinden dinlediğim üstlerimin sözlerini unutmama olanak yok.

Ordu çapulcuları yakaladı. Bu arada çapulcularla birlikte yakalanan kimi DP ocak, bucak ileri gelenleri de hemen ânında bırakıldı, yanlışlıklar düzeltildi.

O gün İstanbul'da geceyle ilgili son ayarlamaları yapan Menderes ve arkadaşları gönül rahatlığıyla Ankara'ya dönmek üzere trene binmişlerdi. Ancak İstanbul'da iş çığırından çıkmış, durum o kadar vahim bir hal almıştı ki, gece yansı Sapanca'dan geri dönmek zorunda kaldılar.

Olay artık "halkın asil heyecanı" ve "çapulcu"ların durumdan yararlanmış olması" hikâyeleri ile idare edilebilme şansını kesinlikle kaybetmiş bulunuyordu. Bir şeyler yapılmalıydı. O şeyler bulundu. Bu yüz karası duruma yol açanlar, ancak «masum bir mitingi menfur emellerine âlet ederek ortalığı karıştıran komünistler» olabilirdi.

Sonradan duyduğum söylentiye göre Birinci Şube'de o gece nöbetçi baş komiser Rüştü imiş. 50 kişilik bir komünist listesi hazırlaması emredilmiş. O da, arayıp soracak, dosyaları karıştıracak kadar bile vakti yok, o anda aklına gelenlerden 50 kişiyi yazmış. Görev verilmiş, listedekilerin toplatılmasına başlanmış.

Gecenin resmî envanteri

Gecenin resmî envanteri şöyle: Üç ölü, 30 yaralı, İstanbul'da mevcut 75 Rum kilisesinden 73'ünün, bunlarla birlikte 8'i ayazma, 2'si manastır ve biri fabrika olmak üzere 5 bin 538 gayrimenkulun tahribi, o günün parasıyla milyonlarca liralık mal kaybı.

Tabiî bu resmî envanter; sünnet edilmeye kalkışılan papazları, ırzına geçilen kadınları vb. ayrıntıları içermiyor. Ve bu, sadece İstanbul'un envanteri. İzmir'de de, İstanbul'daki kadar değilse bile, pek çok şey olmuştu. Fuardaki Yunan pavyonunun, Alsancak'ta kimi evlerin tahrip edildiğini ve NATO karargâhındandı galiba, indirilip yakılan Yunan bayrağını hatırlıyorum. Sonunda o bayrağı Menderes hükümetinin bir Bakanı göndere çekmek zorunda kalmıştı.

Uzatmayacağım. Yukarıdaki kısacık iki paragraf dahi olayın vahametini ortaya koymaya yeter sanırım. Zaten üçü de benim gibi 6/7 Eylül tutuklusu yapılmış olan, Hasan İzzet Dinamo, Aziz Nesin ve özellikle Dr. Hulusi Dosdoğru, bu konuya ilişkin kitaplarında, olayı, birbirini tamamlayacak biçimde hemen bütün veçheleriyle ortaya sermiş bulunuyorlar.

Bomba hadisesinden dolayı da Selanik'teki Türkiye konsolosluğu kavası ile Türkiye'den resmî burslu olarak Selanik Üniversitesi'nde okuyan Oktay Engin adında Yunan uyruklu bir Türk genci tutuklanıp Yunan mahkemesince mahkûm edilmişti, ancak bir yolu bulunarak Türkiye'ye kaçırılmış ve sonra da Türk Emniyetinin bir unsuru olarak görevlendirilmişti.

Toplanıyoruz

Türklüğümden utanıyorum

O gece yarısından sonra Başbakanın emriyle alelacele hazırlanan 50

kişilik liste de bir başka âlem. Benim de içinde yer aldığım bu listede, bir yıl önce ölmüş Celâl Benneci'nin adını mı istersiniz, Malatya'da mı neyse, halen askerliğini yapmakta olan bir 46 tutuklusunu mu, kesin ayrılık sonucu bir bölümün diğerini Parti'den attığı, aralarında selâm sabahın bile kalmadığı, değişik dönemlerin değişik kişilerini mi istersiniz, yoksa Sabahattin Ali'nin katlediliş olayına, ona bulduğu rehber (katil?) dolayısıyla adı kansan Berber Hasan'ı mı ya da hiçbir şeyden haberi olmadığı halde ne gibi kişisel bir hesapla olduğu bilinmez, listemize alınan, soma da içerde intihara kalkışan genç şoförü mü istersiniz, asgarinin asgarisi bir ciddiyetten yoksun, alt alta yazılmış isimler listesi işte.

Listedekilerin toplanışı da yazımından farklı değil. Sebati Selimoğlu'nu arıyorlar. Onun yerine buldukları oğlu, dernekli arkadaşım İsmet'i getiriyorlar. Faik Muzaffer Amaç Ta birlikte aynı yazıhaneyi paylaşan Esat Adil'i anyorlar. Onun İstanbul'da olmadığını öğrenince yerine Faik Muzaffer'i alıyorlar? Ne sakıncası olabilir ki? Maksat 50'yi doldurmak.

Listede benim adım da yazılı ama, bildikleri tek adresim doğup büyüdüğüm Samatya'daki evin adresi. Oysa tahliyemden soma evce Bostancı'ya nakil karan almış, evi satıp üst Bostancı'da aldığımız arsaya bir ev yaptırmıştık. Ben o evde de çok oturmamıştım, yukanda belirttiğim gibi evlenince Osmanbey'deki kira dairesine geçmiştik.

Bu yüzden beni bulmalan epey zor olmuş. İkinci gün nihayet babamın evini bulabilmişler. O da, gene ilk göz altına alınışımda olduğu gibi benim kaçak göçek birisi olmadığımı belirtmek için olmalı, adresimi vermiş. Arkasından da, ne yaptık biz, deyip, eşimin çalıştığı yere telefon etmişler. O da izin alıp eve koşmuş. Birlikte düşündük, yapacak bir şey yoktu, gelecek memurları beklemekten başka. Gazeteler neredeyse el birliği etmişçesine komünistlerin tahrik ve teşviki konusunda yazıp çizmeye başlamışlardı; nereye gidebilirdim ki, bekleyip görecektik.

Bir lâf edersem dönüp dolaşarak bizim üzerimize yıkılır, diye düşünüp kapıya bile çıkmamıştım. Meğer düşüncem çok ama, çok iyimsermiş. Bu kadar yıllık dernek yöneticiliği, 4 yıllık hapis bile ülkemizin gerçekleri konusunda yeteri kadar eğitememiş, demek ki beni. Türkiye'de en ağır biçimde suçlanabilmek için aslında hiçbir şeye gerek yokmuş. İstenildiği anda suçlanabilirsiniz, yeter ki bunu istemiş olsunlar..

Memur beyler Birinci Şubenin sivil görevlilerinden iki kişiydi, geldiler. İlk sözleri şu oldu:

- Olayı nasıl karşılıyorsunuz?

Yanıtım yeteri kadar açık ve kesindi.

- Türklüğümden utanıyorum.

Cezaevine girinceye kadar onların çoğunlukta olduğu mahallede yaşamış, Türk'ten daha fazla Rum ve Ermeni çocukluk ve mahalle arkadaşına sahip bir kişi olmam, onları yakından tanıyıp bilmem, utancımı kat kat artırıyordu. Bu gün sorulsa diyeceğim gene aynı olacaktır: O olayda Türklüğümden utandım.

Herkesi kendinden utandıran bu insanlar, kendileri hiç utanmamışlar mıdır acaba? Türkiye'nin üzerine bu kara lekeyi nasıl sürebilmişlerdir? Bununla da kalmayıp işledikleri cürümü, konuyla yakından uzaktan hiçbir ilgisi olmayan kişilerin, hem de görüşleri bunun tam karşısında yer alan insanların üzerine yıkmaya kalkışmışlardır.

Ve de bunun adı politikadır, yapanlar da politikacıdır, öyle mi?

Gözaltı... ve tutuklama

Başlığa gözaltından soma birkaç nokta koydum. Çünkü gözaltının hemen arkasından yargıç karşısına çıkma ve tutuklanma veya serbest kalma gelir, değil mi? Biz ise gözaltından belki iki ay, belki de daha fazla geçtikten soma, henüz hiçbir yargıç veya savcı karşısına çıkmadan, ilk listede olduğu gibi, gözaltında bulunan hepimizin, "tahrik ve teşvik" iddiasından sonra adlarının alt alta yazıldığı bir tek tutuklanma müzekkeresiyle tutuklu sayılmıştık. Dahası var. Müzekkerede içimizden birinin adı eksikti; o, benim durumum ne, diye sormuş, ancak o zaman birimizin adının çift yazılıp onun atlandığı fark edilerek, müzekkerenin üzerinde düzeltilmişti. Tek olduğu için kimseye verilemeyeceğinden müzekkere de cezaevi dosyasına konmak üzere geri alınmış bulunuyordu.

Ama tutuklanmaya kadar daha çok zaman var.

Polisler beni aldılar, Birinci Şubeye götürdüler. Geç olmuştu. Orada geceleyecektim. Bütün memurlar bu listedekilerin hiçbirinin olayla ilgisi olmadığını biliyordu. Davranışları da ona göreydi.

En üst gece nöbetçisi baş komiser veya komiser, 46-50 yılları arasında bizimle birlikte okuyan memur beyler ve dernekliler olarak

birbirimizi çok yakından tanıdığımız kişilerdendi. Halen ne yaptığımı sordu. Okuduğumu söyledim. Herhalde kendi durumu ile kıyaslamış olmalı ki, hâlâ mı, diye büyük bir hayretle karşıladı. Ben de, bırakmadınız ki, okuyayım, dedim. Lâfı değiştirdi. Sonra bana boş odalardan birini açtı, masanın üzerinde yatabileceğimi söyledi.

Ertesi sabah aşağıya, müteferrika mı diyorlardı, oraya indirildim. Bir sıra üzerinde beklerken Aziz NesinTe karşılaştım. Beni görünce hayretle karışık sevincini unutamam.

- Sen de buradasın demek, 6/7 Eylül'le ilgili mi?

- Evet.

Bunun üzerine, oh çekerek rahatladı. Doğrusu şaşırmıştım. Ekledi:

- Sen, bildiğim kadarıyla her zaman geceleyin Beyoğlu'na filân çıkmazsın, o akşam neredeydin?

- Evimde.

Rahatlaması daha da arttı ve anlattı. Kendisi o gece Beyoğlu Meşrutiyet caddesinde bir içkiK lokantada imiş. Oralarda görülüp tespit edilmiş, ondan dolayı da içeri alınmış olma korkusu içindeymiş. Böyle bir durumda olmayanları da aldıklarına göre hiç değilse bu noktada rahatlamış.

Daha sonra başka getirilenler de oldu. Hep birlikte Harbiye binasının bahçesindeki hücrelere götürüldük. Askerlere teslim edildik. Kalemlerimiz, ayakkabı bağlarımız alındı. Tek kişiye yetmeyeceği için iki kişi bir hücrede olmak üzere yerleştirildik. Hücre kapıları arkamızdan sürgülendi.

Helâ için nöbetçiye başvuru, ara sıra kapı deliklerinden kontrol.

Hücreler, hücre bile denemeyecek haldeydi. Alttan su gidiyor, üstte güya bir dam, ama duvarla arasında açıklık, yukarıdan ve aşağıdan suyun, rüzgârın ve farelerin memleketine gelmişiz. Beton yer, buz gibi soğuk, orada yatacağız. Eski gazeteler ve mukavva satın alıp oturulabilecek hale getirdik.

Hücre iki yatağı alamayacak kadar dardı. Birkaç gün sonra bana subayların dar ve katlanabilir sahra karyolasını bulup buluşturup getirdiler. Zeminden kurtuldum. Hücre arkadaşım İbiş Aydınlatan'm alttan mukavva takviyeli yatağı ile yatak konusunu hallettik.

Bir süre böyle gitti. Soma yeni bir emirle kalemlerimiz geri verildi,

hücre kapıları açıldı. Sorup öğrenecek, ifadeler arasındaki, eski deyimle "mübayenef'ten (ayrılık, uyuşmazlık, zıtlık) yararlanarak anlatılmak istenmeyen kısımların da çözülmesini sağlayacak, bu yüzden de hiç değilse ifadeler alınıncaya kadar «tecrit»te kalmamızı gerektirecek bir durum olmadığını, daha doğrusu sorulacak herhangi bir sorunun bile bulunmadığını biliyorlardı artık.

Sıkıyönetim Komutanı Aknoz Paşa

27 Mayıs mahkemesinde açıklıkla ortaya çıktı. Sıkıyönetim Komutanı Org. Nurettin Aknoz, ikide bir askerî yargıçları bir araya toplayıp bizim salkım salkım asılmamızı istiyor, orada burada da böyle olacağını söylüyor. Ancak gerek MİT, gerek Emniyet, bu konuda hiçbir kanıtlarının olmadığını bildirdikleri için askerî savcı ve yargıçlar ne yapacaklarını bilemiyor.

Aknoz paşanın nasıl, ne düşüncede bir insan olduğunu anlatabilmek için hatırladığım şu küçük anekdot yetecektir sanırım. Paşa durmadan «attım, kapattım, menettim» gibi sözcüklerle biten tebliğler yayınlamayı âdet edinmişti. Bunlardan biri de yayaların İstiklâl caddesinin kaldırımlarından aşağı inemeyeceklerine ilişkindir. Aknoz paşa herhalde kalabalık bir saatte o caddeden geçmeye kalkmış, sıkılmıştır. Ve sıkıyönetim tebliğini dayanmıştır: "İnmeyi menettim". Peki yolun bir yakasından ötekine geçmek, caddeyi kesen yollan aykınlamak için ne yapacak insanlar?

Asıl önemlisi, o sıralar İstanbul'da genç yaşlı, hemen herkes için genel kültür ve eğlence yerleri sinemalardı. İstiklâl caddesi de, Yeşilçam sokağı ile birlikte İstanbul'un sinema merkezi. Yuvarlak hesap 500 kişilik 10 sinema. Aynı dakikalarda dört buçuk matinesine gitmek isteyen veya iki buçuk matinesinden çıkan binler ve binler caddeye taşmayıp da ne yapsın?

Aknoz paşanın, komünistlerin salkım salkım asıldığını görme arzusu içinde kaldı, isteği gerçekleşmedi. Sonra da 27 Mayıs'ta iş kişisel hesaba dayanınca eski astlarına yalvar yakar oldu.

Harbiye Cezaevinde dört ay

Zimmetteki tayınlar

Herhalde üç ayı geçmiştik. Bir gün tornacı Emin (Emin Sekun) orta boşlukta bizleri toplayarak, büyük heyecan içinde, sizlere tebşir ediyorum (müjdeliyorum) ki, yakında çıkacağız, dedi. Bunu neye mi dayandırıyordu, Cezaevi Müdürünün, binbaşıydı galiba, sözlerine.

Cezaevi Müdürü de ilginç bir rastlantıyla Aziz Nesin'in ilkokuldan sınıf arkadaşı, onun adı da Nusret, soyadını hatırlamıyorum. Aziz'e de gerçek adıyla Nusret diye sesleniyor. Aziz, subaylığı sırasında herhangi bir mesele çıkmasın diye yazı ve şiirlerini o sıralardaki ilk karısının veya babasının adıyla, Vedia Nesin veya Aziz Nesin adıyla yayınlıyormuş. *Yedigün* dergisinin arka sayfasında Vedia Nesin imzalı şiirleri anımsıyorum. Neticede baba adı, kendi adının yerine geçmiş

Geçen sürede müdür bize, biz ona alışmış sayılırdık. Onun birinci derdi tayınlar. Evet, yanlış okumadmız, tayınlar.

Her gün bize birer asker tayını veriliyor. Tayınlar veriliyor, ama bunun sarf yeri yok, çünkü biz henüz cezaevinde görünmüyoruz. Müdür, hadi yemeği idare edelim, ama tayınlar sayı ile, şimdiye kadar verdiklerimizin hepsi benim zimmetimde, ne yapacağımı bilemiyorum, diyordu.

Yani kısacası, resmen cezaevine girmiş de değiliz. Çünkü girmemiz için tutuklanmış olmamız gerek. İşte henüz, yukarıda sözünü ettiğim toplu tutuklu müzekkeresinin yazılmadığı sırada, cezaevi müdürü tayınlar konusunun çözümlenebileceğini söylüyor. Bu da tornacıyı, büyük hayal gücünü de bu bilgiye katarak, serbest kalacağımıza kadar götürüyor ve sevincini bütün cezaevi halkı ile paylaşmak istiyor.

Aziz'in azizlikleri

Bir gece Aziz, durmadan yazı yazmaktan sıkılmış olmalı ki, kendince değişik bir şeyler düşünmüş, uygun bir sözcük bulduğu ve nazının geçeceğini düşündüğü hücre kapılarına kâğıttan tabelâlar asmış. Tebşir'den Beşir'e geçiş kolay. Bir de Hacılık eklemiş, Tornacı Emin ile tabelâcı Ziya'nın yan yana hücrelerinin bulunduğu çıkıntıda "Hacı Beşir sokağı" yazılı. Hatırladıklarım arasında, aklıma ilk gelenlerden biri o oldu.

Müeyyet Boratav'ın tam uzmanlık sınavı arifesinde tutuklanmış olmasından dolayı ve ses kesilince çalışmayı yeğlediği için geceleri Tıp kitapları ile haşır neşir olduğunu görerek onun kapısına "Gece kuşu Müeyyet" yazılmış.

Önce aynı hücreyi birlikte paylaşıyor iken sonra ayrılıp başka bir hücreye gittiği Kemal Tahir'in hücre kapısına da "Parloir" tabelâsı konmuştu. Elhak doğruydu. Bir bölük cezaevi sakini, çömezler gibi etrafına toplanır, içlerinden biri, çoğu kere uzun Muzaffer, bir konuyu soru biçiminde açar, o da başlardı anlatmaya, ondan ona geçerek tatlı tatlı anlatır da anlatırdı Kemal Tahir. "Parloir" yazısı, yerine cuk oturmuştu.

Söz Aziz'den açılmışken anılar birbirini izliyor, bir başka gün "nalınlar" üzerine konuşmasını hatırlıyorum. Cezaevinin yemekhane olarak kullanılan orta bölümünde iki de alaturka helâ vardı. Onlardan birini iptal etmiş, tepesine bahçelerde kullanılan ucu süzgeçli bir kova oturtmuş, böylece uydurma bir duş mahalli imal etmiştik. Oraya ancak nalınlarla girilebiliyordu ve orada duş yapmak isteyen herkesin kullanımına açık nalınlar konmuş bulunuyordu.

Ne olmuşsa nalınlar özel ihtiyaçla ortadan yok olmuş. Aziz de duş yapmak istiyor, ama nalınları bulamıyor. Bir sandalyenin üstüne çıktı, milleti etrafına topladı, başladı Menderes'in ağzından, onun sözleri ile nalınların faydalarını anlatmaya ve eğer yerlerine iade edilmezlerse başlarına gelecekleri saymaya. Kahkahalar ve alkışlar bittiğinde nalınlar duş mahallindeydi.

Bir başka sefer de, yüksek sesle gayet ciddî hepimize soruyordu: Başbakana bir mektup yazsam diyorum ve mektupta şunları söylesem: Türkiye'nin başına gelen bu felâketten kurtulması için bizlerin seçilmiş olmasını doğru yanlış tartışmıyorum, ülkemizin selâmeti adına bunu anlayışla karşılamaya ve fedakârca kabul etmeye hazırım. Ancak, içerde geçecek günlerimde, çoluk çocuğuma bakamayacağımdan bunun karşılanması için, artık örtülü ödenekten mi olur, uygun görülecek başka bir fasıldan mı olur, aylık bağlanmasını istiyorum, diye yazsam, ne dersiniz?

Aziz büyük sıkıntıdaydı. Sabaha kadar yazıyor, yazdıklarını nişanlısı Meral eliyle gülmece dergisi Akbaba'mn sahiplerinden Yusuf Ziya Ortaç'a gönderiyordu. Ve ancak birkaç kuruş kazanabiliyordu. Bir

sabah, geceleyin sarı defterde eski Türkçe ile kim bilir kaç sayfayı doldurmuş olarak geldi. Bir çiftlik ağası ile ilgili, uzaktan Menderes'i çağrıştırabilecek bir romanın giriş bölümlerini yazmıştı. Yusuf Ziya'ya gönderip fikrini sordu. Eğer, basılabilir, der ise devam edecekti. Cevap menfi oldu. Yazılanlar bir kenarda kaldı.

Aziz o sıralarda gerçekten çok sıkıntı içindeydi. Çıktıktan sonra da en azından bir süre böyle geçtiğini tahmin ederim. Bir gün İstiklâl caddesinde karşılaştığımızda, meğer kayınvalidesi için bir doktora gereksinim duyulmuş, aramaya çıkmış, nasıl bulacağını da bilemeden bakınıp duruyormuş. Seni gökte ararken yerde buldum, dedi, hadi bize gidelim, sen de doktor sayılırsın, önemli bir şeyi yok, ama mutlaka doktor istiyor, sen bunu yaparsın, diye devam etti. Henüz fakülteyi bitirmediğimi, söylediğini yapamayacağımı ısrarla belirtmeme karşın beni aldı götürdü.

Başlangıçta her şey iyi gitmişti, ama sonunu getirememiştim.

Diyeceğim, yalnızca yazdıklarıyla geçinmeyi kafasına koyan ve yaşamım Babıali'ye bağlayan Aziz Nesin, arka arkaya çıkan gülmece yazı ve kitaplarıyla Türkiye halkının kalbinde taht kurana dek öyle herkesin kolayca evet diyemeyeceği, belki çoğunun da pes edip vazgeçeceği çok sıkıntılı günler geçirmişti.

Çok daha sonraları bir başka gün gene yolda karşılaşmamızda bana, damdan düşercesine doğrudan sadede gelerek eskilerden Ferit'in soyadını sormuş, ben de, hangi Ferit, matbaacı mı, yoksa barışçı Ferit mi, birinin soyadı Kalmuk, diğerinin Teksoy deyince yüzü gülmüş, matbaacıyı sormak istiyordum. Seni hatırımda tutmalıyım, sıkışırsam aramak için, demişti. Dahat o zamanlar "Böyle Gelmiş, Böyle Gitmez"le ilgili olarak hatırladıklarını bir yerlere kaydetmekteymiş anlaşılan. Ne yazık ki, o her bakımdan büyük eseri tamamlamaya fırsatı olmadı.

*"Oflu Hasan"ın enişte*si

Bizim dışımızda tutuklananlar arasında gene Harbiye'de ama doğru dürüst yerlerde kalan başkaları da vardı. Birinci grup, devletin kurduğunu düşündüğüm "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin kurucu Yönetim Kurulu üyeleri (olayların başlangıcı onların Taksim'deki mitingine dayanıyordu), ikinci grup ise, çapulcu takımı ile birlikte duruma el

koymuş mafya erbabı idi. Bunların arasında da, yağma sırasında İstanbul'un en büyük kuyumcusunun sırra kadem basan mücevherleriyle ilgili olabileceğini sandığım üst düzey «baba»ların bir bölüğü de bulunmaktaydı. Babaların babası da Oflu Hasan. Her iki grubun önde gelenleri de, aldıkları izinlerle gündüzleri işini gücünü görmek üzere serbest, Harbiye'ye yatıya geliyorlar.

Ancak bir bölümü bu özel hoşgörüyü adamakıllı istismar edip geceleri de gelmemeye başlamış. Bunun üzerine gözdağı vermek üzere bir ikisi bir iki gün bizim yanımızda misafir edildiler. Oflu Hasan da bunlar arasındaydı. Gelir gelmez de hücresi düğün evi gibi dayanıp döşenmişti. Oflu, kendisi gibi Karadenizli olan Dede Ahmet'le içerden ve dışardan tanış. Dede ise daha ilk günlerden beni tanıyor. Harbiye'deki 1 'inci Ordu Komutanlığında görevli olarak resmî elbisesiyle cezaevi kapısında beni soran ve görüşen, Yıldız'ın teyze oğlu olarak nikâhımızın şahidi Kurmay Yarbayı görünce hemen koşmuş, ha bu 45-46'da Yıldız'ın ağabeyini ziyarete gelen yüzbaşı olmasın, demişti. Ve benden evet'i alınca da, şimdi yüreğime su serpildi, asacak olsalar kolay kolay gelemezdi, diye devam etmişti.

Dede etrafına bakmıyor, MK üyesi olarak Parti açısından, en üst seviyede kendini görüyor, içimizden ancak birkaçını asacak olsalar bile, haklı olarak ilk sırada kendisinin olacağını düşünüyordu. Onu bozmak istememiştim. Oysa, benim tanıdığım yarbay, asılacak bizzat ben bile olsam, artık kendinin de çok yakını saydığı beni, hem de aynı binada görevli iken görmezlik etmezdi, edemezdi.

Diyeceğim, Dede Ahmet, Hasan'la konuşurken Yıldız'ın ailesinden ve benden de söz açmış, Oflu da hem Karadenizli, hem de Baştımar ailesini yakından tanıyor olarak yanıma gelmiş, ha sen bizim enişte miz oluyormuşsun öyle mi, deyip yakınlığını göstermeye çalışmıştı.

Oflu'nun misafirliği bir iki gün içinde bitti, tekrar eski yerine döndü, galiba kısa süre soma da tahliye olmuştu.

Nereden nereye... denebilir. Ama yatanlar bilir, ben de önceki bölümlerde birkaç örneğini vermeye çalıştım; cezaevleri, dışarıdan bakınca akla hayale gelmeyecek biçimde, ilgisiz, bağlantısız görünen değişik yaşam çizgilerinin buluşma, kesişme noktası olabilir her zaman.

İnsanoğlu bir tuhaf, en olmadık yerlerde bile bir ilgi, münasebet, mantık arıyor.

Herhalde üçüncü ay içindeydik, artık hepimiz birbirimizi tanıyor, biliyoruz. Ve en önemlisi, hiçbirimizin hiçbir şeye en ufacık şekilde karışmadığını da öğrenmiş bulunuyoruz. O halde, niye falan değil de filânın alındığı, bunda ne gibi bir maksat güdüldüğü, kendi hesaplarınca olsa bile, bu liste ile neyi sağlamak istedikleri gibi sorular kafamızı kurcalamaya devam ediyor. Tabiî o sırada hiçbirimizin, listenin, yukarıda belirttiğim şekilde alelacele ve paldır küldür hazırlanmış olduğundan haberi yok.

Bunu bir mantığa bağlayabilmek için neler düşünülmedi, neler. Örnekse içimizden biri çıkıyor, madem tahrik ve teşvik ettik, o halde tahrik ve teşviki bu kadar geniş yapabilmek için İstanbul'un değişik semtlerinden alınmış olmamız gerekir, diyor. Makul görünüyor. Bunun üzerine adresler ve semtler el birliğiyle karşılaştırılıyor. Bazı önemli semtlerden kimse yok, tütüncülerin çoğunlukta olduğu Ortaköy'den ise arka arkaya birçok kişi.

Bir başkası, hayır efendim, diyor, Birinci Şube'de fişlerimiz ad sırasıyla çekmecelerde durmaktadır. Her çekmeceden bir iki ad alınmıştır. O da tutmuyor, soyadı olarak deneniyor, gene hayır.

Benzer düşüncelerle epey kafa çalıştırdık. Yok, hayır, uzaktan yakından hiçbirine uyduramadık.

Müeyyet başka bir fikir attı ortaya. O nerden duymuş öğrenmişse, Birinci Şube'de dört ayrı cetvelde toplanılmış bizim adlarımız. Kendi içinde ayrıca bölünebilirlermiş, ama esas olarak «A», «B», «C» ve «D» adlı bu dört cetvel geçerli imiş.

Peki, neymiş «A»dan «D»ye o dört cetvel?

Efendim, "A"da halen faal olanlar bulunuyormuş; "B"de ise şimdi faal olmasa da her an yeniden faal olabilecek olanlar. "C" ise yeni türeyenlere ayrılmışmış. Ve ekliyor, aramızda «C»den kimse yok.

Ya "D" cetveli... Ha, diyor, orada yer alanlar, vaktiyle bir süreliğine faal olmuş olsa da uzun zamandan beri bu işten elini ayağını çekmiş olanlar. Çok zaman geçmesi yahut karşı tarafın adamı durumunda olması da gerekmez, yeter ki, cetveli tutanlar, o kişinin artık bu faaliyet ile hiçbir ilgisi kalmamıştır, kanısına varmış olsunlar. Arkasından, kimi

tanınmış yazar, profesör vb. örnek gösteriyor ve gülerek ekliyordu: Ah, ah, onlar gibi olamadık. Bütün sıkıntımız "B" cetvelinde kalmaktan, hepimiz bu cetveldeyiz.

Müeyyet Boratav bunları yan şaka anlatmıştı. Yarı şaka, dedim, çünkü o, hemen her durumda «aykın»yı, «karşıdaki»ni -şimdiki deyim öteki galiba- oynamayı severdi ve o yüzden, ne kadan şaka, ne kadan gerçek, kolayca bilemezdiniz. Yalnız bildiğim bir şey var, kendini her zaman için «B» cetvelinde hissettiğinden olmalı, nasıl olsa vermeyecekler diyerek uzun yıllar, hattâ işyeri onu dışarıdaki meslekî Konferans'a göndermek istediğinde bile pasaport için başvurmamıştı. Aldığı zaman da nasıl verdiklerine şaşırmıştı.

Amaç'ın çılgınca direnişi

Cezaevi sakinlerinden ancak küçük bir bölümünü yakından tanıyordum, bunlar da İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nden arkadaşlanm ve onlarla birlikte sayabileceğimiz bir yıl önceki İlerici Gençlik Birliği'nden arkadaşlar ve Mustafa Börklüce gibi, Medet, Örfi ve Kafkaslı rehber gibi daha önceki seferden Sultanahmet'ten kalma tanışlanmdı. Bunlann dışında önceden tanıdığım yalnızca Aziz Nesin'le Faik Muzaffer Amaç'tı galiba. Amaç'ı tanımam ve yüz yüze tanışmamız, her ikisi de bir tesadüftü, ama benim ilk tutuklanışımdan da önceydi.

1948 veya 49'du, emin değilim, Üniversite Kitabevi'ne uğradığım bir gün, mümkünse basılması için kitabevine gönderilmiş bir yazı tomanna tesadüfen gözüm ilişti. İlginç bir yazı, demişti ilgili tanıdık, Diyarbakır lisesi felsefe öğretmeninin mahkemedeki savunmasıymış; ancak, maalesef biz artık kitap basmıyoruz.

Ben, *Hür Gençlik'te* yararlanabilir miyiz acaba, diye düşünmüştüm, bir göz atıp atamayacağımı sordum, kaybetmemek kaydıyla tabiî deyince tomarı alıp eve götürdüm.

Gerçekten ilginç ve güzel bulmuştum ben de. Faik Muzaffer, hangisi daha önce hatırlamıyorum, birbiri ardına hem Hukuk Fakültesi, hem de Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünden diplomalıydı. Yani gerek felsefe, gerek hukuk açısından dört başı mamur bir yazıydı elimdeki.

Niçin mahkemelik olmuştu, derseniz, yakınlarda gene karşımıza çıkan büyük İngiliz doğa bilimcisi Danvin'in "Türlerin Kökeni" konusu

gibi bir şey. Faik Muzaffer, öğrencilerinin beyinlerini çalıştırmak için olsa gerek, aklımda yanlış kalmadıysa, verdiği bir ev ödevinde "Kabe'de ilk kez Hz. İbrahim tarafından yerleştirildiğine inanılan ve bir yangın sonrası Hz. Muhammed tarafından tekrar yerine konması sağlanan, halen Kabe'yi tavafın başlangıç ve bitiş noktası olan Haceri esved'in, altındaki destek çekildiğinde düşüp düşmeyeceği konusundaki görüşlerini içeren birer kompozisyon yapmalarını istemiş".

Bu istek ortalığı karıştırmış. Kimi öğrenci aileleri Millî Eğitim Müdürlüğüne başvurmuş, Ankara'ya yazılmış, velhasıl felsefe öğretmeni Amaç, öğrencilerin kafalarını karıştırdığı, dinî duygularını rencide ettiği gibi iddialarla sanık sandalyesine oturtulmuş.

Kâğıt tornan orada yaptığı savunmaydı işte.

Önce yayınlamak istedik, kendisinden de mektupla müsaade aldım, ama ilgili arkadaşların hepsini ikna edemedim. *Hür Gençlik'in* de o sırada yeniden yayınlanmaya başlayacağı kesinlik kazanmamıştı. Mecburen affımı diledim ve savunmayı kendisine iade ettim.

Daha sonra 1950 ilkbaharında Beyazıt Küllük kahvesinde Faik Muzafferle tesadüfen karşılaştık. Biz, bir grup Dernekli, önümüzde *Hür Gençlik*'in yeni sayısı, oradaki yazılara ilişkin hararetli tartışmalara dalmışız. Meğer yanımızdaki masada imiş, konuşmalanmıza ister istemez kulak misafiri olmuş ve bizim, onunla mektup ilişkisi kuran gençler olduğumuz kanısına varmış. Kendini takdim ederek bizi sordu, derhal kaynaştık.

Ama bir daha 1955'te Harbiye cezaevinde karşılaşıncaya kadar bir ilişkim olamamıştı. Öğretmenlik mesleğinden uzaklaşmış, veya uzaklaşmak zorunda bırakılmış olarak şimdi, daha önce de belirttiğim üzere Esat Adil'le aynı yazıhanede avukatlık yapıyormuş.

Sahi onun, felsefe öğretmenliğinden önce, bir de, gerici, yobaz olduğu iddiasıyla hakkında takibat yapılmış olduğunu anlattığını anımsıyorum. O da sadece ve sadece beresi yüzünden. Jandarma onu, şapka veya kasket giymeyi reddettiğinden, onlann yerine başlanna tam ortasındaki küçük çıkıntıyla fese benzettikleri bereleri geçirenlerden sanmış. Sonunda durum anlaşılmış ama, bir süre gözaltında kalmış galiba.

Bu kez de üstelik, Esat Adil bulunamadığından, listeyi doldurmak üzere ona vekâleten ve tümüyle karşı olduğu bir olayın tahrik ve

teşvikçisi diye içeri alınması o dünya iyisi, ağırbaşlı, sessiz, sakin görünümlü adamı içten içe nasıl, ne biçim yiyip bitirmiş olmalı ki, bir sabah tamamen çileden çıkmış olarak ortadaki girişin demir parmaklıklarına asılıp var gücüyle sallamaya ve bağırmaya başladı. Parmaklığın öte yanındaki nöbetçi er ne yapacağını şaşırmıştı. İlk şaşkınlıktan sonra da tüfeğini omzundan çıkarmaya yeltenmişti bile.

Kaç arkadaşın gücüyle yapıştığı demirlerden ancak kopanlabildi ve kapıdan uzaklaştırılabildi. Kendine gelmesi daha da uzun sürdü. Ve kendine gelir gelmez de, madem ki kendimi bile koruyamıyorum, avukat olarak başkalarını nasıl koruyabilirim ki, diyerek Baro'ya başvurup kaydının silinmesini istedi.

Aslında, haksız diyemeyeceğiniz bu görüşünden dolayı, cezaevinden çıktıktan sonra uzun süreler geçimini çok daha zorlukla "musahhihlik" yaparak kazanmaya çalıştı.

Neden sonra yeniden avukatlığa başladığını duymuştum. Son kez gördüğümde, Gaziosmanpaşa ilçesinde partililerin büyük sevgi ve beğenisini kazanmış, "TİP üyesi avukat" tı.

Amaç'ın çılgınca direnişinden söz ederken bir hekim teğmen veya üsteğmenin, Müdür'e şikâyet edilen rahatsızlıkları güya yerinde görme arzusuyla cezaevine girişini ve hücreleri kontrol etmeye kalkmasını hatırlıyorum. Resmî kıyafetle dolaşırken, başlangıçta tafrasından geçilmiyordu. Ancak, hiçbir bir şey olmadan da insanı içeri atmazlar ya, gibilerden bir söz söyleyecek olmuş, öylesine bir infial doğurmuştu ki, gördüğü karşılıklar soması yüzü sapsarı, bir an önce cezaevini terk etmek için neredeyse koşar gibi uzaklaşmıştı.

Başvurumuz

Başta sadece bir öneri olarak dernekliler arasında tartıştık. Sonra eskilere açıldık, fikirlerini sorduk, büyük kabul gördü. Bir metin hazırladık. Bu dilekçe metnini TBMM Başkanlığı ile Meclisteki parti gruplarının başkanlıklarına göndermeyi kararlaştırdık. Birçoğumuzun yakınları, şu veya bu biçimde ve ölçüde şikâyetlerimizi resmî makamlar ve basına yansıtmaya çalışmışlardı elbette. Ama bu dilekçeyle resmen ilk -ve son- toplu başvurumuzu yapmaktaydık.

Dilekçenin herhangi bir ayrım gözetmeden olabildiğince kapsayıcı

olmasını istemiştik. Metin üzerinde en ufak itirazlara kadar hepsini göz önüne aldık, mümkün olanı yapmaya çalıştık. Eski dargınlıkların, karşı karşıya gelmelerin bulunduğumuz ortamda hiçbir anlamı yoktu, hepimiz aynı durumda, kader birliği içindeydik.

Hatırımda kaldığı kadarıyla, bu çerçevede durumumuzu anlatan ve hakkımızda hâlâ adlî bir soruşturmanın başlatılıp ifadelerimizin alınmış olmadığını, bir an önce bunun yerine getirilmesini isteyen dilekçemiz, her imzanın yanına ayrıca damga pulu konmuş, böylece kimilerinin istediği gibi, gereğinde toplu dilekçe diye değerlendirilmesinden ve bunun getirebileceği sakıncalardan da sakınılmış olarak birkaç nüsha hazırlandı. Meclis Başkanlığı ve grup başkanlıkları ile birlikte basın olarak da birer örneğini o günlerin liberal görünüşlü iki yeni süreli yayınına, *Akis* ve *Forum* dergilerine de göndermeyi öngörmüştük.

Cezaevinde bulunanlar, aklımda 44 kişi olarak kalmış, herhalde yanılmıyorum. Bu 44 kişi içinden birkaçı, böyle toplu dilekçelere, kesinlikle karşı oldukları veya herhangi bir yararına inanmadıkları için katılmayacaklarını belirttiler. Bir bölüğü de yararına inanmadıkları halde, biz gençlerin çalışmalarını desteklemek için imzalayacaklarını söylediler. Dedeyle olduğu kadar Hamdi Şamilof'la da aram iyiydi. Baştan onun da fikrini almıştım. Fakat son anda, Şamilof kimi arkadaşının imzayı kabul etmediğini, oysa bir grup olarak birlikte davranmak durumunda olduklarını adeta özür dilercesine anlattı ve topluca imzadan vazgeçtiklerini açıkladı.

Yanılmıyorsam 32 veya 33 imza ile dilekçelerimizi gönderdik. Tabiî resmî yanıt gelmedi. Basına gelince, *Akis* daha ertesi günden Hükümetin borusunu öttürerek komünistlere yüklenmeye başlamıştı zaten, ondan da ses çıkmadı.

Yalmzca *Forum* dergisi, kendilerine bir dilekçe örneğinin gönderildiğini, çok kısa ve çok dikkatli bir ifadeyle de olsa, bu dilekçenin içeriğini, haklı isteklerinin yerine getirilmesinin beklendiğini belirten birkaç paragraftık yazıyı sütunlarına almış bulunuyordu.

Bu vesile ile, hiçbir yerde tam olarak yayınlanmamış, resmî daire arşivlerinde de herhalde bulunamayacak olan 44 arkadaşın adlarını bunca yıl sonra, daha önce sözünü ettiğim üç kitap ile, belleğime ve görüşebildiğim bir iki arkadaşın belleklerine dayanarak tespit etmeye

çalıştım. Arkadaşların bilebildiğim lâkaplarını da ekledim. İçlerinden kimisinin soyadını, hattâ ikisinin adlarını dahi bilmediğim veya unuttuğum için yalnızca lâkapları veya meslekleri ile yetinmek zorunda kaldım. Bu önemli eksiklerine karşın gene de ilgi duyabilecekler için belki yararlı olabilir diye düşünmekteyim. İşte liste:

Faik Muzaffer Amaç, İbiş Aydınlatan, Nihat Balyoz, (Gandi Nihat), Banka müstahdemi genç, İlhan Berktay, Asım Bezirci, Fuat Bileke (Kunduracı), Can Boratav, Müeyyet Boratav, Mustafa Börklüce, (Sarı Mustafa), Conga Ali, Hasan İzzet Dinamo, Hulusi Dosdoğru, Lütfü Erişçi, Efe Selâhattin (kunduracı), Fahri (terzi), Ahmet Fırıncı (Dede Ahmet), Haydar (tütün işçisi), Kadri (ahçı-eski tütün işçisi), Kafkaslı rehber, Veli Kasımoğlu, Hasan Kaşarcı, Aslan Kaynardağ, Kemal Tahir (Tipi), Kerami, (Gül bahçeli), Fehmi Kurucu, Hadi Malkoç, Medet, Mustafa (Dinamo'nun hücre arkadaşı işçi), Aziz Nesin, Hüsamettin Özdoğu, Örfi, Muzaffer Özkolçak (Uzun Muzaffer), Remzi (Kasımpaşalı tütüncülerden), Nihat Sargın, Emin Sekun, (Tornacı Emin), İsmet Selimoğlu, Hamdi Alev (Şamilof), İsmail Tanıkoğlu, Ferit Teksoy (Barışçı Ferit), Nurettin Tipi (Kemal Tahir'in kardeşi), Tornacı Süleyman, Ziya Tüzmen (Tabelâcı Ziya), Recep Yelkenkaya.

Nihayet ifadeler ve tahliyeler

Bu toplu dilekçenin herhangi bir etkisi olabilmiş midir, bilmemize imkân yok. Ama yanılmıyorsam dilekçeden kısa süre sonra bir askerî savcı, yanında bir daktilograf ve cezaevi temsilcisinden oluşmuş heyet, sırayla ifadelerimizi almaya başladı. İlk soru, daha önceki tutuklanmamız nedeni vb ile eski durumumuz, ikinci soru o gece nerede olduğumuz.

Sorular esas olarak bu kadardı. Ha, bir de o gece nerede olmuşsak, onu ispat edebilecek kişi vb kanıtların ne olduğu idi.

Hepimizin daha önceki geçmişinden dolayı içeri alınmış olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Arkadaşlardan biri hiçbir mahkûmiyeti bulunmadığını bildirmiş. Peki buraya neden getirildin, sorusuyla karşılaşmış. Onun üzerine, hakkımda tahkikat açıldı, tutuklandım, ama sonunda beraat ettim, demiş. Aldığı yanıt, ha şöyle, sözü ve anlattığı tutuklanma hikâyesinin zabta geçirilişi olmuş. Gülerek anlatmıştı.

Ben ilk ifade alınanlardan biriydim. Geçmişimi anlattıktan soma o geceyi evde geçirdiğimi söyledim. Bunu kanıtlayacak bir tanığın var mı, deyince eşimi gösterdim. Onun sayılamayacağı söylendi. Ben de, evde ikimiz yalnızdık, başka bir gelen giden olmadı ki, evde olduğumu söylesin, dedim; zaten benim evde olmadığımı kanıtlamak benim değil, hakkımda iddiada bulunanların görevidir.

Gene de başka birini bulamaz mısınız acaba, deyince aklıma kapıcı geldi, dairelerimizin yan yana olduğu ve bizi meraksız sayan kapıcı. Ona da sorulabilir, dedim.

Onu çağırmışlar. O da hemen apartmanın sahibi Seniha Hızal hanıma koşmuş. Hızal, eski bir öğretmen ve ilk kadın milletvekillerinden. Daha önce evi aramaya geldiklerinde o hazır bulunmuş. Bir şey bulamamışlar. Bakmadılar, aramadılar denmesin, diye Maksim Gorki'nin, adı "26 Erkek ve Bir Kız"dı galiba, hikâye kitabını almışlar. Daha sonra bize anlatmıştı. Bir gözde de İngilizce iki sol kitap bulmuşlar, ama Seniha hanım müdahale etmiş, onlar esinindir, demiş, Nihat Sargın İngilizce bilmez.

Seniha hanım, kapıcıya ne gördüysen, ne biliyorsan onu söyle, demiş, ne eksik, ne fazla. O da bizim kapıya bile çıkmadığımızı anlatmış.

Neticede tam yılbaşı öncesi 31 Aralık'ta ilk tahliye olan grup arasındaydım. Elime Adlî Amir Tümg. Namık Argüç imzalı bir tahliye karar örneği tutuşturmuşlardı; dışarıda hâlâ aranıyor olabilirdim, yakalayıp yeniden derdest etmesinler diye.

Soma arka arkaya tahliyeler geldi. Ama küçük bir bölüğümüz Mahkemeye sevk edilmekten kurtulamadı. Onların tahliye ve beraatleri de daha uzun sürdü.

Sonuç

Değişen durum

Peki, bu kadar ağır bir suçlamadan nasıl kurtulabildik? Aziz, önemli olarak İsmet İnönü'ye, onun ağır basmasına bağlıyor. Benim kanımca, belki onun da bir etkisi olmuştur ama, asıl neden, olayın seyrinde, hesaplarının dışındaki gelişmelerdir. Bir kere olayın üzerimize yıkılma gayretlerini kimsenin, özellikle dış dünyanın ciddiye almaması, daha o

geceden başlayarak ajans haberleri, gazetelerde çıkan yazılar, fotoğraflar vb. ile gerçek durumun yansıtılmış olması, diğer yandan, kendilerini kahraman gören yakma yıkma ekiplerinin, ki esas olarak DP'lilerden oluşmaktaydı, bu kahramanlıklarının ne niyetle olursa olsun komünistlerin hanesine yazılmasını havsalalarının almamasıdır, bunun Partinin alt kademelerinde yarattığı olumsuz tavırlar, homurdanmalardır.

Dört ayın bilançosu

Dört ay geldi geçti. Bana Ekim ve Şubat sınavlarına ve neticede fakülteyi bir o kadar daha geç bitirmeme neden oldu.

Buna karşın Parti'nin değişik devrelerinden birçok yeni tanış edindim. Tanışlarla birlikte, özel olarak sorup öğrenmeye dayalı olmaksızın, gündelik konuşmaların tabiî ölçüleri içinde Parti'nin o devrelerine ilişkin birçok, bilgi demeyeyim, ayrıntı, hikâye ve bunların kazandırdığı görüşlere sahip oldum. Bu, teğet geçtiğim 1951 olayları ile birlikte Parti hakkında çok daha sağlam bir kanıya ulaşmama, duygu yerine bilgiyi koymaya, bir anlamda Parti'yi gökten yere indirmeye, geçmişi çok daha gerçekçi olarak değerlendirmeme yol açtı.

Benim edindiğim tanışlar da beni tanıdılar. Kısa süreli de olsa bu bire bir tanışmaların göze görünmez, elle tutulmaz ama netice olarak olumlu yansımalarını ilerde görecektim. Önümdeki uzun yol açısından, hem değerlendirmelerimdeki gerçeklik payının çok yükselişi, hem de bu olumlu yansımalar yitirdiğim yıla karşılık önemli kazanım olmuştur benim için.

Günün DP iktidarı ve kişisel olarak o iktidarın yöneticileri ise 6-7 Eylül'ü, alınlarındaki kara leke olarak ebediyen taşıyacaklardır.

1968-1969, Genel Sekreter Nihat Sargın, Behice Boran'la birlikte bir ilçe toplantısı sonrasında.

İlçe Kongresinde Komünizm Propagandası Davası

Şişli İlçe Kongresi

Yazmakta tereddüt ediyordum

Hakkımdaki suçlamaya, hattâ kongrenin özelliklerini belirtmeye geçmeden önce bu davanın kitapta yeri olup olmayacağına ilişkin olarak epey tereddüt geçirdiğimi ifade etmeliyim. Gerçi kitap, hakkımdaki davalar ve savunmalar konusunu içermekteydi, bu da C.savcılığı tarafından açılmış ve Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmüş olan bir davaydı. Bu nitelikleriyle kitapta yer alması doğal olmalıydı. Ancak o kadar basit, zavallıca, neredeyse anlamsız bir dava idi ki, ciddiye alarak aktarmaya değip değmeyeceğini sık sık düşünmüştüm.

Bu davadan kitapta söz açmaya karar verirsem bunun tek nedeni Mc Carthy'ciliğin ülkemizde eriştiği boyutlara bir örnek teşkil ediyor olmasıydı. Zaten şimdiye kadar aktardığım anılar ile bunu yerine getirmiş, hapisliği, onun, insanın yaşamındaki derin izlerini bir kenara koymak kaydıyla, neredeyse gülünç diyebileceğim suçlamalara varıncaya kadar örneklerini bolca vermiş bulunuyordum. Niye bir fazlası daha, sadece nesnesi ben olduğum için mi?

Tereddüdüm devam ediyordu. Ne zaman ki, davanın bence asıl kahramanı, «bilirkişi» "Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer" vefat etti ve "hocaların hocası" bu kişi hakkında yazı üstüne yazılar döşendi, onları okuyunca tereddüdüm kesinlikle sona erdi. Bu dava vasıtasıyla, adı geçenle ilgili olarak tarihe -hem de kendi sözleriyle- küçük bir not düşmeyi görev bildim. Eskiler " vacip oldu artık" derler ya, öyle işte.

Kongre'nin özellikleri

Şişli (İstanbul) ilçemizin 1967 kongresi, Parti açısından önemli özellikler taşıyordu. Daha sonra «MDD'ciler» olarak ortaya çıkacak

gruplaşmanın resmen uç verdiği toplantı olacaktı bu kongre. Normalde bütün ilçe üyelerinin katıldığı Kongre'ye, aynı grupçuluk nedeniyle daha önce kimi yönetici ve üyeler tedbirli olarak Haysiyet Divanı'na sevk edildikleri için, katılmamaları gerekirken katılmışlar, bu yüzden de kongre üst kurulca iptal edilip geçici bir yönetimle yeniden kongreye gidilmişti.

Resmen sayılmayan bu ilk kongrede Emniyet güçleri de vaziyet almış, ilçe kongrelerimizde rastlanmadık şekilde, iç mikrofona bağlı bir teyp tertibatı kurmuş ve bütün kongre konuşmalarını banda almışlardı.

Kongre'de Rıza Kuas ve ben iki Gn. Skr. olarak Genel Merkezi temsil ediyorduk; İl Bşk. Şaban Yıldız da il Yönetimini. MYK üyesi ve İstanbul milletvekili Sadun Aren de konuklar arasındaydı. Kuas, Kongre Bşk.lığına aday gösterilmiş, fakat tedbirli üyelerle kongre çoğunluğuna sahip olan grup, onun yerine aday gösterdikleri Aslan Başer Kafaoğlunu seçmişti. Gerek ben, gerekse Yıldız, Kafaoğlu'na tüzüğü yazılı ve sözlü hatırlatarak tedbirli üyeleri delegeliğe kabul etme işleminin Kongre'nin iptalini gerektireceğini belirtmiş bulunuyorduk.

Kongre başkanlığı reddedilen Kuas, gündemin «konukların konuşması» maddesinde söz almak istemedi. Ben konuştum, arkamdan da Aren konuştu.

Emniyet, teypteki bütün kongre konuşmalarını, üye, yönetici ve konuk ayırt etmeksizin hepsini çözerek Basın Savcılığına havale etmiş. Basın savcısı da bunların içinden üçünü, A.Başer Kafaoğlu'nun, Sedat Düzkan'ın ve benim konuşmalarımızı, 142. madde 1 ve 4. fıkraları açısından, yani içlerinde komünizm propagandası ve / veya övmesi bulunup bulunmadığına ilişkin olarak bilirkişi sıfatıyla Prof. S. Dönmezer'e göndermiş.

Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer yalnızca benim konuşmamda suç unsurları bulmuş. Bu bakımdan benim konuşmamı ve Dönmezer'in bilirkişi raporunu aşağıda aynen alacağım:

Davanın konusu

Benim konuşmam

Konuşma metnine geçmeden önce bir iki noktayı belirtmek istiyorum.

Bu konuşma, "TİPTİ Yıllar" kitabımın birinci cildinde, konuşma öncesi Basın için hazırlanan özetten alınmış olarak yayınlanmış bulunuyor. Aşağıdaki ise konuşmanın tam metnidir; ancak çözüm sırasında anlayamayıp «foya» yerine «boya» gibi, «uyanış» yerine «inanış», «öyle» yerine «öğle» gibi ... yanlış kullandıkları sözcükler yerine doğruları koydum ve çözüm metninde bulunmayan veya yanlış kullanılan noktalama ve paragraf ayrımlarını yaparak ara başlıkları ekledim. Bu kayıtlarla tam metin aşağıdadır:

"Arkadaşlarım, sevgili kardeşlerim, hepinizi hürmet ve muhabbetle selâmlarım.

Kardeşlerim, böyle bir fırsatla bir araya gelip konuşmak, meselelerimizi konuşmak, görüşmek, Türkiye'den, dünyadan beraberce söz açıp ilgilenmek, üzerinde durmak ne kadar iyi oluyor.

Giderek pahahlaşan hayat ve AP

AP'nin (Adalet Partisi) icraatı ortada. Aylık istatistik bültenleri daha yeni yayınlandı ve böylece geçen yılın istatistikleriyle karşılaştırmak imkânını verdi bize.

İstanbul'u ele alalım. Şehrimizde eşya fiyatları geçen yıldan bu yana tam % 17,5 nispetinde fırlamış; hele gıda maddelerindeki, dar gelirlileri, emeğiyle geçinenleri birinci derecede ilgilendiren, aylığının, kazancının büyük kısmının buna gittiği gıda maddelerindeki artış % 21'e ulaşmış, yani bir yıl içinde beşte bir nispetinde artmış.

Ya gelirlerinde, emeğini satarak yaşayanların gelirlerinde ne oldu, maaşları mı arttı, ücretleri mi fırladı? Hayır, eski tas, eski hamam, ama sarfiyat % 20 nispetinde fırladı; yani kısacası, emekçi halkın gerçek gelirlerinde beşte bir nispetinde azalma oldu.

Tabiî bunun matematik bir dengesi de var. Bu azalmaya mukabil küçücük bir azınlık, işte ne derseniz deyin, mutlu azınlık, sömürücü, hep bildiğiniz patron, ağa grubu, çok yüksek kârlar sağladı demektir bu. Yeni yeni vurgunlar vurmuşlar demektir, emekçi halkın geliri azalırken onlar yeni yeni vurgunlar vurmuşlar demektir bu.

AP'nin seçim beyannamesini hatırlıyorum. Hani çilemiz dolacaktı, hani nerdeyse her şoföre bir otomobil vb. Bir eksiği kalmıştı, avcılara bir av bulacağız diye, bir o eksik kalmıştı içinde.

Ama netice ortada.

AP iki yülık icraatı ile, temel felsefesini, yani zengini daha zengin etmek felsefesini ortaya koymuştur. AP, bu icraatı ile kendisine oy vermiş olan, kendisinden oylarını esirgememiş olan emekçi halkımızdan bir daha o oyları alamayacaktır.

AP ister istemez düşmeye mahkûmdur. Düşecektir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında geri kalmış bir memleket olarak, küçücük bir azınlığı daha zengin edip, o zenginlerin har vurup harman savurmasından arta kalanlarından hani bir yatırım yaparlar da, bundan da memleket sebeplenir diyerek yürütülen felsefe iflâsa mahkûmdur.

Diğer partilere şöyle bir göz atalım, onlar ne âlemde? Son günlerde gazete sahifeleri gene doldu. Bir taraftan muhtelif yerlerdeki konuşmalar, diğer taraftan demeç üstüne demeçler... Peki ne var ortada dişe dokunur?

Sınıflar, sınıf mücadelesi ve CHP

Son günlerde CHP'nin sayın sekreteri de Türkiye İşçi Partisi ile aralarındaki farkları belirtmeyi uygun gördü. Neymiş bu farklılıklar? Efendim, diyor, herkes devletin kölesi olacak İşçi Partisi'nin iktidarında. Bir yerde patronun kölesi olmaktan kurtulup devletin kölesi haline gelecekler. Aşırı devletçilik zehir etkisi yapar; biz özel mülkiyeti geliştirmek istiyoruz, onlar özel mülkiyeti sıfıra indirmek istiyorlar, filân...

Bu türlü hafiflikleri bir tarafa bırakalım, üzerinde konuşmaya bile değmez. Programımız, tüzüğümüz ve şimdiye kadar yaptıklarımız ortada. Ama bunu, bu haliyle belirtmesi gerçekten iyi oldu. Kafalardaki karışıklığı, bilhassa AP'nin bütün memleket sathında yaymak istediği karışıklığı önlemesi bakımından yararlı oldu. Gerçekten aramızda büyük bir fark var, birleştiğimiz noktalardan çok daha büyük bir fark var ve bu fark temeldeki bir fark. "Biz, diyor sayın sekreter, sınıf mücadelesini reddediyoruz, onların da reddetmesini temenni ederiz".

Kardeşlerim, sınıf mücadelesi, bizim reddetmemizle reddetmememizle değişecek bir şey değildir. O bize bağlı değil ki. Sınıf mücadelesi sınıflı toplum oldukça objektif olarak var olacaktır ve var olmaktadır. İster kabul edelim, ister etmeyelim, bizim dışımızda olarak bu vardır. Ama şurası muhakkak ki, ben bütün sınıfları temsil ediyorum, ben kitle partisiyim demek, o anlamda

kitle partisi olmak yani bütün memleketin hem kiracısından hem ev sahibinden, hem patronundan hem işçisinden, hem topraksız köylüsünden hem de ağasından yana olmak demek, gerçekte yalnız bir tarafın adamı olmak demektir. Bunun başka anlamı yoktur.

Gerçekte, kardeşlerim, iki büyük sınıf var: Birisi yalnızca emeğini satanların, emeğiyle yaşayanların, yani işçisi, topraksız köylüsü, az topraklı köylüsü, memuru, dar gelirli küçük memuru, iktidara yaslanmış büyükler değil küçük esnaf ve sanatkârlarıyla emeğiyle geçinenlerin sınıfı, şimdiye kadar daima ezilen, hor görülen, ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılan, sömürülenlerin sınıfı, yani Türkiye insanlarının yüzde doksan dokuzu, diğeri ise patron, ağa, tüccar, kapkaççı vesaire bunların sınıfı. Ve bu sınıflara bağlı olarak da esasında iki parti var.

Biz yerimizi belli etmişiz kardeşlerim. Biz emekçilerin partisiyiz. Ve emekçilerin iktidara gelmesini istiyoruz. Onlar yerini belli edecek durumda değiller; açık açık ne bunu söyleyebilirler, ne de böyle değiliz diyebilirler. Bu mugalâtalar (yanıltmacalar), *safsatalar ondan ileri geliyor, ve bu, bize de, yüzde yüz işbirliği yapıp büyük bir partinin kuyruğuna takılalım gibilerinden, tam böyle açık olmasa bile, bu gibi isteklerde bulunanlar için de kâfi bir cevap teşkil ediyor.*

Diğer partilerde antikomünizm ve din ticareti yarışında

Ya diğerlerine ne demeli? Hani şöyle adlarının baş harfleri var ya birkaç sessiz harf; o harfler belleğimizde ne anlam ifade ediyorsa, bütün anlamları ondan ibaret kalmış birtakım partiler var ya, onlar da vaktin, saatin çaldığına hükmettiler anlaşılan, hemen cayırtıyı koparmaya başladılar. İşte, aşırı sol ilerlemiştir, çok gelişmektedir, birleşelim, mukaddes cihat açalım... falan filân. Dağarcıklarındaki tek kozu oynamaya çalışıyorlar hâlâ. Yani antikomünizm ve din ticareti. Bütün bildikleri, yapabildikleri, şimdiye kadar ortaya sürdükleri yalnızca bu.

Ama çok geç kardeşlerim, bu işin foyası çoktan meydana çıktı. Hani komünist derken neyi kastediyorlar, biliyorsunuz, uzun söze hacet yok, hani şu meşhur kasket hikâyesi, söyledikleri de bu. Bırakalım şimdi kasketi de benim aklıma şey geliyor, Yassıada muhakemelerini hatırladım şu anda. Bir atasözümüz "ölüler hayırla yâd edilmelidir" der. Onun için üzerinde fazla

durmayacağım, yalnız eski başbakanlardan birinin, birisinin evine gittiği zaman hususi otomobilinin -tabiî artık modernleştiğimize göre kaskete lüzum yok-, hususi otomobilinin kapıda beklediği zaman ev sahibi erkeğin dönüp geri gittiğini hatırlıyorum. Kasket hikâyesi asıl bu işte.

Ya din ticareti. Efendim, ahlâk bozuldu, din elden gidiyor, bunlar mideci, bunlar dünya zevklerinden başka bir şey düşünmüyorlar falan filân... Sorarım kardeşlerim size, emekçi kardeşlerime sorarım; her gün gazetelerde okuyoruz, şurada randevu evi, burada randevu evi basıldı. Şurada bu kadar insan yakalandı; yüzlerce kadın hastaneye sevk edildi. Orada yakalananlar sizler misiniz? Onları o hâle getirenler sizler misiniz? Zavallı kardeşim üç kuruşluk ekmeğini, çoluk çocuğunun nafakasını kazanabilmek için sabahtan akşama kadar didindikten sonra evde kırk yıllık helâline bakacak hâli kalmıyor, nerede kaldı gidip şurada burada fink atmak. O ancak durduğu yerde telefonla milyonları vuranların harcı, başka işi gücü olmayanların ve o yüzden, haydan gelen huya gider dendiği gibi kazandığı milyonları ne yapacağını bilemeyenlerin harcı o işler. Sonra dönüp dolaşıp sizlerin üzerinize yıkmaya çalışıyorlar.

Bu iktidar ve şimdiye kadar gelmiş geçmiş iktidarlar, daha doğru dürüst aile mahremiyeti için bir ev temin edememişlerdir emekçi halkımıza. Ev de ne ki, biliyorsunuz, her taraf gecekondu dolu ve orada bir odada bütün bir aile barınıyor, karısıyla, gelinlik çağa gelmiş kızıyla ve delikanlı oğluyla aynı odada yatmak zorunda kalıyor. Onu bu hale getirenler mi suçlu, yoksa iddia ettikleri gibi sizler mi? Hani din temizliktir deriz, temizlik imandan gelir, deriz. Kardeşlerimiz köyde olsun, kentte olsun, meselâ Gaziosmanpaşa'da olsun, susuzluk için nümayiş yapıyorlar, ona su temin edemeyenler midir suçlu, yoksa "su" diye bağıranlar mı?

Emekçi halkımız uyanmaktadır

Ama kardeşlerim, bu ali cengiz oyunlarının sonu geldi artık, bu kozun koz olmadığı meydana çıktı. O zavallıların herhalde dünyadan haberi yok. Biz köylere gittiğimiz zaman lâfa başlarken, diyoruz, bizim için size şöyle dediler ve anlatmak istiyoruz. Köylü hemen o anda atılıyor, sen onu hele bir geç, biz onun ne olduğunu anladık, onu bir kalem geç hele de, bu işler nasıl

düzelecek, ne yapacaksınız onu bize anlat, diyor. Hakikaten kendi gözlemim de böyle, arkadaşlarımınki de böyle, gelen mektuplar da böyle; sizin hepinizin, kendinizin de şahsen anlattığınız gibi böyle; memlekette, tahminlerin de üstünde büyük bir uyanış mevcut. Daha iki üç yıl öncesine göre bile büyük bir uyanış mevcut. Emekçi halkımız uyanmaktadır, gerçekleri, çıplak gerçekleri görmektedir. Ve gördüğü zaman da, şimdiye kadar daima ezilmişliğinin, hor görülmüşlüğünün acısını ta yüreğinde hissetmektedir. Ve de kurtuluş çarelerini aramaktadır. Ve bulmaktadır kardeşlerim.

Bunun neticelerini göreceğiz, emekçi halkımız uyanmaktadır. Bilinçlenmekte ve partimizin saflarında örgütlenmekte, iktidara hazırlanmaktadır. Kurtuluşun ancak böyle olduğunu gittikçe daha büyük yığınlar kavrıyor, ancak kendisi bizzat, emekçi halk olarak iktidara gelip, gene şuna buna oy verip değil, şu daha iyi yapacak, bu daha iyi yapacak diye değil, kendisi bizzat iktidara gelerek devlet yönetimine ağırlığını koymak suretiyle, yurt işlerinde söz ve karar sahibi olmak suretiyle bu işlerin düzelebileceğini gittikçe daha fazla kavramaktadır. Emekçi halkımız bütünüyle var olsun.

Bize düşen görev, TİP'in TİP'lilerin farkı

Ama kardeşlerim bu bize büyük görevler ve sorumluluklar yüklüyor. Onun tek ümidi, tek istikbali biziz, bizleriz. Daha önce uyanmış, bilinçlenmiş, Parti saflarında toplanmış kardeşler olarak, onların öncüsü olarak bu tarihî görevimizin ağırlığını bütünüyle omuzlarımızda hissetmeliyiz. Daha önce söylemiştim, bu vesileyle yeniden tekrar edeyim: Kardeşlerim, bir bakıma biz pür amatör insanlarız, bunu heveskâr anlamında söylemiyorum, şu yaptığı işten para almamak, menfaat kaygısı beslememek manâsında gerçekten pür amatörüz. Türkiye'ye yepyeni bir particiliği getirdik. Şimdiye kadar parti demek, orada çalışırsın, biraz kendini gösterirsin ve çöplenmek için, daha ileri mevkie geçmek için, olduğu yerden daha fazla götürmek için, daha fazla kazanmak için bir vasıta demekti. Partiden para alınırdı.

Her şeyden önce biz, hem çalışalım diyoruz, hem de Parti'ye para ödüyoruz. Bu yüzden de, pür amatörüz ama bir bakıma da tam profesyoneliz. Yani mesleğimiz, birincil görevimiz particilik.

bu manâda particüik, partimizi daha üst seviyeye çıkarmak, daha geniş yığınlara mal etmek ve Parti'yi iktidara getirmek. İlk görevimiz bu. Evimizin ekmeğinden, çoluk çocuğumuzun nafakasından önce gelen görevimiz bu; ve böyle olduğu için şimdiye, bu güne kadar gelebildik, böylesine muvaffak olabildik.

Belki içindeyiz, hadiseler birbirini kovalıyor, o yüzden, şöyle dışından belki rahatlıkla göremiyoruz ama, öyle sanırım ki, bundan uzun süre sonra bu devrenin tarihini yazacak olan tarihçiler, geçirmekte olduğumuz şu küçük devre için, şu kısa süre için uzun sayfalar ayıracaklar; Türkiye'nin dönüm noktasıydı diyecekler.

Hakikaten kardeşlerim, tarihte örneği çok, yıllar gelir geçer vaziyet aynen devam eder, ama bir an gelir, birkaç yıl içinde öyle büyük değişiklikler olur ki, önündeki uzun senelere damgasını vurur. O devrin içinde yaşıyoruz, bunun önemini müdrik (algılamış) *olmalıyız. Bir partili olmak kolay iş değil, kendi kendine "partili" diyebilmek kolay iş değil, ona lâyık olmak ta gerek, buna emin olmak ta gerek. Akşam yatağımıza yattığımız zaman bugün ne yapabildim, demeliyiz; bugün partim için, bugün emekçi sınıflar için, şu geri kalmış Türkiye için ne yapabildim diyebilmeliyiz ve bir şey diyemiyorsak kendi kendimize muhasebesini yaptığımız zaman, o gece gözümüze uyku girmemeli.*

Bir bakıma her şey bizim karşımızda; idare onlarda, zabıta onlarda, kanunların boşluklarından onlar yararlanırlar; para pul onlarda, iktidar onlarda. Karşısında yoksul, çilekeş halkımızın temsilcisi, kendisi de yoksul bir parti.

Ama kazın ayağı öyle değil kardeşlerim. Onlarda bütün bunlar var ama, emekçi halkımız kendiliğinden sosyalist, bilmeden sosyalisttir, istediği şey odur. Köye gidersiniz, bakarsınız bir adam çıkar, ben düşmanım, der size. Ondan sonra sorarsınız, biraz deşersiniz, istediği şeyler sizin programınızda yazılıdır. Kendisi de şaşırır. Yaşantısı onu oraya getirmiştir. Demek ki, büyük kitle bizde olabilir, olması gerekir. Bunu yapmak da bizim boynumuzun borcudur.

Parti ve partİlİlik üstüne

Kardeşlerim, parti fikrinin, kavramının iyice üzerinde durup kafamıza iyice yerleştirmemiz, ne olup ne olmadığını iyice düşünmemiz gerekir. İnsanlar niçin bir araya gelirler, geldikleri

zaman daha etkin bir kuvvet haline geleceklerini bildikleri için. Hakikaten matematik hesap burada sökmez, bir artı bir matematikte ikidir, ama bir bireyle ikinci birey birleştiği zaman bir ideal etrafında, o ikiden daha fazla iş görür, onun için bir araya gelirler. Geldikleri zaman da, daha etkin bir kuvvet haline gelmeleri için kendi iradelerinden, kendi şahsî düşünce ve iradelerinden feragat ederler, fedakârlık ederler. Kimse kimseyi bir araya gelmeye zorlamaz; ama geldiği zaman gerçekten etkin bir kuvvet olabilmek için kendi iradelerinden, kendi şahsî düşünce ve iradelerinden feragat ederler, fedakârlık ederler. Birleşmenin tek şartı budur.

Bırakın bizim partiyi diğer partiler de böyle birbirine bağlıdır. Partilerin kademeleri de öyle. Parti, bütün organlarıyla bir bütün ama, tüzüğümüzün gayet açık belirttiği gibi bütün organlar birbirine kademeli olarak bağlıdır. Nedir bütün organlar? Başından başlayalım. Teşkilât kademeleri. Basit üye kime bağlıdır? Görevlisine bağlıdır. Onunla ilçe arasındaki münasebeti, ilçenin direktiflerini, bilgilerini ona görevli iletir. O da ilçeye düşüncelerini, dileklerini görevlisi vasıtasıyla iletir. Böyle hep beraber bulunabildiğimiz büyük şehirlerde bu pek o kadar bir anlam ifade etmiyor gibi görünüyorsa da, ücra köyleri bir düşünün, ilçeye uzaklığının yürüyerek bir gün süren köyleri bir düşünün, bunun anlamı ortaya çıkar.

Görevli ilçesine bağlıdır, ilçe yönetim kurulu bir organdır ve kongresi tarafından seçilir. O da üst kuruluna bağlıdır. Yani il yönetim kuruluna, il yönetim kurulu da merkez organlarına bağlıdır. Merkez organları deyince umumiyetle Genel Merkez diye adlandırılır.

Kardeşlerim, genel merkez dediğimiz dört duvardır. Onun içindeki organlar onu ifade ederler. Genel Merkez diye adlandırılan merkez organlarıdır. Nedir merkez organları? Büyük kongrelerde seçilen organlardır. Yani genel yönetim kurulu, merkez haysiyet divanı ve genel yönetim kurulunun, işleri görebilmesi, yürütebilmesi için kendi içinden seçtiği genel başkan ve merkez yürütme kuruludur. Bunlar merkez organlarını meydana getirir. Ve bunlar vasıtasıyla parti yürütülür, yönetilir. Merkez organlarının vazifelerini gayet açık olarak tüzüğümüz göstermiştir, hiçbir şüpheye, şeke (kuşkuya, tereddüde) *mahal bırakmayacak*

şekilde. Partinin etkin çalışması için gerekli bütün kararları alır ve direktifleri verirler ve bütün üyeleri...
(Bant değiştirildi)
... ben tüzüğü başka türlü anlıyorum demek olmaz, onun direktiflerine uygun olarak hareket ettiği takdirdedir ki, ancak bütün Türkiye çapında Parti gerçek kudretini gösterebilir. Hür iradelerimiz bir yere kadardır. Tüzüğün bağlayıcı hudutları içinde biter. Benim aklım başka türlü eriyor, ben böyle tefsir ediyorum diye düşünebilir bir arkadaşımız. Ama bir partili olarak, tüzüğüne bağlı, söz vermiş bir partili olarak üst kurulların kararına uyar. Hem öyle der ki tüzüğümüz, karar verilinceye kadar en açık şekilde tartışılır organlar içinde. Hangi organlar içinde? O kararı almaya yetkili olan organlar içinde. Yani şu demektir bu. Bir ilçe yönetim kurulu Parti'nin genel siyaseti konusunda tartışıp karar alamaz. Genel siyaset konusunda, Parti'yi daha etkin kılmak için yapılacak siyaset konusunda değil. İlçe kademesi, o kendi görev ve yetkileriyle sınırlıdır. O yetkilerinin sınırları içinde, en geniş hürriyetle tartışır, fikrini açık açık söyler. Ama yine ne der tüzüğümüz? Bir kere karar verildi mi, aleyhte bile olsa, -canım ben aleyhteyim, nasıl olsa göreceksiniz, bu karar sökmeyecek, yanlıştır. Ben buna iştirak etmeyeyim- Hayır böyle şey demez. Bilakis, kendi aleyhinde bile olsa o kararın gerçekleşmesi için bütün gücünü, imkânını kullanır. Öyle der tüzüğümüz.
Bir zamanlar vardı, hâlâ da devam ediyor. Hariçten gazel okumak meraklısı pek çoktur. Kendi kendine fetva yürütenler de pek çoktur. Türkiye'mizde de pek çoktur; memleketimizden bahsediyorum. Bir şeyin gerçekten tutunup yürüdüğünü görünce yol göstermeye kalkarlar, yol göstermekle de bitmez; şöyle olsun, böyle olsun, böylesi daha iyidir, derler; arabanın sürücüsünün kaşını, gözünü, bıyığını beğenmezler, yahut kırbacını şaklatmasını beğenmezler ve fetva vermeye kalkarlar. Öylelerini görüyorsunuz. Neticede arabanın sürücüsü derken tekerleğine çomak sokup arabayı durdurmaya çalışırlar.

Ya hizmet, ya ihanet

Şimdi aklıma geldi; bundan 18-19 sene önce böyle bir makale yazmıştım. O zaman gençlik dergisini çıkarıyorduk; böyle dışarıda, içinde olsa da yine dışarıda, dışında kalanlardan kahve

köşelerinde birtakım sol gevezeliklerle vakit öldürenler vardı. Eylemin içine girmezler, yalnızca tenkit ederler, şöyle olması lâzım, böyle olması iyi olur, böyle olması gerek, falan filân...O zaman bir makale yazmıştım, ismi şuydu: "Ya Hizmet, Ya İhanet". Sonu da şöyle bitiyordu: "Önümüzdeki yollar ikidir ve bir üçüncüsü yoktur, ya hizmet, ya ihanet".

Gerçekten öyledir kardeşlerim. Araba yürümektedir. Ya hizmet edeceksin, yahut ist e sen de, istemese n de, gerçek niyetin o olsa da, olmasa da kopkoyu bir ihanetin karanlıklarına gömüleceksin. Demin anlattım, Türkiye'nin büyük meseleleri var ve bu meseleleri çözecek tek kuruluş biziz. Buna lâyık olmamız gerek, ileride çoluk çocuğumuza, torunumuza bırakacağımız en büyük miras budur. Ben o tarihte, daha o tarihte işçi Partisi'nin üyesiydim, diyebilmektir. En büyük miras bu olacak.

NATO ve Amerika

Türkiye'nin askıda bekleyen meseleleri sayılamayacak kadar çok. iktisadî durumun demin kısaca üzerinde durdum. Bütün bunların düzelmesi, bizim etkin kudret haline gelmemize bağlıdır.

Bugün Amerika ile ilişkilerimizin çözümlenmesi birinci meselemiz durumundadır. Bir tarafta dev emperyalist bir memleket Amerika, öbür tarafta geri kalmış, geri bırakılmış bir memleket Türkiye; aralarında ne gibi bir çıkar birliği olabilir? Ama oluşturulmaya çalışılmıştır; var diye söylenmiş, yutturmacalar yapılmıştır. Türkiye işçi Partisi bunları açıkladı, ilk kez o açıkladı. Ve gittikçe daha büyük kitleler bunları kavramaktadır. Geçen yıl, -daha çok olmadı- Amerikalılara karşı pasif direnme kampanyası açıldığı zaman öyle fetvacılar türemişti. Sağdan soldan duyduk. Canım efendim, bu da lâf mıdır, söz müdür, olacak iş midir, filân. Neticelerini görüyoruz. Meyvaları devşirmeye başladık. Bugün NATO'dan, yalnız bizim gibi geri kalmış bir memleket değil, Batı Avrupa'nın kapitalistleri bile hoşnutsuzluklarını gösteriyorlar. Bunun, Amerikan hegemonyasını Batı Avrupa memleketlerinin burjuvazisi üzerinde kurmak demek olduğunu görenler var. Aralarında çatışma bu yoldadır. Bu yüzdendir, Ortak Pazar'a girmeme hikâyeleri ve Fransa'nın NATO'dan çıkma meselesi.

Hele hele şu son günlerde yeniden okuduk; Amerika nükleer bir

semsiye ile kendi memleketini emniyet altına almak için bir füze savar sistemi kurmak niyetinde; bunun için de milyarlar yatırıyor. Yani dışardan nükleer başlıklı füzeler Amerika'ya doğru yola çıktığı zaman onları atmosferde yakalayıp karşı füze ile imha edecek. SSCB de böyle bir şeyin peşinde.

Ne oluyor, hani Amerika bütün «hür» dünyayı koruyacaktı. Nükleer şemsiye yalnız kendi memleketine has; ve böylece aradaki devletler, ileride çıkabilecek, kendi memleketleri korunmuş olduğu için, çıkması daha fazla mümkün olabilecek bir harpte, aradaki memleketler ne olacak?

Harp sahası olacak o memleketler, hele hele Türkiye. Genel Başkanımız işaret etti; yeni manevralar yapıldı, herhalde hepinizin dikkatini çekmiştir. Bu manevralarda -şimdi kuvvetlerin adını da, rengini de değiştirdiler, işte yeni müttefik kuvvetler diyelim- NATO'ya bağlı kuvvetler çıkarma indirme manevraları yapıyorlar.

Ne demek bu kardeşlerim? Memleket bizim, müttefiklerimiz de onlarsa bunun manevrası ne oluyor indirme, çıkarma? Mesele şu: Türkiye evvelâ gözden çıkarılacak, iki üç gün kadar oyalayabilecekse oyalayacak. Ondan sonra nükleer savaş mı olur, taş üstünde taş kalmamış mı olur; oradaki insanlara ne olursa olur, Türkiye terk edilecek.

Sonra günün birinde kurtarılacak.

Hayır kardeşlerim, bunun savunma falan ile bir alâkası yok. ismi üstünde, «savunma» diyoruz, neyi savunacağız, terk ettikten sonra mı? Hayır ! Savunma adım adım, karış karış her toprak zerresi için yapılır ve ordumuzun, millî kurtuluş ordumuzun buna göre teşkilâtlandırılması gerekir. Yoksa büyük muntazam ordu geri çekilecek, harp meydanı Türkiye ne olacaksa olacak, sonra tekrar kurtarılacakmış...

İkinci millî kurtuluş mücadelemiz

Kardeşlerim, bu söylediklerimiz gizli kapaklı şeyler değil, açık hakikatler. Gittikçe daha fazla, daha yaygın kitlelerce kavranmakta, beyinlerine nakşedilmektedir. ***İkinci millî kurtuluş mücadelemiz mutlaka muzaffer olacaktır ve bu mücadele yalnız dış sömürücüye karşı değil, -onu denedik bir kere, külahımıza anlatsınlar aynı işi- bu sefer, onların içerideki ortakları, maşalarına karşı da birlikte yürütülecektir. Ve bu son mücadele-***

miz olacaktır. Türkiye emekçi halkının son mücadelesi olacaktır. Bu mücadeleyi kazandığımız gün Türkiye İşçi Partisi'rin öncülüğünde emekçi halkımız hızla kapitalist olmayan yoldan sosyalizme ulaşacak ve çağdaş uygarlık seviyesinde hak ettiği yeri alacaktır. Bu şevkli, bu inanlı, bu güzel mücadelede, omuz omuza, beraberce, kardeşçe türküler yakarak ilerleyen kardeşlerime ne mutlu.

Hepinizi, hürmetle sevgi ile selâmlarım kardeşlerim."

(Yukarıda siyah harflerle gösterilen son bölüm, dosyadaki teyp çözüm metninde, emniyet veya savcılık veyahut bilirkişi tarafından altları çizilmiş olan bölümdür, konuşma metnindeki ara başlıklarını sonradan ekledim).

Şimdi konuşmayı yeniden kopya ederken fark ettim ki, seçim döneminde köylerde yaptığım konuşmalar gibi konuşmuşum. Ve hatırladım. Arkadaşlar, bana Şişli üyelerinin arasında G. Merkeze yandaş veya karşıt aydınların dışında köyden yeni gelmiş veya köyü ile bağını koparmamış işçilerin de bulunduğunu, diğerlerinin kesin tavırlarına karşın onların taraf olmadığını, bu yüzden konuşmalardan etkilenebileceğini söylemişlerdi. Ben de onları özellikle hesaba katarak konuşmuştum.

Teyp metninin altına eklenen Zabıt Varakası adlı yazıda şöyle deniliyor:

"22 Ekim 1967 Pazar günü Türkiye İşçi Partisi Şişli Yönetim Kurulu nun Dolapdere Çit Düğün Salonu'nda yapmış olduğu kongrede siyasî konuşmalar tarafımızdan izlenerek teybe alınmış ve teypten de daktilo edilmiş olduğuna dair işbu zabıt varakası tanzim edilerek altı birlikte imza edildi. 27.11.1967" (Altında iki polis memurunun adları ve imzaları)

Demek ki, polisler, toplantıdan ancak bir küsur ay sonra teyp metnini ilgililere sunabilmişler. Emniyet, Savcılık ve Bilirkişi derken gene bir süre geçmiş; neticede bilirkişi raporunun tarihi 9 Ocak 1968 yani konuşmanın yapıldığı tarihten iki buçuk ay sonra. Şimdi onu görelim: (Rapor, imlâsı da içinde, aynen alınmıştır)

Bilirkişi raporu

"İstanbul Cumhuriyet Savcısı Basın Bürosuna
Dosya No. 967/678

22 Ekim 1967 günü Dolapdere Çit düğün salonunda yapdan TİP Şişli ilçe kongresinde icra edilen konuşmalara ait dosya içinde mevcut 7-13. sahifeleri işgal eden Nihat Sergen'in, 22-29. sahifeler arasındaki Aslan Başer'in ve 29. sahifedeki Sedat Düzkan'ın konuşmalarında TCK 14211 - 4. maddesine aykırı olarak komünizm propagandası yapmak veya komünizmi övmek suçlarının mevcut bulunup bulunmadığı hususunda bilirkişi sıfatıyla mütalâamızın tespiti istenildiğinden gerekli incelemeler yapıldı.

1)Nihat Sargın'a (Sergen sözcüğü sonradan kalemle düzeltilerek burada Sargın yapılmıştır) *ait konuşma: Bu konuşmada Türkiye'de hayatın gittikçe pahalılandığı açıklanmış, sınıf mücadelesinin bir vakıa olduğu belirtilmiş, CHP'nin tutumu yerilmiş, emekçi halkın gittikçe uyandığından, kendiliğinden sosyalist olduğundan söz edilmiş, çalışmak ve hizmet etmek lüzumuna işaret edilmiş, ya hizmet edileceği yahut da ihanet edilmiş olacağı ifade olunmuş, Natonun Amerikanın menfaatine çalışan bir örgütlenmeden ibaret bulunduğu tebarüz ettirilmiş ve konuşmacı ikinci millî kurtuluş mücadelesinin mutlaka muzaffer olacağını, bu mücadelenin dış sömürücünün içerdeki ortak maşalarına karşı birlikte yürütüleceği ve bunun son mücadele olacağı açıklanmış, bu mücadele kazanıldığı gün TİP'in öncülüğünde emekçi halkın hızla sosyalizme ulaşacağı belirtilmiş ve bu güzel mücadelede yeri ve hissesi olanlara ne mutlu denilmiş, "ferahlık uyandıran bu mücadelede omuz omuza, beraberce , kardeşçe türküler yakarak ilerleyen kardeşlerime ne mutlu" ibaresiyle konuşmaya son verilmiştir.*

Konuşmacı işçi partisinin liderliği altında Türkiyede sosyalizmin kurulacağını açıklamaktadır. Konuşmacıya göre bu kurtuluş yalnız dış sömürücüye karşı değil fakat dış sömürücünün içerdeki ortakları olarak nitelendirdiği maşalarına karşı da yürütülecektir. Bu mücadeleyi konuşmacı ikinci mili kurtuluş mücadelesi olarak nitelendirmiştir. Yani bu suretle Türkiyede sosyalizmin bir iç mücadele sonucu, muayyen sınıf ve zümrelere karşı yürütülecek bir iç mücadele sonucu gerçekleştirileceği ifade edilmiş olmaktadır. Bu mücadelenin Türkiye kurtuluş savaşına temsil edilmesi ve mücadele yönünden dış sömürücüyle onun Türkiye içindeki maşaları olarak adlandırılan zümrelere karşı yapılacak mücadelenin aynı seviyede mütalâası sosyalizmin te-

sisi yönünden cebrin ve fiilî hareketlerin bir vasıta olarak kullanılacağı intibaını vermektedir.

Bu takdirde ise eylemin 142. maddenin I. fıkrasına ihlâl eder nitelikte bulunacağından şüphe edilemez. (Kalın italik sözcükler dosyadaki örnekte altı çizili olarak görülmektedir).

2) Aslan Başer'in konuşması:

Muharrir konuşmasında sosyalist demokrasiyle kapitalist demokrasiyi ayırmakta ve hakikî halk idaresinin sosyalist demokrasi ile teşekkül ettiğini açıklamaktadır. Konuşmanın geri kalan kısımlarında bir takım sözler sarfetmekte ise de bunların neden ibaret bulunduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Anlaşılmayan şeyin ise propaganda teşkil etmeyeceği muhakkaktır.

3) Sedat Düzkan' in konuşması:

Sedat Düzkan konuşmasında sosyalist partilerin başarılarını şartlara göre değerlendirip kendilerini mazur göstermelerinin hayalî olduğunu açıklamaktadır. Bu konuşmada 142. maddeyi ihlâl eder nitelik görülmemiştir.

Keyfiyet saygıyla arz olunur. 9.1.1968

Bilirkişi
Ord. Prof. Sulhi Dönmezer"
(imza)

İlk tahkikat

Genel Sekreterliğim ve daha sonraki dönem içinde birkaç kere ifadeye çağrıldığımı anımsıyorum. İlk kez bir iki cümle ile iddiayı reddetmiş, daha somaki (veya somakilerde) ise eski ifademi tekrarlıyorum demekle yetinmiştim galiba. Herhangi bir önem taşımadığından olacak avukat arkadaşlarım o ifadeleri mahkeme dosyasından kopya etmeye gerek duymamışlar. Yukarıda aynen aldığım iki belgeden sonra dosyada İst. C. Savcılığının Sorgu Hakimliği'ne sunduğu "Esas Hakkında İddianame" ile Sorgu hakiminin kararı var sadece. İlk tahkikatla ilgili olarak aşağıda arka arkaya onları vereceğim:

Esas Hakkında iddianame

İst C. Savcılığı antetli 1968/9680 Hz. Ve 1968/5735 Es. Numaralı olarak İst. 4'üncü Sorgu Hakimliğine hitaben yazılan "Esas hakkındaki

iddianame"de hemen hemen aynen Dönmezer'in bilirkişi raporundan alınan cümlelerden sonra, oradaki "intiba" burada kesinleştirilerek «ifade» olmuştur; o kısımdan itibaren aynen alıyorum:

"... yapılacak mücadelenin aynı seviyede mütalâası ile sosyalizmin tesisi yönünden cebrî ve fiilî hareketlerin bir vasıta olarak kullanılacağı" ifade edilmek suretiyle sosyal bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek için propaganda yapıldığı dosya içerisinde mevcut yapılan bu konuşmayı muhtevi metnin 7. sahifeleri ile 14. sahifeleri arasındaki konuşma metni muhtevası ve Bilirkişi Ord.Profesör Sulhi Dönmezer'in tanzim ettiği 91111968 tarihli bilirkişi raporunun 1. maddesindeki mütalâası ile anlaşıldığından sanığın fiil ve hareketine uyan T.C.K. 14211. maddesi gereğince tecziyesi (cezalandırılması) için sanık hakkında C.M.U.K.nun 196 ve 200. maddelerine tevfikan SON TAHKİKATIN İSTANBUL ( ) ci AĞIR CEZA MAHKEMESİNDE AÇILMASINA ve sanığın SERBEST olarak duruşmaya şevkine karar verilmesi iddiasıyla dosya tevdi olunur. 2011111968 -

İst. C. Savcı Yardımcısı
Necdet Mengüç 14139"
(imza)

Buradaki "Serbest" sözcüğünü, bilmiyorum ama herhalde sayın savcının lehine yorumlamak gerekir gibi geliyor bana. Dosyada Ord. Prof .tan alınmış kapı gibi bir bilirkişi raporu dururken onun dışında görüş beyan edebilmek her yiğidin harcı olmamalı diye düşünürüm.

Gelelim Hakim Alâattin Şehrioğlu'nun başında bulunduğu 4'üncü Sorgu Hakimliği'nin kararına. Birkaç satırlık kararını aynen alıyorum,

Sorgu Hakimliğinin Kararı

"G.D. Sanık Ahmet Nihat Sargın ın TİP'in 22 Ekim 1967 tarihinde yapılan Şişli İlçe kongresinde yaptığı konuşmanın sosyal bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünü temin edici komünizm propagandası mahiyetinde olduğu B.kişi raporundan anlaşılmış olmakla duruşması serbest olarak yapılıp T.C.K.un 142/l.ci maddesi gereğince cezalandırılması için son tahkikatın

ist. ( ) Ağır Ceza Mahkemesinde açılmasına usulün 196 ve 200'üncü maddeleri gereğince karar verildi. 3011111968"

Duruşmalar

İlk Duruşma

Duruşmanın, 3 Mart 1969'da İstanbul 5'inci Ağır Ceza Mahkemesinde yapılacağına ilişkin tebligatı aldım. Duruşma saatinde müdafilerim Av. Gülçin Çaylıgil, Av. Necla Fertan (Ertel), Av. Selâhattin Ünlü ve Av. İlhan Baykent'le birlikte hazırdık.

Oturum açıldı, kimlik saptaması vb.den soma sorgum yapıldı. Söylediğim, daha önceki ifadelerimin aynıydı:

> *"Sorguya çekilen sanık:*
> *Yaptığım konuşma, mensubu bulunduğum Türkiye İşçi Partisi'nin görüşlerini bu partinin kongresi dolayısıyla partinin üyelerine ve dinleyicilerine anlatmaktan ibaret bulunup bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünün propagandası mahiyetinde değildir, dedi."*

Bu arada Mahkeme Başkanı teypten çözülmüş konuşma metnini kabul edip etmediğimi sordu. Konuşmayı irticalen yaptığımı, bu yüzden kelime kelime hatırlamama olanak olmadığını, bununla birlikte teyp metninden anladığım kadarıyla benim konuşmam olduğunu, ancak teyp çözülürken yapılmış kimi sözcük yanlışlarının cümle düşüklüğü ve anlam karışıklığı yarattığını, bu çekince dışında metni aynen kabul ettiğimi belirttim.

Başkan sözlerimi yazdırırken duruşma savcısı lâfa karıştı, iddianın yer aldığı altı çizili bölümleri kabul edip etmediği sorulsun, dedi. Başkan da gülerek, duymadın galiba, sadece o bölümü değil, bütün konuşmayı aynen kabul ediyor, dedi. Savcı özür diledi.

Bilirkişi raporu okundu. Onun hakkındaki düşüncem soruldu. Ben de o sıralarda okumuş olduğum Aziz Nesin'in bir yazısından naklen «Bu bilir değil, bilmez kişiler...» diye söze başlayacak oldum. Başkan, görüş farkı olabilir, ancak bu karşısındakine hakareti (veya buna benzer bir kelime kullanarak) gerektirmez, diye sözümü kesti. Ben de ilgiliye

karşı öyle bir maksadım olmadığını, ancak bu durumda daha uygun başka bir sıfat bulamadığımı söylüyordum ki, müdafilerim işlerin sarpa sarmaması için araya girdi. Bilirkişi raporu ve gerekse tevsii tahkikat hakkındaki görüş ve isteklerini duruşma arasında Mahkemeye ileteceklerini belirttiler. Duruşma 18 Nisan'a ertelendi.

16 Nisan'da müşterek itiraz Mahkemeye sunulmuştu.

ikinci duruşma - müdafilerimin bilirkişi raporuna itirazı

18 Nisan'da ikinci oturum yapıldı. Mahkeme heyeti gene değişmişti. Dosyada bulunan itiraz okundu. Müdafiler aynen iştirak ettiklerini söylediler. İtiraz metnini aşağıya alıyorum:

> *"5. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına*
> *1) Aslında çok açık ve bedihî* (besbelli, çok açık) *olan ve herhangi bir suç unsuru ihtiva etmeyen hadisemizde, durumun bir bilirkişi tarafından tetkiki ile daha büyük açıklık ve aydınlığa kavuşması beklenirken ve tetkike şevkin amacı da herhalde bu olması gerekirken, aynı türlere sahip yeni bilirkişiler tarafından devamlı olarak çürütülen ve mahkemelerce de devamlı olarak kabule şayan bulunmayan raporların yazarı bir 'bilirkişi' unvanını kazanmış olan sayın Sulhi Dönmezer'in raporuyla, olay tam tersine, karanlık ve vuzuhsuz bir hale getirilmeye çalışılmış ve neticede huzurunuza kadar getirilmesine yol açmıştır. Şöyle ki,*
> *Sayın bilirkişi, teknik bir adam olarak raporunda ancak, adı geçen kanun maddesinin unsurlarını, konuya ilişkin Anayasa maddeleri ve Anayasa Mahkemesi'nin, maddenin uygulanabileceği olaylar konusunda büyük açıklık getirmiş bulunan kararı muvacehesinde ele alıp, konuşmanın unsurlarını bu açıdan tahlil ve tetkik edip somut neticeler çıkarması gerekirken kendi indî* (yalnızca kendi kanısına dayanan) *'intiba'larına* (izlenimlerine) *dayandırmış ve bu intihaya istinatla* (dayanarak) *konuşmanın maddeyi ihlâl ettiği sonucuna varmıştır. Gerçekten, 'Türkiye'de sosyalizmin tesisi yönünden yapılacak mücadelenin' 'cebrî ve fiilî hareketlerle yürütüleceği' 'intibahını sayın Dönmezer'e, yalnız ve yalnız 'ikinci millî kurtuluş mücadelesi içindeyiz' ifadesinin geçmiş bulunması vermiştir. Şahsî intibalarla bir bilirkişi raporunu tanzime herhalde cevaz bulunamaz.*

2) Üstelik bu deyimden böyle bir intibaın edinilebilmesi de hukuk ve mantık bir yana, dil bilgisi bakımından dahi mümkün değildir. Çünkü sayısız örnekleri her gün görüldüğü üzere 'mücadele' kelimesi 'uğraş, uğraşı' anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde mücadele kelimesi karşılığı olarak 'uğraş, uğraşma, savaşma' kelimeleri verilmektedir. Hadisemizde bir iltibası (fazla benzeyen şeylerin birbirine karıştırılmasını, andırışmayı) *tamamen önlemek üzere 'savaş' kelimesinin kullanılmasından dahi kaçınılmıştır. Oysa birçok defa denildiği gibi yapılan uğraş 'ikinci millî kurtuluş savaşı' olarak da nitelendirilebilirdi. Nitekim, Türkiye İşçi Partisi'nin öncülüğüyle başlayan ve bugün toplumun birçok kesimlerinde taraftar bulan ve benimsenen bu uğraş, daha geçenlerde Parti üyesi olmayan Senatör Kadri Kaplan tarafından, konuşmanın ifade ettiği görüş hemen hemen aynı kelimelerle aynen aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.*

«...Yeni Millî Kurtuluş Savaşı aralıksız sürdürülerek Türk halkına mal edilecektir. Bu mücadele şüphesiz ki, pençesini ensemizde hissettiğimiz Amerikan emperyalizmine ve onun içimizdeki işbirlikçilerine karşı yapılmaktadır. . . . » (18 Mart 1969 tarihli basın toplantısındaki konuşmasından, 19 Mart 1969 tarihli Cumhuriyet sayfa 1, sütun 1)

Kaldı ki, Türkçe Sözlük, savaşmak kelimesinin de iki anlamlı olduğunu açıklayarak, birincisinin bildiğimiz harp (iki devletin ordularının savaşı), ikincisinin ise 'uğraşma' olduğunu kaydetmiştir.

'Seçim mücadelesi kızışıyor', 'Partiler bahar taarruzuna girişiyor' gibi ifadeler hemen her gün rastladığımız veya kullandığımız cümlelerdir. Sayın bilirkişiye göre, örneğin, 'Belediye bozuk gıda maddeleri satan esnafa karşı savaş açtı' cümlesi, bu durumda tam 142. maddenin kapsamına giren bir suçun ifadesi olabilecektir ki, gülünçlüğü açıktır.

3) Sayın bilirkişi, raporunda 'yapılacak mücadeleden' yani istikbale ait eylemden söz açmaktadır. Oysa konuşma, yapılmakta olan, devam eden bir mücadeleyi dile getirmektedir. Nitekim konuşmanın bütünü ve sayın Dönmezer tarafından üzerinde özellikle durulan son bölümünde de aynen 'ikinci millî kurtuluş

mücadelesi içindeyiz' ve raporun da aynen aldığı kısımda 'ferahlık uyandıran bu mücadelede beraberce, kardeşçe türküler yakarak ilerleyen kardeşlerime ne mutlu denilmek suretiyle çok açık olarak, halen olmakta olan, devam eden hareket ifade edilmektedir. O halde burada bir vakıa belirtilmektedir ve Türkiye İşçi Partisi'nin o güne kadarki uğraşı ve çalışmaları anlatılmaktadır. Bu durumda ancak yapılmakta olan mücadelenin suç teşkil edip etmediği araştırılmak gerekirdi. Böyle bir suç mevcut olmadığından, ancak ne olursa olsun, mutlaka suçlama kompleksinden başka türlü tefsire müsait olmayacak şekilde, raporda, konuşma bugüne kadar olanların dışında yalnızca istikbale matuf hareketleri ve onun propagandasını ihtiva ediyormuşçasına tahrif edilerek maddenin kapsamı içine sokulmaya çalışılmıştır.

4) Nihayet, kanımızca hadisemizde konuşma, bir parti kongresinde ve partinin sorumlu ikinci kişisi tarafından yapılmakta ve parti görüş ve faaliyetleri açıklanmakta olduğuna ve parti de Anayasa ve kanunlar himayesinde çalışmalarına devam ettiğine göre, eğer varsa, konuşmanın, partinin genel doğrultusundan saptığı ve ancak böylece suç teşkil edebilecek olan noktaların belirtilmesi, ve 5) aynı mahiyette sözlerin daha önce Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden tekrarlanıp tekrarlanmadığının araştırılması gerekirdi ki, bunlar da yapılmamıştır.

O halde sayın Dönmezer'in raporu, indî intihalara, tahriflere dayanması, dil bilgisinden yoksun oluşu, araştırma ve incelemesinde pek eksik ve yetersiz olması dolayısıyla bir bilirkişi raporu olarak kabule şayan olamaz.

Olay bir bilirkişinin ilmî mütalâalarına ihtiyaç hissetmeyecek kadar kanımızca açıktır ve olayda herhangi bir kanun maddesinin ihlâli söz konusu olamaz. Bu nedenle adı geçen raporun reddini, ve ancak Yüksek Mahkemenizce konu üzerinde yeniden aydınlanmaya ihtiyaç duyulduğu takdirde yeni bir bilirkişi tetkikine karar verilmesini saygılarımızla diliyoruz."

Söz verilen savcı duruşmaya yeni çıktığını, dosyaya vakıf olmadığını, bu nedenle dosyanın yeniden makamına verilmesini istedi.

Bunun üzerine, savcılığın değişmiş olması dolayısıyla, dosyanın yeniden iddia makamına tevdiine, mütalâa alındıktan sonra yeni bir

bilirkişi tetkikatı yapılmasının gerekli olup olmadığının karara bağlanmasına karar verildi. Duruşma 13 Haziran'a bırakıldı.

Üçüncü ve son duruşma - Savcının Esas Hakkındaki Mütalâa'sı

13 Haziran'daki son duruşmada avukat arkadaşım Alp Selek de müdafiler arasına katılmış bulunuyordu.

Savcı yeni bir bilirkişi tetkikatına lüzum olmadığı mütalâasında bulundu.

Mahkeme, verdiği ara kararında konuşmalarda suç unsuru olup olmadığı mahkemece takdir edileceğinden yeni bir bilirkişi tetkikatına lüzum olmadığını belirtti.

Savcı Esas Hakkında Mütalâa'sını okudu. Mütalâanın olayların hikâyesinden soma konuyla doğrudan ilgili son bölümünü aynen aşağıya alacağım:

> *"...Görüldüğü gibi bilirkişi Türkiye'de sosyalizmin iç mücadele sonucu gerçekleştirileceğinin bildirilip, bu mücadelenin kurtuluş savaşına benzetilmesini, mücadelenin aynı seviyede yapılacağının, diğer bir ifade ile aynı vasıtalarla yapılacağının bir gerekçesi olduğunu, buna göre de cebrin ve fiilî hareketlerin öngörüldüğü kanaatine varmıştır.*
>
> *Sanığın konuşmanın bu kısmına ait savunması ise şöyledir: ikinci kurtuluş mücadelesi devamlı olarak kullandığımız bir deyimdir; manâsı da gerek bu konuşmada, gerek partimizin diğer yayınlarında ve Meclisteki konuşmalarda açık açık anlatılmıştır, ikinci Millî kurtuluş mücadelesi, tekrar emperyalizmin kucağına düşen Türkiye'yi yüzde yüz bağımsız hale getirmek için Anayasa doğrultusunda seçim yolu ile iktidara gelmek anlamını taşır.*
>
> *Sanığın bu beyanında emperyalizme ve bağımsızlık terimlerine verilen manâlar siyasî değil, ekonomik açıdan yapılan değerlendirmeleri ifade etmektedir. Kurtuluş mücadelesi deyiminin de kendisince bu açıdan anlaşılıp değerlendirildiği görülmektedir. Böyle olunca bilirkişi ile sanığın bu deyimlere farklı manâlar izafe ettiklerini kabul etmek gerekir. Farklı manâlar verilerek varılacak sonucun da farklı olacağı tabiîdir. Şu halde sanığın sosyalizmin Türkiye'de gerçekleşmesini ikinci millî kurtuluş*

mücadelesi olarak tavsifi (vasıflandırması) *bunun da aynı vasıtalarla yapılacağını bildirmesi manâsına gelmez, izah edilen bu duruma göre sanığın dava konusu konuşması ile komünizm propagandası yaptığı sabit olmadığından beraatına karar verilmesi talep olunur".*

Ve karar

Duruşma tutanağından aynen:

"Müdafiler iddia makamının talebine iştirak ettiler.
Son söz verilen sanık beraatını istedi.
Tetkik edilecek başka cihet yok. Duruşmanın bittiği bildirilerek sanığın beraatına dair oybirliği ile verilen ekli karar alenen tefhim olundu. 13.6.1969 (imzalar)"

Son söz

Konuyu kapatmadan bir iki noktayı eklemek istiyorum: Elimdeki dosya maalesef Mahkeme Başkanının ve duruşmalarda ardı ardına yer alan diğer yargıç ve savcıların adlarının sağlıklı bir biçimde yansıtılmasına elvermediğinden onları yazamadım. Önce, bu eksikliğin özel bir nedenle ilgisi olmadığını, nesnel durumdan kaynaklandığını belirtmek isterim. Diğer eklere gelince:

Benim izlenimim Başkan'la Savcı'nın duruşma öncesinde beraat konusunda anlaşmış olduklarıdır. Savcının, «Ord. Prof.»un, raporunu reddetmeden, hattâ tartışmadan, beraatı sağlamak için ne kadar uğraştığı, adeta kelime oyunlarına baş vurduğu ortada. Okumasını bitirdiğinde hemen ayağa kalkıp, yalnızca ekonomik değil, siyasî, hattâ askerî anlamda da konuşmuş olduğumu, buna karşılık konuşmamın 142 ile gene de ilgisinin bulunmadığını söylememek için kendimi zor tutmuştum. Ama doğrusu, her iki taraf da ellerinden geleni yapmaya çalışmış, kuyuya atılan taşı, şöyje veya böyle gene de çıkarmışlardı işte.

Taşı atan için ise biraz daha sözüm olacak. Sayın bilirkişi, bildiğim kadarıyla bu konuda görüşlerine en çok başvurulan kişiydi ve gene bildiğim kadarıyla, kendisine gelen hemen hemen her vakada imzaladığı bilirkişi raporu, benimkinde olduğu gibi 142'nin uygulanmasını gerektirecek suçlamayı ihtiva ederdi.

Şimdi aktaracaklarım, doğrudan tanıklık olmayıp tanıktan naklen olduğu için bu çekince ile yazılmaktadır. Sayın bilirkişi kendisine gönderilen dosyalan etrafındakilere dağıtmakta, dağıtma sırasında da hazırlanacak raporun iddiayı destekleyici olmasını hatırlatmakta, sonra da altlarını imzalamakta imiş. Doğrusu bu nakli kabulde çok zorlanmıştım, hâlâ da zorlanmak isterim. Ancak imlâsına vanncaya kadar kelime kelime aynen aldığım, benim olayımdaki raporda, sadece bu raporda dahi imlâ bozukluğu ve cümle düşüklüklerinden başlayıp çok basit bir ilkenin, metinde tırnak içine alınarak nakledilen bölümün aslına kesinlikle uyma gereğinin bile göz ardı edildiği, suç atfeden görüşünün ise müdafilerimin vukufla madde madde gösterdikleri üzere, bırakınız hukuk bilimini, klâsik düz mantıkla dahi ilgisinin bulunmadığı göz önüne alınırsa bir hukuk profesörünün elinden çıkmış olamayacağı sonucuna kolaylıkla vanlabilir.

1940'larda Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu tarafından yayınlanan *"Tercüme"* dergisindeydi galiba, Jean-Paul Sartre'ın, bu varoluşçu Fransız filozofunun anlattığı bir olayı okumuştum. Hatırımda kaldığı kadanyla şöyle. İkinci Dünya Savaşı sıralan, Fransa'nın büyük bölümü Nazi Almanyasının işgali altında. Bir gün 18'ine henüz ermiş bir genç ona başvurur. Kendisi Fransız Direniş Hareketi'ne katılmak istiyormuş; ancak bu durumda annesi bütünüyle yalnız kalacağından katılmasına karşı çıkıyormuş. Genç çocuk, filozofun fikrini öğrenmek ve ona göre hareket etmek istediğini söyler. Filozofun yanıtı açıktır: Sen benim yerime bir kilise papazına da baş vurabilirdin. Aslında başvurunla zaten seçimini yapmışsın. Benim buna ekleyeceğim bir şey yok.

J.P.Sartre bundan felsefî diyebileceğim kimi neticeler çıkarmaktaydı ama benim bu olayla birlikte hatırlayıp aktarmak istediğim, basit bir seçim. O zamanlarda bir emniyet yetkilisi, bir savcı veya mahkeme heyeti, önüne gelmiş bir olayı bilirkişi incelemesine gönderirken, aslında yukandaki örnekteki gibi bir seçim yapmakta, kendi ideolojisi, düşünce doğrultusu ön plânda olmak ve ona uygun bir netice almak üzere olayı, filân değil de falan bilirkişiye göndermekteydi. Çünkü rapor, arzu edilen karara çok önemli bir ek dayanak sağlayabilecektir.

Diğer yandan, bilirkişi çalışmasının da, hele oldukça fazla vaka geldiği zaman sağladığı ek ödeneklerle maaşa önemli bir katkısı bulunduğunu gözden uzak tutmayalım.

Bu durumda, nasıl bir rapor vereceği önceden tahmin edilebilen bi-ırkişinin de beklenen doğrultuda bir raporla beklentileri boşa çıkarma-ıası oldukça doğal görünmektedir.

Devletin diyelim, buna bağlı olarak iddiacıların da büyük çoğunluk-a, 141, 142 zanlılarına bakışı malûm olduğundan bilirkişimizin birbiri rdına aleyhte raporlar vermesi hemen hemen kaçınılmaz olacaktır.

Yürütülen bu muhakemeye, hukuk camiasının bir kesiminden retle-i, karşı çıkışları, bağırıp çağırmaları, belki çok daha ileri gidişleri de luyar gibiyim. Ama görünüşteki bütün bu retlere karşın bu muhakeme-ıin, o dönemin önemli bir gerçeğini yansıttığını hiç değilse içinden ka-ıul edenlerin retçilerden çok daha fazla olduklarını düşünmeye devam deceğim.

997 Şubat, Derneğimizin 50. yıldönümü yemekli toplantısından görüntüler, oldan sağa: Müşfik Erem, Solmaz Berktay, Yıldız Sargın, Yılmaz Gülen Atilla), Metin Özek

«12 Mart» sıkıyönetiminin ilk dosyası Aydınlar Davası

Hemen belirteyim: Şimdi sözünü edeceğim davaya **"Aydınlar Davası"** adı basın tarafından takılmıştır. Oysa, sıkıyönetim yetkilileri için bu dava **«Türkiye Komünist Partisi»** davasıydı. Ancak buna kimseyi inandıramamışlar, zorunlu olarak başka adlarla anılmaya başlanmış, bunlar içinde de en çok tutanı "Aydınlar Davası" adı olmuştur. Sıkıyönetim Mahkemesinde de dava, ilk sanığa atfen **"Şadi Alkılıç ve arkadaşları"** olarak adlandırılmaktaydı. Aydınlar davası denmesinin nedeni ise, dava sanıklarının parti, fraksiyon vb. ile görüş, davranış olarak solun değişik katmanlarında bulunmalarına karşın hepsinin ortak niteliğinin «solda yer almış aydın» olmalarıydı.

Yalnızca bu ad konusu dahi MİT tarafından kotarıldığı bilinen bu davanın asgarî bir ciddiyetten uzak niteliğini göstermeye yeter sanırım. Bunları dava boyunca bir bir göreceğiz.

Benim hikâyem

N. Erim: Türkiye bu lüksü kaldıramaz

Partim, Türkiye İşçi Partisi'nin 1970 Cumhuriyet Bayramı'nda yapılan dördüncü Büyük Kongresinde Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmekle birlikte daha fazla Ankara'da kalmama maddeten ve manen imkân kalmadığını görerek Kongre sonrası ilk GYK toplantısında, ciddî ısrarlara karşın Merkez Yürütme Kurulu üyeliğine aday olmamıştım. Evimi de İstanbul'a nakletmiş, hekim olarak çalışabilmek için iş peşine düşmüş bulunuyordum. Bir parti üyesi, bir partili olarak üyelik görevlerimin dışında artık yalnızca üç ayda bir yapılan GYK toplantılarına katılmaktaydım.

1970 bitti; 71 'de 12 Mart dönemi geldi. 12 Martla ilgili olarak öncesinde ve sonrasında, partim gerekli çalışmaları ve çıkışları yaptı.

Bunları daha önce yazmıştım, yeniden üzerinde durmayacağım. Burada söz açmak istediğim, 8-9 Mayıs 1971 Cumartesi-Pazar günleri Ankara'da yapılan GYK toplantısı.

Toplantıdan bir hafta önce 12 Martçıların Başbakanı Nihat Erim, Anayasa'nın birçok Avrupa ülkesinin anayasasından daha liberal olduğunu ileri sürmüş ve *"Türkiye bu lüksü kaldıramaz"* diye buyurmuştu.

GYK toplantısında MYK'nın raporunu, özellikle bu sözleri, sözlerin gerisindekileri vb konuştuk, tartıştık. Politik durumu ve yapılan çalışmaları değerlendirdik. Neticede GYK görüşmelerinde ortaya çıkan değerlendirmelerin ışığında bir bildiri yayınlanması kararlaştırıldı. Bunun için Şaban Yıldız, Şinasi Yeldan ve benden oluşan bir komisyon seçildi. Komisyonun raportörü ben olmuştum. Komisyonda bildirinin yazım tartışmaları Pazartesi boyunca sürdü. Akşam olduğunda, Komisyon üyelerinin raportör olarak bana verdikleri yetki ile son yazım işini kişisel olarak yapmak zorunda kaldım. Bu durumda bildiri ancak ertesi gün, Salı sabahı G. Merkez tarafından basma iletilebilecekti.

Birkaç gün sonra, Emniyette geçirdiğim günlerdeki düşüncelerimin daha iyi anlaşılabilmesi için bu bildiriyi aşağıya alacağım:

GYK Bildirisi

"Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu 12 Mart'tan bu yana hızla gelişen olaylar dizisi içinde Parti yetkili organ ve mercilerinin bildiri ve demeçleri ile yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan Parti görüş ve tutumu ile tam uygunluk halinde olduğunu belirtir ve seçtiği kurul ve mercilere güvenini teyit eder.

Anayasayı değiştirme teşebbüsleri ve bu teşebbüslerin doğrultusu konusu, içinde bulunduğumuz dönemin şüphesiz en önemli politik sorunudur. Bu konuda basına akseden haberleri, halen TBMM'de görüşülmekte olan Sıkıyönetim Kanunu tasarısını ve özellikle Başbakan Erim in 1 Mayıs'ta yabancı gazetecilerle düzenlediği bir basın toplantısında yer alan «Türkiye Anayasası birçok Avrupa ülkesinin anayasalarından daha liberal bir anayasadır. Türkiye böyle bir lüksü kaldıramaz» şeklindeki sözlerini birlikte inceleyen ve öteden beri egemen sınıfların 27 Mayıs Anayasasından son derece tedirgin olduğu gerçeğini ve ilk fırsatta bundan geriye dönme isteklerini bilen Türkiye işçi Partisi Genel Yönetim Kurulu:

Yapılması istenen değişikliklerin, neticede 1961 Anayasasında yer alan temel hak ve özgürlükleri özünden yok edeceğini, Anayasamızı temel ilke ve felsefesinden tamamen uzaklaştıracağını ve kısaca ifade etmek gerekirse, 1961 Anayasasını yürürlükten kaldırarak ondan çok geride baskıcı bir düzen getirmeyi hedef aldığını tespit eder.

Türkiye İşçi Partisi Genel Yönetim Kurulu, bu objektif gerçeklerin tam bilincinde olarak şimdiye kadar kıskançlıkla savunduğu ve tozlu metinler halinde kalmaması, hayata geçirilmesi için elindeki bütün olanaklarla mücadelesini yaptığı 27 Mayıs Anayasası ve onun sağladığı demokratik ortamı partimizin sonuna kadar savunmaya ve genişletmeye olan karar ve azmini teyit eder. Ve,

Başta bütün işçi ve emekçi sınıflar olmak üzere, bütün demokratik anayasacı güçleri, bütün anayasal kuruluşları, bağımsız ve özerk üniversite ve TRT'yi, hür basını, sendikalar ve bütün demokratik kuruluşları, Anayasa'nın hazırlanmasında emeği geçmiş herkesi ve nihayet başlangıç kısmında Anayasanın kendi tarafından «uyanık bekçi»liklerine emanet edildiği bütün vatandaşları, gene Anayasa'nın kendilerine tanıdığı demokratik haklarını kullanarak Anayasamızı bütün güçleriyle sonuna kadar savunmaya çağırır". (TİP'li Yıllar sf. 1058-1059)

Görüldüğü üzere bildiri, Anayasa değişikliği konusunu işlerken işçi ve emekçi sınıf ile bütün demokratik kuruluş ve kişileri 12 Mart yönetimine karşı çıkmaya çağırmaktaydı ve sıkıyönetimle yönetildiğimiz de hatırlanırsa, sert ve ağır bir dilde kaleme alınmıştı.

Gözaltı ve tutuklanma

Birinci Şube'de gözaltı günleri

O akşam, yani 10 Mayıs 1971 Pazartesi gecesi İstanbul'a dönmek üzere otobüse bindim. Otobüs kalkmadan önce, pek emin değildim ama birileri beni göstermiş, sonra da otobüsten inmiş gibi gelmişti bana. Salı sabahı eve döndüm. Ve de Salıyı Çarşambaya bağlayan gece yarısına doğru bir binbaşı ile bir komiser ve 2 veya 3 polisten oluşan bir ekiple evimiz basıldı. Komiser ve polis diyorum ama, binbaşı dışındakiler

sivildi, konuşma ve davranışlarından birinin diğerlerinin âmiri olduğu belli oluyordu. Evde bizim işgal ettiğimiz iki odayı baştan sona aradılar.

Polisler durmadan kitap buluyorlar, âmirlerinin ise onları incelerken adeta canı sıkılıyordu, nihayet patladı. Bize bu konuda bir bilgi vermediler, hangi kitaplar toplatılacak, hangisi hakkında karar var, bilmiyoruz ki, diye dert yandı. El yazması hiçbir şeyin bulunamamış olmasına da şaşırdı, ben de yazdığım yazıların müsveddelerini temize çeker çekmez atarım, dedim. Hiç mektup yazmaz mısınız, sorusuna da özel olarak mektup yazmaktan hoşlanmadığımı, ancak bana yazılmış bir mektubu da yanıtsız bırakmadığımı belirttim.

Doğrusu sözlerinden pek bir şey anlamamıştım. Toplam olarak 150 civarında kitap aldılar. Komiser, sizde de hep sol kitaplar varmış, dedi. Ben de, öyle olmasının tabiî olduğunu, ancak aranırsa başka yayınlar da bulunabileceğini söyledim. Kitapları götürmelerinden önce hepsinin tek tek listesini çıkarıp iki nüsha halinde karşılıklı imzalarla sağlama bağladım.

Binbaşı da benim nüfus kâğıdı vb.nin bulunduğu çekmecemde yedek subaylığım sırasında alaydan bana verilen çift aylı iki resmî belgeyi bularak el koymuştu. Bu belgeler, yasanın değiştiğinin farkında olmayan MİT'in, elinde bulunan, hakkımdaki 3 yıl 9 aylık ilk karara dayanarak Bakanlar Kurulu'na aldırdığı *«bulunduğu yerde er olarak istihdamına»* dair kararın suretini istememe üzerine alayımızın komutanı albayın verdiği asıllarıydı. (Daha soma bu karara itirazım üzerine, eski kararnameyi iptal etmek zorunda kalmışlardı).

Neticede beni de bir iki şey sormak için Birinci Şubede beklediklerini, birlikte gideceğimizi söylediler. Eşimle birlikte küçük bir çantaya mendil çorap, don gömlek ve diş fırçası, tıraş makinesi gibi Şeyleri koymaya girişince "bu konuda tecrübeli olmalısınız" dediler. Ben de gülümsedim. Yola çıktık, Birinci Şube'de bir odaya koydular, çantamı da aldılar. Oda, duvarlarındaki raflar sarı dosyalarla dolu bir yerdi, meğer arşiv bürosuymuş ve onun amîri benden sorumlu olacakmış. Bir de muhafız polis vardı hesapta, ama onlar durmadan değişiyordu. Sıkıyönetimin ilk icraat günleri, Birinci Şube'nin işi çok, orta Anadolu illerinden takviye getirmişler, gene de yetmiyor, diye söyleniyorlardı.

İlk gece böyle geçti, ikinci ve üçüncü gün ve gece de böyle. Oturduğum sandalyede ellerimi masaya dayayıp başımı koyarak uyuyabilmem mümkündü. Bir keresinde benim gece muhafızım olacak polis vakit geçirmek için kibrit kutusundaki kibritleri masaya dökerek diğerlerini kıpırdatmadan ne kadar kibrit kaldırabileceğimizi oynamak istedi. Arka arkaya ikisinde de yenildim. Vazgeçti, onun da uykusu gelmişti; o, masanın bir tarafında, ben karşı tarafında, birlikte uyuduk.

Ertesi akşam ise çok genç, olsun olsun 20'li yaşlarda bir çocuk verilmişti muhafız olarak bana. O hiç konuşmak istemiyordu. Emirlere kesinlikle saygılıydı henüz. Zavallının gözleri kan çanağı gibi, kim bilir ne kadar yorgun ve uykusuz kalmış. Bir ara kalktı, ağabey dediği birisinden, sen bulursun nasıl olsa, diye bir şey istedi. Meğer istediği en fazla 50, 60 sayfalık bir kitapmış. Bayağı meraklanmıştım; ama kitabın kapağını göstermedi, kıvırıp okumaya başladı. Okurken kimi sayfalarını sol elinin parmaklarıyla işaretliyordu. Beşinci parmağını da kullandığında neyse ki, bir başka parmağa ihtiyacı kalmamış, kitap bitmişti. Bu kez işaretlediği yerleri yeniden gözden geçirdi. Soma da, ben hemen geleceğim, diyerek kalktı gitti. Bir süre sonra döndüğünde gözleri daha da kan çanağı, kendi de daha yorgun görünüyordu. Güya beni bekleyecek, masaya yaslandı horul horul uyumaya başladı. Bir süre soma da ben.

Sabahleyin uyandığımda o hâlâ uyumaktaydı. Tuvalete gitmek için onu uyandırmaya kıyamadım. Uyanmasını beklemeye başladım; ama hata etmişim. Birden kapı açıldı. Eski DP Gençlik Kolları Başkanı, şimdi İstanbul Birinci Şube Müdürü Ilgız Aykutlu, etrafında maiyetiyle içeriye daldı. Başıyla onu işaret ederek bana sordu, suçu ne?

Ne diyebilirdim? Neyse ki, etrafından birileri onun memur, benim sanık olduğumu işaret ettiler. Bu arada ister istemez uyanmış olan o genci de götürüp yerine bir başkasını koydular.

Dikkatimi çeken diğer bir nokta da şu olmuştu: Sabahlan o gün için yiyecek olarak ne istenecekse, dolaşan bir memura yazdırılıp parası veriliyordu. Bisküvi, simit, sandviç, ayran gibi şeyler işte. Yazdırırken, daha önce yazdırmış olanların adları da görülüyordu, hattâ biri, sen kendin yaz istersen, deyip listeyi bana uzattı. Tanımadığım kişilerle birlikte Çetin Özek, Şadı Alkılıç gibi adları da gördüm ama doğrusu hiç üstüme alınmadım. Aslında kolay kolay o isimleri de göstermemeleri gerekirdi ya, biraz gevşek davranıyorlar hükmüne varmıştım.

Kanımca yukarıda aynen aldığım bildiri dolayısıyla bir soruşturma başlatılmış olmalıydı. Bildiri Salı günü basına iletilmişti, akşamında da beni aldılar, diye düşünüyordum. Öyleyse Yıldız, Yeldan gibi arkadaşlarımın isimlerini görmeliydim o listelerde. Halbuki yoktular. Parti için daha genel bir soruşturmaya gidilmişse o zaman da gene partili isimlerle karşılaşmam gerekiyordu. Onlar da yoktu. Arada bir polis veya amirlerinden biri, sırasına getirip bana da hakkımdaki iddiayı soruyor, benim yanıtım da her seferinde TİP'in eski genel sekreteri olduğumu belirtmekten öteye geçmiyordu.

Yan yana getirilmeler ve çıkardığım sonuç

İkinci veya üçüncü gündü. Benim bulunduğum arşiv odasına bir genci daha getirdiler. İnsan azlığından dolayı kısa bir süre için de olsa, bizim âmirin benimle birlikte onunla da ilgilenmesini istediler. Amir kabul etti. Getirilen gençle konuşmaya başladı. Kimi müzisyenlerin hâlâ orada olup olmadığını sordu. Genç cevap verdi. Derken konu gene hangi suçla gözaltına alındın, sorusuna geldi. Genç heyecanlı, aynı zamanda biraz ürkek ve üzgün, "benim suç nedenini anladım. Sabahleyin gazetede gördüm, «cemiyet»ten göz altına alınmışım" dedi. Ben ise, siz hiç değilse nedenini öğrenmişsiniz, ben hâlâ onu bile bilmiyorum, dedim.

Biraz soma bir telefon geldi. Amir, hemen döneceğim, diyerek çıktı. O gençle yan yana kaldık. Gencin mendili devamlı burnunda. Üşütmüş, nezle olmuş olmalı. Yan yana hiçbir şey konuşmadan oturmak hoş bir şey değil. Ben hekimliğimi konuşturma kararını vererek rahatsızlığıyla ilgili birkaç şey sordum. Böylece hiç değilse karşılıklı bir iki cümle teati ettik. Sonra birden hışımla içeri giren birisi, sizi nasıl olup da burada kimse olmadan böyle yalnız bırakmışlar, derken paldır küldür yanımdaki genci alıp götürdüler. O kadar acele etmişlerdi ki, gencin paltosu askıda takılı kalmış. Paltoyu sonradan gelip aldılar.

Bu olaydan bir gün sonraydı. Sabahleyin Anayasaya göre ancak bir gün gözaltı olabileceğine göre beni böyle ilânihaye (sonsuza dek) tutamayacaklarını, bir dilekçe yazacağımı, bunun için de kalem kâğıt gerektiğini, diğer yandan sakalımın uzadığını, tıraş olmak istediğimi, her iki gereksinimim için de çantamı bana getirmelerini istedim. Hık mık ettiler, sonunda razı oldular. Ancak çantanın nerede olduğunu

bilmiyorlarmış. Şubeden içeri girerken sağdaki ilk odaya bıraktırdıklarını söyledim. Bu kez orada birtakım çantalar var, ama hangisinin seninki olduğunu bilmiyoruz, git kendin bul, dediler. Odanın kapısından içeri soktular. Oda bayağı karanlıktı. Gözüm alışınca etraftaki eşya ve çantalara bakmaya başladım.

Tam bu sırada kapı açıldı. Şadi Alkılıç içeri girdi. Beni görünce de gülümseyerek yanıma yaklaşmak istedi. Sima olarak ikimiz de birbirimizi tanımıştık, ama o güne kadar karşı karşıya gelip tanışmamışız, karşılıklı bir çift lâf etmemişiz. Şimdi, burada mı tanışacağız?

Eskilerin sözüdür. Birinci Şube tanışma için uygun bir yer olamazdı. Bunu düşünerek onu tanıdığımı belli etmedim, oralı olmadan araştırmama devam ettim. O da yanıma gelmekten vazgeçti. Birkaç dakika sonra da bu kez beni paldır küldür dışarı çıkardılar. Çantamı da bulamamıştım. Israrlarıma karşın kalem kâğıt da vermediler; biz, isteğini Müdürlüğe şifahen aktarırız, dediler.

Tabiî tıraş da olamadım. Bunun özellikle istenmediğini biliyordum. Tuvaletin aynasında kendini saç sakal birbirine karışmış olarak görmenin, sinir ve ona dayalı olarak moral bozucu olmasından yararlanmak istediklerini bir yerlerde okumuş veya birilerinden dinlemiştim herhalde.

O gün isteklerimi üst üste, her fırsatta tekrarladım. Fakat bir şey değişmedi. Gün geçti, gece de geçti. Nihayet sabahleyin beni sorguya çağırdılar.

Meğer o güne kadar benim de dahil olduğum davadan başkaları sorguya çekilmiş, en sona beni bırakmışlar. Sonradan öğrendim. Gene sonradan benim yanıma getirdikleri gencin de aynı davanın sanığı olduğunu, Alkıhç'la onun birbirlerini tanıdıklarını ve benimle olduğu gibi yan yana getirildiklerini de öğrendim. O, yeterli insanımız yok numaraları, bundan dolayı imiş gibi bizi yan yana güya boş bırakmalar, hattâ belki ilk günlerdeki yiyecek aldırmak isteyenlerin listesinin verilmesi de bunun içinmiş. Benim onları tanıyıp tanımadığımı, tanıyorsam, hazır yalnız bulmuşken şu veya bu biçimde konuşmalarımızla onlara çok yararlı ipuçları verebileceğimizi düşündükleri için.

Genç'le Alkılıç aynı şekilde yan yana getirilmişler ve birbirlerini tanımadıklarını söylemeye karar vermişler. Ancak sonra genç, ifade verirken tanıdığını söylemiş, Alkılıç ise tanımamakta direnmiş. İçerde

konuşulduğunda, benim ifademdeki tek yanlışlık odur, o da senin yüzünden diyerek, genç kardeşine yan tatlı yarı acı serzenişte bulunurdu. Ben de daha önceki dönemlere ilişkin kadınlar koğuşu, erkekler koğuşu arasındaki mektuplaşmalar meselesini hatırlayarak acı acı gülümsüyordum. Üstelik para kazanarak, çünkü para yüzünden bunu yaptığını belirterek yapılan postacılıklar... Ne demeli bilmem ki.

Bundan ve benzerlerinden çıkardığım önemli sonuç şudur: Karşındakini en az, tekrar edeyim en az kendin kadar akıllı, bilgili ve üstelik bu konularda eğitim görmüş biri olarak kabul edip ona göre davranmazsan çekeceğin var demektir. Bu çıkarımdan, sonraki Parti yaşamım boyunca çok yararlandım.

İfadeye kısmen yansıyan ön sorgu

Nihayet sorguya alındığımı söylemiştim. Oldukça büyük bir odaya alındım. Odanın, karşıma gelen, pencerelerin de olduğu duvarı solumdan sağıma bütünüyle tezgâh gibi masalarla kaplıydı. Artlarında da birileri. Tam karşıma gelen bölmede kendisine «albayım» diye hitap edilen bir sivil, onun yanında da, önünde daktilo ile bir başka sivil, o da komiser diye anılıyor, onlann sağ ve sollarında ise alçak sesle konuşan kişiler ve devamlı not alıp birbirlerine ve sonuçta albay denilen kimseye iletilen notlar. Ben de odanın girişinde bir sandalyede.

Yok mu ya, hepsinin gözü üstümde olacak ve de, uzaktan ve yukarıdan bakılacak. Kimilerini belki etkiliyor olabilir, oysa nedenini bilince istenen ve beklenenin tam tersi bir sonuçla gülünç bile görünebilir.

Ama bir hareket daha oldu ki, nerdeyse inanacaktım. Biraz vaktin geçmesi ve aklımı toplamam gerekti. Ne mi olmuştu? Birkaç dakika geçmemişti ki, albay denilen adam, benim oturduğum sandalyenin rahatsız olduğunu, altındaki koltuğu, yanındakilerin ve benim de karşı çıkmama karşın, bana verdi, kendisi sandalyemi aldı. Sonra polisler ona da bir koltuk getirdiler. Başlangıçta gerçekten, bunun bir iyi niyet eseri olabileceğini ciddî olarak düşünmüştüm; ama bu çok kısa sürdü. İstediği takdirde dışardan koltuk gelebilecekti, kendi koltuğunu vermek de ne oluyordu? Bu, olsa olsa, iyi niyet gösterisiyle ona, sözlerine, davranışlarına daha başka bir açıdan bakmamı sağlamak numarasıydı. Kafamda meseleyi hallettim ve rahatladım.

Sorular önce kimliğimle, kardeşlerimle ilişkiliydi. Daha soma okuduğum okullar, bende iz bırakan öğretmenlerim vb. Okuduğum okulların adlarından sonra sıra öğretmenlere gelince hepsinin şu veya bu şekilde eğitimime yardımcı olduğunu, ama adlarını hatırlayamadığımı söylemekle yetinmiştim. Arkasından Parti'yi, Parti'deki görevlerimi sordular. Söyledim.

Sordular, diyorum ya, aslında sorular yalnızca albaydan geliyordu, daktilo başındaki de ona kafa sallıyor, bazen bir iki kelime ekliyordu. Diğerleri ise söylediğim gibi not trafiği içindeydi, birkaç kere de dışarıya gidilip bir iki şeye bakılmış veya bir kâğıt parçası getirilmişti.

Bunların hepsinin doğrudan doğruya benimle ilgili olup olmadığını elbette bilemem. Başlangıçta, herhalde benim dışımda da işleri olacaktır, onları hallediyorlar diye düşünmüştüm. Giderek vardığım kanı ise onların da en azından büyük çoğunluğunun benimle ilgili olduğu veya o zehabı vererek benim, herkesten gizlediğim kimi yanlarım, düşünce ve çalışmalarım... her neyse onların bunu öğrendiği, bildiği, ellerinde belgesi bulunduğu izlenimini edinmemi ve bu durumda inkâr faydasız havalarına kapılmamı istedikleridir. Bir kâğıdı gördüğünde albayın gözü parlayarak işte tam bu... gibi sözler sarf etmesini, sonra da kaç kere söyledim, bizi rahatsız etmeyin diye, yan çıkışır havada söylediklerini birleştirdiğimde, daha sonraları o sahneleri kafamda yeniden yeniden gözden geçirdiğimde vardığım kanı bu olmuştur.

Bir ara kendini bana benzeterek biz birbirimize çok benziyoruz, dedi. Ne düşündüğünü, nereye varmak istediğini düşünmeden hemen cevabı yapıştırmıştım: Evet, ikimizin de kafası kel, ikimiz de dazlağız. Böyle bir yanıt beklemiyordu herhalde, sinirlendi. Ama kendini çabuk toparladı. Gülümsemeye çalıştı. Yanındaki kem küm bir şeyler söylüyordu, onu susturdu, doğru söylüyor, dedi.

İlk soru muydu, yoksa punduna getirilip arada mı sorulmuştu, hatırlamıyorum; ama «baş çelişki» sorusunu gayet iyi hatırlıyorum. Ben, bilmiyorum, diyerek kapatmak.istedim. Nasıl olur, sizin bilmemeniz olacak iş mi, diye ısrar etti o dazlak. Ben de bilmemekte direndim; bilmek zorunda olmadığımı ifade ettim. Sonunda baklayı ağzından çıkardı. Gencinden yaşlısına kime sormuşlarsa bu konuyu kendi görüşüne göre bülbül gibi anlattığını, böylece de hangi stratejiye ve dolayısıyla

hangi fraksiyona bağlı olduğunu kolayca öğrendiklerini, beni ise şimdi nereye sokacaklarını bilemediklerini söyledi.

Bir yandan da gülerek, bunları bize sizler öğrettiniz, şimdi bilmiyorum deyip işin içinden çıkamazsınız, diyordu. Ben de güldüm, beni Türkiye İşçi Partisi'ne sokabilirsiniz, dedim. Bunun sosyalist olmak anlamına geldiğini de eklemiştim galiba.

Bunun üzerine sosyalizmi tarif etmemi istedi. Partimin İkinci Büyük Kongre kararlarında bu tarif yapılmıştır, ben de parti üyesi olarak o tarifi aynen kabul ediyorum, dedim. Gene de yazdırmamı söyledi, ben de iyi bir üye olarak aynı tarifte ısrar ediyorum, ancak tümüyle aklımda değil, bir yanlış yapmaktan korkarım, sizde olması gerek, getirin kararları aynen kopya edelim, dedim. Vazgeçti.

Sosyalizme varma stratejilerini veya buna benzer bir soruyu sorunca benim Parti belgeleri dışında bir strateji anlayışım olmadığını söyledim. Bunları anlat deyince de parti belgeleri elinizdedir, diye cevap verdim. Beni, millî demokratik devrim, sosyalist devrim, kesintisiz devrim vb. stratejilerine çekmeye çok çalıştı ama her seferinde reddettim.

Bir de soruların, önce soru olarak yazılmasını, sonra da yanıtımın kelime kelime aynen geçmesini istediğimi, böyle yapılmazsa imza etmeyeceğimi belirttim. Bundan sonra kimi soruları soru olarak yazdırmaya başladı. Ancak yanıtlar gene tam olarak benim söylediğim gibi değildi.

Daha başlangıçta bana, kıran kırana mücadele oldu, neticede biz kazandık. Burada kazanmış olarak bulunuyorum, demişti. Önce bir anlam verememiş, neden sonra 9 Mart ile 12 Mart arasını, o sırada askerler arasındaki iç çekişme ve mücadeleyi söylemek istediğini anlamıştım.

Parti ile ilgili sorular sorarken sözü devrimin gerekli kıldığı şiddet, zor ve neticede silâh konusuna getirdiğinde, ben de bizim silâhlı mücadele ile hiçbir ilişkimiz olmadığını, bunu kendilerinin de bildiğini belirttim. Bunun üzerine İzmir'de Hisar camiindeki bombalama hadisesini hatırlatmaya kalkıştı. Benim cevabım ise çok açık ve kesin oldu. Bu olayı konuşup, kurcalamaya kalkmasak sizin için çok daha iyi olur. Çünkü bizim değil, sizin işinizdir. 6 Eylül'de ne olmuştu, bombayı patlatan sonra da el altından Türkiye'ye kaçırılan adamınız şimdi Türkiye'de Emniyet'te çalışmakta.

Bir an şaşalama ve kesin sessizlik. Komiserin kıpkırmızı kesilmiş yüzü hâlâ gözlerimin önünde. Albay dedikleri de donup kalmıştı. Gene kendini ilk toparlayan o oldu. O, dedi, Yunan mahkemesinin bir uydurmasıdır. Uydurma olsa 27 Mayıs'ta niye söz konusu olsun ki, dedim. Lâfı değiştirdi. Ama bu sözlerimle nasıl baltayı taşa vurduğumu daha sonra öğrendim. Sözünü ettiğim kişiyi, ben Emniyette bir polis, komiser filân zannediyordum, meğer hepsinin âmiri durumunda Emniyet Genel Müdürlüğü Birinci Şubede görevliymiş o sırada.

Lâfı değiştirirken her ikimizin de kimi konuları aynı düşündüğümüzü belirtmek istediğini söylemiş, Kemalizm'den dem vurmuştu. Bunun üzerine, ben Kemalist değil sosyalistim; ancak Atatürk'ün, örneğin "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" gibi özdeyişlerine yürekten katılırım, deyip Atatürk zamanında SSCB ile daha kuruluş sırasında anlaşma, arkasından Balkan paktı, Sadabat paktı gibi paktlarla komşularımızla nasıl iyi geçindiğimizi belirtmiştim. Şimdi de millî müdafaa günlerine geri dönerek NATO'dan ayrılmak isteğimizi söyleyince, yani dedi, Amerika'nın kucağından inip Rusya'nın kucağına mı oturalım?

İşte o anda sesimin birden sertleşip, mutlaka bir kucağa oturmak mı gerek, başka türlüsünü düşünemez misiniz, siz kucak meraklısı olabilirsiniz, ama herkes sizin gibi düşünmek zorunda değildir, dediğimi hatırlıyorum. Ve eklemiştim. Siz üstelik Atatürkçüyüm, Kemalistim diyorsunuz. Bakınız Mustafa Kemal ne demişti; «İstiklâl-i tam yani tam bağımsızlık»

Burada da lâfı geçiştirmek zorunda kaldı. Daha sonra, Parti tüzüğünü iyice inceledikten ve altı çizili yeri buluyor göründükten sonra sordu. "Emeğe göre gelir" ne demektir, anlatır mısınız? Benim yanıtım da, emeğe göre gelir'in anlamı, emeğe göre gelirdir, demek oldu. Çok basit, iki anlama gelen kelimesi bulunmayan üç kelime. Bunun yanıtı da aynı üç kelimedir.

Bundan sonra da, daha o zaman yazıp söylemişler canım, diyerek tüzükten naklen "insanın insanı sömürmesine son verileceği" ibaresini okudu ve gene sosyalizm tarifine geçmek istedi. Üst üste sorular sordu. Neticede tutanakta sosyalizmin tarifi olarak geçen bir ucube yazıldı. Buradaki cümleler üç ayrı sorunun yanıtlarıydı ve bu yanıtlar albay tarafından eğilip bükülerek birleştirilmiş ve o hale getirilmişti. Herhangi

bir suç unsuru taşımamakla birlikte gülünç diyebileceğim, anlamsız bir cümleler topluluğuydu; üstelik ben Türkiye İşçi Partisi gibi sosyalist bir partinin genel sekreterliğini yapmış biri olarak böyle tarifi nasıl yapabilirdim? Düzeltme isteğime de kesinlikle karşı çıktı.

Ancak Mahkemede, Emniyet ifadem hakkında soru sorulduğunda, ifadenin bana ait olduğunu, fakat bütün gayretime karşın, herhangi bir suç unsuru taşımamakla birlikte sosyalizm konusunda bu kadar anlamsız, gülünç bir tarif yapmayacağım için bunu reddettiğimi belirtmiştim. Aklımda yanlış kalmadıysa duruşma yargıcı da sözlerimi aynen tutanağa geçirmişti.

Lenin'in, bilmediğim bir eserinden naklen sorduğu soruya müspet cevap vererek profesyonel kadro gerektiğini kabul edişime ve buna bağlı olarak «akıl için tarik birdir» deyişime de pek şaşırdığını hatırlıyorum. Ama eklediklerimi yazdırmadı. Para alma anlamında asıl profesyonel kadronun sağ partilerde görüldüğünü, onların elbette partilerinden doğrudan bir yardım almadıklarını, ancak bunun için hazırlanmış «arpalıklar» bulunduğunu, KİT'lerin yani Kamu İktisadî Teşekkülleri'nin yönetim kurullarının aydan aya maaş alan parti yöneticileriyle doldurulmuş olduğunu, hattâ o kadar ki, muhalefetteki parti için de birkaç yer özel olarak ayrılmış bulunduğunu söylemiştim.

Bu minval üzere öğleyi bulduk. Sorgu tutanağına olsa olsa iki sayfa yazılmış, belki o bile dolmamıştı. Öğle arası verildi. Bir gün önce Şadi Alkılıç'ın, parasını Emniyet'in ödeyeceğini öğrenince Sirkeci'deki Konyalı lokantasından mükellef bir öğle yemeği ısmarladığını, bana da istediğim takdirde bunu yapabileceklerini söylediler. Kendi paramla alınmış iki peynirli sandviç ve bir ayranla yetineceğimi söyledim. Hatırımda tam kalmamış ama, galiba parasını almamakta direnmişlerdi.

Öğle arası epey sürdü. Bu arada ben de soruların gelişinden, evde mektup arayışlarından vb. nihayet Selma Ashworth'la mektuplaşmamızın bu sorgunun nedeni olabileceğini düşünmeye başlamış ve rahatlamıştım. Yazdığım her mektubu satır satır hatırlamama olanak yoktu doğal olarak, ama istisnasız bütün yazılarım kendi öz süzgecimden geçtiğinden herhangi bir tersliğe neden olamayacaklarına kesinlikle emindim.

Öğle arasında komiserle gayri resmî konuşurken mektuplarla ilgili sorusu üzerine birkaç kere karşılıklı mektuplaştığımızı anlattım. Nitekim sayın albayımızın teşrifiyle sorgunun öğle sonası bölümüne

geçtiğimizde sorular esas olarak bununla ilgili oldu. Ayrıca birtakım isimler de soruldu, o isimlerin de şu veya bu şekilde Ashworth'la ilgili olduğunu, soma içeride öğrendim. Tesadüfe bakın ki, yanıma getirdikleri genç dışında sordukları herkesi tanıyordum, fakat D.Özgüden'in dışında hiçbiri ile tanışık değildim.

Bu arada eşimin gelip beni sorduğunu haber verdiler. Albay denilen kişi, ah, ben de görmek, tanımak istiyordum, getirin, dedi. Karşılaştığımızda, gazeteleri okumuş ve olayımızı benden iyi öğrenmiş olarak Yıldız'ın ilk sözü, nedir bu «mizansen» Allah aşkına, demek oldu.

Hazır gelmişken kitaplarımın iadesini istedim. Asıl sorgunun şimdiden sonraki bölüm olacağını düşündüğünden olacak, kabul etti albay. Yıldız da Alp Selek'le birlikte gelmiş bulunuyormuş. O koca sandığı Alp kavramış ve aşağı indirmiş. Bunun için de Alp'e ayrı bir teşekkür borçluyum. Kitaplarım arasından toplatılmasına karar verilmiş birkaçı dışında diğerlerini böylece geri alabildim. Gerçi toplatılmış olanlar da ben aldığım sırada açık olarak satılmaktaydı. Toplatma kararı özel ev kütüphanelerini kapsamaz, bu nedenle onları da istemek mümkündü. İstedim de. Ancak vermemekte direndiler.

Nihayet akşamüstü sorgu bitti. İş imzaya kalmıştı. Tutanağı dikkatle okudum ve... ve imzalamayı reddettim. Burada yazılanların benim söylediklerim olmadığını belirttim, nasıl olsa teybe de aldırmışsınızdır, oradan alıp yeniden yazın, dedim. Karşılıklı çekişme epey sürdü. Neticede albay kimi düzeltmeler yapmama olanak tanıdı. Böylece, örnekleri olmuş olsa bile pek nadir görülebilen, altta düzeltilmiş ekleriyle birlikte bir sorgu tutanağına sahip oldum. Albayın isteğime kısmen evet demesinin, -gerçekte birçoklarını düzeltmeye yanaşmamıştı- evet demesinin arkasında da bir hinliğin yattığını düzeltme sırasında gördüm. Böylece düzeltmeyi reddettiği bölümler de içinde ifadenin tamamen doğru olduğunu tasdik etmiş olacaktım. Nitekim öyle bir bölüm benim ağzımdan ifadeye eklendi.

Sorgu tutanağını aynen vereceğim ama daha önce benimle Ashworth arasındaki yazışmanın, ifadeden anlaşılmasına pek de olanak bulunmayan nedenlerini ve seyrini kısaca özetlemek ve arkasından da, gerçekten TSK'da görevli bir albay mı, yoksa öyle olduğu söylenen biri mi, her neyse şu albay faslını kapatmak istiyorum:

S. Ashworth ile yazışmam

Londra'da yaşayan ve bir İngiliz'le evli bulunan Selma Ashvvorth ile mektup ilişkim, onun kurucu ve yöneticisi olduğu Kardaş Derneği adına Genel Başkanlığa yazdığı bir mektupla başlamıştı. Adı bana yabancı değildi, daha önceleri Yön dergisinde birkaç yazısını gördüğümü hatırlıyorum. Mektubunda Türkiye İşçi Partisi'nin yayınladığı bir kitapçığı, fiyatını ödeme karşılığında istemekteydi.

Başkanlığa gönderilen mektuplarla G.Sekreter olarak ben meşgul olurdum. Doğrudan G.Başkan'ı ilgilendirmiyorsa gereğini de ben yapar, Parti Genel Merkezi adına mektubu yanıtlardım. Gene öyle oldu. Bir mektupla isteğini karşıladığımızı ilettim, mektubunda tüzüğünü de gönderip tanıtmaya çalıştığı derneği ile ilgili olarak da birkaç teşvik cümlesi ekledim.

Ne kadar geçti hatırlamıyorum. Üçüncü Kongre yapıldı. Kongre ile birlikte G.Sekreterlikten ayrıldım. Önce GYK yd. üyesi, 45 gün somaki Olağanüstü Kongre'de de asil üye olarak İstanbul'a döndüm. Yılbaşından sonra G.Merkez Basın Bürosu'nda çalışmaya başlayan Atillâ Aşut arkadaşım,* benimle ilgili mektup, yılbaşı tebriki vb. hepsini büyük bir zarfa koyup arkamdan İstanbul adresime göndermiş. Bunlar arasında Ashworth'un üç dört ay önce yazılmış bir mektubu da bulunuyordu. İlk mektubunu Parti adına ben yanıtladığım için bu kez G. Skr. olarak doğrudan bana yazmış. Teşekkürden sonra Gn. Bşk. Aybar'ı da, dışarıdaki sol dernek ve teşekküllere konferans vermek üzere, hattâ yol parasının da onlarca karşılanabileceğini belirterek davet etmekteydi. Bunun üzerine, mektubunun bir suretini, gereği için G.Merkez'e gönderirken elimde olmayan bir nedenle geciktiğimden dolayı bir özür mektubu da adı geçene gönderdim. Bu mektuptan sonra karşılıklı birkaç mektup daha yazdık. Bunlardan birinde eşim Yıldız'ı Fakülte'den tanıdığını belirtmişti, ancak yazdıklarından, eşimi Yıldız Sertel'le karıştırdığı anlaşılıyordu. Onu düzeltim. Daha sonra orada kurslara devamı söz konusu oldu. Ancak Yıldız'ın daha pasaportu bile yoktu. Başvurduğunda ne ile karşılaşacağı belli değildi. (Nitekim başvurusu yıllarca reddedildikten sonra ancak 1979 Eylülünde bir pasaport sahibi olabilmiş ve yurt dışına çıkabilmiştir).

Ashvvorth, aynı mektubunda eğer istersem dışarıdan bana kitap

gönderebileceğini de yazmıştı. Kitap değil ama solcusundan sağcısına bulabileceği Avrupa partilerinin tüzüklerini, mümkünse Fransızcalarını göndermesini rica ettiğimi hatırlıyorum. O da, İngiliz Labour Partisi'nin tüzüğü ve eki ile aklımda yanlış kalmadıysa Alman Hristiyan Demokrat Partisi'nin tüzüğünü göndermişti.

Tüzük konusu hep kafamda idi, tartışmaların bir bölümü görüş farkına dayanmakla birlikte kimilerinin de esas itibariyle tüzük konularında karşımıza çıktığını görmüştüm. Zaten muhtelif partilerin statüleri, üye yönetici ilişkileri, bürokraflaşma eğilimleri, iç seçimler vb. gibi konular uzun süredir kafamı kurcalıyordu. Muhtelif eğilimlerin tüzüklere nasıl aksettiğim merak ediyordum. Ve bunların çok daha uzun bir geçmişe sahip olan diğer partilerce nasıl çözüme ulaştırıldığını öğrenmek istiyor, kimsenin de bu konuda fazla bir merakı olmadığını görüyordum. Gönderilen tüzükler arasında Labour Party'nin sendikalarla ilişkisi ve buna bağlı kongre düzeneğinin ilgimi çektiğini hatırlıyorum. Daha soma bir iki mektup daha teati edildi. Ancak benim mektubum mu eline geçmedi, onunki mi benim elime geçmedi, her neyse o sırada 4'üncü Büyük Kongre öncesi çok yoğun parti çalışmaları içinde durmadan seyahatte olduğumdan, üzerinde ayrıca düşünmeye olanak kalmadan, mektuplaşma son buldu. Tüzük konusundaki düşünce ve çalışmalarım ise asıl 1975'te TİP'in ikinci kuruluşunda işime yaramıştır. Anlaşıldığına göre suçlama konusu olan ve dosyadaki fotokopisinden alarak aşağıda örneğini aynen vereceğim mektubum, partilerin tüzüklerini istememden sonraki mektup olmalı. Tüzükleri niye istediğimi biraz daha açıklamışım ve bu konuda yardımının çok makbule geçeceğini söylemişim.

Sayın "Albay" Eyüp Esirkuş?

Ben tutuklanıp Maltepe Askerî Ceza Evi'ne gönderildiğimde İlhan Selçuk birkaç günden beri orada idi. Yazıları dolayısıyla tutuklanmıştı, Çetin Aftan da öyle. Basılmış yazılarla ilgili, yani kanıtı ellerinde olduğundan onlar herhalde Birinci Şube'ye uğramadan doğrudan savcılık kanalıyla ifadeleri alınmış ve yargıca sevk edilip tutuklanmış bulunuyorlardı. Özellikle İlhan, Birinci Şube'yi ve sorguyu merak ediyordu. Ben de olabildiğince geniş olarak Şube'de geçen günleri ve sorguyu aktarmıştım. Tabiî sorgunun merkezinde albay denilen kişi olarak;

onun bana göre nerdeyse hokkabazca diyebileceğim davranışları ve bunun dayandığı psikolojik kimliğiyle birlikte.

Aradan epey geçti. İlhan, soma kitabında ayrıntılı olarak aktardığı üzere Ziverbey'de işkenceli sorgulama günlerini yaşadı. Ondan soma bir gün karşılaştığımızda şunu anlatmıştı:

- Gözlerim bağlı, kimseyi görmüyorum; karşımdakinin sesini de tanımıyorum, ama ben karşımdakini tanıyorum sanki.

Düşündüm, düşündüm, sonunda buldum. Sen bana onu o kadar iyi anlatmıştın ki, ben karşımdaki adamı hiç görmeden tanımıştım. Soma adını ve yerini de öğrendim. Bu kişi, o günlerde MİT İstanbul Başkanı (veya vekili) olan Eyüp Esirkuş'tu.

İlhan'a beni de sormuş, sonra da, o karşıma geldiğinde ilk günlerde idi, elimden kolay kurtuldu, demiş. (O günlerde uzun süreli gözaltı vb. getiren yeni Sıkıyönetim Yasası daha çıkmamıştı).

Sorgu tutanağı

Sorgu tutanağını aynen vermek istiyorum, ama şimdi dosyamdaki iki fotokopiyi ciddî olarak inceleyince 5 daktilo sayfası tutan ifademin özellikle üçüncü sayfasının baş tarafındaki bir soru ve cevabın her ikisinde de okunamaz derecede hemen tamamen silinmiş olduğunu gördüm. O soruyu, okunabilenlerin yardımıyla özetleyerek aktarmaya çalışacağım. Aşağıda, sorgu esnasında çizilmiş kelimeleri altı kesik çizgili olarak, sorgudan sonra kırmızı kalemle altı çizilmiş satırları da kalın harflerle göreceğiz:

"SANIK AHMET NİHAT SARGIN :

(Kimlik saptamasından sonra devam ediyorum) *"...1957 Haziran 1'de yedek subay olmak üzere okula gittim. 1958 yılı Kasım ayı sonunda Yedek subay olarak terhis oldum. 1950 yılında yayınladığım HÜR GENÇLİK adlı dergide yazdığım bir makaleden ötürü TCK'nın 161. maddesinin son fıkrası gereğince takibata uğradım ve 3 sene 9 aya mahkûm oldum. İnfazımın bitimine 40 gün kala mahkûm olduğum maddede değişiklik yapıldı. Buna bağlı olarak istanbul Ağır Ceza Mahkemesinin verdiği yeni ilâmla 6 ay hapis cezasına mahkûm olarak çıktım. Ağır hapis cezası da hafif hapis cezasına çevrildi. Ondan sonra*

7960 yılında hatırımda kaldığına göre 112 veya 113 numaralı af kanununun ilgili maddesine göre cezam bütün neticeleri ile affedildi. Daha sonra çıkan bir kanunla da mahkûm olduğum son fıkra yürürlükten kaldırıldı.

Soruldu : ilkokulu Kocamustafapaşd'daki 29. ilkokulda, Orta'yı Cağaloğlu Ortaokulu nda, Liseyi istanbul Erkek Lisesi'nde, Üniversite'yi ise istanbul Tıp Fakültesi'nde okuyup 1957 ders yılı döneminde mezun oldum. 1955 yılında Yıldız Baştımar adlı kızla evlendim. Çocuğumuz yoktur. Eşim İngiliz Filolojisi mezunudur. Halen İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulu nda okutman olarak çalışmaktadır. Çalışma süresi 10 seneyi geçmiştir.

*Soruldu . **TİP üyesiyim. Bir zamanlar bu partinin Genel Sekreter yardımcılığı, Genel Sekreterliği, Yürütme Kurulu üyeliğinde** bulundum. Halen Bilim ve Araştırma Bürosu ve Genel Yönetim Kurulu üyesiyim.*

Soruldu : Çalışmalarım TİP içerisindeki parti tüzüğünün çizdiği çerçeve içerisindeyim. 29 Ekim 1970 tarihinde Ankara'da partinin yaptığı Büyük Genel Kurul toplantısında alınan kararlar hatırımda kaldığına göre (silindi) kalmamıştır. Ancak bu kararlar Kongre zabtında mevcut olup ayrıca Broşür halinde neşredilmiştir.

*Soruldu : **Ben bir sosyalistim. TİP'li olmak aynı şeydir.***

*Soruldu : **Bizim stratejimiz antiemperyalist ve antikapitalisttir. Bu Türkiye İşçi Partisi'nin 4. kongresinde ayrıntılarıyla belirtilmiştir.***

*Şonüdu^ **Türkiye'de sol fraksiyonların mevcut olduğu muhtelif yayın organlarından anlaşılmaktadır.***

Soru : Türkiye'deki sol fraksiyonların herhangi bir partiye dönüşme imkânı bugün için mevcut mu?

*Cevap : **Türkiye İşçi Partisi'nden başka bir partinin kuruluş imkânına sahip olacağını sanmıyorum.***

(sayfa 2)

*Soru : **Parti programınızın, tüzüğün amaç maddesinde "Herkese iş, emeğe göre gelir" ilkesi sizce neyi kastetmektedir?***

Cevap : Bu prensip sosyalizmin ilk ilkelerindendir.

Soru : Yine tüzüğünüzün amaç maddesinde belirtilen (İnsanın insan tarafından sömürülmesine son vermek) ilkesindeki anlam nedir?

Cevap : Sosyalizm tektir. ***Bu bilimseldir. Başka şekli olmaz. Ancak sosyalizme varmak için muhtelif stratejiler mevcuttur. Bu madde ile zikredilen şey benim anlayışıma göre bilimsel sosyalizmin ta kendisidir.***

Soruldu : Baştımar ailesinden kimleri tanıyıp görüyorsunuz. Bu şahıslar nerelerdedir?

Cevap : Baştımar ailesi kalabalık bir ailedir. Hanımımın iki halası, benim de oturduğum kayınpederimin evinde oturmaktadır. Bunlar Huriye Baştımar ve Lürfiye Baştımar'dır. Kayınpederimin adı ibrahim Baştımar'dır. Kayınpederim kumaş ticareti yapar. Kayınbiraderlerimle de yakından görüşürüz. Bunlar Dündar Baştımar ve Yıldırım Baştımar'dır. İkisi de ortak olarak aynı yerde çalışırlar. Büyük halaları Huriye Baştımar'ın kızı ve torunlarını da tanır görüşürüz. Bunlar Huriye Baştımar' m kızı, ismini şimdi hatırlayamadım. Torunları ise Filiz, Olcay (kız) Deniz, Cem'dir. İbrahim Baştımar'ın iki kız kardeşi, bir de vefat eden erkek kardeşi vardır. Hatırladığıma göre ismi Saffet Baştımar'dır ve tahminen 12 sene kadar önce vefat etmiştir. Halen nerede olduğunu bilmediğim ve fakat yurt dışında Yakup Demir müstear adıyla bulunduğunu gazetelerde okudum Zeki (iki kelime silindi) ***okuduğum Zeki Baştımar, İbrahim Baştımar'ın amcazadesi veya amca torunu olmaktadır. Ben Yıldız Baştımar ile evlenmeden evvel Sultanahmet Cezaevinde bulunduğum sırada bitişik koğuşa gelen ve tecrit edilen Zeki Baştımar'la tanışmıştım.*** *Yıldız'la evlendikten sonra ise, kendisi hapisten çıktıktan sonra benim de ikamet ettiğim kayınpederin evinde kısa bir müddet kaldı. Daha sonraları ise ara sıra ziyarete gelip giderdi. Zamanla ziyaretlerini seyrekleştirdi ve ortadan kayboldu. Yurt dışına çıktığını gazetelerden öğrendim. Kendisinin 141. maddeden mahkûm olduğunu zannediyorum. Hattâ biliyorum.*

Soru : Selma Aswort'u tanıyor musunuz?

Cevap : ***Selma Aswort'u şahsen tanımam.*** *Ancak İngiltere'de olduğunu biliyorum. Hatırımda kaldığına göre Genel Sekreterlik yaptığım 1968 yılının son aylarında TİP Genel Sekreterliğine bir mektup göndererek bizden Parti'ye ait ücreti mukabilinde yayınlar istemişti. Bu arada kurucusu bulunduğu KARDAŞ adlı derneğin tüzüğünü göndermişti. Kendisine bir cevap yazarak*

Parti'ye ait iki yayını gönderdim. Zamanla, az sonra adıma bir mektup yazarak Parti Başkanı nı Avrupa memleketlerine toplumcu kuruluşlar ve işçilere konferanslar vermek üzere davet etmiş ve hattâ parasına kendisinin dahi, dernek ve kuruluşlardan temin edip biletini göndereceğini bildirmiş. Ancak bu mektup ben Parti sekreterliğinden ayrıldıktan belki üç ay kadar sonra adıma gelen diğer mektuplar meyamnda (-burada- arasında) topluca İstanbul'daki adresime gönderilmişti. Mektuptaki konunun resmî belge mesele olduğunu okuyunca mektubun örneğini derhal parti genel sekreterliğine gönderdim ve ilgilenmelerini rica ettim. Diğer yandan ben de adresine bir mektup yazarak gecikmenin sebebini anlattım, kusur bende değildir deyip özür diledim. Selma Asvvort' un M Ali Aybar'ı Avrupa'ya davet etmesindeki amaç yukarıda da anlattığım gibi Toplumcu Kuruluşlardan Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu (A.T.T.F.) mensuplarına ve işçilerine konferanslar vermek ve partiyi tanıtmak içindir.

(sayfa 3)

(Daha önce belirttiğim üzere bu soru ve yanıtı okunmuyor. Yazının kimi kelime ve parçaları ile belleğimi de kullanarak vardığım sonuç şu: Aşağı yukarı ayni dönemde üniversite öğrenimini gördüğümüz Ashvvorth'u, o Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi'nde okuduğu için bizzat görüp tanımamış olsam da o Fakültenin öğrencisi olan arkadaşlarımdan dinleyip hatırımda kaldığı kadarıyla arkadaşlarıyla iddialaşma üzerine bir Mart sabahı deniz kıyısındaki Fakülte'nin rıhtımından ilerdeki gemi bağlama şamandırasına kadar yüzüp dönüşünü, bilip bilmediğim sorulmuştu. Benim yanıtım da müspetti).
Sorgu devam ediyor:

*Soru : **Tanımadığınız Selma Asvfort'a özel olarak mektubunuzu ne maksatla yazdınız?***
Cevap : Buna bir nezaket kaidesi olarak lüzum gördüm.
Soru : Tanımadığınız bir kadınla fikrî ilişkilerinizin uygunluğu itibariyle mi arkadaşlık kurmak istediniz?
Cevap : Kendisi ile özel bir ilişki kurmak istemedim. Fakat

nezaket itibariyle yazdığı mektuplara cevap verdim. Zamanla irtibatımı kestim. Fikir açısından sosyalizan bir kadın olduğu kanaatine vardım. Bir mektubunda benden bir arzum olup olmadığını, istersem yayın gönderebileceğini yazmıştı. Cevaben kendisinden Avrupa'daki tüm partilerin hangisini temin edebilirlerse ve mümkünse Fransızcalarının tüzüklerini göndermesini rica etmiştim. Kendisi bana ingiliz sosyalist İşçi Partisinin bir tüzüğünü ingilizce olarak ve aynı partinin kuruluş şemasını göndermişti.

Soru : Parti içindeki görevleriniz itibariyle önemli yerlerde bulunduğunuz anlaşılmaktadır. Bu görevleriniz profesyonel yani ücret mukabili mi? olmuştur veya olmalı mıdır? Bu konudaki yani profesyonel kadro hakkındaki düşünceniz nedir?

Cevap : Ben şahsen profesyonel kadronun ihdasına (meydana getirilmesine) *taraftarım. Zaten partinin 4. kongresinde bir karar alınıp tatbikatına başlanmıştır. Ama o zaman böyle bir karar olmadığı için ben şahsen parti içinde profesyonel olarak çalışmadım.*

Soru : Lenin ve parti - 1901 örgütsel görevlerimizle ilgili bir yoldaşa mektup broşürüne ön söz adlı broşürde Lenin profesyonel kadronun kurulmasını, mücadelede muvaffak olmak için bunun şart olduğunu ileri sürmektedir. Partinin son tutumunda bundan yararlanılmış mıdır?

Cevap : Ben bu broşürü okumadım. Ancak pratik gerçeklerden hareket edilerek bu karara varılmıştır. Akıl için yol birdir.

Soru : DOĞAN ÖZGÜDEN, LÜTFULLAH ŞADİ ALKILIÇ, ÇETİN ÖZEK, ERDÖL BORATAP, HARUN KARADENİZ, MASİST KÜRKÇÜGİL, SÜLEYMAN BALKAN, ŞİAR YALÇIN'ı tanıyor musunuz, arkadaşlığınızın derecesini söyleyiniz.

Cevap : Doğan Özgüden ile ilk defa partide basın bürosunda karşılaşmıştım. Ailece görüşmeyiz. Kendisi 1. Genel Kurul toplantısında Partinin Merkez Yürütme Kuruluna seçildi, iki toplantı sonra istifa edip partiden ayrıldı. 1967 yılında YAŞAR KEMAL ile birlikte bu defa partiyi desteklemek için Ant dergisini çıkarmaya başlamıştı. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla benden rica etmesi üzerine partinin o zamana kadar olan çalışmalarını gözden geçiren bir yazıyı kendisine vermiştim. Bu yazıyı ben hazırlamıştım.

Son olarak da kendisini 1969 seçimlerinden sonraydı. Ant dergisinde bir defa görmüştüm. Bundan evvel de bir iki defa görmüştüm. Lütfullah Şadi Alkılıç'ı şahsen tanımam gıyaben tanırım. Görüşmüşlüğüm de yoktur. Mahkûmiyetini gerektiren olayı biliyorum. Çetin Özek'i şahsen değil gıyaben yazılarından tanırım. Ağabeyi Metin Özek meslektaşım ve arkadaşımdır. Keza babası Ömer Özek ise hocamdır. Erdöl Boratap'ı ise hiç tanımam. Harun Karadeniz hatırımda kaldığına göre parti mensubu olup, İstanbul Teknik Üniversitesinde öğrenci birliği başkanı idi ve kolundan hasta olduğunu biliyorum. Birkaç defa da kendisini görüp konuşmuştum. Masis Kürkçügil'i şahsen tanımıyorum. Fakat olaylar münasebetiyle adını gazetelerden okudum ve duydum. Süleyman Balkan'ı hiç tanımıyorum. Şiar Yalçın'ı şahsen değil gazetelerdeki yazılarından tanırım.

Soru : Elde mevcut dokümana göre Selma Asvvort'a gönderdiğiniz bir mektupta (Siz bu konuda nasıl düşünüyorsunuz? Acaba) diyerek Emek dergisi etrafındaki kümeleşmeden bahsediyorsunuz. Bunun anlamı nedir?

Cevap : Selma Aswort bana gönderdiği bir mektupta TIP içindeki bölünmelerin mahiyetini sormuştu. Durumu ona belirtebilmek için verdiğim cevapta kendi ideolojik görüşümü belirtebilmek için Emek dergisi etrafında toplandığımızı ve bu grup görüşlerinin bana daha yakın geldiğini anlatmak istemiştim. Selma'nın hangi gruptan olduğunu bilmediğim için nezaketen bu yolda cevap vermiştim.

Soru : Selma Aswort'un deli fişek yani aklına geleni yapabilen ateşli, istikrarlı bir tutumu olmadığını belirttiğinize göre adı geçene gönderilmiş bulunan 2 Temmuz 1969 tarihli istanbul'dan gönderilen mektupta; (. . . . oradan da özlenen havaya erişilebilmesi her şeyden önce memleketteki durum ve özellikle partinin kendini toplamasına bağlı ... Gerçekten sosyalist bir partinin hüviyetine yaraşır bir şekilde tecelli etmesi için çalışılmaktadır. .... Özellikle pratiğin üzerinde çalışan ... Benden başka kimse pek yok... Bu konuda yardımınız çok makbule geçecek ibarelerinin geçmesi yukarıdaki görüşle nasıl bağdaştırabilirsiniz?

Cevap : Bu yazım bütünüyle ele alınırsa gerçek amaç olarak

Selma eğer başka bir görüşte ise kendi görüşümü açıklamadan onunkinin öğrenilmesi idi. Keza bana yazdığı bazı mektuplarda oradaki dostlarımızın yani Avrupa'daki, Almanya'daki dostlarımızın selâmlarını gönderirdi. Bundan da ***Selma Aswort'un yurt dışındaki toplumcu derneklerinin Türkiye'deki TİP paralelinde*** *olabileceğini, Selma'nın ise aynı görüşte olduğu kanaatinde olduğunu tahmin ediyorum. Keza yine bir mektubunda Almanya'ya gittiğini oradaki A.T.T.F. mensupları ile* ***görüştüğünü, müşterek dostların selamları olduğunu da yazmıştı.*** *Türkiye' deki bölünmelere yani soldaki fraksiyonlara uygun olarak Avrupa'da da fraksiyonlar olabileceği kanısındaydım. Zira Türkiye'de Sosyalist kampta Sosyalist devrimci, Milli Demokratik devrimci, Proleter devrimci Aydınlık gibi isimler altında fraksiyonlar teşekkül etti. Haliyle Avrupa' daki Toplumcular arasında da sosyalist devrimciler, Milli Demokratik Devrimciler, Proleter Devrimci Aydınlıkçılar gibi fraksiyonlar vücut bulabilir.*

Soruldu : Evimde yapılan aramada bulunan kitapların yasak olup olmadıklarını bilmiyorum. Çünkü bunlar piyasada serbestçe satılıyordu. Sıkıyönetim Komutanlığının bu konudaki tebliğinde kitap ismi zikredilmiyordu. Diğer gizli belgeler ise tarafıma gizli tebliğ edilen evraklardır.

(sayfa 5)

Soruldu : 16 Şubat 1969 tarihinde 6. filonun limanımızı ziyaretini protesto etmek amacıyla düzenlenen ve Beyazıt'tan başlayıp Taksim'de olaylı bir şekilde son bulan yürüyüşe (daha sonra ***Kanlı Pazar*** *adı verilen yürüyüş) ben de katılmıştım. Yürüyüş kolunun 10 sıra kadar gerisinde yanımda Kocaeli Senatörümüz Hikmet İsmen ve Sadun Aren ile birlikte yürüyorduk. Taksim'e geldiğimizde olaylar çıktı. Ben de münasip şekilde oradan ayrıldım. Bunun dışında partimizin yapmış olduğu birçok toplantılarına katıldım. Ankara'da belirli bir adresim yoktur. Gittiğim zaman genellikle Ulus'taki otellerde kalırım. Keza partiden sorulduğunda Ankara'daki adresim öğrenilebilir.*

Soruldu : 111211969 tarihinde, 161211969 günü yapılacak (Emperyalizm ve Sömürüyü protesto yürüyüş ve mitingi) nin yapılması için vilayet makamına bildirim verenlerden Yavuz

Koksal'ın (silindi) Vasıf Koksal'ı şahsen tanımam, ancak ağabeyi ASAF KOKSAL bir ara TIP sayman yardımcısı olarak Ankara'da çalışmıştır. A.HAMDI DİNLER ise hatırımda kaldığına göre Zonguldak İl Yönetim Kurulu üyesi idi. İstanbul'a ara sıra gelir giderdi. YAVUZ ÜNAL evvelce Zonguldak il sekreterliği yapmış, işsiz kalınca da istanbul'a nakleden bir arkadaşımızdır, dedi ifadesi okunduktan sonra ifadesinin 2. sahife 26. satırında belirtilen tecrit edilen Zeki Baştımar'la tanışmıştım ibarelerinin aslında onu ilk defa olarak gördüm, şeklinde, 3. sahife 6. satırda cevabın üçüncü cümlesinden sonra şöyle olması gerekmektedir: Davete icabet edilmek gerektiği kanısına varabilmiş değilim. Ancak böyle resmî bir yazının partinin o zamanki yani benden sonraki resmi makamlarca incelenip karara varılabilmesi için oraya gönderdim şeklinde, 4. sahife 39. satırda müşterek dostların Avrupa'da bu kuruluşlar içinde olan parti üyesi veya sonradan izinlerinde yurda gelip partiyi ziyaret eden veya partiye mektup yazan kimseler olması şeklinde düzeltmek istiyorum deyip diğerlerinin doğru yazıldığını ve bu konuda söyleyecek başka bir husus bulunmadığını, kendisine maddi veya manevi herhangi bir eza yapılmadığını söylediğinden altı birlikte imza edildi. 14.5.1971

Mesut Dizdar	*Sadettin Taşdemir*	*Ahmet Nihat Sargın*
Komiser	*P. Me.*	*İfade sahibi"*

Tutanağı olabildiğince aynen vermeye çalıştım. Belki kimi cümle düşüklükleri vb. farkına varmadan tarafımca düzeltilmiş olabilir. Görüldüğü üzere burada, sorguyu fiilen yapıp yürüten albayın adı bulunmuyor, yerine komiserin ve bir polisin adı var. Tabiî MİT'çi albay resmen ortalıkta görünmeyecek. Bilmiyorum ama herhalde Ziverbey'de filân da böyle olmuştur.

Sorgu biter bitmez hemen savcının, arkasından da sıkıyönetim yargıcının karşısına çıkıp tutuklandım. Benim sorgumun tamamlanmasını bekleyen diğer tutuklu sanıklarla birlikte topluca Maltepe Askerî Cezaevine sevk edildik.

Sonradan mahkeme dosyasında gördük. Hakkımızdaki dosya Sıkıyönetim Komutanı meşhur Faik Türün tarafından sıkıyönetim savcılığına 12 Mayıs günü 1971/273 sayı ve konusu "Soruşturma" olarak şu

ön yazı ile gönderilmiş: (Metinde altlan çizili olan kısımlar aşağıda kalın olarak gösterilmektedir).

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Org. Faik Türün'ün ön yazısı

"SIKIYÖNETİM ASKERİ SAVCILIĞINA

Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeye matuf cemiyet kurmaya tevessül etmek (girişmek) ve yol göstermek suçlarından sanık Şadi ALKILIÇ, Doç.Dr. Çetin ÖZEK, Doğan ÖZGÜDEN, Harun KARADENİZ, Erdöl BORATAP, Dr. Nihat SARGIN, Masis KÜRKÇÜGİL, Süleyman BALKAN, Şiar YALÇIN, Zeki BAŞTIMAR *haklarındaki dosya ilişikte gönderilmiştir.*

153 sayılı kanunun 8 ve 95'inci maddeleri gereğince gerekli soruşturmanın yapılmasını ve ***tutuklama isteminde bulunulmasını ve neticenin bildirilmesini*** *rica ederim.*

EK (Baş? Evrakın muhtevi

Klasör

İmza
Faik Türün
Orgeneral
Sıkıyönetim Komutanı"

Koskoca Sıkıyönetim Komutanı üstelik tutuklama isteminde bulunduktan sonra savcı ve yargıcın yapabileceği bir şey kalmasa gerekti ve öyle olmuştu. Usulen tutuklama kararına itiraz ettik, ama tahliyemi bekleyerek değil, suçlu sayılmamı ve buna bağlı tutukluğu reddetmek üzere.

Daha soma aynı iddia ile daha birçokları ve hemen hepsi de tutuklu olarak arka arkaya dosyamıza eklendi. Bir bölüğü de, adı geçenleri saklamak gibi iddialarla, sonralan çok meşhur olan «yardım ve yataklık» suçlamasıyla aramıza getirildiler.

Hakkımdaki iddialar

Hakkımdaki suçlamanın tek kanıtı:
SelmaAshworth'a gönderdiğim mektup

O iddialar vb. yolu ile adı geçen kişilerle nasıl aynı davada birleştirile-

ceğimizi anlatmaya geçmeden, anlaşıldığı kadarıyla Ashvvorth'a yazılmış her mektubun örneği ellerinde bulunmakla birlikte yalnızca bir mektubum söz konusu olmuş, dosyaya girmiş, hakkımdaki suçlama için tek kanıt olarak kullanılmış bulunmasından dolayı, o mektubun örneğini dosyadan naklen aşağıda aynen vereceğim. Dosyadan naklen, dedim, çünkü benim elimde bir örneği yoktu, tek nüsha yazmış ve göndermişim. Dosyadaki örnek de bir fotokopiden ibaretti.

Diğerlerinde olduğu gibi bu belgede de altı çizili kısımları kalın harflerle gösterdim; ama o kadar çizilmiş yer var ki, bir an ayrımı tersine çevirip altlan çizili olmayan kısımlarda kalın harfleri kullansam nasıl olur acaba, diye düşünmedim değil.

"istanbul, 2 Temmuz 1969

Selma hanım,

Size hemen cevap yazamadım. Mesele şu: ***Sizin de önerinizle Yıldız'ın oraya gelip bir süre kurslara devamı, bizim ev gündemimizin birinci konusu haline geldi şu sıralarda.*** *Ve ciddî olarak burs konusunda sorup soruşturmaya başladı. Ben de ona göre bir cevap yazabilmek için mektubumu geciktirdim. Netice şimdilik maalesef menfî. Ancak önümüzdeki yıl içinde -kesin olmamakla beraber- bir imkân doğdu gibi.*

Arzumuz büyük ama, mektubunuzda belirttiğiniz şekilde, oradan yazıp çizmekle olabilecek gibi değil. Üniversiteden ücretsiz izin alabilmek bile başlı başına bir mesele. Ne yapalım, konuyu Gündem'den çıkarmamakla beraber ertelemek gerekiyor bir süre daha.

Benim işlere, daha doğrusu işsizliğime gelince bu konuda da iç açıcı bir gelişme henüz görünmüyor ufukta. *Ancak muhakememin (Şişli ilçe kongresi davası) bitmiş ve tahmin ettiğimiz gibi, Savcı da istediği için temyiz edilemeyecek şekilde beraatle neticelenmiş olması, bir teselli mükâfatı yerine geçti.*

Bu haftanın son günlerinde, ***Partinin Bilim Kurulu toplantısı dolayısıyla*** *-ne de Bilim Kurulu ya, öncekinden çok gömlek geride: erzats* (İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanya'sında, yokluğu çekilen kimi ana maddelerin yerine başka maddelerle yapılan benzerlerine verilen ve o yolla Türkçe'ye de geçen genel ad)

bir kurul bu bizimkisi, neyse - o sebepte ***Ankara'daydım. Bu vesile ile diğer arkadaşlarla buluşmak fırsatı oldu. Şimdi Emek çevresinde toplandılar. Ciddî ve ağırbaşlı olarak bütün meselelerin, sosyal, ekonomik, politik durumun üzerine eğilip yeniden değerlendirmesini yapıyorlar*** *ve, her kafadan bir ses çıktığı bu karmaşık ortamdaki sapı samandan ayırmak için sürekli çaba gösteriyorlar.* ***Bu bilimsel ve ciddî tutumları -bu konuda kendimi tarafsız addetmesem de- dergiye yansıyor sanırım. Herhalde Emek'i izliyorsunuzdur. Kanımca, şimdilerde çıkan dergilerin en ciddisi ve yeni bir şeyler verebileni okuyucuya. Siz bu konuda nasıl düşünüyorsunuz acaba?***

Almanya'daki durum hakkında yazdıklarınızı aşağı yukarı tahmin ediyordum. Memlekete gelen bildiri, yayın vb.lerden durum seziliyordu. Orada da özlenen havaya erişilebilmesi, her şeyden önce memleketteki duruma ve özellikle Partinin kendini toplamasına bağlı. Kanımca bu günkü geçici durum, seçimlerden sonraki sürede ister istemez bir açıklık kazanacak ve bir sonuca varacaktır. Bu sonucun en uygun ve gerçekten sosyalist bir partinin hüviyetine yaraşır şekilde tecelli etmesi için çalışılmaktadır.

Muhtelif partilerin statüleri, üye yönetici ilişkileri, bürokratlaşma eğilimleri, iç seçimler vb. gibi konular uzun süredir kafamı kurcalıyor. Muhtelif eğilimlerin tüzüklere nasıl aksettiğini merak ediyorum. Bu konuda, buradakilerden ve tecrübelerimden başka elimde hemen hiçbir doküman da yok. Geçirilen durumun bir daha doğmaması için, işin bu yanında da kafa yormak gerekiyor ki, bildiğim kadarıyla bunun özellikle pratiği üzerinde çalışan, herhangi bir grupta benden başka kimse pek yok. *Söylenip yazılanlar ve önerilenler de pek genel birkaç cümleyi geçmiyor ve de, günlük çıkarların, o gün için dengeyi lehine çevirme çabasının işaretleri oluyor. Bu yüzden karşıt görüşler aynı kimse veya grup tarafından değişik durumlar dolayısıyla ve hemen aynı anda ortaya atılıp kuvvetle savunulabiliyor. Bu konuda* ***yardımınız çok makbule geçecek,***

ingiltere de artık ısınmıştır nispeten sanırım. Burada bir ara yazın en sıcak günlerine taş çıkartacak boğucu sıcaklar oldu.

Sonra araya yağmurlar girdi, gene sıcaklar üsteledi. Şimdi mektubu yazarken gene hava kararda, şimşek çakıp gök gürlüyor, bir yaz sağanağı bastıracak gibi. Ama ondan sonraki güneşe, tertemiz hava ve toprak kokusuna doyum olmaz doğrusu. Sizleri düşününce bizim yağmurdan bir şikâyetimiz olmamalı, değil mi ? Güneşi ve istanbul'u özlüyorsunuzdur herhalde. Ama bu yıl niyetiniz yok galiba.
Mektubunuzu bekleriz, ikimizden de çok, çok selâm ve sevgiler. Kızınızın gözlerinden öperiz"

Sayfanın altında zarfın da fotokopisi yer alıyor. Mektup Kadıköy'den 6.VII. 69'da atılmış. Altında da Ashvvoith'un İngiltere adresi.

Mektup fotokopileri MİT'in eline nasıl geçmiş

Mektuptan söz açmışken Şiar Yalçın'ınkiler dışında S. Ashworth'la mektuplaşanların hepsinin mektuplarının nasıl olup da Emniyet'in, MİT'in elinde bulunduğu konusu kafaları ister istemez bulandırmıştı. Şiar Yalçın dışında dedim, çünkü o, muntazam bir insan olarak gelen mektubun aslı ve gidenin suretini muhakkak dosyalar ve saklarmış, tabii sadece Ashvvoith'un değil kimle mektuplaşmışsa hepsinin. Bu yüzden onun mektup örneklerini evinden aldılar diyelim. Ya diğerlerini.

Bunların sözde yanıtı dosyadaki 10 Haziran 1971 tarihli bir MİT raporundaydı. Efendim, bunların kimisi o evlerde çalışanlar tarafından, kimisi çöp tenekelerinden toplanmış... mış. Hadi, MİT'in resmî yazısından aynen kopya edeyim: *"...apartman sakinlerinin, amatör muhbirlerin, yanlışlıkla mektupları açıp okuyan ve muhtevasını öğrenip ilgili makamlara tevdi eden şahısların sayesinde veya çöp sepetlerinden temin"* edilmiş.

Mahkemede sıra buna geldiği zaman, duruşma yargıcı sordu. Bu mektubun size ait olduğunu kabul ediyor musunuz? Yanıtım, evet'ti, evet bu mektubu ben yazmıştım. Sonra içindekileri aktardım ve ekledim: Görülüyor ki, bu mektupta herhangi bir suç unsuru yoktur. O nedenle de gönül rahatlığıyla evet diye yanıtladım. Yoksa yazının aslı dosyada olmadıkça fotokopinin bir kanıt niteliği taşıma olanağı yoktur.

Diğer yandan, bu mektup fotokopisinin nasıl elde edildiği hakkında MİT'in yazısına atıfla, mektubumu ben el yazımla tek nüsha yazıp bizzat postaneye götürmüştüm, bizim evde yardımcı da çalışmıyor. Binaenaleyh bu yolların hiçbiri en azından benim evim için geçerli değil, diyerek aslında bunu yapan örgütün ve arkasındakilerin, Anayasanın vatandaşa tanıdığı en önemli haklardan birini ihlâlleri dolayısıyla, asıl onların, o sıralarda pek meşhur olan "Anayasayı tamamen veya kısmen tebdil, tağyir ve ilga etme" suçunu işlediklerini belirtmiştim.

Mektup suretlerinin, MİT'in nasıl eline geçtiği hakkında, kendisinin de inanmadığı besbelli zırvalan bir yana bırakırsak ortada mektubu alanın bizzat MİT'e teslim etmesi dışında bir olanak kalmıyor gibiydi o zamanki teknik bilgilerimizle. Nitekim bu, söz konusu oldu. Ş. Alkılıç, bu görüşle Selma Ashvvorth'u CIA ve MİT ajanı ilân etti. Tabiî böyle bir olasılık vardı. Adı geçen, MİT'in ve ona bağlı olarak iddianamenin göstermek istediği üzere TKP Gn. Skr. Yakup Demir'e bağlı bir üye görüntüsüne karşılık, aslında Alkılıç'ın dediği ve duruşmada ısrarla tekrarladığı gibi bir CIA ve MİT ajanı olabilirdi.

Ancak, daha soma, bu görüşü tümüyle bir yana bırakmamakla birlikte, o zamanın ileri teknolojisinde, belli bir ismi veya adresi okuyan makinelerle bu tür mektupları diğerlerinden ayırmanın ve zarfı açıp mektubun fotokopisini çıkardıktan sonra yeniden göndermenin herhangi bir gayret gerektirmeyecek basit bir iş olduğunu öğrendik.. Bu fotokopiler de öyle toplanmış olmalıydı.

Hazır sırası gelmişken belirteyim, bu en basit işi yapmakta olanlar, onu bile yüzlerine gözlerine bulaştırmışlardır. 4'üncü Büyük Kongre sonrası, TİP Genel Merkezinin, bağlı il Yönetimine gönderdiği mektubun zarfı içinden MİT'in, o ildeki adamının dikkatini çekmek için gönderdiği mektubun çıkmış olması hatırlardadır.

Kendi olayımıza dönelim: Mektubun aslı ile ona dayalı olarak güya mektuptan aynen alınıyormuşçasına sorulan sorulann ne kadar farklı olduğu gözden kaçmamıştır sanınm. Hele "özellikle pratiği üzerinde çalışan benden başka kimse pek yok .... .Bu konuda yardımınız çok makbule geçecektir" sorusu. Aradaki metni atlayınca kolayca başka bir anlama çekilebilir. Nitekim sonradan öğrenmiştim. Mektubun bu kısmı, benim komünist partili olarak yalnız çalıştığımın ifadesi veya

raporu imiş; askerlik usûlü üstlerime tekmil veriyor, yardımlarını istiyormuşum.

Napolyon'a atfedilen bir söz vardır. Adamın bir kelimesini bana verin, hemen astırayım, demiş, derler. Tam o hesap işte.

Hakkımdaki MİT raporu

Gerçi MİT raporuna duruşma başladıktan epey sonra müdafilerimin Mahkeme dosyasından fotokopisini almalarıyla sahip olmuştuk. Bu açıdan yeri iddianameden somaya kalmalıydı. Ancak savcının iddianameyi, bu raporu bilerek, bilmekle kalmayıp esas alarak hazırlamış olmasından dolayı onu daha önce aktarmayı uygun gördüm..

«Başbakanlık / Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarlığı amblemi altında, sol üstte" MAH/IV. Mr.D.VIII. Şb.lGr/340384" yazısı ve altında: "Konu: NİHAT SARGIN HK." İbaresi ve sağ üstte "Ankara / 2 Temmuz 1971" yazısı bulunan MİT raporu iki ayrı bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölümde Sıkıyönetim Komutanlığına gönderilen yazı, ikinci bölümde de bu yazımn eki olarak hakkımdaki dosyanın özeti yer alıyordu. Aşağıda her tarafına **"ÇOK GİZLİ"** damgası vurulmuş bu raporun tamamının bir örneği bulunmaktadır:

> *"/. ORDU VE SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞINA*
> *TIP yöneticileri ile 4'üncü olağan kongrede yapdan konuşmalar, dağıtdan bildiriler ve alınan kararlarla ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Savcılığınca yapılmakta olan soruşturma neticesinde; parti yöneticileri ve diğer ilgilileri hakkında, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki tahakkümünü tesis etmeye, sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya, memleket içinde müesses iktisadi ve temel nizamları devirmeye matuf cemiyet kurmak, sevk ve idare eylemek ve bu cemiyete dahil olmak, komünizm faaliyet ve propagandası yapmak, millî duyguları yok etmek ve zayıflatmaya matuf ülke bütünlüğünü bölücü nitelikte Kürtçülük faaliyetinde bulunan cemiyet kurmak ve tahrik, teşvik, cemiyetin muhtelif sınıflarını yekdiğerine tehlikeli şekilde kin ve adavete tahrik eylemekten dolayı 12.3 J971 gün* (tarihe dikkat ettiniz mi, tam darbe günü) *ve Basın Hz. 970/727-805 99H5(?)-19-37 esas 1971/64 sayılı talepname ile Sorgu Hakimliğine kamu davası*

açılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Başsavcılığınca TIP hakkında, Anayasa Mahkemesine kapatılması için dava açılmış bulunmaktadır. NİHAT SARGIN, TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi ve parti yönetimine hâkim olan EMEK grubunun (AREN - BORAN - SARGIN grubu) liderlerinden olduğu için ilgili davaların aslî faillerindendir. Bu konudaki dokümanlar ilgili savcılıklara tevdi edilmiştir.

NİHAT SARGIN hakkında sorumluluğunu gösterici özet dosya bilgisi ilişikte sunulmuştur.

Gereğini emir ve müsaadelerine arz ederim.

<u>EKİ:</u> Bir dosya özeti

(İmza)
Fuat Doğu
KORGENERAL
MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI MÜSTEŞARI"

Ek aşağıdadır:

"NİHAT SARGIN.

Adı soyadı	*NİHAT SARGIN*
Baba adı	*Fahri*
Doğum yeri	*istanbul*
Doğum tarihi	*1927*
Mesleği	*Doktor*

Yurt dışında ülkemize müteveccih yıkıcı faaliyette bulunan TKP sekreteri ZEKİ BAŞTIM AR'ın kardeşi Yıldız BAŞTIMAR ile evlidir.

Askerlik hizmetini mahkûmiyeti sebebiyle er olarak yapmıştır. (1958)

Faaliyeti :

1949 yılında, TKP'nin cephe teşekkülü olan istanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır.

1 Kasım 1949 yılında ist. Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin yayın organı olan "HÜR GENÇLİK" dergisini çıkarmıştır.

Mezkûr dernek faaliyetleri nedeniyle 1951 yılında tevkif edilmiştir. Komünizm propagandası ve millî menfaatlere zarar verici faaliyeti sebebiyle 3 sene 9 ay ağır hapse ve 2 sene 3 ay

emniyet nezareti altında bulundurulmasına karar verilmiştir.
NİHAT SARGIN, TİP'in kuruluşundan sonra partiye girerek ***devamlı surette yönetici*** *mevkilerde görev yapmıştır. Uzun süre parti genel sekreteri olarak çalışmıştır.*
1968 yılında M. ALİ AYBAR'a karşı (AREN - BORAN - SARGIN grubu) Bağımsız sosyalizm görüşüne karşı çıkmış ve sosyalizmin tekliğini, bilimsel sosyalizmin yozlaştırılamayacağını savunmuştur. 1968 yılından sonra parti içinde ayrı bir grup teşkil etmişler, 1 Mayıs 1969 tarihinden itibaren ***"EMEK" dergisi çevresinde*** *toplanan şahısların liderleri arasındadır.*
EMEK dergisi yayınlarından görüşlerini yansıtması bakımından sorumludur.
Ayrıca ***TİP 4 üncü büyük kongresinde Genel Yönetim kuruluna seçilmiş, Merkez Yürütme Kurulunda görev almıştır.***
TİP'in faaliyetleri, özellikle 4'üncü büyük kongresinde alınan Kürtçülük ile ilgili kararlar ve komünist bir örgüt faaliyeti gösterme sebebiyle Ankara Savcılığı ve Başsavcılıkça yürütülen adlî takibatın sorumlu şahıslarından. (Bu konudaki dokümanlar Başsavcılıkta)."

Hatırladığım kadarıyla, başlangıçta yalnızca benimle ilgili ek kısmı düz bir kâğıda yazılı olarak dosyaya konmuştu. Diğer sanıklar için de öyle. Israrlar ve Mahkeme heyetinin de istemesi sonucu MİT raporu doğrudan dosyaya eklendi.

Duruşma sırasında sıra bu evraka gelince söylediğim şu oldu: Bu yazıyı müdafilerim vasıtasıyla görmüştüm, biliyordum, yanlışlarını göstermek üzere resmî belgeleri de hazırlamıştım. Ama şimdi onların hiçbirini Mahkemeye sunmayacağım. Yanlışları tek tek belirtmekle yetineceğim. Çünkü iddia eden ispatla yükümlüdür, o yazıyı yazanların yazdıklarının doğru olduğunu ispat etmeleri gerekir.

Şimdi yanlışlara, objektif yanlışlara, -ki doğrusu, Nüfus İdaresi, Birinci Şube Cemiyetler bölümü, Askerlik Şubesi gibi devlet dairelerinden kolayca soruşturulup öğrenilebilecek şeylerdir bunlar- bu objektif yanlışlara geçiyorum. Bunları sırasıyla sayacağım. Lütfen heyetinizce aynen zabta geçirilsin.

Bunun üzerine duruşma yargıç bizzat zabta geçirebileceğimi söyledi. Konuşurken yazılmasına yardımcı oldu..

«Bu çifte aylı "Çok Gizli" damgalı 10 paragraf halinde 10 cümleden oluşan belgede güya objektif bilgi verilirken dahi 8 yanlış yapılmıştır ve 2 eksik bulunmaktadır; neredeyse her cümle yanlıştır:

1) Zeki Baştımar'ın kardeşi ile evli değilim, yanlıştır. Olabilirdim, olsaydım herhangi bir suç unsuru teşkil etmezdi, onun için reddetmiyorum. Kimle evli olduğum gibi, bu kadar basit bir konuda bile MİT'in yanılgı içinde olduğunu göstermek istiyorum.

2) Askerlik hizmetimi er olarak yapmadım. Yanlıştır. Teğmen olarak terhis edildim. Nüfus cüzdanımda, terhisten soma gelmiş ve tebliğ edilmiş bulunan üsteğmenliğim de resmen kayıtlı bulunmaktadır. Üstelik nüfus cüzdanım, Birinci Şube'deki sorgum sırasında MİT görevlisi tarafından dikkatle incelenmiştir.

3) İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği 1949'da değil, 1946'da kurulmuştur.

4) Ben kurucuları arasında değilim, kurulduktan soma Derneğe girmiş ve kurucu yönetim kurulunda boş bırakılmış üç yerden birine getirilmiştim.

5) Mezkûr dernek faaliyetleri nedeniyle tutuklandığım doğrudur. Ama eksiktir. Aynı davada men'i muhakeme karan almış olduğum belirtilmemiştir.

6) Komünizm propagandasından dolayı mahkûm olduğum iddiası yanlıştır. Böyle bir mahkûmiyetim yoktur.

7) A-Millî menfaatlere zarar verici faaliyetten dolayı 1951'de değil 1950'de tutuklandım.

B-3 sene 9 ay ağır hapse ve 2 sene 3 ay emniyet nezareti altında bulunmaya mahkûm olmadım. İlk mahkûmiyet karannda da emniyet nezareti 2 değil 1 yıl üç aydı.

C-Bu mahkûmiyet eksik bildirilmiştir. Çünkü somadan 6 aya düşmüş, daha soma da, önce bütün neticeleriyle af edilmiş, arkasından da mahkûmiyetime yol açan fıkra yürürlükten kaldınlmıştır.

8) Bu nedenle sicilimin düzeltilmesi gerekirdi. Bu yapılmamışsa, hiç değilse yapılan değişiklikler belirtilmeliydi.

9) 4'üncü Büyük Kongrede Genel Yönetim Kurulu'na seçildiğim doğrudur, Merkez Yürütme Kurulu'nda görev aldığım ise yanlıştır.

10) Son cümlede "Ankara savcılığı ve Başsavcılıkça yürütülen adlî takibatın sorumlu şahıslarından" olarak gösterilmişim. Belirtilen konularla ilgili olarak hakkımda hiçbir takibat yoktur.»

Kolayca elde edilebilecek objektif bilgilerde bu kadar yanlış yapıldıktan sonra sübjektif değerlendirmeleri üzerinde konuşmaya gerek görmüyorum, diyerek kesip atmıştım.

Söylediğim gerçekler mahkeme heyetine, bu kadarı da olmaz artık dedirtmiş olmalı ki, yanlış hatırlamıyorsam son kararında buna atıf yapılarak özen gösterilmesi gereği gibi nispeten kapalı da olsa ilgililer eleştirilmişti.

İddianame

Sanıkların listesi

İddianamenin, nasıl özetleyebileceğimi pek de bilemediğim iddialarının hikâyesine geçmeden önce davamızla ilgili olarak el altında bulunan veya hâlâ aranmakta olanların topluca listesini vermek istiyorum. Askerî Savcı, 12 Mart'ın en önemli ve şaşaalı davası olması beklenen Türkiye Komünist Partisi davasını daha fazla geciktiremeyeceğinin farkındadır. Üstelik öyle insanlar, Türkiye'nin yurtta ve dünyada öyle tanınmış aydınları bu dava dolayısıyla yakalanıp tutuklanmışlardır ki, mahkemeye çıkmadan sürecek uzun süreli tutukluluk, kolayca göze alınamaz.

Oysa İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı - ve arkasındaki MİT- yukarıda belirttiğim üzere 12 Mayısta bizler için ileri sürdüğü soruşturma ve tutuklama emrinden soma 26 Haziran, 3 Temmuz, 6 Ağustos ve nihayet 7 Eylül'de yani her ay yeni yeni soruşturma ve tutuklama emirleri göndermeye devam etmektedir.

Aslında ayda bir savcıya gelen bu yeni emirler de durumun kofluğunu^östermektedir ya, belki birinden birinde davayı istedikleri gibi kotaracak bir belge veya bilgi bulunabilir umudundaydılar sanırım; ama ne mümkün? Diğer yandan, vakit de geçmektedir. Herhalde ortak bir kararla, artık daha fazla beklemeyip, ne yapılacaksa elde mevcut olanlarla pişirip kotaralım, diye düşünmüşler ve diğerlerinin yani yakalanıp mtuklanamayanlann ayrılmalarına, hukukî dille *"onlar hakkında*

arama ve soruşturmaya devam kaydıyla, ilk grupta(kil) yazılı olup usûlî işlemleri bitmek istidadı gösteren sanıklara ait evrakın dosyadan tefrikine karar" verilmiş.

Şimdi el altında bulunanlarla aramaya devam edilecek olanları ayrı ayrı veriyorum:

Birinci grup: 1) Şadi Alkılıç, 2) Çetin Özek, 3) Harun Karadeniz, 4) Erdöl Boratap, 5) A. Nihat Sargın, 6) Masis Kürkçügil, 7) Süleyman Balkan, 8) O. Şiar Yalçın, 9) M. Sabahattin Eyüboğlu, 10) Magdalena Rufer, 11) Vedat Günyol, 12) Azra Erhat, 13) Matilda Gökçeli, 14) O. Saffet Arolat, 15) Isıtan Gündüz, 16) Taner Kutlay, 17) Ragıp Zarakolu, 18) Aydın Engin, 19) H. Tanju Cılızoğlu, 20) Seçkin Selvi, 21) Zeynep Sağnak tutukludurlar; ayrıca 22) İlkay Demir, 23) Necmi Demir başka bir olay nedeniyle tutuklu, 24) İdris Küçükömer, 25) A.Nihat Darcan, 26) Dinçer Yücesan, 27) Vahit Tulis de tutuksuzdur;

İkinci grup, yani dosyası ayrılıp aranmaya devam edilenler: 1) Selma Ashworth, 2) Zeki Baştımar, 3) Doğan(gün) Özgüden, 4) Hayri Eroğlu, 5) B. Sıtkı Coşkun, 6) Nabi Yağcı, 7) Atillâ Coşkun, 8) Veysi Sarısözen, 9) İvrem Keskinoğlu, 10) Cihan Şenoğuz, 11) Alpay Biber, 12) Güray Tekinöz, 13) Hülya Kınalıoğlu, 14) Faruk Pekin, 15) Şeref Yıldız, 16) Gülay Varlı, 17) Şefik Çağlarer, 18) Agâh Uyanık, 19) Mehmet Sarısözen, 20) Nurseli Varlı, 21) Ayhan Alpagut, 22) Doğan Kekevi, 23) Ali Söylemezoğlu, 24) M. Aslan Mengüç, 25) Mustafa Demir, 26) Deniz Kavukçuoğlu, 27) Yıldırım Dağyeli, 28) Yılmaz Karahasan, 29) Etem Ete (?).

Geçen günler içinde bu listede kimi değişiklikler olmuş. Örneğin VTulis Ağustosun son günlerinde tutuklanmış bulunuyordu, mahkemeye tutuklu olarak çıktı. Aranan Hülya Kınalı ise kendisi teslim oldu, tutuksuz olarak iddianameye dahil edildi. Listedeki tutuksuzlardan İdris Küçükömer ve Nihat Darcan hakkında İddianame tamamen suskun. Herhalde men'i muhakeme ile listeden çıkarılmış olmalılar; ama iddianamede bu konuda da herhangi bir işaret yok.

İddianamenin genel iddiaları

Yukarıda iddianameyi nasıl özetleyebileceğimi bilmiyorum, demiştim ya, işte o an geldi. İster istemez bir şeyler yapmak zorundayım. Ben de yapmaya çalışacağım:

Öncelikle belirtmek istediğim, o sıralarda muhtelif politik davaların askerî savcılarında bir nevi moda olarak adlandırabileceğimiz şekilde iddianamelerinin, hukukî gereğinin ötesinde, kendi görüşleri doğrultusunda hazırlanmış bir kitap mahiyeti kazanabilmesi için gayret içinde olduklarıdır. Sayın Savcımız da bu gayrette geri kalmamıştı.

Bu kitapların ilk bölümleri, MİT ve bir olasılıkla Genel Kurmay yayınlarından apartmalar ile bunların yerli yersiz kullanılması sonucu ortaya çıkmış, eski ve en uygun deyimle malûmatfuruşluk (bilgiçlik taslama) gösterisi halinde, dünyada genel olarak solun ve özellikle Marksizm'in güya reddiyesi idiler ve çok kez kitabın neredeyse yarısı bununla doldurulmaktaydı.

Kitap dedim, gerçekten Askerî Basımevinde bastırılmış, 21cmX28 cm büyük boy 128 sayfa, ayrıca kalın bir kapağa sahip ve içindeki düzeltme cetveliyle yazan tarafından eşe dosta hediye edilecek mükemmel bir kitap havasında idi. Hediye edilip edilmediğini tabiî bilemem, ama biz sanıklara bizzat sayın savcının imzasıyla iletilmişti. Her ne kadar diğer benzerlerinden daha az sayfası ve hafifliğiyle biraz dudak bükülerek karşılanabilirse de aslında bu büyük uğraşı için Sayın Savcı Hâkim Yb. Nevzat Çizmeci'ye teşekkür borçlu olmak gerekir. Çünkü böyle olduğu içindir ki, iddianame kitabı, geçen otuz beş yıla karşın, ilk günkü gibi sapasağlam karşımda durmaktadır.

Şimdi iddianamenin genel değerlendirmelerinden bir tutam örnek:

> *"...Teorisyenleri olarak Marx ve Engels'den bahsedilebilen Bilimsel Sosyalizm; Üçüncü Enternasyonal bünyesinde ihtilâlcidir ve 1905 Rus-Japon harbi sonrası Rusya'sında, mevcut sosyal ortam itibariyle hâkimiyet sağlamış olmasından mütevellit, Sovyet Rusya emperyalizminin tesis ve kökleşmesi uğruna, özel bir çehreye bürünmüş, çeşitli sebeplerle, hedef ittihaz olunan* (kabul edilen, sayılan) *ülkeler Halkının iltihak ve iltifatları sonucu, kayda değer neticeler istihsaline* (elde edilmesine) *âmil de olmuştur.*....
>
> *Dinsiz ve ihtilâlci oluşları itibariyle birleşebilen, aslında, ayrı vasıftaki toplumlara mensup Karl Marx ve Friedrich Engels'in 1848 yılında neşrettikleri «Komünist Manifestosu» adlı beyanname ile, Komünizm'in, hayatiyet kazandığı söylenebilir.*....

içyüzü kesinlikle bilinmediği için kaydı ihtiyaüa elde alınmak icabeden Şili'nin Ailende misali hariç, Dünyanın hiçbir yerinde, Komünist Partilerinin serbest seçimlerle işbaşına geldiği görülmemiş olup, Parti daima, iktidara gelebilme ve iktidara gelince de, O'nu bırakmama yolunda, «Zor» vasıtası olagelmiştir. Bu hâl Komünizm'in tabiatı icabıdır.

Bilimsel Sosyalizm nâmı altında adlandırılıp, Marksist-Leninist görüş tahtında (altında) *Enternasyonalist Komünizm tatbikatına mehaz* (kaynak) *teşkil etmiş ideolojinin, Maoizm, Millî Demokratik Devrim şeklinde adlandırılan ve aslında, aynı gayeye* ***hadim*** *bulunan* (hizmet eden, yarayan) *görüşler olarak da ortaya çıktığı görülmektedir.*

Yukarda bahsedilen görüşlerin tümü, «Devrim mefhumuna müteferri (kavramına bağlı, o kavramın dalı) *olmaları itibariyle, taşıdıkları isim ve ihtiva ettikleri tâbirlerin birer aldatmaca tezahürü olduğunu belirtmekte, evleviyetle* (öncelikle) *zaruret vardır....."* (İddianame sf.6, 8)

"Kin, garez, ihtiras, iğfal gibi hangi sebebe istinat ederse etsin, aşağıda fiilleri açıklanacak olan sanıklar, köleliği hürriyete, esareti özgürlüğe tercih eden ve Türk Toplumuna da bu zelil (alçakça) *durumu reva gören kimseler ve onların yardımcılarıdır. ....."*(İddianame sf. 21)

Ve nihayet küçücük bir cümle parçası:

"T.C. Anayasası ile «Sınıfsizlik» esası mevcut iken TCK 141'inci maddesinde «Sosyal Sınıf» kavramı...." (sf.124)

Sayın Savcının genel değerlendirmeleriyle ilgili olarak bu kadarı yeter sanırım.

Doğrudan benimle ilgili iddialar

Şimdi benimle ilgili iddiaları bir araya getirmeye çalışayım. İddianame gerçi sanıkları tek tek ele alır görünmekte, ancak onun öncesinde ve somasında da, iddiasına esas oluşturacak nitelikte atıflar bulunmaktadır. Onun için bir araya getirmekten söz açtım. Önce genel değerlendirme bölümünde benimle doğrudan ilgili paragraflar:

*"...Genel Başkan M. Ali Aybar'ın, **«Güleryüzlü Sosyalizm»**, **«Hürriyetçi Sosyalizm»** gibi kavramlar ihdas ve irae ederek* (meydana koyarak ve göstererek) *ortaya çıkması ve Sovyet orduları tarafından Çekoslovakya'nın işgaline değinen, ortaya attığı görüşe bu olayı temel alan **(Türkiye'ye özgü bir Sosyalizmi biz kuracağız, Dünya Sosyalizm'ine katkımız olacaktır.** Sosyalizm'i. bizden **öğrenecekler;** bunlar benim 60 senelik ömrümün ve ak saçlarımın bir sentezidir) şeklindeki sözleri, diğer bir kısım parti üyesiyle birlikte, sanıklardan A. **Nihat Sargın'ın (Marksist Terminolojiye uymayan bir görüş ortaya atıldığı)** mealinde* (anlamında) *bir gerekçe ile, Genel Başkan'a karşı direnme hareketlerini davet edecektir. A. Nihat Sargın'ın, Parti Genel Sekreterlerinden biri sıfatıyla, legal bir örgüt içinde dahi, Marksist-Leninist görüşlerden sapmaya tahammülü olmadığına ve mutaassıp* (bağnaz) *Marksist-Leninist ideolojisinin tahakkuku uğruna, karanlıkta kalmış gizli faaliyetlerinin gün ışığına çıkması pahasına bu harekete tevessül etmesine ciddiyetle eğilmek lâzımdır.*

Ankara'da toplanan 1968 TİP Kongresinde, Sivas'tan gelmiş bir mektubu açıklayarak, A. Nihat Sargın ve aynı saftaki diğer muarızlarını (karşıtlarını) *Marksist-Leninist'likle niteleyen Aybar'ın, bu münasebetle Parti Başkanlığından ayrılışı, ayrıca kıymetli bir bulgudur. Nitekim, Aybar'ı tasfiye eden ekip, sanıklardan L. Ş. Alkılıç tarafından da dile getirildiği üzere, Sosyalizm'in tek türü olan Bilimsel Sosyalizm'e taraftar olup, Marksizm-Leninizm kılavuzluğundaki çalışmalarına devamla, **«icazetli»**, **«Göstermelik»** dedikleri çeşitlere iltifat etmemişlerdir.*

Bütün bu anlatılan hususlar, Marksist-Leninist görüş içindeki kişi ve örgütlerin, gizli eylemleri yanında, legal bir örgütle de, ne denlû bir Sosyalizm getirme gayreti içinde bulunduklarını gösterdiği kadar, sanık A. Nihat Sargın ve o paraleldeki faal üyelerinin de hangi ideolojiye hadim (hizmet eden, hizmetçi) *olduklarını ortaya koyacak yeterliktedir.* (İddianame s T 17-18)

İddianame, yukarıda kimi örneklerini verdiğim genel değerlendirmelerinden soma "Sanıklar ve Olaylar" bölümüne geçiyor. Oradaki ilk

sanık S. Ashvvort, arkasından D. Özgüden geliyor; L. Ş. Alkılıç, E. Boratap ve Çetin Özek sırayla onu takip ediyor. Ondan sonraki sıra bana ayrılmış.

Daha önce belirtmiştim; arananların dosyası «tefrik» edilmişti. Ama her ne hikmetse Ashworth ve Özgüden herhalde arananlar listesinde bulunması gerekirken iddianamede ilk sanıklar olarak yer almaktaydılar. Özgüden başlığıyla yazılanların sonunda, sayın savcı kararını vermiş, Özgüden 141/1 'liktir yani "yol gösterici" lerdendir. *"Şu kadar ki,* diye ekliyor, *suçluluk halini bilmesinden ötürü, Sıkıyönetim ilânından bu yana ortadan kaybolmuş sanık hakkında usulî icaplar ifa edilememiş, bu yüzden de D. Özgüden hakkında kamu davası açılamamıştır".*

Anlaşılan savcı, Özgüden'in bulunmasından ümidini kesmiştir. Ashworth bölümünün sonunda ise böyle bir açıklama da yok. Zaten adı geçen kişi İngiltere'de yaşıyor, bir İngiliz'le evli. Bu nedenle bulunmayacağı açık. Hele o ülkenin vatandaşı ise, üstelik olaylar o ülkede gerçekleştiğine göre ve de, o ülkenin ceza yasalarında 141 ve 142'nin karşılığı bulunmuyorsa nasıl sanık olarak adlandırılabilir?

Neticede iddianameye göre sanık, ama hakkında herhangi bir işlem düşünülmeyen, niçin düşünülmediği de gösterilmeyen bir sanık... Eskiler böyle durumlara «ve min el garaib», derlerdi yani garipliğin böylesi...

İddianamede Ashvvorth'la Özgüden'in durumu bu. Bu hukuk karmaşasının nedenine gelince, galiba sayın savcı onlar da olmazsa dosyanın bütün bütüne koflaşacağını mı fark etti, nedir?

Benimle ilgili olarak şimdi okuyacaklarınız ise iddianamenin S. Ashvvorth bölümünde yer alıyor:

> *"Başlangıç kısmında ele alınıp kısmî bazı izahlara tabi tutulan, bir süre TIP Genel Sekreterliği görevini tedvir eyleyip* (çekip çevirip) *son zamanlara kadar aynı Parti Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunan, 1951-1952 Türkiye Gizli Komünist Partisi tevkifatına dahil olmuş, Moskova'da toplanagelen Komünist Parti Kongrelerinde TKP Temsilcisi sıfatıyla görülmüş Zeki Baştımar (Yakup Demir)in yeğeni olup, kendisi gibi, 1951-1952 tevkif atına girmiş Yıldız Baştımar ile evli Dr. A. Nihat Sargın da, yukarıda belirtilen S. Ashworth, D. Özgüden, Ş. Alkılıç zincirinin bir halkası olarak, S elma ile irtibatta bulunan kimselerdendir. A. .*

Nihat Sargın m 2 Temmuz 1969 tarihinde S. Ashworth'a yazdığı, dosya 14 ilâ 17 sıralarındaki mektupta mevcut enteresan ifadeleri aşağıya alalım:

"... Partinin Bilim Kurulu toplantısı dolayısıyla Ankara'daydım. Şimdi Emek'in çevresinde toplandılar. Bu bilimsel ve ciddî tutum, kanımca, şimdilerde çıkan dergilerin en ciddisi ve yeni bir şeyler vereni okuyucusuna. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz acaba? Almanya'daki durum hakkında yazdıklarınızı aşağı yukarı tahmin ediyorum. Memlekete gelen bildiri, yayın ve bu gibilerden durum seziliyordu. Oradan da özlenen hava, erişilebilmesi her şeyden önce Memleketteki duruma ve özellikle Partinin kendisini toplamasına bağlı. ... Gerçekten Sosyalist bir Partinin hüviyetine yaraşır şekilde tecelli etmesi için çalışılmaktadır. ... Özellikle, pratiği üzerinde çalışan... Benden başka kimse pek yok. Bu konuda yardımınız çok makbule geçecek).

Mektupta bahsedilen çalışma, «TIP'teki Olayların İçyüzü» başlıklı yazı serisi münasebetiyle görüldüğü gibi, TIP içerisindeki, A. Nihat Sargın ve omuzdaşlarının Marksist-Leninist çalışmaları olup, AMhat Sargın, filhakika bu konunun pratiği üzerinde çalışan nâdir kimselerden biridir. Ancak Marksist-Leninist hareketlerde oldukça eski bir ***maziye*** *sahip ve TIP içerisinde ehemmiyetli bir mevkii bulunan mektup yazarının, S. Ashworth'a tekmil vermekte oluşu, noktai nazarını ihtiramla soruşu, direktif alma isteminin bir ifadesi olmakta ve bilhassa bu husus, Selma vasıtasıyla muayyen bir örgüte bağlı bulunduğunu, örgüt disiplin ve direktifleri tahtında çalıştığını göstermektedir."* (İddianame sf.26)

Alınan bölümlerin imlâsına varıncaya kadar aynen aktarılmaya çalışıldığını, bilmem, yeniden eklemeye gerek var mı? Burada dikkati çekmek istediğim bir nokta, benim "S. Ashworth, D.Özgüden, Ş.Alkılıç zincirinin bir halkası" olarak gösterilmemdir. Ancak bu ucu açık zincir pek oynak bir şey olup iddianame boyunca durmadan yeni halkalar kazanmaktadır. Örneğin Harun Karadeniz (sf.82), Süleyman Balkan (sf.86) kendilerine ayrılmış bölümlerin sonunda, benimkine benzer şekilde bu zincire son halka -iddianamenin deyimiyle "bir başka halka" veya "başka bir halka"- olarak katılmışlardır.

Diğer bir nokta ise "omuzdaş" kelimesidir. Bilindiği üzere omuzdaş, iyi olmayan işlerde birlikte olmayı ifade eder. Duruşmadaki sorgumda bunu aynen iade etmiş, duruşma yargıcına, sayın savcı aynı görevde birlikte olduğunuza göre sizin omuzdaşınızdır, denebilir mi, diye sormuştum.

"TİP'teki Olayların İçyüzü" adlı yazı serisi ise sonraları hikâyeciliği ağır basan gazeteci -ve yanılmıyorsam partili- Tanju Cılızoğlu'nun 1964 Birinci Kongre sonrası olaylarını kendi gözlüğüyle ve bir bölümünü de herhalde bilmediği için yanlış yansıttığı bir gazete dizişiydi. Orada benim adım da geçtiği için savcı onu çok sıkıştırmış. Benimle ilgili ve beni şu veya bu biçimde suçlayacak ifadeler almaya çalışmış, Cılızoğlu da bir şeyler söylemiş. Cezaevinde karşı karşıya geldiğimizde o sıkıştırmayı aktarmıştı; hattâ, istersen düzelttireyim ağabey, demişti. Ciddiye alınacak bir yanı olmadığı için, bırak öyle kalsın, dediğimi hatırlıyorum.

Artık iddianamenin doğrudan benimle ilgili bölümündeki suçlamalara geçebiliriz, bölümü aynen alıyorum:

"A. NİHAT SARGIN:

İddianamenin başlangıç kısmında "TİP'teki Olayların içyüzü" başlıklı yazı serisi münasebetiyle yapılan açıklamalarda ve Selma Ashworth'la ilgili bölümde durumundan bahsedilmiş olan işbu sanık, 1 Kasım 1949 tarihinden itibaren ist. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği Yayın Organı vasfında «Hür Gençlik» Dergisini çıkararak bu demekteki faaliyetleri dolayısıyla, 1951 yılında Komünizm ve Millî menfaatlere zararlı neşriyatından mütevellit, 3 sene 9 ay hapis ve bir süre Emniyeti Umumiye nezaretinde tutulmaya mahkûm edilmiş, TIP Yönetim Kurulu Üyeliği yapmış ve Aren-Boran-Sargın Grubu olarak bağımsız Sosyalizme karşı çıkmış. Sosyalizmin «Tek»'ligini ve Bilimsel Sosyalizmin yozlaştırılamayacağını savunmuş bir kimsedir.

Halen Doğu Almanya'da, Leipzig'de olduğu bilinen, Türkiye Gizli Komünist Partisi Lideri Zeki Baştımar (Yakup Demir)in yeğeni Yıldız Baştımar ile evlidir.

Dosyadaki zarf içinde bulunan 10 Şubat 1958 tarihli, Komünist ideoloji benimsemiş olmasına müstenit, Yedek Subay olma hak-

kının kaldırılmasına ilişkin ve şüphesiz ki sadece Komünist lidere olan akrabalığı mahsulü değil ciddî incelemeler sonucu bulunan, M. S. Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanı imzalarını hâvi kararname icabı, sanığın, Marksist-Leninist ideolojiyi çok eski tarihlerden beri benimsemiş olduğu ve bunun, Türkiye'de başarıya ulaşmasını temine matuf gayret göstermekten sakınmadığı görülür.

Nitekim bu amacının tatbiki cümlesinden olarak T.K.P. üye ve koordinatörlerinden olduğu, artık her türlü şüphenin dışında ortaya konulmuş bulunan S. Ashworth'a, O'nun bu yönünü çok iyi bilen bir kimse sıfatıyla yazdığı, dosya 14 ilâ 17 sıralarındaki 2 Temmuz 1969 tarihli, aşağıdaki mektubunda, Selma'nın T.K.P. bünyesindeki Hiyerarşik mevkiini de dikkate alıp ihtiramda kusur etmeksizin"

Bundan sonra iddianame, mektubumun "Selma hanım" hitabını ve ilk sözlerini atlayarak "sizin de önerinizle" kelimelerinden başlamakta ve gene önemsiz atlamalarla "...çok makbule geçecek" cümlesinin sonuna kadar kopyasını tekrarlayarak devam etmektedir:

"ifadelerini ortaya koymakta iken, bu sözleriyle, TİP içindeki kendi faaliyetlerinin muhasebesi etrafında tekmiller vermekte, Marksist-Leninist açıdan yapılan Emek Yayınları etrafında Selma'dan fikirlerini sormakta, hatırlanırsa, o tarihlerden evvel TİP bünyesinde vâki teşebbüslerden ileri gelen sonuçlara telmihan (açıkça söylemeden, imalı olarak), *kendi Marksist-Leninist görüşü icabı, TİP'in Sosyalist bir Parti hüviyetine yaraşır bir seviyeye ulaştırılmasına çalışıldığı mealindeki sözleriyle, T.K.P.'nin görüşüne ve stratejisine mütenazır* (bakışımlı, simetrik) *bir gayretin bizzat kendisinden sâdır olduğunu* (çıktığını) *mütevazı* (alçak gönüllü) *bir lisanla anlatmakta, işin pratik yönü, yani TİP ile, «Hakiki Sosyalizme» gidiş imkânı sağlanmak üzere, kendisi gibi eski Marksist-Leninistlerle takviye veya uygun görülecek sair usul ve yollarla TIP'e yön verme babında, muhatabı Selma'nın şahsında T.K.P'den yardım talep etmektedir. Aynı mektup bünyesinde «Muhtelif eğilimlerin Parti tüzüklerine nasıl aksettiğini merak ettiği yolundaki tâbirler, TİP tüzüğünün hakiki manâda ihtilâlci Sosyalist bir Parti Tüzüğü şekline*

nasıl sokulabileceği seklindeki bir başka yönden danışma olarak kabul ve mütalâa etmek mecburiyeti vardır. Zira, faaliyetlerinin muhasebesini yapan, tekmil veren, üyesi bulunduğu partinin, kendi aralarında müşterek ve özel anlamı mevcut Sosyalist bir Parti, yani Sosyalist ihtilâli gerçekleştirecek bir parti hüviyetine ve kifayetine (yeterliğine) *ulaştırılması için, buna kadir gördüğü muhatabından istianede bulunan* (yardım isteyen) *sanık, TIP'in mektup tarihindeki durumundan memnun olmayan ve O'nu özel ve amacına uygun bir duruma getirmek, muayyen bir istikamete tevcih etmek* (yönlendirmek) *arzusunda olan bir kimse olarak, bu konuyu ele aldığı mektubunda, bir başka kasıt gütmüş olamaz".*

Hayal gücünün böylesine, doğrusu şapka çıkarılır. Okurun isyanı pahasına yeni incilerle devam ediyoruz:

"Sanık, 14.5.1971 tarihli ifadesinde, S. Ashworth'dan mektup almakla beraber O'na mektup yazmamış olduğunu - bu da nereden çıktı?- ve tanışmamış olduklarını beyan etmekte, tetkik edilen işbu mektubu, tek başına dahi, kendisini tekzibe yeterli bulunmaktadır. Yani, bu mektup, ilk plânda, kendisinin de Selma'ya yazdığını ispat etmekte olduğu kadar, daha evvel de mektuplaştıklarını ortaya koyan kısımlar ihtiva etmektedir. Bir kimse, cevap alamadığı muhatabına ilânihaye mektup yazmakta devam edemez. Hele, bu kimse, S.Ashworth gibi TKP bünyesinde özel bir statüye sahip olursa...

Sanık, S. Ashvvorth'u tanımadığından bahsederken, O'na, İstanbul'daki adresini verdiğini ifade etmekle, ayrı bir çelişikliğe düşmektedir. Oysaki, tanışmayan, yekdiğeri ile tanışıklık ve temas tesis etmek istemeyen kimselerin, birbirleriyle adres teatisinde bulunmaları mutâd dışı bir davranış olur. Bu itibarla, sanık, S.Ashworth'a, kendi adresini verirken, O'nunla, bilhassa görüşmek, bir süre temasta bulunmak amacında bulunan bir kimse hüviyetindedir.

Dosya 125 sırasında bulunan yukarıda mezkûr ifadesinin 4'ncü sahife, 4'ncü fıkrasındaki kısımlar, Avrupa'daki A.T.T.F. gibi aşırı sol yani, Marksist-Leninist teşekküllerden haberdar olduğunu, bu teşekküllerdeki müşterek «Dost»'larıyla, Selma

aracılığıyla selâm gönderme ve tabiatıyla haberleşme yaptıklarını göstermekte, yukarıdaki mektup muhteviyatı dahi, Türkiye'deki Sosyalist hareketlerin gelişim ve başarı imkânları sağlanmak üzere, Avrupa'da faaliyet halinde bulunan ve bir kısmının isimleri başlangıç bölümünde verilen teşekküllerden ve bunlar arasında da çeşitli fraksiyonlardan sanığın haberdar olduğunu ve bundan memnuniyetsizliğini beyan ettiğini kabule kâfi gelmektedir. Bu husus dahi, sanığın, Selma ile, Türkiye'de Marksist-Leninist düzenin tesisi maksadı etrafında sıkı ve devamlı temas halinde olduğunu, Sosyalist safların sıklaşması ve Sosyalist örgütlerin ittihadından (birleşmesinden) *zevk ve inşirah* (ferahlık, gönül ferahlığı) *duyduğunu, aksine bu örgütlerde bazı teşevvüşat* (karışıklıklar) *vaki olunca da, yeise düştüğünü, bunun, müteassıp ve katı bir Komünist oluşundan ileri geldiğini, geçmiş yıllar boyunca eski amaçlarından vazgeçmek şöyle dursun, bu hususlaki ideolojisinin gün ışığına çıkmasından çekinmediğini göstermektedir.*

ifade zaptı ilk sahifesinin son kısımlarında {Ben bir Sosyalistim, TIP'li olmak da aynı şeydir) diyen sanığın, aynı zaptın ikinci sahif esinde, (Sosyalizm tektir. Başka şekli olmaz. Sosyalizme varmak için muhtelif stratejiler vardır) dedikten sonra Bilimsel Sosyalizmden bahsetmesi hususu da, ideolojisini bir kere daha ortaya koyarak, S. Ashworth ile olan temaslarının, T.K.P. Bünyesindeki üyeliğinin ifadesi olduğunda her türlü şüpheyi bertaraf etmektedir.

Geçmişi ve ideolojisi, TIP içindeki, Aybar'a muarız gruba mensubiyeti, gizlemesine rağmen Selma Ashworth ile tesis ettiği sabit irtibat, sanığın, yukarıdaki kabuller veçhiyle (yüzünden) *T.K.P.nin, yani Türkiye Gizli Komünist Partisinin bir üyesi olduğu, şu kadar ki, T.K.P.'yi ve ona bağlı yan örgütleri kurmak, kurmaya tevessül, bu hususlarda Cemiyet faaliyetlerini sevk ve idare, Cemiyet teşkili işlemlerinde yol gösterme fiillerinin sübûtuna* (gerçekleşmesine, meydana çıkmasına) *dair yeterli delil elde edilemediği anlaşılmıştır*

Sanık bu haliyle, S.Ashworth'un, Komünist düzen tesisi konusundaki amaç arkadaşıdır; T.K.P.lidir. T.K.P'nin mücerret bir üyesi vasfındadır". (İddianame sf. 59-62)

Ben mücerret bir üye vasfmdaymışım, öyle mi? Sayın savcının beni 141'e 1'e sokamamaktan dolayı ne kadar üzgün olduğu açık; bense iddianameyi ilk okuyuşumda, şimdiye kadar rastlamadığım şekilde bu davada 141/1 'in uygulanması istenen 16 kişiden soma 141/5 iddialı yani sade üyeler arasında ve 18'inci sırada yer almış olmaktan biraz şaşkın ve niye söylemeyeyim, biraz da bozulmuş durumdaydım. Tabiî o durum çok çabuk geçti. İddianameyi biraz daha yakından incelemeye başladım.

Diğer suçlananlar

Görünen şuydu: Birçoğumuz S.Ashvvorth'la mektuplaşmış olduğumuzdan dolayı suçlanmıştık. Ayrıca Çetin Özek ve Erdöl Boratap İngiltere'de kaldıkları sürede onunla yüz yüze de konuşmuşlardı. Harun Karadeniz de, kolundaki sarkom hastalığının tedavisi için İngiltere'ye gidişinde Ashvvorth'un, kendisine elinden gelen yardımı göstermiş olması dolayısıyla ayrıca önemli addedilmiş bulunuyordu.

Diğer yandan, Harun'un da dahil olduğu FKF'li üniversitelilerin «Çekirdek» grubu, daha başlangıçtan teypli izleme içindedir. Eyüboğlu grubunun ise 1965'ten -belki de çok daha öncesinden- telefonları kayıt altına alınmış, bunların içinden ancak Sabahattin Eyüboğlu'nun eşi Magdi Rufer'in Azra Erhat'la konuşması kendilerince uygun görülmüş olmalı ki, yalnız o kayıt, 1965 seçim sonu ile ilgili konuşma metni, grup hakkındaki en önemli kanıt olarak dosyaya konmuştur.

Yukarıda bir de «Çekirdek grubu»ndan söz açtım ya, bildiğim kadarıyla biraz açıklayayım:

Efendim, o günleri yaşayanlar ve/veya okuyanlar bilir, TİP paralelindeki yüksek öğrenim gençliğinin fakültelerde kurduğu derneklerden oluşan Fikir Kulüpleri Federasyonu, kısa adıyla FKF, daha soma çatlamış, MDD'ci grup FKF'ye hâkim olmuş, adını da Devrimci Gençlik Federasyonu'na, kısa ve çok daha bilinen adıyla Dev-Genç'e dönüştürmüştü. Bunların dışında kalan ve arayış içinde olanlardan bir grup da kendilerini bilimsel olarak daha geliştirmek ve daha rahatlıkla Dev-Genç'lilere karşı çıkabilmek için bir çekirdek oluşturmuşlardı.

O sıralarda hemen her gün sol klâsikler veya güncel yazarlardan tercüme, yeni bir kitap çıkıyordu. Hepsini birden takibe, satın alıp

okuyabilmelerine, hiçbirinin ne parası yeterdi, ne de zamanı. Konuyu pratik olarak şöyle çözümlemişler: İçlerinden biri önceden görev alıp belli bir kitabı çok ciddi olarak okuyup notlar alacak, yapacakları toplantılarda, diğerlerine kitabı özetleyip anlatacak, tartışacaklar; sonra başka bir kitap, soma bir başkası daha... Böylece kendilerini geliştirecekler, bu gelişmenin sonunda grup, mevcut fraksiyonlardan, gruplardan birine katılma veya işbirliği yapma yahut diğerlerinden tamamen ayrı yeni bir grup olarak ortaya çıkma konusunda karar verecek. Ayrıca toplantıların düzenli ve verimli olması için her seferinde değişecek şekilde bir toplantı başkanı seçmeyi de uygun bulmuşlar.

Ancak bu iyi niyetler galiba birkaç toplantıyı aşamamış, aralarında görüş ayrılıkları çıkmış, dağılmışlar. İçlerinden bir bölüğü çıkardıkları Partizan gazetesi etrafında toplanmış, "Partizan"cılar olarak anılmaktalar. Sonraki gelişmelere bakılırsa, Partizan'cıların daha ciddiye alınmaları gerekirdi belki. Ama ne var ki, onlar da tutuklanamamış, çoğu kaçak, aranmakta. Sayın savcının yapabileceği bir şey yok. O, birkaç toplantılık çekirdek grubunda kimlerin başkanlık yaptığını aramakla meşgul. Böylece gönül rahatlığıyla onları 141/1'e sokacak.

Düşünebiliyor musunuz? S. Ashworth veya başkası, mimlenmiş kim varsa mektupları karşılıklı elden geçmekte, en az 1965'tenberi telefonları karşılıklı dinlenmekte, toplantıları teyplere alınmakta ve sonra... ve sonra ortaya çıka çıka bu ucube iddianame çıkmakta.

Savcının bir kusuru yok. Elindekiler bu kadar. Yapabileceği tek şey "Böyle kabul zaruri görülmektedir", "Başka bir kasıt gütmüş olamaz" gibi cümleleri uzatıp bükerek, içlerine «zaruri», «kasıt», «gütmek»... gibi keskin kelimeleri katarak kofluğu gizlemeye çalışmak.

Duruşmada ilk kez Harun mu söylemişti, yoksa bir avukat arkadaşımız mı, hatırlamıyorum, ama iddianamenin başlıca dayanağı S.Ashvvorth olmakla birlikte, daha Ashvvorth'un TKP üyeliği, iddianamede, ne kendisiyle ilgili bölümde, ne de diğer bölümlerde herhangi bir şekilde kanıtlanmış değil, demişti. Yerden göğe haklıydı. Şimdi yeniden okurken gözüme çarptı. Çekirdek grubu üyelerinden Harun Karadeniz'in nişanlısı ve hakkındaki soruşturma evrakı ayrılmışken bizzat teslim olan ve iddianameye dahil edilen Hülya Kınalıoğlu hakkında da aynı cinsten bir suçlama yapılmıştır. Bakınız ne diyor iddianame, Kınalıoğlu bölümünü kapatırken: *"Türkiye'de sosyalist ihtilâli gerçekleştirme*

amacının birleştirdiği, Marksist-Leninist görüşe sahip kimselerden mürekkep çekirdek grubu, TCK 141/1'inci madde tarifine giren bir cemiyet olduğuna göre, sanık F. Hülya Kınalıoğlu da, bu cemiyete girme suçunu işlemiş olmaktadır":

Ne diyelim? Çekirdek grubunun 141'e giren bir cemiyet olduğu belli değil ki, ona girdiği, yani iki toplantıya katıldığı için 141 'den yargılanabilsin. Ama hiç gözden kaçırmamamız gereken bir husus var: Harun İngiltere'den dönerken Ashworth, nişanlısı Kınalıoğlu'na çorap yollamış, o da teşekkür mektubu yazmıştır.

Sabahattin Eyüboğlu, eşi Magdalena -Magdi- Rufer, Azra Erhat ve Vedat Günyol'dan oluşan Eyüboğlu grubunun Ashvvorth'la mektuplaşması yok, herhalde telefonla da konuşmamışlar. O halde...

Aslında onların günahları çok daha büyük. Ne mi yapmışlar? Tercüme Bürosu üyesiyken hapisteki Nâzım'a yardım olsun diye Tolstoy'dan tercüme yapmasını istemiş Eyüboğlu, aynı zamanda *"komünistliği müseccel bulunan"* Abidin Dino ile irtibatlı, Köy Enstitülü yani solcu öğretmenleri Pazartesi sohbetlerinde ağırlamışlar, bunlar yetmiyormuş gibi kendileri de öyle tercümeler yapmışlar ki... Hafazanallah. (Tanrı bizi korusun). İddianameden okuyalım:

> *"..Arkadaşları ile birlikte, 60'a yakın eser tercüme ettiğini beyan eden mumaileyhin* (adı geçen kişinin), *Sartre'dan «Çağımızın Sorunları», Thomas Moore'dan «Ütopya», Babeuf'ten «Devrim Yazıları» adlarını taşıyan çevirileri, tetkik ve tahkik konumuz etrafında, üzerlerinde durulacak niteliktedir. Sayılan çevirilerden son ikisi Vedat Günyol ile birlikte müşterek mesailerinin mahsulü ve aşırı sol akımın, Bilimsel Sosyalizm, yani, Komünizmin hâkimiyetini sağlamaya matuf* (yöneltilmiş) *«Sosyal Ortamı Oluşturma» yolundaki çabaların mücessem* (somutlanmış) *birer ifadesidir. Daha evvel açılıp Beraata müntehi olmuş (beraatla sonuçlanmış), sanık aleyhine Ceza tatbikatı yapma sebebi bulunmadığım ifade etmekte ise de, bu eserler yönünden ceza takibatı yapılamaması, eserin ana fikrini incelemeye mani bulunmamaktadır"*

Bundan soma Ütopya eseri hakkında görüşler ileri sürülmekte, arkasından Babeuf'e geçilmektedir:

"2- Gracchus Babeuf'ten Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol tarafından tercüme olunarak, 1964'de Gün Yayınları meyanında çıkmış «Devrim Yazıları» ile, muasır Sosyalist görüşe paralel olarak , Devletin sömürücü sınıfın bir âleti olduğu, Ordunun hâkim sınıfın halk üzerindeki baskı aracı bulunduğu ileri sürülmekte, aslında yazıların tümü, zenginler-fakirler arasındaki mücadele üzerine müesses kılınmış (oturtulmuş) *olmakta, binnetice* (netice olarak) ***(Yedikçe yiyen, tüketen, gözlerini doyurmaktan başka kaygısı olmayan azınlık, çalışan ve üreten büyük çoğunluğu aç bırakıp zayıflatmayacak), (satıcısı, tüccarı kalmayacak artık, bütün üreticiler, ortak ambara çalışacaklar)****sözleri ile, sınıf çatışmalarına telmihan, sömürülen sınıfların sömürenlere baş kaldırması, özel mülkiyetin olmadığı bir toplum düzeni önerilmekte, böylece «Sosyalist düzenin» tesis edileceği ortaya konmaktadır." (sf.107-108)*

Metin içinde de geçiyor, Babeuf tercümesinden dolayı 60'lann ilk yarısında 142'inci maddeden mahkemeye verilen çeviriciler uzun bir sanıklık süresinden soma nihayet beraat etmişler ve Temyiz de beraatı onaylamıştı. Savcımız beraat eden eserden medet ummaktadır.

Aslında gerek Eyüboğlu, gerek Günyol Emniyet'teki sorgu sırasında düşünce ve görüşlerini açıklıkla ifade etmişlerdir. Savcının Emniyet ifadelerinden alıp aktardığı kadarıyla belirteyim:

"Sabahattin Eyüboğlu . . . Marks ve Lenin'i «Biri Teorisyen, diğeri Tatbikatçı olarak, insanlığa büyük hizmetleri geçtiğinden dolayı» takdir ettiğini ifade ile birlikte, bu kişilere ait formüllerin, dünyanın bütün ülkelerinde geçerli olabileceği zannında bulunmadığını ve cereyan eden anarşist olayların, Hümanist açıdan Marksizm-Leninizmin r.uhuna aykırı düştüğünü beyan ederek, 40 yıllık hocalığı boyunca, Talebeye Hümanist açıdan' öğretimler yaptığını ileri sürmektedir.

Aslında hümanizm, Hristiyan uygarlığının bir reformasyonu olduğu halde, bu mefhum, 1944'lerde revaç bulmuş tartışmalar icabı, basite irca (indirgeme) *sonucu «insanlık Sevgisi» şeklinde tanınmış ve tanıtılmıştır" (sf.107)*

"Vedat Günyol . . . Gandi ve Eden'e duyduğu sempatiye müşabih (benzer) *şekilde, Marx a (Dünya ekonomi politik tarihine*

bir yenilik getirdiği için) ve Lenin'e (kendi menfaatlerini, toplumun menfaatlerinin altında gördüğü için) sempati duyduğunu ifade etmekteyse de, dünyanın takdir ve hayranlığını üzerlerine toplamış müteaddit Türk büyüklerine mukabil, bu kimselere karşı duyduğunu söylediği sempati, temelde yanlış olduğu kadar, aslında doğru olarak da kabul edilemez. Zira, yukarda murtabit (irtibatlı) *yönleri izah ve ifade edilen bu sanıklar, «Sosyalizmin Türkiye'deki mutlak hâkimiyetini» sağlamak karar ve azminde olan kimseler olarak, her türlü Teorinin üstünde, Marksizm-Leninizm esaslarına bağlıdırlar". (sf.III)*

Yukarıdaki alıntılar Eyüboğlu ve Günyol'un görüşlerini açıklıkla ifade etmelerinin ötesinde asıl Savcı ve iddianamesinin yukarıdan beri belirtmeye çalıştığım görüşlerini ve bu görüşlerini ifade biçimini bir kez daha örneklemeye yaradı galiba.

iddiaların kanıtsızlığını savcı da kabul zorunda kalmış

Sanıkların tek bir birim altında toplanmasının imkânsızlığı ile birlikte iddiaların gerçekte, herhangi geçerli bir kanıta dayanmadığı, iddianamenin son bölümünde adeta itiraf edilerek şöyle denilmektedir:

"...Özel bölümlerde durumları izah olunan sanıklar, Türkiye'de zorla, kuvvetle, şiddetle, velhasıl ihtilâl yoluyla Komünizmi gerçekleştirmek şeklindeki amaçları cümlesinden olarak, Türkiye Gizli Komünist Partisi, Çekirdek, Partizan, Ant Grupları gibi örgütler bünyesinde birleşmiş, bu örgütlerde cemiyet çalışmaları yapmışlardır.

Özel çalışma metotları uygulayan bu örgütlerin, üyelerini deşifre edecek, aleyhlerinde delil olabilecek kuyudat (kayıtlar) *tanzim etmeyecekleri veya etseler bile bunların ele geçmemelerini temin edecek azamî tedbirler alacakları muhakkak olduğuna göre, sanıkların bu örgütlerle ve birbirleriyle olan ilişkileri şüphesiz ki, kayıt defteri, üyelik kartı veya hüviyet varakası gibi vesaike* (vesikalara, belgelere) *istinat ettirilebilmiş* (dayandırılabilmiş) *değildir. Ancak, özel bölümlerde verilen sair neviden deliller, sanıkların, yukarda belirtilmiş amaç etrafında birleşen, cemiyet çalışması yapan kişiler olduklarını ve bu cemiyet üyelerinin, daima iki kişinin çok üstünde bulunduğunu göstermektedir." (sf.126)*

Nasıl yapacağımı bilemediğimi baştan söylediğim iddianame özetini burada noktalıyorum. Aynen aldığım kendimle ilgili bölüm ve gene benimle ilgili diğer beyanlar dışında, diğer sanıkları da tümüyle kapsayan tam bir özet olmadı gerçi. İddianamenin bizzat kendisi gibi dağınık paragraflar, cümleler. Ama öyle sanıyorum ki, hakkımızdaki iddianame neydi, nasıl bir şeydi, bu anlaşılabilecektir.

Türkiye Gizli Komünist Partisi iddiasıyla başlayıp neticede birbirleriyle ilgisiz kişiler ve de gençlerin, hemen her zaman ve yerde kolayca bir araya geldiği ve aynı kolaylıkla dağıldığı çekirdek gibi grupları. Gazetelerde çarşaf çarşaf yazılarla ve alâ-i valâ ile başlayıp iddianame ile birlikte sönen balon. Hepsi bu.

Duruşmalar

Duruşma sırası

İddianamede 141/1 Ter (sevk ve idare edenler, yo! gösterenler..), 141/5'ler (sade üyeler) ve 296Tar (yardım ve yataklıktan sanık olanlar) ayrı gruplar halinde ve aşağıdaki biçimde sıralanmış bulunuyordu:

- Finci grup: «141/1 Tikler» 1) Şadi Alkılıç, 2) Çetin Özek, 3) Harun Karadeniz, 4) Sabahattin Eyüboğlu, 5) Vedat Günyol, 6) Azra Erhat, 7) Matilda Gökçeli, 8) Masis Kürkçügil, 9) Necmi Demir, 10) İlkay Demir, 11) Ragıp Zarakolu, 12) Vahit Tulis, 13) Taner Kutlay, 14) O.Saffet Arolat, 15) Şiar Yalçın, 16) Isıtan Gündüz;

- II.nci grup: «141/5Tikler» 17) Erdöl Boratap, 18) Nihat Sargın, 19) Hülya Kınalıoğlu, 20) Süleyman Balkan, 21) Magdalena Rufer;

- III.cü grup: «296Tıklar» 22) Seçkin Selvi (Çağan), 23) Zeynep Sağnak, 24) Tanju Cılızoğlu, 25) Aydın Engin, 26) Dinçer Yücesan (Hülya ve Dinçer dışında diğer bütün sanıklar tutuklu)

(Kimi 141 ve 142Tiklere çerez kabilinden 312'nin -yani halkı kin ve adavete (düşmanlığa) tahrikin-de eklendiğini unutmayalım).

Duruşma safahatı

27 Ekim'de duruşma başladı.

161'inci madde ile ilgili olarak askerî mahkemede yargılanmamı anlatırken söz açmıştım galiba, o zamanki askerî usûl yasası uyarınca

ilk gün, duruşma henüz başlamadan, duruşma yargıcı sanığa, karşısındaki mahkeme heyetine itimat edip etmediğini usulen sorar ve "İtimat ediyorum" beyanını zapta geçirirdi. O günlerde madde hâlâ geçerlikteydi. Soma kaldırıldı.

Ben itimat beyanımı önceden yazılı olarak hazırlamıştım. Okudum ve zabta geçmesini istedim: Metin şu:

"«itimat» konusunda cevabımdır.
Heyetinizi teşkil eden sayın şahısları tanımıyorum. Ancak bugün memleketimiz olağanüstü şartlar içindedir. Sol'a karşı bütün ölçüleri aşan bir hareket mevcuttur. Ölçüler o kadar aşılmıştır ki, örneğin ben, böyle bir iddianame ile, hem de altı ay tutuklu kalarak sanık sıfatıyla huzurunuza çıkarılmış bulunmaktayım.
Bu olağanüstü ortamın toplumun bütün kesimlerini etkisi altına almamış olması düşünülemez. Bu nedenle, böyle bir ortam içinde muhakememin tam anlamıyla bağımsız, tarafsız ve salim şekilde yürütülebileceği hususunda ciddî endişem vardır. Bu endişem mahfuz kalmak kaydıyla heyetinize itimat ediyorum".

Diğer tutuklular da şöyle veya böyle itimat etti. Ancak yanılmıyorsam duruşma, 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başlamış olmakla birlikte Mahkemenin elindeki dosyalar çok kalabalık olduğu için bir ara verildi. Sonunda aynı numara altında fakat eskisine ek olarak 3'üncü mahkemenin yd. yargıcı Coşkun Dündar ve görevlendirilmiş diğer iki subayla yeni bir heyet oluşturuldu ve duruşmalarımız da, daha soma bu ikinci mahkemede sürdürülerek neticelendi.

İddianamenin okunmasından soma ilk söz Şadi Alkıhç'ındı. Alkılıç, hakkındaki iddiaları reddetti. S.Ashvvoıt'la ilgili CIA ve MİT görevlisi olma iddiasını Mahkeme önünde de yineledi ve tahliye isteğiyle sorgusunu tamamladı.

İkinci söz sırası Çetin Özek'teydi. Bir Ceza Hukuku hocası ve ayrıca 141-142 üzerinde çalışmalarıyla tanınmış, aynı konuda özel bir kitabı bulunan Ç. Özek, "Hasbelkader" (kader gereği) hukukla iştigalinden söz açarak konuşmaya başladı. Ve gayet çekingen ve sıkılgan söz ve tavırla konuşmasını tamamladı, tabiî o da tahliye istemişti.

Ondan sonra da Harun Karadeniz mikrofon başına geldi. Bir

taraftan, yukarıda iddianame ilgili olarak benim ancak bir bölümünü verebildiğim yanlışları, açmazları vb., bir an önce anlatabilmenin büyük heyecanı içinde, diğer yandan kendinden emin arka arkaya öylesine sıraladı ki, istisnasız hem biz sanıklar, hem avukatlar ve herhalde Mahkeme heyeti, hattâ belki savcı dahi, artık bu muhakemenin bir anlamı kalmadığı konusunda fikir birliğine varmış olmalıydılar.

Konuşmasının doğrudan yarattığı etki mi, yoksa Harun, mahkeme heyetinin, daha doğrusu duruşma yargıcının düşüncelerine, ek bir destek mi oldu, bilemem ama üçüncü veya dördüncü duruşmada, daha öncekiler de dahil, sorgusu yapılanların tahliyeleri başladı ve öyle devam etti.

Benim de sıramın gelmesini beklediğim gün, sabah oturumunda, önce Şiar Yalçın'ın sorgusu yapıldı. Yalçın sorgusunu, yazılı olarak önceden hazırladığını söyledi ve bir kopyasını duruşma yargıcına vererek okudu. Okuduğu metinde, hatırımda kaldığı kadarıyla, hukuk dili çerçevesinde kalmakla birlikte savcıya ve iddianamesine verip veriştiriyor, sonunda duruşma yargıcını da işin içine katarak, onun da, duruşmalardan önce yazdığı tahliye dilekçesine -Yd. Yargıç olarak itiraz merciiydi galiba- ret cevabı vermesi dolayısıyla sorumlu olduğunu ileri sürüyordu.

Şiar Yalçın'ın iddiaları üzerine ne diyeceği sorulan savcı, herhalde o güne kadar elinde tuttuğu ve kullanmak için uygun zamanı kolladığı, -hadi iyi niyetle konuşalım, yeni eline geçirdiği diyelim- bir mektubu okudu ve dosyaya konmasını istedi. Mektup, Şiar Yalçın'ın, İstanbul basın savcılığında çok göze batması sonucu Sivas'ın Koyulhisar'ına savcı olarak tayin edilmesinden soma oradaki bir savcının İstanbul'daki arkadaşına Şiar Yalçın'la ilgili kişisel gözlem ve kanılarını aktarmasından ibaretti. Ancak bu gözlemler Ş. Yalçın'ın hakkındaki komünistlik iddiası ile ilgisizdi, hatırımda kaldığına göre, örneğin Yalçın'ın, köpeğini insanlardan çok sevdiği iddiası gibi şeyler..

Ama artık Ş.Yalçın'ın yeniden kalkıp konuşmasına, durumu açıklamasına olanak yoktu. Mektup dosyaya kondu.

Sorgum

Öğle sonrası oturumda ilk sıra bana geldi. Ben de sorgumu önceden

yazılı olarak hazırlamış, diğer birçok sanık gibi ben de önceden müdafilerime iletmiştim, onlar da gazetelere. Ertesi gün gazetelerde, eğer yer verirlerse onun özeti bulunacaktı. Bulundu da.

Şimdi o metni yeniden okudum. 7 küsur daktilo sayfası. Yukarıda 33-34 yıl sonra hatırladığım kadarıyla iddianame ve mektupla ile ilgili olarak söylediklerim, burada, hukukî denebilecek bir bakış ve görüş çerçevesi içinde derli toplu ifade edilmiş. Mümkün olduğu kadar tekrarlardan kaçınarak bir iki bölümünü vermek niyetindeyim. Ancak, sabah oturumunda karşılaştığımız ve yukarda hikâye ettiğim durumdan da yararlanarak kimi söylemek istediklerimi yazılı metnin dışında şifahen aktarmıştım. O konuşmadan hatırımda kalan birkaç ilginç paragrafa öncelik vereceğim, yazılı metin soma gelecek.

Sözüme, sabah oturumunda karşılaştığımız, Şiar Yalçın'la ilgili mektup konusunu hatırlatarak başlamıştım. Mektuptaki kişisel iddialara gerekli yanıtı vermekle birlikte esas olarak bu mektubun, üçüncü bir şahsın üçüncü bir şahsa yazdığı bir mektup olduğunu, muhakeme edildiğimiz konuyla ve sanık kişilerle herhangi bir ilgisinin olamayacağını söylediğimi hatırlıyorum..

Başlangıçta yargıç, Şiar Yalçın konusunun beni ilgilendirmediğini, bu nedenle kendimle ilgili iddialara geçmemi istediyse de karşı çıkarak, ben de tam onu yapmaya çalışıyordum, dedim, bu mektup olayı da, sayın savcının iddialarının nasıl, ele alınan konuyla ve davalılarla ilgisiz olduğunun son bir göstergesidir.

Arkasından, benim, gerek mesleğim, gerekse partililiğim dolayısıyla çok fazla insan tanıdığımı, çok kişiyle haşır neşir olduğumu anlatarak, bu nedenle herhangi bir karara varmadan önce karşımdakini anlamaya çalışırım, anlayışla karşılamaya çalışırım, diyerek sözlerime devam ettim. Diğer yandan öyle durumlar olabilir ki, bir saatin çarkları gibi, birbirine bağlı iken küçük bir çarkın tek başına, doğrusu budur diye, diğerlerinin aksine dönmesini isteyebilir misiniz, eğer bunu yapmaya kalkışırsa kırılmayı göze alacaktır, kırılacaktır. Bir küçük çarktan bu beklenebilir mi? Yapabilseydi, elbette çok iyi olurdu, ama yapamamışsa, yapmayı göze alamamışsa yaptığını onaylamamakla birlikte, en azından kendim için söyleyeyim, ben anlayışla karşılarım.

Daha sonra, Temmuz başlarında Kültür Bakanlığı kurulup başına

getirilen Talât S. Halman'ın tanınmış Türk aydınlarına arka arkaya nişanlar vermesi olgusunu hatırlatarak ve şu anda aynı davada birlikte sanık olduğumuz insanları göstererek şöyle dediğimi hatırlıyorum: Dışarıda olsalardı hepsinin de aynı biçimde birer nişan sahibi olacaklarına kuşku duymadığım ve ne yazık ki, bugüne kadar tanışma olanağını bulamadığım, o her biri kendi alanının tartışılmaz üstadı, büyük insanlarımızla aynı davada kader birliği yapmış olarak tanışıp, yan yana ranzalarda gece gündüz birlikte olabilmek ...

Tutuklu olarak geçirdiğim ayların bir tek müspet tarafı var, o da bu. Bu birlikteliği yarattığı için sayın savcı ve arkasındakilere teşekkür borçlu olmalıyım herhalde.

Sonra da yazılı metinden hatırladığım birkaç noktayı ekleyerek konuşmayı tamamladım. Başlangıçta Başkan, duruşma yargıcına doğru eğilip beni göstererek bu, kim, diye sormuş, ki o da TİP'in eski genel sekreteri, yanıtını vermişti. Duruşma yargıcının sözlerini duymuştum. Ben de rahat bir günümdeydim, yanılmıyorsam 40-45 dakika süren konuşmamı can kulağıyla dinlediklerinin farkındaydım.

Konuşma bitti, duruşma yargıcı sordu. Bu söylediklerniz yazılı metninizde aynen mevcut, değil mi? Maalesef hayır, diye cevap verdim, ancak kısmen var, büyük bölümü irticalendir. Eyvah, not da tutmadık, diye hayıflandı. Yazılı metni aldı, konuşmadan aklında kalanlardan da bir iki satır ekledi.

Ben yerime otururken bir sandalye ötemdeki Şiar Yalçın tebrik ederek şöyle demekteydi: İlk defa bugün bir politikacı ile politikacı olmayanın farkını gördüm. Siz, baştan aşağıya benim söylemek istediklerimi söylediniz, ama tam bir politikacı olarak, politik konuşarak. Yanımdaki Isıtan da, uzun zamandan beri ilk defa eski TİP'i , TİP'in o eski günlerini hatırladım yeniden, diyordu.

Yukarıda 45 dakika süren o konuşma ve hemen sonrasından hatırlayabildiklerimi aktarmaya çalıştım. Şimdi yazılı metinden bir iki paragraf ve özeti:

Başlangıçta iddianamenin *"141 ve 142'nci maddelerin, sosyalist görüşlerin tümünü, stratejisi ne olursa olsun yasakladığı zehabını uyandırmaya çalışan polemik edasındaki anti-sosyalist görüşüne"* karşı çıkarak *"Temsilciler Meclisinde Anayasa hazırlanırken yapılan tartışmalar*

sırasında Anayasa Komisyonu sözcüsünün açıklamalarını ve Anayasa Mahkemesi'nin bu maddelerin Anayasa'ya aykırılığını ileri sürerek yaptığımız iptal başvurusuna karşı verdiği kararın gerekçesini" hatırlatmışım. Ve iddianamedeki terim ve kavram karışıklığı ve kargaşalığına örneklerle dikkat çekmişim. Daha soma zincir hikâyesine geçerek, burada yapılması gereken ilk işin zincirin başında bulunduğu söylenen S.Ashvrorth'un TKP'li olmasının kanıtlanması olduğunu, bunun yapılmadığını belirttikten soma 141 'in tarif ettiği bir cemiyet olmak için dahi en az iki kişinin birbirinin çok yakınında ve yakın temas halinde olması gerektiğinin altını çizmişim.

Bir an için zincir biçiminde bir bağlantı var sayılsa bile bu durumda zincirin halkaları birbirine ast-üst olarak bağlanacaklarından dolayı, örneğin üstten alta doğru bir A-B-C zincirinde, C'nin en azından B'yi yakından tanıması, kısa sürelerle temas halinde olması, B'nin ise hem A'yı hem de C'yi çok yakından tanıyarak devamlı ilişki içinde olması gerektiğini, oysa olayımızda bırakınız parti ilişkisini örneğin benim durumumda olduğu gibi adı geçenlerin birbirini hiç tanımadığını göstermişim.

İddianamede hakkımda zikredilen «sair neviden delil»lerden birincisi, geçmişim ve buna bağlı Zeki Baştımar'ın kardeşiyle evliliğimdi. Burada, 141 ve 142 ile ilgili herhangi bir mahkûmiyetim olmadığı gibi suçlama nedeni olan 161. madde son fıkrası kalktığına göre, halen 141-142 dışında da hiçbir mahkûmiyetimin olmadığını belirtmişim. Evliliğime gelince, bir suç kanıtı sayılamayacak olmakla birlikte kardeş değil, 8'inci dereceden bir akraba olması dolayısıyla aslında usul hükümlerine göre bir tanıklık durumunda yemin ettirilmesi gerekeceğinden hukuken akraba bile sayılmadığını söylemişim ve ikinci sair neviden kanıtlara geçerek TİP'teki çalışmalarım ve eski genel başkana karşı çıkışımla ilgili iddiaları şöyle yanıtlamışım:

> *"...Parti'min iç meselelerini ve tarihçesini burada tartışmak istemiyorum. Zaten konumuz bu değildir ve ben huzurunuzda bu sebeple bulunmuyorum. Yalnız muhalefet nedenime kısaca değineceğim: Ben ve arkadaşlarım (iddianamenin deyimiyle «omuzdaşlarım», ki bu hafif deyimi arkadaşlarım adına iddianame yazarına aynen iade ederim; bunlardan biri Üniversite doçenti*

olup o sırada Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu üyesi, diğeri de Üniversite profesörü olup Millet Meclisi Bütçe ve Plân Komisyonu üyesi iki milletvekili idi) bizler ve bizimle birlikte Merkez Yürütme Kurulu'nun hemen yarısının o zamanki Genel Başkan'a muhalefeti «kişisel yönetim» uygulamasına karşı çıkışlarından doğmuştur ve neticede bizler Parti'nin büyük çoğunluğuma haklı görülmüşüzdür. Mesele bundan ibarettir".

Yukarıda bu omuzdaş hikâyesini ve nasıl yanıtladığımı yazmıştım. Daha soma hakkımda ileri sürülen sair delillerden üçüncüsü ve bütün iddiaların dayanak noktası, S. Ashworthla mektuplaşmamız konusunu bütün ayrıntılarıyla aktarmışım. Yinelemeyeceğim. Ancak son kısmı, ki sorgu metninin de son kısmıdır, aynen alarak yazılı metin konusunu da kapatacağım:

"...d) iddianamenin 60'ıncı sayfasında bir bölümü alınan fotokopi ile ilgili olarak :

1- «TKP'nin üye ve koordinatörlerinden olduğu artık her türlü şüphenin dışında ortaya konmuş bulunan S. Ashworth'a ...» deniyor. Oysa, bu konuda bir delilin mevcut olmadığı daha önce belirtilmişti.

2- iddianame, cümlesine devamla benim için «...onun bu yönünü çok iyi bilen bir kimse sıfatıyla yazdığı...» diyor, ki bir an için adı geçenin TKP üyesi olduğu varsayılsa bile, bunu benim, hem de çok iyi bildiğim nereden çıkıyor? Kim söylemiş bunu bana, beni o örgüte üye kaydetmiş, ne zaman olmuş bu iş? Yoksa bu hanım bana ingiltere'den mektup yazarak mı böyle bir teklifte bulunmuş, ben de kabul etmişim? Böyle bir mektuplaşma için niye ev adresimi kullanmışım? Sonra niye mektup yazmaktan vazgeçmişim, örgütten istifa mı etmişim?

Sorular istenildiği kadar uzatılabilir. Ve de hepsi cevapsız kalmaya mahkûmdur. Mektupla lisan ve radyoculuk öğretimi, mektup yolu ile tanışarak sonradan evlenme... belki mümkündür, ama herhalde gizli örgüt üyeliği değil.

iddianame ve yazarından asgarî ciddiyeti beklemek hakkımızdı sanırım".

Sorgu ile birlikte ben de tahliye talebinde bulunmuştum. Benim için de tahliye kararı verildi. Böylece yılın son günlerinden birinin akşamında 11 Mayıs gecesinden altı küsur ay soma evime döndüm.

Esas Hakkında Mütalâa:

Savcının "Esas Hakkındaki Mütalâa"sı bir iki nokta dışında ilk iddianamenin aynıdır. Eğer sorgularda söylenenlerin tartışmasına geçseydi iddianamesinin kofluğu bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkacaktı. Bu yüzden, tartışmaya girmeksizin eski görüşlerinde ısrardan başka çıkış yolu kalmadığını fark etmiş olmalı. Mütalâanın, elimdeki 14 sayfalık kopyasının 6'ncı sayfasında yer alan benimle ilgili bölümünü almakla yetineceğim.

> *"A.NİHAT SARGIN :*
> *Tercümeihâl-e müteallik* (özgeçmişe ilişkin) *ve davanın esasına tesir etmeyen basit birkaç husus hariç, son tahkikatta değişen bir durum mevcut olmadığına göre, 211011971 tarihli iddianamenin 59-62'nci sahifelerinde izah ve tahlil edilen sebepler sonucu ortaya konulmuş netice ve mülga* (ilga edilmiş, kapatılmış) *TİP'in zahirî* (görünüşteki) *legalitesi arkasında sanığın ihtiyar ettiği* (kendi iradesiyle gerçekleştirdiği), *malûm gayeye yönelmiş faaliyetleri dikkate alınarak, işbu sanığın mezkûr iddianame gereğince tecziyesi* (cezalandırılması) *gerekli görülmüştür."*

Savunma

Ben kendim savunma yapmamış, müdafilerimizin toplu savunmasını yeterli görmüştüm. Şimdi hatırlamıyorum ama, diğer sanıklar için de durum herhalde böyleydi. Kimi sanığın müdafii tek, bir bölümünün iki veya üç, bir sanığın müdafii de dört avukattan oluşuyordu. Toplu savunmanın altında imzası olan beş avukat arkadaşımız aşağıdaki sırayla imzalamışlar savunmayı, ben de aynı sırayla belirteyim: Av. Enis Coşkun, Av. Gülçin Çaylıgil, Av.Müşir Kaya Canpolat, Av.Neclâ Fertan ve Av.Ziya Nur Erün.

"Savunma" başlığıyla Mahkeme'ye sunulan 53 daktilo sayfalık savunma birkaç bölümden oluşuyor. İlk bölüm "Giriş" adını taşımakta.

Bu Giriş'in de girişi sayılabilecek olan ilk paragraflarını aynen aşağıya alıyorum:

"/) DAVANIN GENEL NİTELİĞİ:

Hiç şüphe yoktur ki, müvekkillerimiz huzurlarınıza suç teşkil eden eylemlerinden dolayı değil, fakat bir düşünceyi, bir dünya görüşünü bertaraf etmek gayret ve niyeti sonucu getirilmişlerdir.

Olaylara göre gerçek şudur ki, 12 Mart Muhtırası'nı müteakip, sol düşünceli olan, ya da olduğu sanılan aydınlar, işçiler, öğrenciler, öğretmenler, yazarlar toplanmış, uzun süre cezaevlerinde alıkonulmuş ve sonra yıllarca önce söylediği bir sözde veya yazdığı bir yazıda veya kitapta birdenbire suç tespit edilmiş, yani önce insanlar tutuklanmış, sonra da onlara suçlar bulunmuştur. Yurt çapında bir sol düşmanlığının rüzgârları estirilmiş, insanlar, henüz göz altında bulunduğu ve daha sanık sıfatını dahi taşımadığı bir sırada devlet radyosuyla suçlu olarak teşhir edilmiştir.

Bu cümleden olarak, 1971 yılı Mayıs ayında gece yarısından sonra müvekkillerimizden her birinin evine giden görevliler, evlerini aramış, kıstası (ölçütü) bilinmeyen bir ayırımla tehlikeli saydıkları kitap ve yayınları toplamış ve kendilerini 1. Şube'ye sevk etmiştir. Uzun uzun ifadeler alınmış, kimisi sorgularında anlattıkları bir sorgu metoduna tâbi tutulmuşlar, büyük bir gizlilik ve telâş içinde bu işlemler tamamlanmış ve o arada devlet radyosu, Türkiye'de gizli bir Komünist Partisi'nin bulunduğunu, sanıklarının tutuklandığını anons edip, müvekkillerimizin her birinin adını suçlu olarak tekrar, tekrar ilân etmiştir.

Bu kişiler, Mayıs ayından Ekim ayına kadar tam altı ay, hapishanede sanık sıfatıyla iddianame yazılmasını beklemişlerdir, insanların, tutuklandıktan sonra en kısa zamanda yargı önüne çıkarılmaları asıldır. Ancak tahkik edilmesi zorunlu vakalar yüzünden bu süre uzayabilir. Hadisemizde dava açılmasının uzama sebebi ise böyle zorunlu bir durumdan gelmemiştir. Zira iddianın sözde delili MİT raporları ve ekleri mektuplar, bantlar ilk andan beri savcının elindedir. İşin daha da ilginç yönü şudur ki, delil denen belgelerin bir kısmı 1965, diğer bir kısmı ise 1968 yılından beri MİT teşkilâtının elindedir. Bu durum, savcının,

dava dosyasına, göz altına alma tarihinden sonraya ait bir tek delil ibraz edememesiyle (göstereememesiyle, sunamamasıyla) *sabittir.*

İddianamede müvekkillerimiz için uygun bahane, gizli ve dışa bağlı bir komünist örgütün içinde olmaları şeklinde tezahür etti. Ne var ki, bahane bulmak yetmiyordu. Bunu ispatlamak gerekiyordu. Bu konuda akla gelebilecek ve gelemeyecek her şeye yer verildi. Yıllarca önce dünya klâsiklerinden Türkçe'ye çevrilen kitaplar, kişilerin birbirleriyle olan insanî ilişkileri, akrabalık bağları, sonradan Anayasa Mahkemesi kararıyla kaldırılan özel yüksek okullara karşı çıkmak. Ortak Pazar'ı, montaj sanayiini reddetmek vs. vs... Bunların yanında, hatta başında, asıl amaç da belirlendi.

Gerçekten iddianamede bir yandan izafe edilen suç sözde ispatlanmaya çalışılıyor, bir yandan da açıkça «dava konusu komünizmdir» deniliyor ve asıl amaç böylece açıklanmış oluyor.

Bu yüzdendir ki iddianame, soyut suçlamalarla, kavram karışıklığı ile ilme aykırı tarif ve anlatılarla dolu. Bu iddianame kim tarafından yazılırsa yazılsın, böyle olmaya başından mahkûmdu. Gaye sadece bir dünya görüşünü mahkûm etmek ve fakat buna, uygun bir biçim vermek olunca, bütün ceza prensipleri ve hele hele «Kanunsuz suç olmaz» prensibinden vazgeçilince, sonucun bu olması kaçınılmazdır." (sf. 1-2)

Savunma, daha sonra "İddianamenin Hukukî Niteliği" başlığı altında hukukî olmayan niteliklerini sayıyor ve *"hukuken ihtiva etmemesi gereken, üstelik bilimsel yanlışlarla dolu politik mütalâalar içermekte"* olduğunu gösteriyor. Tarafsızlık ilkesinden yoksunluğun, kanunsuz suç olmaz ilkesine aykırılığın örnekleri de verilerek giriş bölümü tamamlanıyor.

10-23'üncü sayfalarda yer alan ve bütünüyle 141'inci maddenin hukukî analizine ve tartışmasına ayrılan ikinci bölüm, konu ile ilgili araştırmacıların incelemekle büyük yarar sağlayacağı bir bilimsel çalışma durumunda.

Daha sonra, iddianamenin kanıt diye ileri sürdüğü iddiaların incelenmesine geçen Savunma, MİT raporlarının savcıya *"delil olarak kullanmak üzere değil, ancak yapacağı kovuşturmalarda takip edeceği*

istikameti ve delilleri ne surette toplayabileceğini tayinde kullanmak üzere" iletilmiş olması gerektiğini belirtmekte ve " *tıpkı polisin yürüttüğü hazırlık soruşturması sonunda savcıya takdim ettiği fezleke"* gibi olduğunu söylemektedir.

Mektupların ve ses bantlarının yasa dışı elde edildiklerinden dolayı kanıt olarak kullanılamayacağını belirten Savunma, ayrıca elde bulunan mektuplardan ancak istekleri doğrultusunda yön vermeye uygun görülen bir ikisinin seçilip dosyaya konduğunu göstermektedir.

Nihayet sanıkların durumunu inceleyen ve gerçekleri bir kez daha ortaya koyan Savunma aşağıdaki "Sonuç" bölümüyle noktalanmaktadır:

"SAYIN BAŞKAN, SAYIN YARGIÇLAR ;

12 Mart 1971 gününden beri ülkemiz «olağanüstü» günler yaşamaktadır. Bu dava «olağanüstü günlerde» açılmış, «olağan» olmayan yollarla kamuoyuna duyurulmuş bir davadır.

Bu davada müvekkillerimizin, bir dış örgütle irtibatlı gizli örgüt kurdukları iddiası, kesin tek bir delile dayanmaksızın, böyle bir hava içinde yapılabilmiştir.

«Dışa bağımlılık iddiası» ile delilleri enine boyuna tartışma olanağı elimizden alınmak istenmiş ve yargılamanın dahi «olağanüstü» koşullar içinde cereyan etmesi beklenmiştir.

Ulusların hayatında olağanüstü günler ve hattâ yıllar bulunabilir. Ve bunlar ulus hayatı içinde bir gün sona erer ve hatta unutulabilir de.

Ancak «olağanüstü» koşullar gerekçesi ile verilmiş ve adil olmayan kararlar, o günlerin kara bir damgası gibi kalır ve çağlar boyunca unutulmaz.

Çünkü gerçekte «Adalet» düşüncesinde ve uygulamasında «olağanüstü» ve «olağan» ayrımı yapılamaz. Çünkü koşullara göre değişen adalet, adaleti sağlayamaz.

Bu davada gerçekten yargılanmak istenen bir yandan da adaletin kendisi olmaktadır.

Esasında yargılanması gerekli ve suç teşkil eden eylemler yani maddi olaylar mevcut olmadığı için bu davada düşünce, fikir yargılanmak istenmiştir.

Düşünce, fikir ve kanaatlerin yargılandığı dönemler insanlık tarihinin geçmiş ve artık unutulmuş sayfalarında kalmıştır.

Bütün anayasalar, ceza yasaları, yargılama ilkeleri «fikri, düşünceyi» suç olmaktan çıkarmıştır. Bizim yasalarımızda da düşünce suçu diye bir suç yoktur. Suç olan, yasalarda unsurları açıkça yazılmış olan eylemlerdir. Hatta eylemlere ilham veren düşünceleri bile yargılamak mümkün değildir.
Mahkemeniz vereceği kararla bir yandan adaleti sağlarken diğer yandan da «düşünce özgürlüğünün ve adaletin» yargılanamayacağını ortaya koyacaktır.
Saygılarımızla. *(imzalar)"*

Karar

Sonunda karar günü geldi. Arkadaşım ve avukatım N.Fertan'ın, ne olur, ne olmaz, bakarsın ters bir karar çıkar, yeniden tutuklanma filân olabilir, diye benim son duruşmaya gitmemi engellediğini anımsıyorum.

Hayır, en azından bizim için korkulacak bir şey olmadı. Beraatımıza karar verildi. Gerçi askerî savcı tarafından temyiz edildi. Ama Temyiz'in karan da beraatı onama oldu. Bu nedenle özel dosyamda davayla ilgili maalesef başka bir belge yok. Örneğin Mahkemenin gerekçeli karanna sahip değilim.

Bununla birlikte, şu sıralarda elime geçen Askerî Temyiz Mahkemesinin karanyla, ki bu karar, mahkemenin kararım ve bu karara karşı bütünüyle temyiz talebinde bulunan savcının iddialannı özetlemektedir, bu kararla açığı nispeten kapatmam mümkün olabilecek gibi. Böylece davanın son noktası da konmuş olacak:

Askerî Temyizden ilâmın çıkması 1974'ün sonunu bulmuştur. Bu arada 73 seçimleri yapılmış, CHP 185 sandalye ile Meclis'te birinci konuma erişmiş, 74'ün ilk ayında da CHP Gn Bşk Bülent Ecevit, o günkü halk deyimiyle «Karaoğlan» koalisyon biçiminde de olsa iktidara gelmiş bulunuyordu. Mayısta Af Kanunu çıktı. Ama koalisyonun küçük ortağı, Necmettin Erbakan'ın Gn Bşk.lığındaki Millî Selâmet Partisi (MSP) başlangıçtaki anlaşmaya uymayarak, siyasi suçların affını TBMM'de reddettirdi. Bu eşitsizliği Anayasa Mahkemesi giderdi ve Temmuz başında aldığı kararla 141-142'liklerin de affını sağladı.

Diğer yandan, savcıya göre davamızın en önemli sanıklan arasında

gösterilen Sabahattin Eyüboğlu'nun da beraatının kesinleşmesini göremeden 1973'te yaşama veda ettiğim hatırlıyorum. Duruşmalar devam ederken davaya yeni eklemeler yapıldığını da hatırlıyorum. Askerî Temyiz Mahkemesi kararında "Şadi Alkılıç ve 37 (36?) arkadaşı haklarında..." deniyor. Oysa, yukarıda duruşma sırasını gösterirken belirtmiştim. Toplam 26 kişiydik; arananlar yakalandıkça ek iddialarla eklene eklene 37'ye çıkmışız.

Bunların dışında, geçen son üç yılda herkesin özel yaşamında ne gibi değişiklikler olmuştu kim bilir; örneğin ben, ikamet ettiğim Kuzguncuk'ta 72'den itibaren semt hekimi olarak muayenehane açmıştım.

Her neyse, yeniden davaya dönelim ve Temyiz ilâmını gözden geçirmeye başlayalım:

Karar

Sıkıyönetim Mahkemesinin karar tarihi 1 Aralık 1972. Bu karara göre:

1) Şadi Alkılıç'ın, 141/1. maddeye muhalefet suçunun vasfı resen değiştirilerek 142/4'üncü maddeden ve takdirî şiddet nedeniyle 1 yıl 6 ay;

2) Çetin Özek'in 141/1 'nci maddeden delil yetersizliği dolayısıyla beraat, 142/4'ten ve takdiri şiddetle 1 yıl altı ay, ayrıca 312'den dolayı da takdiri şiddetle 1 yıl;

3) Şiar Yalçın'ın 141/1'den delil yetersizliği dolayısıyla beraat, 312'den ve takdiri şiddetle 1 yıl,

4) Ragıp Zarakolu ve

5) Vahit Tulis'in 141/lden 8'er yıl;

6) M. Arif Sansözen,

7) Agâh Uyanık,

8) Alpay Biber,

9) Faruk Pekin,

10) Hayri Eroğlu,

11) Gülay Varlı ve

12) İvrem Keskinoğlu'nun 141/5'ten 5'er yıl;

13) Babür Kuzucuoğlu'nun 296'dan takdirî şiddetle yedi ay,

14) Seçkin Selvi hakkında üç,

15) Aydın Engin ve

16) Zeynep Sağnak hakkında 296'ncı maddenin iki kez ihlâli söz konusu olduğundan ve takdiri şiddetle birlikte uygulanarak S.Selvi'nin dokuz ay, A. Engin ve Z. Sağnak'ın altışar ay mahkûmiyetlerine,

17) Isıtan Gündüz,

18) Harun Karadeniz,

19) Taner Kutlay,

20) Masis Kürkçügil,

21) Cihan Şenoğuz,

22) O. Saffet Arolat ve

23) Atillâ Coşkun hakkında İst. Sıkıyönetim 2 numaralı Askerî Mahkemesinde mevcut Dev-Genç davası sebebiyle mahkemenin görevsizliğine, suç evraklarının 2 numaralı mahkemeye gönderilmesine,

24) Necmi Demir ve

25) İlkay Demir hakkında yeniden 141/1 'in tatbikine mahal olmadığına;

26) Vedat Günyol,

27) Sabahattin Eyüboğlu:

28) Azra Erhat,

29) Matilda Gökçeli,

30) Erdöl Boratap,

31) Nihat Sargın,

32) Hülya Kınalıoğlu,

33) Magdalena Rufer,

34) Şefik Çağlarer,

35) Nurseli Varlı,

36) Tanju Cılızoğlu ve

37) Dinçer Yücesan'ın delil yetersizliği nedeniyle beraatlarına hükmedilmiş bulunmaktadır.

Askerî Savcı'nın hakkımdaki temyiz talebi

Askerî savcının esas hakkındaki mütalâasında olduğu gibi, kararı bütünüyle temyiz etmesinin de dayanakları aynıdır, ilk iddianame. Bunun örneğini de mütalâada olduğu gibi, kendimden vereceğim:

"D) TKP'nin kanunî ve kanun dışı çeşitli yollara başvurduğu,

bu meyanda TIP Örgütüne (yegâne legal örgütümüz) nazarıyla baktığı, neticeye ulaşmak için, bu parti içinde belirmiş hizipleşmelere rağmen partiyi destekleme kararına varıldığı iddianamenin birçok yerinde gösterilen deliller ve özellikle 27'inci sahifesine derç olunan mektup sarahatindendir. Sanık Nihat SARGIN, gerekçeli hükmün 17'nci sahifesindeki ifadenin gösterdiği üzere, As. Mahkemece de Marksist-Leninist görüşe sahip bir kimse olarak kabul edilmekte, bu görüşü itibariyle TİP örgütünde genel sekreterlik payesine ulaşmış bulunmaktadır. Ayrıca kendisi aşırı sol uç niteliğindeki Aren-Sargın-Boran Grubunun bir mensubudur.

Bu izahların ışığı altında iddianamenin 59-62'nci sahifelerine derç olunmuş hususlar ve özellikle, ele alınan mektup incelendiği takdirde N.SARGIN'ın Selma ile mevcut temasının As. Mahkeme tarafından ortaya konulan kabulden farklı olarak, sadece eğilimin normal bir tezahüründen ibaret bulunmadığı neticesine varılacaktır. Bu itibarla mahkûmiyeti yerine düzenlenen beraat kararı uygun görülmemiştir". (Temyiz Mahkemesi'nin özetlemesinden, sf.6-7)

Askeri Temyiz Mahkemesi'nin kesin kararı

Temyiz Mahkemesi'nin benim ve benim durumumda olan diğerleri için aldığı karar bölümü, gerekçeli kararının son sırasında yer alıyor:

"T.CK.nun 14111. Madde ve fıkrasındaki cemiyeti kurmak suçundan sanıklar Çetin ÖZEK, Sabahattin EYÜBOĞLU, Vedat GÜNYOL, Azra ERHAT, Matilda GÖKÇELİ ve Şiar YALÇİN;

T.C.K.nun 14115. madde ve fıkrasında anılan cemiyete girmek suçundan sanıklar Erdöl BORATAP, Nihat SARGIN, Hülya KINALIOĞLU, Magdalena RUFER, Nurseli VARLI ve Şefik ÇAĞLARER;

T.C.K.nun 296' ncı maddesinde anılan cürüm failini gizlemek suçundan sanıklar Tanju CILIZOĞLU ve Dinçer YÜCESAN,

Haklarında delil yetersizliği nedeniyle verilen BERAAT kararında, usûl ve kanun yönünden herhangi bir isabetsizlik görülmediğinden, Askerî Savcı ve yetkili Komutanın kabule şayan olmayan bilcümle temyiz itirazlarının 353 sayılı K.nun 217/2.

Maddesi uyarınca REDDİNE,
Usûl ve kanuna uygun hükmün Tebliğname veçhile ONANMASINA
2511111974 tarihinde oybirliği ile karar verildi."
(Altında Başkan ve 4 üye, toplam 5 Hâkim Albay'm imzalan)

Gerekçeli temyiz hükmünde, diğer mahkûmiyetler onanmakta, ancak Anayasa Mahkemesi'riin iptali de göz önünde tutularak Af Yasası doğrultusunda *"adı geçenler hakkında kamu davasının ortadan kaldırılmasına"* karar verilmektedir.

Böylece davanın hukukî diyebileceğimiz boyutu tamamlanmış oluyor. Şimdi, sorgumda özellikle vurguladığım üzere, altı ay boyunca aynı koğuşta birlikte kaldığım, Türkiye'nin tanınmış sol aydınları ve onlarla birlikte denizci kardeşlerimle ilgili birkaç anı ve anekdotu, sizlerle paylaşmak istiyorum:

Maltepe Askerî Cezaevinde altı ay

Genel izlenimler

Cezaevine vardığımızda akşam olmuştu. Bizden önceki sakinlerin yardımıyla birkaç lokma atıştırdık, boş ranzalara dağıldık.

Ben kapı girişinin sağında bir ranzanın alt tarafını almıştım, üstünde de Çetin Özek yatacaktı. Girişin sol tarafındaki ranzanın üstü Şiar Yalçın, altı ise Şadi Alkılıç tarafından paylaşılmıştı. Diğerlerinin nasıl dağıldığını doğrusu hatırlamıyorum.

Bizden birkaç gün önce tutuklanan Çetin Altan ve İlhan Selçuk da bizim koğuştaydılar. Çetin'le parti çalışmalan dolayısıyla 65'ten bu yana yakından ilişkim olmuştu, iyi arkadaştık. Aslında İlhan'la daha da önce, 62'de tanışmıştık, merhabamız sürmekle birlikte karşı karşıya gelebildiğimiz tesadüfler oldukça sınırlı kalmıştı. Asıl tanışmamız bu altı ayda oldu. İlhan'la birlikte tutuklanan Cumhuriyet'in Yazı İşleri Müdürü Oktay'la (Oktay Kurtböke) Erdöl Boratap Galatasaray'dan sınıf arkadaşıymışlar. Sohbeti yeniden koyulttular. Diğer ranzalarda Deniz Harp Okulu'ndan ayrılma veya asteğmen olarak tutuklanmış Kıvılcım'cı gençler yatmaktaydı.

Denizci gençlerin sınıf ve okul arkadaşlıklan dolayısıyla birbirleri-

ni yakından tanımaları dışında koğuştaki büyük çoğunluk olarak birçoğumuz birçoğumuzla önceden tanışmıyorduk. Ama kısa sürede köprüler oluştu; birlikte yaşam koşullan içinde kimse, kimse ile önemli sayılabilecek bir sürtüşme yaşamadan altı ayı tamamladık.

Oysa birçoklan için önceden hiç düşünmedikleri, akıllarının kıyısından bile geçirmedikleri tutuklanma ve onunla birlikte en az 8 yıllık ağır ceza tehdidi, bunun insanın düşüncesinde, davranışında, moralinde yarattığı ağır baskı, sinirlilik gece gündüz bir arada yaşamak zorunda kaldığı kişilerle ilgili türlü takıntılara, sıkıntılara ve neticede birbiriyle geçimsizliğe, kavgaya, hattâ dövüşmeye varan olaylara yol açabilirdi. Örneklerini daha önceki cezaevi yaşantılanmda görmüştüm; hem o cezaevlerinde daha önceden süregelen koğuş yaşamı, bunun sağladığı alışılmış devinim yeni gelenleri de ister istemez sanp sarmalıyorken.

Burada ise herkes yeniydi, üstelik, hatırladığım kadanyla, benim ve Alkıhç'ın dışında cezaevi deneyimi olan kimse de pek yoktu. Hem yeniydik, hem acemi. Denizci gençler hâlâ okul yatakhanesi havasında, - onun büyük yarannı gördüler sanınm- diğerleri şaşkın. Bütün bunlara karşılık, yemek, uyku, bahçe voltası... gibi cezaevi yaşamının bütün alanlarında birbirine karşı büyük anlayış, ölçülülük ve... ve, hani 12 Mart ve 12 Eylül'ün hatırası moda bir deyim var ya, «durumdan vazife çıkarmak», bizim aramızda durumdan vazife değil, neşe çıkanlmaktaydı; espri, espri üstüne, arkasından gelsin kahkahalar. Görebildiğim kadanyla, bir taraftan canının çok sıkkın olmasına karşın, Çetin'in (Ç.Altan) bu konudaki katkılannı unutmama olanak yok, arkasından İlhan ve diğerleri. Alkıhç'ın ise, bu neşe kaynağı durundan ardı ardına yaratmakta üstüne yoktu.

Bununla birlikte yaratılan ağır baskının, moral çöküntüsünün, olaydan sıynlabilmenin, normalde aklın ucuna dahi gelmeyecek, getirilmeyecek yollanm arattığını da görmedik değil.

Birçoklarının aksine, zararı yalnız kendine dokunmak kaydıyla, ben, kendi hesabıma bu durumu da anlayışla karşılamaya hazırdım ve öyle karşıladım. Bu da etrafımda, kısa süreli de olsa bir şaşkınlık dalgası oluşmasına yol açtı ya. Her neyse... Sözü buraya kadar getirdikten soma, epey zamandan, bu yazılara başlayalıdan beri, boşa koysan yetmez, doluya koysan almaz, denilen türden bir sıkıntı ile söz açıp

açmamak konusunda kafamı kurcalayan konuya da bir yanıt bulmuş oldum. Çetin'i, Çetin Özek'i hocamın oğlu, arkadaşımın, can arkadaşım Metin'in kardeşi Çetin'i de, gördüğüm, bildiğim ve anlayabildiğim kadarıyla yazıya dahil edecektim.

Tahliyelerden sonraki dönemde Çetin Özek, eski çevresi tarafından bir yalnızlık çemberi ile kuşatılmıştı. Onun, haklı olarak reddedilen davranışları, bana kalırsa ağır bir moral çöküntüsünün sonucuydu. Zararı da, olmuşsa eğer, öncelikle kendine olmuştu.

Bana gelince, başta da belirttiğim üzere, bu gibi durumları belli ölçüler içinde anlayışla karşılamaya hazırdım, burada da öyle davranmış, karşılığını da görmüştüm.

1975'te *Yürüyüş* dergisinin çıkış hazırlıkları sırasında başvurum üzerine, derginin dağıtım sorununu ilgili kuruluş nezdinde çözümleyenin Çetin olduğunu anımsıyorum. Somaki büyük davamızda, TBKP'yi yasal olarak kurmak üzere 1987'de Türkiye'ye gelişimizle açılan davada, Çetin Özek de diğer birçokları gibi lehimize katkıda bulunmuş, bir duruşma sonrasında, daha öncekilerde başka avukatların yaptığı gibi, 400'ü aşkın müdafiimiz adına da, bir seferinde bizzat o, talebi yapmıştı. Ayrıca avukatlara ilettiği, konu ile ilgili bir çalışmasının bulunduğunu da hatırlıyorum.

İlk sarsıntı

Çetin Özek'in olayı, koğuşun, koğuşun olduğu kadar davamızın da ilk sarsıntısıdır. Ne olmuştu peki? Sırasıyla anlatmaya çalışayım:

Çetin'le, o üstte, ben altta, aynı ranzayı paylaştığımızı belirtmiştim. Hem aynı davada sanıktık, hem de ortak tanışlarımız pek çoktu. Bu nedenle çok kısa sürede adamakıllı yakınlaştık. Neredeyse sırdaş gibi diyeyim. Bir iki saatlik bahçe molası dışında ranzada hep birlikteydik. Çetin ikide bir üst ranzadan aşağıya doğru kafasını uzatıp, ne dersin Nihat, 8 yıl verirler mi, demeye başlamıştı. Ben de dilimin döndüğünce anlatmaya çalışıyordum ki, buna olanak yoktur. Bunları duyunca biraz rahatlar gibi olmakta, ama daha bir saat geçmeden yeniden kafasını uzatmaktaydı: "Ne dersin, 8 yıl verirler mi acaba?"

Aynı soru ve yanıtlar giderek çok sık tekrarlanır oldu. Ben de ilk kez bir şüpheyle yanıma çağırıp açıkça sordum: Gerçekten bir şeylere karıştın mı ki, bu kadar çekmiyorsun?

- Hayır, kesinlikle hayır.

- O halde, diye devam ettim; niye, niçin korkuyorsun? Evet bu adamların yapmayacağı yoktur, benim gördüğüm, bildiğim kadarıyla pireyi şişirip deve yaparlar, tamam, ama önce hiç değilse o pirenin mevcut olması gerekir. O da yoksa, yapabilecekleri bir şey de yoktur.

Üstelik sen bir hukuk hocasısm, daha da üstüne, hakkımızdaki iddia ile ilgili kitap yazmış adamsın. Sen değil, asıl onlar senden korksun; nitekim şu anda savcı nasıl korkuyordur, kim bilir?

Ben de genel görüşlerde sana yardımcı olurum, bak gör, duruşmada savcının ve iddialarının vay haline.

Ha, bir de önüne geleni toplayabilirler, demiştim, bu da mümkündür. Nitekim daha soma Elrom, hani şu kimi gençlerce rehin alınmış, soma da ölüsü bulunmuş İsrail İstanbul konsolosunun olayı dolayısıyla, gelmiş geçmiş dosyalarda kim varsa hepsini birden toplamışlardı birkaç gün. O sırada daha bu durum mevcut değildi, onun için yapabilirler, demiş, arkasından da eklemiştim:

- Öyle bir durumda da, elle gelen düğün bayram demişler atalarımız. O zaman, asıl, herhangi bir işlem yapılmayan kişi göze batar, hakkında olur olmaz dedikodular çıkar. Öyle zamanda içerisi dışarıdan çok daha rahat ve emniyetlidir.

Bütün ikna girişimlerime karşın Çetin'in morali bozuktu, giderek daha da bozulmaktaydı. Ama ne olmuşsa olmuş, bir bahçe molasında etrafında toplanan gençler 141-142 hakkında kendilerini aydınlatmasını, bunun için arkadaşlarına da haber vereceklerini, öğle soması bahçe çıkışında bir arada olacaklarını söylemişler. O da nerede olduğunu bir an için unutup eski günlerini mi hatırladı nedir, ilerisini gerisini fazla düşünmeden peki demiş.

Geldi, bana anlattı. Cezaevi idaresinin bunu kabul edebileceğini sanmıyorum, dedim. Keşke, böyle bir konferans izlenimi uyandırmadan söyleyeceklerini lâf arasında, volta atarken yapılan tabiî konuşmalar havasında iletebilseydin. Cezaevi müdürü, yarbaydı galiba, iyi insandı, ama böyle durumlarda asıl sözü geçecek, kararı verecek olan savcı ve arkasındaki MİT taifesiydi. Onlar da buna kesinlikle karşı çıkacaklardır.

Aklı erdi, fena erdi. Gelirlerse ben uyuyorum, dersin, giderler, dedi.

Birkaç kere geldiler, aynı şeyi söyledim. Fakat soma, galiba ertesi gündü, üstelik olay dallanıp budaklandıktan, her kulağa ulaştıktan sonra, müdüriyetten de müsaade aldıkları sözü üzerine, gene hayır demeye yüzü tutmamış. 141, 142 hakkındaki görüşlerini, maddelerin zayıf taraflarını vb. anlatmış.

Vay, sen misin, gençleri savcılara karşı tahrik eden? Bir dilekçe yazılmasında yardımı dokunan Şiar Yalçın'la birlikte aniden toplanmalarını söylediler, alıp götürdüler. Bir süre hiçbir haber alamadık, sonra öğrendik. Harbiye'de ayrı bir odaya kapatmışlar. Bir daha ancak duruşma sırasında yüzlerini görebildik.

Şiar ile Çetin, başlarında hiçbir belâ olmasa bile uzun gün ve geceler boyunca aynı odada kalıp, arkadaşlık yapacak tipler değil. Birçok bakımdan birbirine zıt insanlar; anlaşma noktalan hemen hiç yok gibi. En basitinden Yalçın satranç seviyor, diğeri ise nefret ediyor vb. vb.

Velhasıl, Çetin'in moral bozukluğu daha artmış. İş şirazesinden çıkmış. Bir aradayken, daha önce kesinlikle karşı olduğu hocasına, Dönmezer'e bir mektup yazmak istediğinden söz açmıştı. Bu noktada daha soma adamakıllı ilerlemiş. Ellerine geçirince bırakırlar mı, dışan çıktığında bir gazetede yazdığı, bence daha doğrusu yazdınldığı reddiyeler, yazıldıktan 30 yıl sonra şu sıralarda, Dönmezer'in ölümü dolayısıyla yeniden bahis konusu oldu.

Oysa, elbette kesin konuşamam, ama aynı koğuşta ve aynı ranzada, bir arada kalmaya devam etseydik durumun böyle sonuçlanmayacağını düşünürüm.

Termometre

Özek dolayısıyla Yalçın'dan da söz açmış oldum. Zıtlıklanndan bahsettim. O kısa sürede gördüğüm kadanyla Şiar Yalçın, temizliğine düşkün, hapishanede de eski yaşamını olabildiğince sürdürmeye kararlıydı, bu nedenle annesini, görüşme günlerinde bugünkü kadar yaygın olmayan kâğıt temizlik ürünlerini paket paket getirmeye adeta zorluyordu. Bu arada bir termometre dalaşımı da oldu ama, etrafın gayretiyle çabuk çözüldü.

Efendim, Alkıhç'la Yalçın alt ve üst olarak aynı ranzayı paylaşıyorlar ya, ister istemez yakınlıklan da daha fazla. Öyle olması gerek. Bir

gün Şiar, rahatsızlandığını hissedip ateşine bakma ihtiyacını duyuyor. Şadi baba da - Şadi Alkılıç, üstelik eski bir Harbiyeli olarak gençlerin gözdesi idi ve daha ilk günlerden «baba»lığa terfi etmişti- Şadi baba da hemen kendi termometresini veriyor. Soma nasıl oluyorsa oluyor, Yalçın'ın dereceyi makattan ölçtüğü anlaşılıyor. Bunun üzerine Alkılıç, bu nasıl yapılır, ben bu dereceyi artık nasıl kullanabilir, nasıl ağzıma sokabilirim, diye vaveylayı basıyor.

Müdahale ediyoruz, ben güya hekimliğimi kullanarak Baba'yı yatıştırmaya çalışıyor, derecenin en doğru belirleneceği yerin makat olduğunu, Yalçın'ın bunu yapmaya çalıştığını söylüyorum, bir çaresi bulunur, diyorum.

Çare bulunuyor. Yalçın'ın bu termometreyi kullanmaya devam etmesi, ancak dışarıdan yeni bir termometre getirterek onu da Alkılıç'a vermesi kaydı ile sulh olunuyor.

Şadibaba

Alkılıç, iyiydi hoştu; otuzlardaki solcu gençlik heyecanı hâlâ yüreğinde kor gibi yanmaktaydı. Ama Şadi baba artık yaşlıydı, üstelik şişmandı, adamakıllı şişman. Buna bağlı olarak, şimdi tam hatırımda değil ama kalp, karaciğer vb. de adamakıllı ses vermekte idi. Yarışma cezasında bu nedenle serbest bırakıldığını hatırlıyorum. Diyeceğim, aldığı ilâçlarla birlikte, asıl yiyeceklerine çok dikkat etmesi, perhiz yapması gerekiyordu. Oysa o, gelen karavanaya ek olarak, sağ olsunlar, hemen her ziyaretçinin taşımaktan bıkmadığı ve birçoğu ancak zengin sofralarında görülebilecek hediye yiyeceklerle dolu sofrada bile önündekilerle doyamıyordu bir türlü. Kısacası sağlık mani, ama iştah gani.

O zaman türlü inceliklerle ek olanaklar yaratılması gündeme geliyor ve şu veya bu yolla bir açık verildiğinde de kahkahalar birbirini kovalıyordu.

Çetin Altan'ın anlattığı birini iyi anımsıyorum. Ama onu anlatabilmek için önce koğuşumuzu anlatmak gerek. Bizim koğuş, dış kapının içinde bir koridor ve o koridora açılan iki odadan oluşmaktaydı. Gerçi küçük odada da bir iki ranza mevcuttu, ancak fazla kalabalık olmadığımız için büyük oda ile yetiniliyor, orası dışarıdan gelen yiyecekler için bir depo, kiler gibi kullanılıyordu. Depomuz da depoydu hani. 20-30

kiloluk sandıklar dolusu meyva mı istersiniz, dikkat etmezseniz ayağınıza takılacak karpuzlar, kavunlar mı; sucuk salam gibi et çeşitleri mi, yoksa soğukta saklanmaya çalışılan üstü örtülü peynir kalıplan mı? O yiyecekleri getirenler, getirilenlerin bütün koğuş halkına pay edileceğini bilmekteydiler, kulaklan doldurulmuştu. Koğuşta da denizci kardeşlerle birlikte 20'yi aşıyorduk, Bu nedenle de, bir iki istisna dışında getirilenler en az 20 kişi hesabıyla geliyordu, velhasıl depo veya kiler, yeniden doldurulacağı görüş günü sabahı bile yeterince yüklü olmakta devam ediyordu.

Gerçi kapısı kapalı duruyordu ama, anahtar falan yok, istenirse her zaman açılabilecek şekilde. Ancak, o günkü iki nöbetçi dışında açan olmadığı gibi öyle bir ihtiyaç duyan da yok, soma anlaşıldı, Baha'nın dışında.

Bir ara Çetin, bir şeye canı mı sıkılmıştı, bilmiyorum, tebdili mekânda hayır vardır, diyerek yatağını küçük odadaki ranzaya taşıdı ve orada yatmaya başladı. İşte ne olduysa ondan soma oldu.

Şadi baba en erkencimiz idi, ben ondan soma geliyordum. O kalkar, yatağını toplar, nöbet listesi dışında kimi derleyip toplama işlerini daha sabahtan yapardı.

Bir sabah Çetin'in de erkenden uyanacağı tutuyor, yataktan kalkmadan şöyle uyur uyanık, gözler hafif kapalı, sessizlik içinde, günün ağarmasını, güneş ışığının adım adım odaya doluşunu izliyor.

Ve birden çok hafif, duyulur duyulmaz bir tık sesi, yüzünü kapıya çeviriyor, kapı tokmağı yavaşça dönmekte. Ve soma, -Çetin'in yalancısıyım- sadece bir çift göz, etrafı kolaçan eden bir çift göz görüyor. Sonrasında da üzüm sandığına doğru hamle eden koca gövde.

Hikâyenin nasıl biteceği birçoklarınca önceden belli, ama kimse renk vermiyor. Çetin de her dakika, her saniyenin hakkını vererek sona doğru gidiyor. Arkasından kahkahalar,

Şadi baba, hayır, demedi. Kahkaha tufanına o da katılarak ekledi:

- Pek acıkmıştım, öğle istihkakımı peşin almak istedim.

Şadi babanın gani iştahının bir başka macerası ise belleklerden kolay silinecek gibi değil. Denizci gençlerden birinin ailesi Bursa'ya bağlı bir çiftlik evinde yaşıyor. Oğullarına tavuk getirmek istiyorlar. Galiba İdare'nin engel olup olmayacağını oğullanna önceden soımuşlar. O da

eğer getireceksenız koğuşta bulunan herkesi hesap ederek getirmeyi unutmayın, yoksa hiç getirmeyin, diye ailesinin dikkatini çekmiş. Ertesi ziyaret gününde gerçekten temizlenmiş ve haşlanmış 11 tavuktu galiba, geliyor, iki kişiye bir tavuk hesabı. Herkesin yüzü gülüyor, öncelikle de Alkılıç'ın.

Şadi baba, tavukların etlerinin kemiklerinden ayrılması ve ikiye bölünmesi işini gönüllü olarak üstleniyor. Ve de işini gayet güzel yapıyor. Yemek öncesi herkesin tavuk istihkakı önceden tabağına konacak şekilde ayrıştırılmış olarak hazırlanmış durumda.

Aradan bir süre geçiyor. Gençlerden biri fark ediyor. Tavukların bacak kemiklerinden biri eksik. Nasıl olur, tavuk sayısı tamam mı, tamam, ama kemiklerden biri eksik, nasıl olur bu? Aralarından biri dirilip uçmadı ya. Şadi baba, gülüyor, ne evet, ne hayır, diyor, ama o tavuk neredeyse bulun görelim, diye bastırıyor. Ne kadar iştahlı da olsa, güpegündüz, herkesin arasında yarım tavuğu ağzına tıkmasına olanak yok gerçekten. O kemiklerinden ayırma ve taksim sırasında ufak ufak çöplendi, nasıl olsa. Helâl-ü hoş olsun, o ömür törpüsü işi ondan başka kim, hem de bu kadar güzel yapabilirdi ki.

Fakat bir tavuğun yarısı ortada yok. Ona ne oldu? Bütün kenar köşeler taramadan geçirildi. Herkes yarı şaka tavuğun peşinde. Babayı punduna getirip ağzından lâf almaya çalışıyor gençler, nafile. Şadi baba, ser verip sır vermiyor, tek dediği, bulun da görelim.

Saatler geçti. O gün müydü, ertesi gün mü, biri akıl etti. Şuna hiç bakmadık, diyerek tuvaletin üstündeki temiz su rezervuarının kapağını açtı. Yarım tavuk, rezervuarın her çekilişinde yeni suyla bir sefer daha yıkanmış olarak tertemiz, pırıl pırıl orada yatmakta.

Şadi babayı 1983'te yitirdik. Ekmekçi söylüyordu (10 Temmuz 88, Cumhuriyet): Gömüt taşında kendi yazdığı şu dörtlük var:

«Artık ne bedbahtız, ne bahtiyarız,
Her dala dokunmuş deli rüzgârız.
Biz o kadar güldük, o kadar ağladık ki,
Artık ne güleriz, ne de ağlarız.»

Denizci gençler

Denizci gençler dedim de, çok iyi izlenimlerim var hepsi için, en azından bizim koğuşta yatan, yakından tanıdıklarım için.

İlk günlerdeydi. Bir ara İlhan, bak bu genç sana bir şeyler söylemek istiyor, dedi. Genç çekingen, konuşmaya sıkılıyor, nihayet konuştu. Derdini öğrendim, alnından öpesim geldi. Gencin anlattığı şu. O Deniz Harp Okulundan çıkarılmış, Ankara'da eski FKF, yeni Dev-Genç lokallerinden birinde kahve işlerine bakıyor ve birkaç kuruş kazanıyor. Derken bir gün, eylem var, hadi, diyorlar, o da aralarına karışıyor; geldikleri yer, bizim Ankara Kongremiz.

1970 Eylülünde yapılan TİP Ankara kongresi MDD'ci olarak tanınan grupla basılmak istenmiş, karşı çıkılmış, kimi arkadaşımız adamakıllı hırpalanmıştı. Kaç gün sonra ziyaretine gittiğim Yalçın Cerit arkadaşımın yataktaki hâli hâlâ gözümün önünde. Kongreyi basmaya muvaffak olamayanlar gidip Genel Merkezi basmışlar, G.Bşk. Şaban Yıldız'ı bir odaya hapsetmişler, GYK toplantısına gelen Aren'i tartaklamışlar ve G.Merkezi tahrip ederek teksir makinesi ile 5 daktiloyu ve telefonları söküp, koparıp götürmüşlerdi.

Gencin anlatmaya çalıştığı buydu. O da MDD'cilerin arasına katılmıştı. Şimdi beni kendisiyle aynı koğuşta yatıyor gördüğünden beri utancından ne yapacağını bilememiş, özür dilemek istemiş, nasıl karşılanacağını da kestiremediği için İlhan'ın tavassutunu rica etmiş.

Daha baştan gençleri suçlamadığımı, benim sorunumun onların arkasındaki görünür, görünmez güçlerle olduğunu belirttim, el sıkışıp kucaklaştık. Birkaç gün soma biraz daha örgütlenip koğuşun temizlik, yemek, bulaşık işlerini nöbetleşe çözümlemeye karar verdiğimizde gençler bizleri listeden çıkarmakta direttiler. Biz de direndik. Neticede nöbetin iki kişi olarak tutulmasını, bunlardan birinin gençlerden olmasım öngördük. Nöbete hiçbir şekilde katmadığımız, yanılmıyorsam, Şadi baba ile Eyüboğlu'ndan ibaretti, hem yaşlı, hem de hasta olarak.

İşte ikili nöbet ekipleri seçilirken benim ekip arkadaşım, yukarda belirttiğim genç olmuştu. Ekip olarak da başarılı bir sınav vermiştik.

Denizci gençlerin davasına sadece duruşma dönüşü anlatılanlardan aklımda kaldığı kadarıyla vakıfım. Bu da bir şey sayılmaz. Ama bazı noktalar var ki, unutulmasına olanak yok. İlk anımsadığım, sınıf arkadaşlarının bir gazinoda yaptığı gizli toplantıdır. Daha doğrusu, MİT öyle adlandırmıştır, galiba bizim gençler de öyle.

Duruşmada MİT bantları dinleniyor. Arada kaşık sesleri duyuluyor, çünkü çay içiliyor, şeker karıştırılıyor. Duruşma yargıcı soruyor:

- Nedir bu?
- Çay içiliyordu Başkanım.
- Peki, çaylan siz mi hazırlayıp dağıttınız?
- Hayır, gazinonun garsonları.
- Demek garsonlar da aranızdaydı.
- Evet.
- O halde bu nasıl bir gizli toplantı, aranızda bu kadar garson varken siz gizli toplantı yapıyormuşsunuz, öyle mi? Buna olanak yoktur, böyle gizli toplantı olamaz.

Tabiî yukarıdaki konuşma bütün sözcükleriyle aynı biçimde geçmiş midir, bilemem, ama böyle bir konuşmayı, neredeyse kelimesi kelimesine hatırlıyorum, derler ya, ben de öyle gençlerden naklen duruşmadaymışçasına hatırlıyorum. Ve bu konuşma, davanın dönüm noktasını oluşturuyor, birtakım özel eylemlere karışanlar dışında tahliyeler başlıyor. Ondan sonra da duruşma yargıcının gençler arasındaki adı «baba»ya çıkıyor.

Özel eylemlere gelince birtakım işler yapılmış, ama nasıl yapılmış? Birini iyi hatırlıyorum.

Gençlerden biri Ankara'da askerlikten ayrılma bir üst emniyet görevlisiyle bir araya geliyor. Adam kartvizini ikiye bölüp bir parçasını gencin eline veriyor. İstanbul Emniyet Birinci Şube Müdürüne -veya muavinine, aklımda tam kalmamış- gideceksin, şoför ehliyeti için yardımcı olma görüntüsü altında o sana nerede neler yapılabileceğini gösterecek.

Söylenenler yapılıyor. Bir akşam müdür veya muavin, iki arkadaşı özel arabasına alıyor, Taksim'e çıkılıyor. Müdür veya muavin bir dükkânı işaret ediyor. Bu kişi gördüğünüz gibi resmen otomobil yedek parçalan satıcısıdır, gerçekte ise döviz karaborsacısı, bunu soyabilirsiniz, kasasından sizin işinizi görecek miktarın fazlası çıkacaktır, eksiği değil. Şikâyet edecek hâli de yoktur, çünkü o paraları nasıl kazandığını söyleyebilecek durumda değildir.

Ve buna benzer biçimde başka yerler de gösteriliyor.

Bunlar da görevi yerine getiriyor ve soyuyorlar. Sonra da Emniyette falaka ve tutuklama.

Bir ara koğuşumuza o müdür veya muavin de getirildi. Tutuklanmıştı. Bir bahçe molasında herkes bahçede iken tesadüfen koğuşta kalmıştım. Müdürün avukat kardeşi gelmişti, fıs fıs konuşuyorlardı. Birden müdür, beni unutarak veya tümüyle boş vererek kardeşine seslendi:

- Söyle onlara ben bunu yemem. Yedirmeye kalkarlarsa altında kalmam. Bunu onlara anlat.

Birkaç gün soma tahliye oldu, gitti. Sonrasını bilmiyorum.

Ordu fotoğrafçıları

Güneşli bir gündü. Bahçe molasındaydık. Ellerinde makineler, kameralarla sökün ettiler. 5-6 kişilik bir grup, başlarından bir üsteğmen veya yüzbaşı, bizim, özellikle bizim koğuştakilerin cezaevi yaşamının fotoğraf ve filmlerini çekecek, bir belgesel yapacaklarmış. İzin alındığını söylüyorlar, daha doğrusu izne ihtiyaç yokmuş, çünkü Birinci Ordu Komutanlığı'ndan alınmış görev belgeleri varmış. Buna karşı çıkmak mümkün değilmiş.

Çünkü orada burada, özellikle dış basında tutuklulara yapılan kötü muameleden, işkence vb.den söz ediyorlarmış, Ordu komutanı emir vermiş, böyle olmadığını göstereceklermiş. Özellikle bizim koğuşu çekmelerinin nedeni de açıktı, aramızda Çetin, İlhan, Şadi baba, Eyüboğlu, Günyol gibi tanınmış isimler vardı.

Biz çekime razı olmadık, ama dinlemiyorlardı. İş öyle sarpa sardı ki, gençler bir arkadaşlarını kucaklayıp getirdiler, ayakkabı ve çoraplarını çıkarmışlardı. Öyle bir falaka yemişti ki, bütün tırnakları dökülmüştü, hâlâ tırnaksızdı, tırnaklarını saklamış, yanındaydı. Çekecekseniz, bunu çekin, dünya da görüp anlasın diye bağınyorlardı. Benim de tepem atmıştı, ben de bağrışan kalabalığa katıldım. Bir bölük genç, fotoğrafçıları ablukaya almıştı.

Cezaevi müdürü geldi. Burada komutan benim, dedi. Bizlere dönerek, sizin istemediğiniz bir şeyin olmasına müsaade etmem. Bana sorduklarında ancak sizin muvafakatinizle olabileceğini söylemiştim, diye devam etti. Filme el koymasını istedik. Çekilen filmi aldı. (Başka boş bir film verdikleri çok sonra anlaşıldı ya). Gözümüzün önünde güneşe tuttu. Ortalığı yatıştırdı.

Sonra yatakta filmimizi çekmek istediler. Tamamen hayır diyemedik. Biz de emir kuluyuz bir şeyler yapıp götürmemiz gerek, demişlerdi.

Herkes yatağına uzandı, ama Çetin'in dediği üzere kameraya sırtını dönmüş olarak. Bir şeyler çektiler, söylendiler, gittiler.

Öğleden somaydı. Cezaevi müdürü beni yanına çağırdı.

Siz, dedi, benim gördüğüm kadarıyla cezaevinin en sakin insanısınız. Buna rağmen sizin de bağırmaya başladığınızı görünce müdahaleye kesinlikle karar verdim.

Onun üzerine biraz konuştuk. Bir örnek verdim. Bu şuna benzer, bir ipi belli bir yere kadar gerebilirsiniz, ama o sının aşarsanız, ip kopar ve o büyük gerilimle kopan ip ortalığı allak bullak eder.

Ben, dedi müdür, ben bunu iki parmağınızın arasına sıkıştırdığınız kiraza benzetiyorum, öyle tutmalısınız ki, kiraz düşmemeli, ama içinden çekirdeğini çıkartacak kadar da sıkılmamah.

İkimiz de birbirimizi anlamış olarak ayrıldık. Bu, bana göre bir iş değil, deyip bir an önce alayına dönmek istiyordu. Yukandaki gibi bir iki hadiseyle birlikte isteği çabuk yerine geldi. Onu cezaevi müdürlüğünden aldılar.

Nesin'in kısa ziyareti

Bir gece, saat herhalde iki üç suları. Aziz Nesin'i getirmişler. Henüz uyanık olarak koridorda volta atan, o arada da çekirdek, ceviz, fındık ne bulursa atıştıran gençlerden koğuşa yayılmış haber. Ben de uyandım. Geçmiş olsun demeye Aziz'in yanına gittim. Henüz yeri belli değil, cezaevi müdürlüğü en uygun yer diye bizim koğuşu seçmiş, onay bekliyor. Aziz beni gördü ve ilk sözü fırçalamak oldu.

- Nasıl bu kadar kirli olabilir bir yer, sen eski hapishanecisin, buna nasıl müsaade ettin?

Ben de anlatmaya çalıştım ki, gençleri, gece yarısından sonra yediklerinin kabuklarını toplamadılar diye sıkboğaz etmenin anlamı yoktur, sabahleyin nöbetçi nasıl olsa süpürüp silecektir. Onlar da yavaş yavaş bu yaşama alışacaklardır.

Kambersiz düğün olmaz misali, koca bir 12 Mart geçmiş, Aziz'e uğramaması mümkün mü? Şimdi tamamlandık işte, derken Aziz'i tek başına ayrı bir yere aldılar, üsttekiler öyle istemişmiş. Bir ihtiyacı olup olmadığını, ne yapıp ettiğini, gününü nasıl geçirdiğini sordurttuk. Teşekkür etmiş, bir şeye ihtiyacının olmadığım söylemiş. Çavuşun dediği,

onun tek isteği beyaz kâğıt ve kalem. Onları aldı, başladı yazmaya, şimdi yazıyor da yazıyor.

Birkaç gün öyle geçti. Soma bırakıldığını öğrendik. Zaten resmen tutuklanmış değildi. Cezaevinde geçirilen özel bir gözaltı işte. MİT'in ve Birinci Şube'nin hikmetinden sual olunmaz.

Eyüboğlu'nun oyuncakları

Eyüboğlu'nun bir böbrek hastalığı vardı. Muntazam iğne olması gerekiyordu. Bu işi ben üstlenmiştim. Eyüboğlu, iğneden hoşlanmıyordu. Fakat bana hayır diyemiyordu. Böylece yakınlarının tembihleri tam olarak yerine geldi, bütün iğneleri muntazam olarak yapıldı.

Eyüboğlu ile herhangi bir tartışmam olmadı. Dinlemeyi yeğ tutardım, bir kez, yalnız bir„kez dışında. Onun İsmet İnönü'ye büyük saygısı ve bağlılığı vardı. Daha sonra Tercüme Bürosu'nun kaldırılmasında, işten çıkarılmalarında, velhasıl yabancı öğretim üyeleri, Dil ve Tarih-Coğrafya'da Boran ile Boratav'ın başını çektiği grup, Tercüme Bürosu çevresi, dergiler, kitaplar vb. ile Ankara'nın, 40Tarın ilk yarısındaki güzel aydınlığının sona ermesinde İnönü'ye tek kelime söyletmez, etrafının onu zorladığını, çaresiz kaldığını anlatırdı.

Dünyanın gidişinden söz açıldığı zamanlarda söz dönüp dolaşıp Sovyetler Birliği'ne geldiğinde de oradaki bütün kötülüklerin menşei olarak Stalin'i görür, tek başına hâkim, diktatör, yapılan bütün kötülüklerin de başı odur, derdi.

Bense bunlara karışmadan, tasdik veya ret etmeden dinler, sözü yayınlarına getirir, "Yunus Emre'ye Selâm" kitabındaki o akıp giden güzelim Türkçe'sine hayranlığımı belirtirdim örneğin. Geçerken söyleyeyim: Gerçekten bunca yıldır okuduğum binlerce kitap içinde o güzelim akıcı Türkçeleriyle sayabileceğim ilk üç kitap, okuyuş sıramla «Halikarnas Balıkçısı» Cevat Şakir'in "Aganta, Burina, Burinata"sı (1946) ve Kemal Bilbaşar'ın "Cemo"suyla (1966) Eyüboğlu'nun "Yunus Emre'ye Selâm"ı (1966) olmuştur).

Yunus Emre'ye Selâm'ı bir solukta okuduğumu söyleyince, Günyol'un yüzüne bakıp gülümseyerek, şimdi bunu bir beğeni mi, yoksa tam karşıtı olarak mı kabul etmeliyiz, diye sormuştu. Ben de açıklamıştım.

Bir kerecik, yalnız bir kerecik hınzırlığım tuttu ve gene İnönü'den söz açıp aynı görüşleri yinelediği sırada, Stalin için ne düşünüyorsunuz, dedim. Onu da yukarıdaki gibi anlatınca o zaman ciddi olarak sordum. Peki, arada ne fark var, ikisi de tek partinin lideri, ikisi de dıştan bakılınca astığı astık, kestiği kestik, ama birini etrafı dolayısıyla sorumluluktan kurtarıyor, diğerini ise bütün suçların başı görüyorsunuz, onun etrafı yok mu, o da bazı şeylere direnemeyecek durumda olamaz mı?

Önce şaşırmış, soma gene aym düşüncelerinde ısrar etmekle birlikte ilk kez yeniden düşünmeye başlamış, bir an soma da Günyol'a dönüp gülerek, artık, doktorun yanında daha dikkatli konuşmalı, kelimelerimizi daha dikkatli seçmeliyiz, demişti. Ben açığını yakalamış olmak dolayısıyla benim yanımda dikkatli olmayı istediğini düşünmüştüm. Sonradan bir başka olasılık da aklıma gelmedi değil. Belki de beni Stalin'in iflah olmaz hayranlarından biri sayarak, benim yanımda onun hakkında uluorta konuşup beni üzmek istememiş de olabilirdi, ama o kadar yanılabileceğini sanmıyorum.

Şimdi bu satırları yazarken ikisi de gözlerimin önünde, ve de daha sonraki karşılaşmalardaki gibi değil, koğuşta gördüğüm gibi. İkisini de yitirdik, ama benim için ikisi de o koğuş günlerindeki gibi kalacak belleğimde. Vedat Günyol, her zaman sakin, bana kalırsa grubun sağduyusu. Dava ile ilgili bir tartışmalarında Günyol'un, bunun sonrası da var, çıktıktan sonra ne olur, onu da düşünmeliyiz, sözleri kulağıma çalınmıştı. Kimi yakınlar ve avukatlar, sorgu için, iddianameye karşı daha uyumlu, daha dikkatli olunmasını tavsiye etmiş olmalılar ki, bunun bir de soması var diyerek bir dengelemeye ihtiyaç duymuş olmalıydı. Eyüboğlu ise, her zaman ve koşulda heyecanlı, duygulan düşüncelerine egemen, demeyeyim ama, duygusallığı hep ağır basmakta.

Eyüboğlu'nun oyuncaklarından söz açmak istiyordum, anılar anılan kovalarken lâf nerelere geldi dayandı. Eyüboğlu işi bitmiş bir ilâç tüpü görür görmez, hemen el koyar başlardı çalışmaya. İlâç tüpünden ne mi olur, bilmiyorsanız, hiç aklınıza gelmeyecek bir şey, gayet güzel fırıldak. O kadar dikkatli ve güzel işlerdi ki, en hafif bir esintide dahi fırıldak ekseni üstünde döner dururdu.

Mavi yolculuklannın bir keresinde deniz kenanndaki kayaya kardeşi Bedri Rahmi'nin bir resim yapması gibi, ağabeyi de çok yönlü

rüzgârı olan bir kayaya şöyle kocaman bir fırıldak koysalar nasıl olur diye düşünmüş, ertesi yıl da uygulamaya geçip önceden demircilere yaptırdığı koca fırıldağın parçalarını birleştirip kaya üzerinde kendi kendine dönüp durmasını sağlamışlar.

Köylülerin aklı ermemiş. İstanbul'dan okumuş yazmış adamlar geliyor, kuş uçmaz kervan geçmez bir deniz kenarına kim bilir kaça patlamış bir demir yığını yerleştirip gidiyorlar, neymiş, dönüyormuş. Dönerse dönsün, herhalde başka bir hikmeti vardır, olmalıdır, yoksa niye bu kadar para sarf edip uğraşsınlar ki.

Sabahattin Eyüboğlu, baktık ki, demişti, bir türlü anlatamıyoruz, öyle kendi kendine dönüp duran, bırakırsan çürüyünceye kadar da dönecek olan bir şeye akılları gerçekten ermiyor, şöyle veya böyle mutlaka bir kimseye veya hiç değilse bir şeye yaramış olmak, yararlılık arıyorlar, biz de isteklerini yerine getirdik; bu yaptığımız balık radarıdır dedik.

Balık radanymış demek. Kafalarını salladılar, kim, hangi balıkçı diye sormadılar artık. Radar olarak kabullendiler. Bizim büyük fırıldak balık radarı oldu, sorun çözüldü.

Bir keresinde de denizci gençlerin muhakemesinin olduğu ve koğuşun adamakıllı tenhalaştığı bir sırada beni bahçeden çağırmış, gülerek göstermişti elindeki yassı şişeyi. Herhalde avukatı olmalı, onunla konuşurken bir yolunu bulup eline küçük bir konyak şişesi sıkıştınvermiş, cep şişesi mi derler, ne ise onlardan.

Eyüboğlu düşünmüş. Koğuşa dağıtmaya kalksa adam başına bir çay kaşığı bile düşmeyecek. Onun için gençlerin dava gününü beklemiş. Kalan azınlık hiç değilse birkaç yudum alabilecek.

Ben teşekkür ettim, özel bir isteğim olmadığını, benim yerime kendisinin veya başkalarının içebileceğini söyledim.

Söylediğim doğruydu. O zamanlarda içki, benim için hani 40 yılda bir denilen durumda idi. Bırakınız gözümde tütmeyi veya aramayı, içmekle de baş ağrısının dışında herhangi bir rahatlık, gevşeme duyuyor değildim. Elbette o kadarcık konyak başımı ağrıtacak değildi, ama bunun gerçekten isteyenler arasında paylaşılması daha doğru olacaktı.

Ama anlatamadım. Benim gözü tokluğuma mı, çekingenliğime mi veriyordu, bilmiyorum, reddedişime aklı ermiyor, devamlı ısrar üstüne

ısrar ediyordu. Birden Bezirciyi ve ketelerini hatırladım. Uzattığı çay bardağının dibindeki konyağı çok seviniyormuşçasına ağzıma dikiverdim. Eyüboğlu memnundu. Yoksa boğazından geçmeyecekti.

Anıların sonu gelecek gibi değil, daha Eyüboğlu'nun ikinci tip, tavana asılı oyuncaklarına sıra gelmedi. En iyisi bir gece yansı büyük kavga var diye koğuşumuzun basılmasıyla noktalayayım, tadında bitsin.

Gece yarısı kavgası mı?

İlk örneklerini ben vermiştim. O sıralar böyle "Kim 500 milyar ister" gibi bir program yok TV'de, TV de yok sayılır ya, onun yerine devlet radyosunda "21 sual, bilen kazanıyor" adlı çok daha mütevazı ve iki yarışçılı bir soru - yanıt yarışması var. Ben de ona benzeterek birtakım sorular hazırlayıp gençlere sormaya başlamıştım. Aslında vakit geçirmek açısından sıkıntımız yoktu, genç denizci kardeşlerimiz yasak sayılan iskambil kâğıtlan yerine kartondan ve talk pudrasına bulanarak kayıcılığı adamakıllı artınlmış iskambilleri çok çabuk imal edivermişlerdi. Sonrasında resmen olmasa da göz yumularak diyelim, gerçeklerine de kavuşuldu ya. İskambil oynanıyordu, bulmaca oyunlan oynanıyordu. Bir değişiklik olmak üzere ben de bu 21 sual hikâyesini ortaya atmıştım.

Daha soma denizci gençler işi büyütmüşler. Onlar bizlere sorulmak üzere iki ayrı 21 soru hazırlamışlar. Çok da güzel sorulardı. İçinde İstanbul ve Çanakkale boğazlannın uzunluğundan tanınmış çizgi karakterlerin yardımcılannın adlanna, son günlerin moda şarkılannın bestekârlarına varıncaya kadar esas itibariyle gülmece üstüne oturtulmuş yirmi birer soru. Akşam yemeğinden sonra hazırlandık. Alttakiler de üst ranzalara çıktı. Biz yaşlılar iki ayrı takım oluşturduk, birinin başında Çetin, ikincisinde İlhan. Karşılıklı sorular başladı. Yanıtlar, yanılgılar ve kahkahalar. Sarkılan bile önceden meşk etmişler, birkaç kişi bir-' likte söyleyip sordular. Neticeye vanncaya kadar atbaşı beraber gitti takımlar, sonra boyun farkıyla İlhan'ın grubu kazandı. Herkes memnun ve mesrur...

Birden kapı bir tekmeyle ağzına kadar açıldı. Nöbetçi teğmen, çavuş, onbaşı ve erler içeri doluştular. Onlar şaşkın, biz şaşkın. Meğer nöbetçi erler koğuşta büyük bir kavga olduğunu ihbar etmişler. Biz

farkında değiliz. Gürültü ayyuka çıkmış, üstelik herkes üst ranzada, birbirine doğru hamle etmiş gibi uzanıyor. Ne bilsin nöbetçi?

Mesele anlaşılınca bu kez karşılıklı kahkahalar; yalnız bu kadar gürültü olmasın, yanlış anlaşılmasın tembihleri.

Diyeceğim, en olmayacak şartlarda bile yaşamın tadı çıkarılabilir, yeter ki bilinsin ve kafa dengi olunabilsin veya Çetin'in deyimiyle ense karartılmasın.

Son Söz

Önceki dava gibi bunu da bir son sözle kapatmak istiyorum. Orada olduğu gibi burada da, o günden bu yana hatırımda kalan tek isim olan duruşma yargıcı Coşkun Dündar ve iddianamesini kitap haline getiren Hâkim Yb. Nevzat Çizmeci dışında, yargıç konumundaki diğer askerî şahısların açık adlan, elimdeki belgelerde bulunmadığı için onları yazma olanağım olmadı.

Ama son sözün asıl meselesi bu eksiklik değil, o günden beri bu davanın her aklıma gelişinde beraberinde getirdiği soru işaretidir.

Bana öyle gelir ki, MİT olsun, konuyla ilgili diğer birimler olsun, bu kadar kırık dökük, kanıtsız, ispatsız bir dosya ile Türkiye Gizli Komünist Partisi davasının açılıp yürütülemeyeceğini bilirler. Bilmeleri gerekir. Belki, belki gençlerin, gençliklerinin ifadesi olan keskinlikleri ve hesapsızlıklan, görünüşte olsun bir örgütleşme olarak gösterilebilirdi, ama onun bile, merkezi yurt dışında bulunan Türkiye Komünist Partisi'nin bir kolu olarak iddia edilebilmesi olanaksızdı. Nitekim savcı da iddianame ve esas hakkındaki mütalâasında, mahkeme ve temyiz dairesi de gerekçeli kararlarında 141'den mahkûmiyet hükmü vermiş olmakla birlikte bunu TKP'yle bütünleştir-e-memişlerdir. Zaten hepsi 20'li yaşlarda, somadan çok meşhur olan deyimle "68 kuşağı", büyük çoğunluğa göre çoluk çocuk, bilebildiğim kadarıyla, aralarında eskilerden, bırakınız TKP davasını, herhangi bir davada 141, ya da 142'den, hattâ herhangi bir maddeden mahkûm olmuş bir kişi bile yok.

Büyüklere gelince, en yaşlılarımızdan Şadi Alkılıç, ancak 142'den, o da yarışmaya gönderdiği bir makale dolayısıyla mahkûm edilmiş. Eğer yarışma seçicileri makalesini gazetede basmak istemeselerdi, hakkında herhangi bir suçlama işlemine de yer kalmamış olacaktı. Gene en

yaşlılarımızdan Eyüboğlu ve Günyol ise Marx'tan, Engels'ten yani dünyanın herhangi bir yerinde "komünizm-komünist" kelimeleri dahi henüz telâffuz edilmeden önce yaşamış bir devrimcinin eserini tercüme ettikleri için güya komünizm propagandasından suçlanmışlar ve beraat etmişlerdi.

Onlardan sonra ben geliyordum. Filvaki, bu kitabın ilk davasında yazıldığı gibi Dernek davamız neticede 1951 tutuklamalarıyla birleştirilmişti. Savcı Çizmeci'nin bunun üzerine atladığını da gördük. Ama gel gör ki, ben de o davadan beraat bile değil, hakkımda dava açılmadan men'i muhakeme karan almış bulunuyordum.

O halde bu iddia niçindir? MİT, o güne kadar süregelen bu konudaki yasa tanımaz gizli faaliyetlerini, mektup, telefon, bant vb. nesi varsa niçin açığa vurup bilaistisna herkesi en azından haberleşme konularında çok daha ihtiyatlı davranmaya yöneltmiştir; niçin, neyi elde etmek için?

Yürümeyeceği belli bir davayı, alâ-i valâ ile ele alıp günlerce, haftalarca radyoyu ve gazeteleri bununla meşgul etmek niçindi?

Belki de gerçekten "meşgul etmek" için. O sırada, her ne kadar Emniyet'teki sorgumda MİT yöneticisi bana bizzat, biz kazandık, dese de henüz ortalık tam durulmuş değildi ve diğer bütün dosyalar şu veya bu biçimde askerlerin de içine karışmış olabileceği, ucu kimi muhtıracılara kadar uzanabilecek ilişkileri ihtiva etmekteydi.

Nitekim o dosyaların sırası daha sonra geldi.

Eee, muhtıra vermişsin, bu böyle gitmez demişsin, iktidara el koymuşsun, sıkıyönetim ilân etmişsin, bir şeyler yapıp kendini göstermen şart olmuş. Ama elindeki dosyalardan çapanoğullan çıkmaya aday. Oysa bu dosya tümüyle sivil, o açıdan zararsız, bir süre idare edebilir.

Olaya birinci yanıtım bu oldu. Halâ, bugün de olguyu bütünüyle yeniden gözden geçirdiğimde vardığım kanı öncelikle bu.

Ekleyeyim; bu beyin jimnastiğini, yukanda, davanın ilk sayfalarında, Emniyet sorgusu sonrasında yaptığım çıkarımla, karşımızdakileri en az kendimiz kadar akıllı, kurnaz ve üstelik bu konuda özel eğitim görmüş kişiler olarak düşündüğüm için yapmakta olduğum gözden kaçırılmasın.

Diğer yandan, bazen o cihetten gelen, o kadar aptalca, o kadar basit, o kadar olmayacak durumlarla karşılaşıyoruz ki, yukarıdaki mantığın çok daha basit bir varyantı da aklımda helezonlar çizmiyor, değil. Dikkat edilirse, bu dava dosyası birbiriyle ilgisiz ve ilişkisiz, ama hepsi de sol'un değişik kollarında, isterseniz o zamanın çok kullanılan deyimiyle, değişik fraksiyonlarında diyelim, yer almış insanlardan oluşmakta.. Eğer bu yolla, örneğin benimle bağlantılı olarak TİP ve TİP'liler, Eyüboğlu grubu ile hümanist sollar, Şiar Yalçınla Maocugiller .... vb. böylece ilerici demokratlar, 61 Anayasası taraflıları dahil bütünüyle «sol», hem de Türkiye Komünist Partisi gibi, konu üzerinde hiçbir bilgisi olmayan halk çoğunluğu açısından Moskof gâvurunun adamları olarak görülüp bir kalemde üstlerine toptan bir çizgi çekilse, kendileri açısından ne mükemmel olurdu kim bilir?

Acaba, diyorum, onun için mi, birbiriyle ilgisiz ve ilişkisiz kişileri, grupları aynı kefede bir araya getirmeye kalkıştılar? Hani MİT'çinin dediği gibi ellerinden kolay kurtulmuş olmayıp aramıza daha sonra katılanlar misali sille, tokat, falaka, elektrik... durumları sonucu MİT raporlarının üstüne eklenebilecek bir iki uydurma kanıtla pek alâ bunun üstesinden gelip herkesin salkım salkım asılacağı bir dosyayı düşlemiş olabilirler belki, diye düşünmekten de kendimi alamıyorum. Tıpkı 6-7 Eylülde Aknoz paşanın düşlediği gibi.

Ne dersiniz? İlki kadar geçerli olmamakla birlikte bu varyant da bir soru, o günkü durumda bütün bütüne yabana atılamayacak bir soru işte.

Not: "Davalar - Savunmalar"ın son nesnesi, 1987 Kasımında TBKP'yi daha baştan yasal olarak kurma girişimi çerçevesinde Nabi Yağcı'yla (Haydar Kutlu) birlikte yurda dönüşümüzle başlayan ve iki buçuk yılı tutuklulukla geçmiş neredeyse bir o kadar da tutuksuz süren dava olmalıydı. Ama o başlı başına ayrı bir hikâye. N.S.

Ekler

Metinde yararlanılan başlıca kitap, dergi ve belgeler:

Kitaplar:

1) "6-7 Eylül Kasırgası", Hasan İzzettin Dinamo, MAY yayınları, Osmanbey matbaası, 1971 İstanbul;

2) "6 / 7 Eylül Olayları", M. Hulusi Dosdoğru, Bağlam yayınları, Eylül 1993 İstanbul;

3) "Ankara Nümayişi ve Biz", İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği Yayınlan, Hüsnütabiat Basımevi, 1948 İstanbul";

4) "Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923 - 2000", cilt 1 ve 2, YKY Yayınları, 2002 İstanbul;

5) "İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ana nizamnamesi", Becid Basımevi, 1946 İstanbul;

6) "Kuruluşunun 50'nci Yıl dönümünde İSTANBUL YÜKSEK TAHSİL GENÇLİK DERNEĞİ (1946 - 1951)", N.Sargın, Ş.Ormanlar, İ.Berktay, Baba Basımevi, Ocak 1997 İstanbul;

7) "Salkım Salkım Asılacak Adamlar", Aziz Nesin, Adam Yayınlan, 7. basım, Şefik Basımevi, 2002 İstanbul;

8) "Siyasal Yaşamından Kesitlerle NAZIM'IN DAVALARI", Atillâ Coşkun, Cem Yayınevi, 1989 İstanbul;

9) "Solun 94 Yılı 1871-1965", Aclan Sayılgan, Mars matbaası, 1968 Ankara;

10) "TİP'li Yıllar (1961-1971) I, II", Nihat Sargın, Felis Yayınevi, 2001, İstanbul.

11) "Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945 - 1971", Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Bilgi Yayınevi, Temmuz 1976, Ankara;

Dergiler:

Akis, Barış, Emek, Forum, Görüşler, Hür, Hür Gençlik, Nâzım Hikmet, Nuhun Gemisi, Partizan, Sendika, Tercüme, Yürüyüş

Belgeler:

Metinde yararlanılan bütün belgeler, aslı, fotokopisi veya kopyası olarak TÜSTAV arşivinde bulunmaktadır.

Önceki sayfalarda adı geçen kişi adları ve yer aldığı sayfalar alfabetik sırayla aşağıdadır:

Acar, Şerafettin: 126;
Ağaoğlu, Samet: 71, 125;
Ahmad, Feroz: 349;
Ahmad, Bedia Turgay: 349;
Ahmet Emin (Yalman): 114;
Akıncı, Şehnaz: 49, 50;
Akkaş, Veysel: 49;
Aknoz, Nurettin: 229, 348;
Akşit (Bozer), Nuran: 49;
Akşit, Şevki: 16, 29, 58, 102;
Alev, Hamdi (Şamilof): 288, 239;
Alkıhç, Lütfullah Şadi (Şadi baba): 267, 271, 273, 278, 286, 287, 290, 294,300,304, 305, 315, 316, 327, 330, 331, 334, 335, 336, 337, 340, 346;
Ailende, Salvador: 302;
Alpagut, Ayhan: 300;
Altan, Çetin: 281, 330, 331, 335, 336, 340, 345;
Amaç, Faik Muzaffer: 226, 235, 236, 237, 239;
Aragon, Louis: 39;
Arda, İlhan: 32;
Aren, Sadun: 244, 288, 296, 297, 329;
Argüç, Namık: 240;
Arolat, Osman Saffet: 300, 315, 328;
Artan (Sanul), Faika: 4;
Ashworth, Selma: 278, 280, 284, 285, 27, 288,291,293, 294, 300,304, 305, 308, 309, 310, 311, 312, 320, 321, 329;
Aşut, Atillâ: 280;
Atatürk, M. Kemal: 19, 110, 272;
Aybar Mehmet Ali: 23, 75, 280, 285, 297, 303;
Aydınlatan, İbiş: 228, 239;

Aykutlu, Ilgız: 271;
Aytekin, Enver: 37, 49;
Babeuf, Gracchus. 312;
Bahadınlı, Yusuf Ziya: 213;
Balaban, İbrahim: 219;
Balkan, Süleyman: 286, 287, 290, 300, 305, 315;
Balyoz, Nihat (Gandi Nihat): 239;
Barut, Vahdettin: 12, 53, 55, 123, 124, 125, 126, 127, 186;
Başaranoğlu, Gönül: 49;
Başman, Avni: 54, 71;
Baştımar, Zeki (Yakup Demir): 284, 289, 290, 294, 298, 300, 304, 306;
Baştımar (Sargın), Yıldız: (Bkz. Sargın, Yıldız)
Bayar, Celâl: 20, 43, 54, 223, 224;
Baykent, İlhan: 259;
Bayur, Hikmet: 114, 201;
Belger, Nihat Reşat: 23, 31;
Bener, Orhan (Vüs'at O.): 133;
Bener, Erhan: 133;
Bener, Yiğit: 133;
Berktay, İlhan: 12, 45, 239, 349;
Berktay (Görkmen), Solmaz: 51, 266;
Bezirci, Asım: 7, 128, 173, 175, 176, 177, 178, 239;
Biber, Alpay: 300, 327;
Biberyan, Zaven: 149;
Bilbaşar, Kemal: 342;
Bileke, Fuat: 239;
Bodet, Thores: 110;
Boran (Hatko), Behice: 24, 42, 53, 54, 55, 65, 242, 296, 297, 329, 342;
Boratap, Erdöl: 286, 287, 290, 300, 304, 310, 315, 328, 329, 330;
Boratav, Can: 4, 239;
Boratav, Pertev Nailî: 24, 342;
Boratav, Müeyyet: 4, 231, 234, 239;
Bozer (Akşit), Nuran: Bkz. Amşit (Bozer), Nuran;
Börklüce, Mustafa: 175, 139;
Canpolat, Müşir Kaya: 322;

Cemgil, Adnan: 38, 53, 65, 101, 108, 132, 133, 139;
Cemgil, Dumrul: 132;
Cemgil, Nazife: 132;
Cemgil, Sinan: 132, 133;
Cerit, Yalçın: 338;
Cerrahoğlu, Kerim Sadi (Bkz.Kerim Sadi)
Cevat Şâkir (Kabaağaç) (Bkz. Halikarnas Balıkçısı)
Cıhzoğlu, Tanju: 300, 306, 316, 328, 329;
Conga Ali: 239
Coşkun, Atillâ: 300, 328, 349;
Coşkun, Bekir Sıtkı: 300;
Coşkun, Enis: 322;
Curie, Joliot: 39;
Çağlar, Behçet Kemal: 25;
Çağlarer, Şefik: 300, 328, 329;
Çakmak, Fevzi: 20, 22;
Çayhgil, Gülçin (Hasa): 259, 322;
Çizmeci, Nevzat: 301, 346, 347;
Dağyeli, Yıldırım: 300;
Darcan, A.Nihat: 139;
Darwin, Charles: 300
Demir, İlkay: 300,315, 328;
Demir, Mustafa: 300;
Demir, Necmi: 300, 315, 328;
Demir, Yakup (Bkz. Baştımar, Zeki)
Dinamo, Hasan İzzet: 143, 225, 239, 349;
Dinler, Ahmet Hamdi: 289;
Dino, Abidin: 312;
Dizdar, Mesut: 289;
Doğu, Fuat: 296;
Dosdoğru, M. Hulusi: 225, 239, 349;
Dönmezer, Sulhi: 96, 104, 243, 244, 256, 258, 260, 262;
Dündar, Coşkun: 316, 346;
Düzkan, Sedat: 244, 257;
Ecevit, Bülent: 326

Efe Selâhattin: 239;
Einstein, Albert: 117;
Ekmekçi, Mustafa: 337;
Elrom, Efraim : 333;
Emeç, Selim Ragıp (Bkz.Selim Ragıp)
Ener, Fahri: 86;
Engels, Friedrich: 301, 347:
Eriğin, Aydın: 300, 315, 327;
Engin, Oktay: 225;
Erbakan, Necmettin: 326;
Ercan, Muazzez: 63;
Erdemir, Macit: 88;
Erem, Müşfik, 266;
Erhat, Azra: 300, 310, 312, 315, 328, 329;
Erim, Nihat: 196,268;
Erişçi, Lütfü: 239;
Erkanol, Hilmi: 87;
Erkman, Faris: 42;
Erman, Sahir: 96, 104;
Eroğlu, Hayri: 300, 327;
Erün, Ziya Nur: 322;
Esat Adil (Müstecaplıoğlu): 45, 47, 140, 172,174,226, 328;
Esirkuş, Eyüp: 281, 282;
Ete, Et(h)em: 300;
Eyüboğlu, Bedri Rahmi: 343;
Eyüboğlu, Sabahattin: 300, 310, 312, 314, 315, 327, 329, 340, 342, 344, 347, 348;
Fertan, Necla (Ertel): 259, 322, 326;
Feyzioğlu, Turhan: 201;
Fınncı, Ahmet (Dede Ahmet): 233, 239;
Gandi, Mahatma: 313;
Cerrahoğlu, A. (Bkz. Kerim Sadi)
Gorki, Maksim: 240;
Gökay, Fahrettin Kerim: 41, 46, 222;
Gökçeli, Matilda: 300, 315, 328, 329

Gökçeli, Yaşar Kemal (Bkz.Yaşar Kemal)
Göngül, Fikret: 84, 86;
Görkmen (Berktay), Solmaz: Bkz. Berktay (Görkmen), Solmaz21;
Güçlü, Reşad: 124;
Gülen, Yılmaz (Atillâ): 266;
Gündüz, Isıtan: 300, 315, 328;
Günyol, Vedat: 300, 312, 313, 314, 315, 328, 329, 340, 342, 343, 347;
Güran, Muvakkar: 53, 65, 98;
Güran, Rasih: 53;
Güveli, Turan: 4;
Halikarnas balıkçısı (Cevat Şâkir Kabaağaç): 342;
Halman, Talât S. : 319;
Hergüner, Nusret: 62;
Hızal, Seniha: 240;
Hitler, Adolf: 19, 23, 207;
Horozcu, Oktay Rıfat (Bkz.Oktay Rıfat)
Hüseyin Cahit (Yalçın): 20, 22;
İlgaz, Rıfat: 157;
İlhan, Attilâ: 44, 47
İlkbasan, Osman: 68, 72;
İnce, Refik Şevket: 71, 93;
İnönü, İsmet: 19, 20, 54, 240, 342, 343;
İrfan Emin (Kösemihaloğlu): 36;
İsmen, F.Hikmet: 288
Kafaoğlu, Aslan Başer: 244, 257;
Kalmuk, Ferit: 237;
Kansu, Şevket Aziz: 27, 29;
Kaplan, Kadri: 261;
Karadeniz, Harun: 286, 287, 290, 300, 305, 310, 311, 315, 316, 317, 328;
Karahasan, Yılmaz: 300;
Karakaş, Zekai: 49;
Karakaya, Cenap: 49;
Kasımoğlu, Veli: 128, 173, 175, 239;
Kaşarcı, Hasan: 239;

Kavukçuoğlu, Deniz: 300;
Kaynardağ, Aslan: 12, 51, 239;
Kekevi, Doğan: 300;
Kemal Tahir (Tipi): 231, 239;
Kerim Sadi (A.Cerrahoğlu): 64;
Keskinoğlu, İvrem: 300, 327;
Kınahoğlu, Hülya: 300, 311, 312, 315, 325, 329;
Koral, Kemal: 74, 76, 78, 84, 86, 93, 98;
Korcan, Kerim: 161, 162, 163;
Koksal, Asaf: 289;
Koksal, Vasıf: 289;
Kösemihaloğlu, İrfan Emin (Bkz.İrfan Emin)
Köprülü, Fuat: 54, 55;
Kuas, Rıza: 244;
Kurdakul, Şükran: 177;
Kurucu, Fehmi: 239;
Kutlay, Taner: 300, 315, 328;
Kuzucu(oğlu), Babür: 327;
Küçükömer, İdris: 300;
Kürkçügil, Masis: 286, 287, 290, 300, 315, 328;
Lenin, Vİliç: 278, 286, 313, 314;
Malkoç, Hadi: 239;
Marshall, George: 23;
Marx, Karl: 64, 301,313,314;
Medet: 143, 144, 145, 146, 151, 165, 175, 239;
Menderes, Adnan: 20, 43, 54, 223, 224;
Mengüç, M.Aslan: 300;
Mengüç, Necdet: 258;
Molotov, Mihayloviç: 168, 169;
Moore, Thomas: 312;
Muğlalı, Mustafa: 84;
Müstecaplıoğlu, Esat Adil (Bkz. Esat Adil)
Nâzım Hikmet (Ran): 15, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48,75, 135,312;
Nenni, Pietro: 39;

Nesin, Aziz (Nusret): 56, 64, 225, 228, 230, 231, 232, 239, 240, 259, 341,342, 349;
Nesin, Meral: 231;
Oktay, Mustafa Fahri 64;
Oktay Rıfat (Horozcu) 75, 122;
Onar, Sıddık Sami: 22, 104;
Ormanlar, Naci: 95, 123;
Ormanlar, Şaban: 349;
Ortaç, Yusuf Ziya: 231;
Örfi: 174, 175, 239;
Özdoğu, Hüsamettin: 239;
Özek, Çetin: 271, 286, 287, 290, 300, 304, 310, 315, 316, 327, 329, 330, 332, 333, 334;
Özek, Metin: 266, 287, 332;
Özek, Ömer: 287;
Özgenç, Zekai: 12;
Özgüden, Doğan(gün): 279, 286, 290, 300, 304, 305;
Özgüner, Sevinç (Tanık): 177;
Özgüner, Vecdi: 16, 27, 28, 41, 42, 44, 49, 56, 58;
Özkolçak, Muzaffer: 231, 239;
Özmeriç, Nevzat Kemal: 12, 25, 26, 28, 52, 53, 55, 119, 163;
Parmaksız Hamdi: 30, 31, 32, 33,46;
Pehlivanyan, Aram: 149
Peker, Recep: 23;
Pekin, Faruk: 300, 327;
Picasso, Pablo: 39;
Pura, Turgut: 4;
Ran, Nâzım Hikmet (bkz. Nâzım Hikmet)
Recep Abdi: 219;
Rıfat («Barış» dergisinin sahip ve yazı işleri müdürü): 198, 199, 202;
Roosevelt, Franklin D: 23,
Rufer, Magdalena (Magdi): 300, 312, 315, 328, 329;
Sağnak, Zeynep: 300, 315, 328;
Sansal, Nuri: 87;
Sanul (Adtan), Faika, Bkz. Artan (Sanul), Faika

Saraçoğlu, Şükrü: 97;
Sarç, Ömer Celâl: 22;
Sargın, Yıldız (Baştımar): 4, 32, 51, 72, 233, 266, 279, 283, 291, 304, 306;
Sansözen, Mehmet Arif: 300, 327;
Sarısözen, Veysi: 300;
Sartre, Jean Paul: 266, 312;
Sayılgan, Aclan: 349;
Sekun, Emin (Tornacı Emin): 230, 239;
Selçuk, İlhan: 50, 281, 282, 330, 331, 338, 345;
Selek, Alp: 263, 279;
Sehşık, Selâhattin: 67, 68, 72, 74, 76, 83;
Selim Ragıp (Emeç): 28;
Selimoğlu, İsmet: 226, 239;
Selimoğlu, Sebati: 226;
Selvi, Seçkin (Çağan): 300, 315, 327, 328
Sertel, Zekeriya: 20;
Sertel, Sabiha: 20;
Sertel, Yıldız: 280;
Sevinçsoy, Reşat: 52, 53;
Sirer, Reşat Şemsettin: 23, 24, 26;
Söylemezoğlu, Ali: 300;
Stalin, Gugaşvili: 160, 169, 342, 343;
Şehrioğlu, Alâattin: 258;
Şendil, Sabih: 196;
Şenoğuz, Cihan: 300, 328;
Taner, Tahir: 104;
Tanıkoğlu, İsmail: 239;
Taşdemir, Sadettin: 289;
Tekinöz, Güray: 300;
Teksoy, Ferit (Barışçı Ferit): 232, 239;
Tipi, Kemal Tahir (bkz.Kemal Tahir)
Tipi, Nurettin: 239;
Tito, J.Broz: 35;
Tolstoy, Lev: 312;

Toprakoğlu, Osman Fuat: 52, 53;
Truman, Harry S: 23;
Tulis, Vahit: 300,315,327;
Tunaya, Tank Zafer: 96, 104, 201;
Türün, Faik: 290;
Tüzmen, Ziya (Tabelâcı Ziya): 230, 239;
Ulucan, Cezmi: 16;
Uyanık, Agâh: 300, 327;
Ülken, Hilmi Ziya: 201;
Ünal, Yavuz: 289;
Ünlü, Selâhattin: 259;
Varlı, Gülay: 300, 327;
Varlı, Nurseli: 300, 328, 329;
Yağcı(oğlu), Nabi: 300, 328, 329;
Yakup usta: 219;
Yalçın, Hüseyin Cahit (Bkz. Hüseyin Cahit)
Yalçın, Şiar: 286, 287, 290, 293, 300, 315, 317, 318, 327, 329, 330, 334,335, 348;
Yalman, Ahmet Emin (Bkz. Ahmet Emin)
Yaşar Kemal (Gökçeli): 286;
Yeldan, Şinasi: 268;
Yelkenkaya, Recep: 239;
Yıldız, Şaban: 244, 268, 272, 238;
Yıldız, Şeref: 300;
Yücel, Hasan Ali: 108;
Yücesan, Dinçer: 300, 315, 328, 329;
Zarakolu, Ragıp: 300, 315, 327;
Zorlu, Fatin Rüştü: 223.